Coperta de /. *Ipser*

m

P®

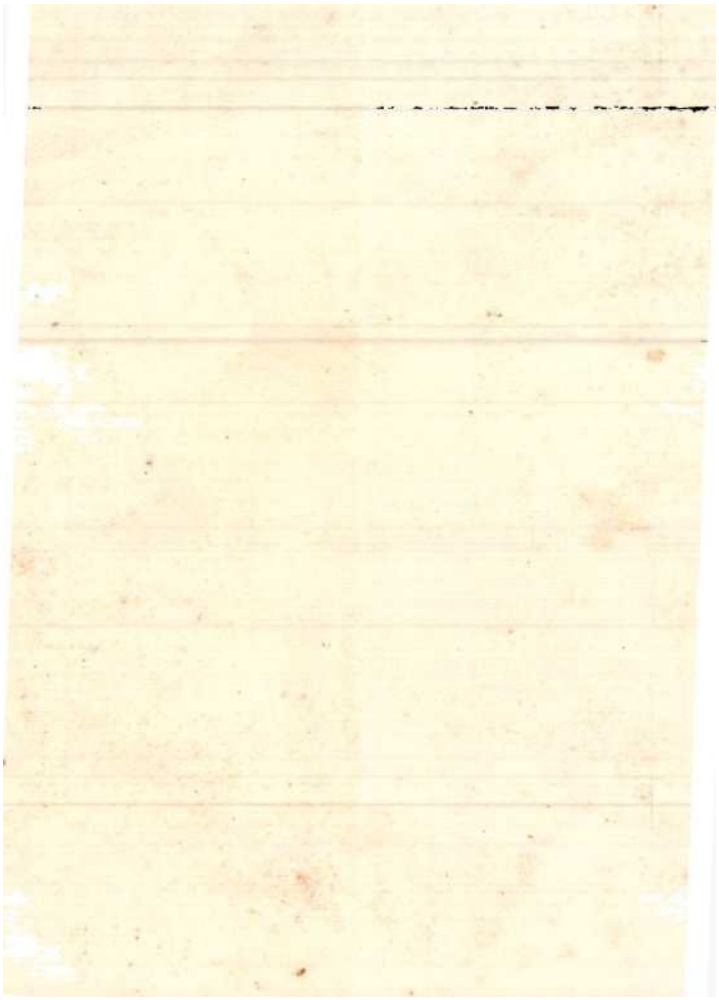

VICTOR ION POPA

VELERIM

ŞI VELER DOAMNE

Roman

FLOARE DE OŢEL

Roman de război

1961
EDITURA
LITERATURA

VICTOR ION
POPA

PREFAŢĂ

Prin 1925, după ce preluase conducerea „Teatrului Popular" Victor Ion Popa putea Fi deseori văzut, la orele două sau trei noaptea, cu bidineaua în mină, zugrăvind in foaierul acestui teatru decorurile ale căror schiţe le elaborase el însuşi, pentru o piesă pe care el iosuşi o tradusese şi pe care tot el o punea !n scena.

Acest fapt nu constituie doar un detaliu biografic ; el relevă, am putea spune, latura dominantă a bogatei şi complexei personalităţi dezvăluite de autorul lui *Velerim ţi Veler Doamne*, latură care, dacă ar fi să ne exprimăm intr-un chip lapidar, se caracterizează printr-o rară, inepuizabilă pasiune pentru artă, pentru frumos, ce ajunge pînă Ia abnegaţie şi dăruire totală.

Pe de altă parte, acelaşi detaliu biografic pune in lumină, o dată cu pasiunea înflăcărată pentru artă, şi însuşirile multiple cu care personalitatea sa era înzestrată. Cu o energie şi o putere dr muncă remarcabile, Victor Ion Popa s-a manifestat în cele mai diverse domenii de activitate artistică. A fost romancier, dramaturg şi poet, pictor, sculptor şi caricaturist, regizor şi animator de teatru, cronicar teatral şi plastic, profesor la Conservator şi iniţiator al unor importante acţiuni culturale. Semnificativă pentru multilaterala personalitate a lui Victor Ion Popa este următoarea notaţie cuprinsă intr-o evocare scrisă de Mircca Ştcfănescu puţin timp după moartea scriitorului :

„Locuia, fiind director, intr-un mare fi vecbi bloc al teatrului, tn care erau găzduiţi aproape toţi actorii. Lingă cele două camere ocupate de el, se aflau atelierul teatrului ţi magazia de decoruri. Nopţile, Victor Ion Popa ţi le petrecea în acest atelier. Trimitea lucrătorii la culcare, iar el... ce credeţi că făcea î Pacea pe tîmplarul, pe

dulgherul, pe tapiferul... Era, în acelaţi timp, croitor ţi zugrav. Era de toate. Ştia să întindă ţi tapete. Numai cizme pentru costums nu mi-aduc aminte să-l fi văzut cusind*

Dar, oare, această excepţională pasiune pentru artă era la Victor Ion Popa de natură abstractă ? Se consumau oare In gol toate aceste energii, risipite cu dărnicie, se cheltuiau ele oare fără vreun ţel precis, spre simpla satisfacere a orgoliului propriu al artistului ?

Cine urmăreşte întreaga operă şi activitate a lui Victor Ion Popa îşi dă seama că autorul lui *Velerim ţi Veler Doamne* n-a considerat niciodată arta şi activitatea artistică drept scop In sine. Dimpotrivă, fiind artist prin natura sa, prin întreaga sa personalitate, el înţelegea că eforturile imaginaţiei sînt un joc steril atita vreme cit roadele unor asemenea eforturi nu se cristalizează intr-un mesaj menit să îmbogăţească lumea interioară a oamenilor cărora le este adresată opera, atita vreme cît nu oferă acestor oameni temeinice cunoştinţe despre viaţă şi nu-i înalţă şi-i întăreşte moraliceşte.

linul din mobilurile fundamentale ale activităţii sale l-a constituit ideea că arta trebuie să se adreseze unor mase cît mai largi de oameni, căci altfel propria ei existenţă devine lipsită de sens. *„Arta nu este un lux, nu mai aparţine celor puţini - ci e dreptul tuturor - o ţcoală de suflete formate - o hrană necesară ca aerul ţi lumina*" [I], scria el intr-un articol consacrat mişcării teatrale din Apusul Europei ; iar intr-un interviu acordat lui Mircea Ştefănescu spunea : *„Teatrul trebuie să fie poate nu o*

I Victor Iot* Popa, *Mişcarea teatrală in Apus, Vremea* (▼om nota, de aci tncolo : Vr.J, amil III, nr. 151, 4 decembrie 1930.

tribună, dar în orice caz un loc din care să se poată învăţa ceva. Să fie dominat de o credinţă ţi să stea la baza unei credinţe. Altfel se înjoseşte, igi murdăreţte numele.“ [I]

Raportate la întreaga sa operă şi activitate, cele două profesii de credinţă citatc de noi mai sus ne ajută să surprindem mai bine

I Mircea ŞtefiBcsca, *Victor Ion Popa* („O pagină de regie*), Vr., anul I, nr. 9, 19 aprilie 1928.

semnificaţiile intime ale creaţiei sale, principala linie directoare a acesteia.

De la început, chiar, se poate afirma că aceste profesii de credinţi îl situează pe Victor Ion Popa in acea categorie de scriitori care. in perioada dintre cele două războaie mondiale, au continuat tradiţia realistă a literaturii noastre clasice, făurind opere în care s-au reflectat atit realităţile sociale ale ţării noastre, cit şi năzuinţele sociale ale maselor, opoziţia lor hotărită faţă de clasele stăpinitoare.

Fiu de învăţător, Victor Ion Popa s-a născut la Bîrlad, în ziua de II august 189;. Copilăria, insă, şi-a petrecut-o In satul Călmăţuit, a cărui amintire va constitui, în decursul evoluţiei sale scriitoriceşti, imboldul a numeroase creaţii.

Despre această copilărie nu se cunosc prea multe amănunte. In orice caz, judecind după una din mărturiile scriitorului, ea trebuiei să sc fî peUtcuc intr-o deplină libertate :

„Efam sub anii de şcoală, aşa incit timpul tmi era eu totul fi cu totul liber. Mi-t împlineam, deci, după bunul meu plac, iar acest bun plac mă ducea în fiecare zi in şatra ţiganilor, aşezaţi la o bună depărtare de casa noastră..." [I]

Aşadar, viitorului scriitor nu i s-a insuflat un sentiment al «distanţei sociale", ce l-ar fi despărţit pe el, ca fiu de învăţător, de oamenii de rînd din sat. Dimpotrivă, tocmai printre aceşti oameni, printre ţărani dacaşi, argaţi şi ţigani şătrari îşi petrece el copilăria. De la aceşti oameni trebuie să fi învăţat o mulţime de snoave, poveşti şi ghicitori, din care se va hrăni mai tîrziu, în perioada de maturitate, talentul artistului. Căci în această perioadă de fragedă copilărie se cristalizează primele impresii, care se vor prelungi ca un ecou in întreaga sa operă.

O dată cu trăirea primelor experienţe de viaţă, care

I Victor Ion Popa, *Imoralitate*, *Vr.,* 13 noiembrie 1934.

concură la formarea unui puternic sentiment de dragoste pentru oamenii simpli şi năpăstuiţi (sentiment ce va constitui una din principalele coordonate ale operei sale), apar şi primele semne ale înclinaţiilor sale artistice. In curtea şcolii din Călmăţui el improvizează o scenă şi montează un spectacol cu colegii săi de clasă.

După terminarea şcolii primare este trimis dc tatăl său să-şi continue studiile la Liceul Internat din Iaşi. Părinţii ar fi dorit ca el să devină inginer, dar vocaţiile sale artistice sînt prea prccise şi prea puternice pentru ca familia să nu fie dezamăgită in planurile făurite ai privire la viitorul lui. Ceea ce il pasionează din primele clase de liceu este să deseneze, să construiască mici avioane, sâ scrie versuri.

In cursul superior al liceului începe să publice caricaturi, traduceri şl versuri in *Revista noastră*, sub pseudonimul *Cb. A. Hamza.* Paralel, urmează timp de un an de zile cursul dc arta actorului ţinut la Conservator de poetul Mihai Codreanu, după care începe să joace mici roluri pe scena Teatrului Naţional din Iaşi. Din aceeaşi perioadă datează şi prima $a piesă *Viitoarea,* n dramă in patru acte, pe care scriitorul o considera doar ca lucrare de inccput, caliticind-o drept *„copilăric[u].

Ca şi alţi scriitori din generaţia lui, Victor Ion Popa este silit să treacă prin aspra experienţă a primului război mondial, la care participă luptind tot timpul in linia intii a frontului. Roadele acestei experienţe se vor cristaliza in romanul *Floare de oţel.* în timp ce se afla incă sub arme, scrie la Guj, în 1919, o nouă piesă, *Flori şi fluturi*, jucată ulterior de o echipă de artişti amatori din Bîrlad. După terminarea războiului, se mută la Bucureşti, unde este angajat ca redactor şi desenator la *Revista copiilor fi tineretului.* Tot în Bucureşti

termină o nouă piesa de teatru, *Ciuta*, primită în aprilie 1921 de Teatrul Naţional, Ia conducerea căruia se afla atunci Victor Eftimiu. Intre timp colaborează cu articole, caricaturi şi cronici plastice la nenumărate publicaţii.

Angajat ca director de scenă al „Teatrului Popular*[1] din Bucureşti, izbuteşte să imprime spectacolelor date pe această sccnă, datorită muncii sale pline de abnegaţie şi fanteziei sale regizorale remarcabile, o înaltă ţinută artistică ; iar spectacolele regizate dc el, cîţiva ani mai tirziu, la ,,Teatrul Ventura", îl plasează in primele rinduri ale creatorilor scenei din ţara noastră.

Mărturisindu-şi admiraţia faţă de talentul regizoral al lui Victor Ion Popa, marele tragedian german Paul VC'egener spunea, rcfcrindu-sc la spectacolul acestuia cu piesa *Azilul de noapte* de Maxim Gorki :

„Dumnealui e pe linia marilor regizori europeni... dacă ar da urs> singur spectacol cu Azilul de noapte la Berlin, tinărul acesta ar ajunge celebru in trei ceasuri

între timp, Victor Ion Popa işi continuă activitatea scriitoricească.

Rînd pe rînd, scrie piesele : Vinerea patimilor şi Acord familiar. Cătuşa (1926), Muşcata din fereastră (1928), Tacbe, lanke şi Cadir (1933), precum şi romanele Velerim şi Veler Doamne (1933), Sftrleaz^ cu Fofează (1936), Maistoraşul Aurel, ucenicul lui Dumnezeu (1939) şi volumele dc nuvele Gblceşte-mi în cafea, Bătaia, Povestiri cu prunct şi cu moşnegi.

Dar activitatea lui Victor Ion Popa nu s-a mărginit la teatru,, plastică şi literatură. S-a ocupat deopotxivă cu organizarea unor , mari expoziţii. Lui i sc datoreşte, de asemenea, organizarea Muzeului Satului din Bucureşti.

Preocupat sâ găsească mijloacele ccle mai adccvate pentru răspîn- direa artei în rîndurile celor

mai largi mrne. Victor Tor Popa este- totodată iniţiatorul primelor tentative de înjghebare a unei mişcări artistice amatoare, de masă, ca şi al făuririi unui teatru pentru muncitori.

Pe această linie se aflau şi proicctelc sale cu privire la crcarca unui teatru studenţesc, proiecte pe care, din păcate, nu şi le-a mai putut pune io practică. A murit la 30* martie 1946.

Am văzut că dragostea pentru cci umili şi năpăstuiţi este profundă la Victor Ion Popa. fiind legată dc cele mai timpurii experienţe de viaţă. Tocmai această dragoste îl determină să judece în chiţ* critic rinduielile sociale ale vremii sale.

Aticudinea critică şi protestatară pe care Victor Ion Popa f* adoptă faţă de realităţile sociale ale timpului său se conjugă, in concepţia sa, cu un adînc sentiment de patriotism, sentiment cârc se întrevede din preocuparea sa mereu vie, susţinută de un tcnacc efort, de a făuri o ană cu puternice rădăcini în specificul nostru naţional. Acest specific este urmărit cu insistenţă in toate domeniile' în care talentul său multilateral s-a manifestat.

Pînă şi în regia teatrală, crede Victor Ion Popa, se pot găsi forme^ de expresie specific romîneşti. într-o convorbire cu Mircea Ştcfăncscu din 1928 el declară : m- *Asta trebuie să găsim: o linie de interpretare a noastră Aportul străin e mult prea mare la noi. Problema asta m-a muncit*

întotdeauna. Am avut de mult aceste preocupări de şcoală plastică rotmnească în Sburătoml... Şi în regie trebuie să existe această notă romînească" [1]

Evident, cultivarea specificului naţional il îndeamnă să respingă principiile estetice ale modernismului şi să sublinieze oi tărie că negarea realismului de către

I Mircea ŞtefSnesca, *Medalioane vorbitoare, Victor Ion Popa* (,,0 pagini •de regie"), *Vr.,* anul I, nr. 9, 19 aprilie 1928.

modernişti este dăunătoare artei, favo- tizînd impostura artistică. în acest scos iată ce scrie el într-o cronică plastică :

„Din pricina şcoalelor moderne în pictură, cel mai abil pomolog sau silvicultor n-ar putea garanta de esenţa arborilor mai mult decît '%• poate nici atît.

Copaci cărora să li se recunoască esenţa nu mai fac astăzi decît desenatorii pentru cărţile de şcoală primară, fiindcă pe copii nu-i poţi amăgi aşa de uşor cum, de pildă, ai amăgi pe oarecari cronicari artistici. E drept însă că micuţii şcolari, nepricepuţi în artă, pretind memănarea, adică desăvirşita corectitudine în desen cum am traduce nou

Dar arta modernă, printre alte multe inovaţi uni ce a adus, s-a gînd'a să rezolve şi chestia copacilor, chestie împovărătoare pentru peisa- gist, dacă ar fi fost obligat să deseneze bine şi copaci.

De aceea pictura modernă a admis un singur copac, tip reprezentativ al tuturor copacilor, foarte rar - pentru cine ştie ce grave considerente tehnice — i se mai modifică forma ori culoarea, dindu-i-se astfel o vagă asemănare cu o anume esenţă. Dar atunci nasc grave controverse şi nu se poate pune capăt discuţiilor, pină ce nu se pune totul pe seama unei greşeli*[1]

Dar Victor Ion Popa nu era înarmat cu o concepţie ştiinţifică asupra vieţii sociale. Aversiunea sa faţă de rînduielile bazate pe exploatarea muncitorilor şi ţăranilor de către burghezie şi moşierime avea mai mult un caracter sentimental. In această aversiune se fâcca mai puţin simţită conştiinţa lucidă a contradicţiilor vieţii -sociale din vremea sa şi a perspectivelor care in mod necesar stăteau in faţa societăţii, cît mai ales revolta artistului ce se vedea silit *„să-şi plece grumazul in faţa săbiei băneşti*\

El nu-şi dădea seama că eliberarea, chiar a artistului, de sub dominaţia „sacului cu bani" al burghezului, pucea veni numai prin înlocuirea pe cale revoluţionară a societăţii capitaliste, cu o nouă «rînduire socială, superioară, orlnduirea socialistă ; că in această schimbare revoluţionară rolul hotărîtor revine luptei de clasă a proletariatului. înte-o oarecare măsură, el este prizonierul mentalităţii şi modului de a reacţiona social ale categoriei sale de obirşie - mica burghezie rurală - categorie pe care, uneori, ca In *Muşcată din fereastră*,

I Victor Ion Popa, „Cronica artistică*. *Expoziţia Cristoloveanu, Hiena*, «oul II, or. 18, 17 octombrie 1920, p. 11.

de pildă, este ispitit s-o idealizeze. Dar mica burghezie, prin însăşi poziţia ei socială, este determinată să manifeste o atitudine oscilantă şi contradictorie in raport cu celelalte clase ale societăţii şi in general cu procesul dezvoltării sociale.

Ea pe de o parte doreşte schimbarea stărilor de lucruri existente in capitalism, iar pe de altă pane se teme de această schimbare. Oricit ar părea de paradoxal, mica burghezie tinde sa se sprijine pe justificări morale ce au ca fundament forţa tradiţie? Ft nre neapărată nevoie să creadă intr-o anumită imobilitate a împrejurărilor in care-şi desfăşoară existenţa. Adică exact ceea ce spune Coou Grigore din *Muşcata din fereastră : „Totuna, Sofică, fi atunci c€ fi azi. Numai nouă ni se pare, Sofică. Nu se schimbă nimic pe lume. Toate se întorc fi se întorc, iaca afa ca într-un cerc...*[Ii] replică ce constituie chiar motivul conducător al piesei.

Cine studiază opera lui Victor Ion Popa nu poate să facă abstracţie de aceste contradicţii. Prin acest mod specific de a reacţiona al catcgoriei sale de obirşie, ca şi prin influenţele ideologice pe care le-a suferit în cursul evoluţiei sale se pot explica limitele care se pun în calea viziunii realiste a operei sale.

Asupra orientării ideologico-estctice a lui Victor Ion Popa o pecete puternică a lăsat-o atmosfera literară din capitala Moldovei. In mijlocul căreia şi-a petrecut tinereţea. *„Ca orice licean din laful adolescenţei mele* — mărturiseşte el la un moment dat — *am crescut sub porunca scriitoricească a* Vieţii romîneşti."

Crescut, după cum însuşi recunoaşte, la şcoala *Vieţii romînefti.* Victor Ion Popa căuta în specificul naţional un fel de contrapondere faţă de efectele pustiitoare, sub raport moral, pe care le aducea cu cine capitalismul in viaţa socială romînească. De aceea, el tinde să opună realităţilor aspre pe care le Înfăţişează contradicţiile orîoduirii burgheze, iluziile sale patriarhaliste, mic-

burgheze.

Din această opoziţie derivă problematica ce străbate de la un capăt pină la celălalt creaţia sa literară, atit dramele cit şi proza sau poeziile sale. Considerată in ansamblul ci, această problematică îşi găseşte, la prima vedere, expresia în conflictul aproape general al operelor scriitorului, conflict ce decurge din rezistenţa încăpăţînată pe care o opun uncie medii socialc bazate pe relaţii patriarhale presiunii exercitate asupra lor de către forţele capitalismului, ce tind să dizolve cercul închis al acestor relaţii în circuitul larg al acelei orînduiri sociale carc, după expresia lui Mare şi Engels, *„a înecat fiorul sfînt al extazului pios*, *al entuziasmului cavaleresc*. *al sentimentalismului micului burghez tn apa îngheţata a calculului egoist*[44]

Deşi Victor Ion Popa continuă încă să se lase cucerit de „sentimentalismul micului burghez", totuşi, nu se poate opri să constate că, din punctul de vedere al dezvoltării sociale, acesta nu oferă nici o perspectivă, constituind o mentalitate depăşită. Este de altfel semnificativă sub raportul tendinţei sale de a învinge iluziile patriarha- liste chipul in carc, în *Maistoraşul Aurel,* saiitorul pune în lumină dragostea ţăranilor pentru tehnică, pentru progres. Accastă tendinţă de a depăşi iluziile patriarhaliste este confirmată chiar de o mărturie cxplicită a scriitorului :

„Deţi smt născut in veacul trecut — spune el - de unde iară îndoială că am adus cu mine - din fericire, numai pentru mine - un anumit romantism... totuşi n-am putut să rămîn străin de respiraţi# veacului cel nouP[I]

Realismul celor mai izbutite opere ale sale, în ciuda limitelor de concepţic la care ne-am referit, îşi are aşadar izvorul in două im* prejurări. Prima este aversiunea dc ordin afectiv cu care scriitorul priveşte

I V. I. Popa, *Intre intelectualitate fi sport*. Răspuns la o ancheta, Vr.» 1 ianuarie 1932.

rînduielile sociale din Romînia burghezo-moşierească, şi care-t determină să pună în lumină cu luciditate şi ascuţime critică monstruozitatea, inuraanitatea caracteristică acestora. A doua rezidă într-o atitudine inversă : simpatia şi chiar compătimirea ce-o nutreşte pentru micul burghez, melancolic şi sentimental, ca şl regretele pe care le încearcă văzind cum modul patriarhal de viaţă af

■acestuia este strivit de „călcîiul de fier" al capitalismului nu-1 împiedică, totuşi, să privească în fată realitatea socială a vremii lui şi să-şi dea seama de *iremediabila* prăbuşire istorică, atic a modului de viată, cit şi a mentalităţii patriarhale.

Spiritul său de observaţie socială nu pătrunde Insă dincolo d«: ■această limită. El nu vede că valorile morale - a căror inevitabilă •dispariţie o dată cu prăbuşirea modului patriarhal de viaţă o regretă

- nu sint totuşi pierdute pentru societate ; nu vede că aceste valori sint ridicate chiar pe o treaptă mai inaltă, prin lupta revoluţionară a clasei muncitoare, cea mai Înaintată clasă din cîte a cunoscut istoria. Lipsa unei astfel de perspective clare a dezvoltării sociale are drept urmare ivirea pe alocuri, la Victor Ion Popa, a unei -note de dccepţionlsm, uneori mai evidentă, ca In piesa *Ciuta*, alteori mai vagă, mascată fiind, ca in *Muşcata din fereastra,* de pildă, de -umorul duios şi Îngăduitor cu care dramaturgul îndulceşte asperităţile -vieţii zugrăvite.

Cele doua împrejurări dc *au* pomenit nu acţionează, insă, ca factori cu greutate egală in proccsul de creaţie al scriitorului. în funcţie de tonalitatea operei, dc intensitatea criticii sociale ce-o dezvăluie una sau alta dintre scrieri, capătă greutate mai mare» fie aversiunea faţa de lumea banului şi rinduielilc social-politice din vremea sa, fie compătimirea faţă de existenţele patriarhale mic-burgheze, strivite de această lume. De aceca, nici valoarea realistă a tablourilor de viaţă socială înfăţişate de scriitor nu este pretutindeni aceeaşi. Realismul este mai accentuat în piesele *Ciuta* şi *Taebt, tanke şi Cadir,* in romanul *Velerim şi Veler Doamne* sau in unele •dintre nuvele. Aceste opere sînt caracteristice pentru expresia acidulata a criticii sociale, pe care scriitorul o îndreaptă cu vehemenţă împotriva rinduielilor ce tind să încătuşeze orice năzuinţă umana către libertate, adevăr, bine şi frumos.

în alte scrieri, însăv ca spre exemplu *Muşcata din fereastră*, autorul tinde să opună spiritului venal al

capitalismului existenţele strivite, slabe ale micii burghezii. Punind aceste existenţe într-o lumină favorabilă, conferindule un fel de aureolă etică, scriitorul înlocuieşte, în conturarea generală a tabloului social zugrăvit, expresia acidulată cu una edulcorată.

Deosebirea dintre cele două categorii de opere apare mai evidentă <lacă facem o comparaţie între *Ciuta* şi *Muşcata din fereastră.*

Aut io *Ciuta*, cit şi io *Muşcata din fereastră*, conflictul dramatic sc naşte din opreliştile de ordin social ce se pun in calea fericirii a doi tineri îndrăgostiţi. Dar pe cînd în *Ciuta* aceste oprelişti se concretizează în forţa nemiloasă, inumană, distrugătoare a societăţii capitaliste, în *Muşcata din fereastră* ele au un caracter diametral opus, constînd in spiritul conservator al micii burghezii.

In *Ciuta*, primul plan al dramei îl ocupă figura de capitalist a lut Costea Moceanu.

Această figură, concentrînd In complexitatea structurii ei psihice tot ce poate fi mai bidos din punct de vedere moral - de la Lipsa de scrupule pînă la cea mai demonică tenacitate cu putinţă, în atingerea scopurilor egoiste şi meschine - dă piesei *Ciuta* valoarea dc viguros tablou realist-critic al vieţii sociale romineşti, iar expresiei artistice acuitatea polemică. De aceea nu poate fi nimic uimitor în fapcul că personajele „curate sufleteşte[4]*, ca doctorul Micu sau Octav Şoimu, personaje ilustrînd mentalitatea patriarhală şi pe care autorul înclină să le opună lui Moceanu, nu mai posedă, în modul în care 6Înt înfăţişate, aceeaşi vigoare a desenului, aceeaşi precizie şi consistenţă- caracterologică. In raport cu Moceanu ele reprezintă deja un anacronism, iar Victor Ion Popa este deplin conştient de acest fapt şi, de aceea, nu găseşte nid el culorile potrivite pentru a face ca aceste personaje să fie Intr-adevăr pozitive. Singurul lucru pe care şi-l poate îngădui este doar să plîngă pe mormîntul lor.

Asemenea impreciziuni, care duc la edulcorarea tabloului de viaţă socială zugrăvit de scriitor, apar şi mai evidente în clipa in care un personaj din familia spirituală a doctorului Micu, anume conu Grigore$_r$ din piesa *Muşcata din fereastră,* ocupă locul central în acţiunea piesei.

Obiectiv, conu Grigore se împotriveşte fericirii Olguţei,

fiica sa, tot aşa cum Ana Anta din *Ciuta* se împotriveşte fericirii nepoatei sale Carmen. Şi, din acest punct de vedere, fireşte, el ar trebui condamnat. Subiectiv, însă, simpatiile autorului sint de partea lut conu Grigore tocmai datorită motivelor intime care**-1** determină pe acesta să se pună de-a curmezişul căsătoriei dintre Olguţa şi Radu Cociaş. Conu Grigore socoteşte că fiica sa trebuie să se mărite tot cu un învăţător, ca şi dinsulv întrucît, potrivit mentalităţii sale, omul trebuie să fie satisfăcut cu condiţia sa socială şi să ou aspire a intra într-o categorie ce se află deasupra lui. Pe conu Grigore, Radu Cociaş îl înspâimîntă, căci simte instinctiv că din partea unui asemenea gioere, energic, ambiţios şi întreprinzător, care, pe de altă parte,, mai este şi moştenitorul unei mari averi, nu poate veni decît disoluţia. Umorul duios cu care priveşte frămîntările personajului său este,, pentru autor însuşi, o soluţie salvatoare, care-1 ajută să escamoteze propriile sale contradicţii.

Trebuie, însă, sâ observăm că limitele mai sus expuse ale concepţiilor lui Victor Ion Popa nu anulează, după cum de altfel am. şi văzut, orientarea realist-critică a creaţiei sale, in general.

Această orientare este cu osebire vizibilă în romanele *Velerim şr Veler Doamne* şi *Floare de oţel*, publicate în volumul de (aţă.

Credincios concepţiilor sale privind valorificarea specificului naţional în literatură, Victor Ion Popa a conccput *Velerim fi Veler Doamne-* in stilul eposului popular. Deşi ceca ce el ne istoriseşte în cuprinsul romanului său se petrece cu oameni din vremea tinereţii sale, deşi cursul acţiunii nu rareori lasă impresia că este întemeiat pe o intrigă poliţistă - formulă literară, orice s-ar «pun?, prin excelenţă modernă

- totuşi unele elemente de fantastic şi caracterul oarecum straniu, uneori, al intimplărilor povestite, conferă cadrului in care ele se desfăşoară o notă arhaică. Se urmăreşte în mod evident — nu numai prin stilul povestirii, dar chiar prin modul de caracterizare a eroilor, folosirea, intr-o temă, prin natura ei modernă, a unor mijloace aparţinînd romanului popular sau baladei populare. De aci decurge factura oarecum romantică a întregului roman. De inspiraţie

romantic» este chiar tehnica întregului mod de caracterizare de către scriitor atît a eroilor, cît şi a situaţiilor, tehnică ce se sprijină pe contraste puternice de umbră şi lumină.

Ideea de bază a romanului este, totuşi, mai puţin tributară romantismului cît mai ales literaturii populare. Această idee sugerează triumful inevitabil al adevărului şi dreptăţii, oriate piedici s-ar pune in calea lor de către forţele râului.

Romantismul lui Victor Ion Popa derivă doar din însuşirea mijloacelor ce i le pune la îndemînă literatura populară ; el nu are drept ţintă ilustrarea unei ciocniri între bine şi rău, conceputâ în chip abstract, dincolo de orice determinare socială, ci numai redare» conţinutului intr-o modalitate artistică accesibilă maselor. Pentru autorul lui *Velerim şi Veler Doamne*, folclorul este de natură sâ asigure *„căile care îmbină in mod armonios ideea de artă fi ideea*

de masă şi dau drumul operelor îndestul de ridicate ca nivel artistic, •dar construite simplu - fără artificii obositoare - fără abuzuri de intelectualitate îmbîcsită şi mai ales fără specularea vinovată a urîţeniei morale in om[u] *.

De aceea, romantismul său nu numai ca nu exclude reflectarea realistă a împrejurărilor vieţii sociale, ci, dimpotrivă, contribuie chiar la reliefarea şi mai puternică a trăsăturilor psihice, spccifice diferitelor grupuri şi categorii sociale antagoniste, cc se înfruntă înăuntrul -.societăţii romineşti de la începutul acestui veac.

Arătam mai înainte că *Velerim şi Veler Doamne* face parte din acele opere ale scriitorului in care accentul cade pe oglindirea realistă, chiar dură, lipsită de menajamente şi, intr-o măsură, eliberată dc iluzii, a dramatismului acut al vieţii sociale din vremea sa.

Romanul *Velerim şi Veler Doamne* pune faţa in faţă două lumi : lumea celor năpăstuiţi şi lumea celor ce năpăstuiesc. Pentru a conferi un relief şi mai puternic antagonismului profund dintre cele ■^două lumi, pentru a-şi defini propria sa atitudine în raport cu acest antagonism, scriitorul procedează la o diferenţiere a modalităţii stilistice în cursul povestirii sale.

Cînd povestirea cuprinde în sfera sa lumea celor carc împilează, tonalitatea este ironică şi chiar sarcastică. Cînd, însă, dimpotrivă, sfera povestirii se extinde asupra celor

năpăstuiţi, tonalitatea este duioasă şi molcomă, uşor melopeică, cu unele acccnte dc indignare -şi păstrînd în ritmul ei lent farmecul tradiţional cu care ne-a obişnuit proza moldovenească de la Creangă şi pînă la Sadoveanu. Din această deosebire de tonalitate apare, aşadar, atitudinea diferită a scriitorului faţă de cele două lumi. Simpatia sa evidentă se află de partea celor năpăstuiţi : cci ce năpăstuiesc nu se bucură in ochii lui dccît de dispreţ amestecat cu dezgust şi chiar, intr-o oarccare măsură, cu ură. Dar o asemenea deosebire de atitudine este dictată la Victor Ion Popa dc motive sentimentale şi nu de inţclegerea lucidă a condiţiilor vieţii sodale. El este intr-un anume fel sclavul unei prejudecăţi, socotind că suferinţa are darul să înnobileze caracterul uman, să-l purifice şi să-l apropie de sinceritate şi adevăr.

Cei năpăstuiţi sint pentru el naturi autentice, in timp cc la ceilalţi trăsătura dominantă este prefăcătoria dublată de egoism şi meschinărie.

Cele două lumi au concepţii diametral opuse asupra majorităţi» problemelor pe care le pune existenţa lor socială. Intre ele nu se poate stabili un limbaj comun ; ele reprezintă două modalităţi de a privi viaţa total opuse. însăşi, uciderea în miez de noapte a ne- gustorului Hrisant - fapt care declanşează acţiunea romanului ~ eite privită într-un chip diferit de reprezentanţii celor două lumi. Pentru conu Lcon, sau pentru judecătorul Blefterescu ea este indubitabil o crimă. Pentru moş Petrache, insă» dimpotrivă, ea este un •ct de justiţie. Petrache socoteşte că Hrisant merita intr-adevăr să moară.

- ….Acela a fost mare ticălos la viaţa lui şi multe a făcut pe

nedrept... Oameni a sărăcit o puzderie şi bojma a rîfnnit la îmbucă• tura altuia, măcar că era om avut, cu negustorie mare şi mănoasă.

- Cine i

- Hrisant - mortul... l-am fost argat în tinereţea mea - numai că eu am avut minte si am fugit la timp. Odată, pusesem cbiar frâna pe topor₄ bre Manlacbe - că-mi era baba tînără şi umbla grecul cu ochii pe dinsa - parcă nu-şi mai avea el muiere de-o samă. Da bietul Ştefan, păcătosul de frate-meu, a rămas, şi acolo i-a crăpat pimîntul. Tot intr-o împrejurare cu femeia..."

Deşi într-un mod mai mult intuitiv, dictat de propria sa expe* cienţă de viaţă, Petrache îşi dă totuşi seama de

caracterul de dasă •1 justiţiei Io societatea în mijlocul căreia trăieşte. îşi dă seama, cu alte cuvinte, că „dreptatea*[I] pe care o fac „boierii[41] la tribunal nu eite dreptatea cea adevărată, ci *numai un fel* de „dreptate[4]*, dată In folosul lor. Vedem, aşadar, că în legătură cu acest fapt autorul pune In evidenţă deosebirea de mentalitate determinată de condiţiile existenţei lor, între exploataţi şi exploatatori, deosebire de mentalitate ilustrată de două concepţii opuse asupra jusdţiei.

Această deosebire de mentalitate ilustrată de trăsăturile caractero* logice ale eroilor din cele două lumi se suprapune peste tehnica •storului, însuşită din literatura populară, tehnica ce tinde să delimiteze în mod precis forţele binelui de forţele răului prin crearea onor tipuri univoce sub raport etic. Exploataţii sînt buni, exploatatorii tlnt răi. Dar tocmai pentru că această diferenţiere se suprapune peste o caracterologie care ţine în mod sigur şi realist seama de condiţiile *sociale* ale eroilor înfăţişaţi, conflictul nu apare ca o ciocnire abstractă intre bine şi tău, ci ca un conflict social real. O pildă In această

I decembrie 1930.

privinţa ne-o oferi Ion. La prima vedere, s-ar părea că IOD este «conceput doar în spiritul literaturii populare, ca un „geniu al răului". Prin faptul că este şi el aigat, ca şi Manlache, s-ar putea crede că Fon infirmă consideraţia noastră expusă mai sus. Dar autorul, res- pectlnd datele fundamentale ale realităţii sociale pe care o descrie, tiu uită să menţioneze că, de fapt, Ion este ţăran Înstărit, chiabur, şi ca aspiraţia sa principală, sensul existenţei sale derivă din setea •nepotolită de îmbogăţire. Ion n-o iubeşte pe Rusanda, ci doreşte să se însoare cu ea numai pentru avere. In existenţa sa banul joacă acelaşi rol determinant ca şi in existenta lui conu Lcon, stăplnul său. Demonismul său, brutalitatea, întunecimea chipului său moral sint, astfel, 'explicate de scriitor prin factori de oatură socială.

Am arătat că. In concepţia lui Victor Ion Popa, cei năpăstuiţi, •adică cei care din punct dc vedere social aparţin exploataţilor, sint «laturi autentice. Aceasta înseamnă ca ceea ce este omenesc în ei nu-i supus pervertirii ce provine din urmărirea in viaţă a unor scopuri inumane, tinzînd la satisfacerea unor interese meschinc, ascunse cu grijă după paravanul vorbelor frumoase. Intre gîndurile, vorbele şi actele lot nu este nici o contradicţie.

tn acest sens, moş Petrache ne oferă o admirabilă pildă de nobleţe morală. Inteligenţa sa naturală, bunul său simţ, umorul şi seninătatea pe carc le relevă portretul său moral slnt de natură, în concepţia lui Victor Ion Popa, să constituie Însuşiri generale ale poporului. Moş Petrache este ridicat de scriitor, sub acest aspect, pînă la valoarea unui simbol. Şi simbolul pe care el îl reprezintă doblndeşte o semnificaţie cu adt mai puternică, cu dt este destinat să pună in lumină, prin contrast, vidul spiritual al celor care asupresc poporul şi-l ţin în ignoranţă. Moş Petrache are simţul solidarităţii umane într-un grad atît de înalt, îndt nu pregetă să se sacrifice pe sine numai pentru a realiza un act de dreptate. Bineînţeles, de dreptate, aşa cum o

înţelege el, şi nu aşa cum era ea hotărltă de tribunalele boierilor.

în opoziţie cu umanitatea profundă a lui moş Petrache, apare mai pregnantă neomenia lui conu Leon sau a judecătorului Elefterescu. Nici în profilul lui conu Leoo, şi nici în acela al judecătorului Elefte- rescu nu întîlnim o cruzime primară, aşa cum este ea dezvăluită de figura lui Ion. Această cruzime primară apare drept caracteristică doar pentru uneltele boierilor, de pildă, pentru plutonierul de jandarmi.

Inumanitatea judecătorului şi a arendaşului moşiei ne este sugerată
mai ales prin frivolitatea acestor doi eroi. După interogatoriul luat lui moş Petrache, judecătorul Elefterescu, satisfăcut dc felul in care a izbutit sâ ..soluţioneze ' problema crimei, deşi în forul său interior nu era convins nici pe jumătate dc justeţea concluziilor sale. se ducc la varieteu.

Dispreţul frivol faţă dc om apare evident şi in gestul prin care conu Leon îi porunceşte lui Manlache sâ care o enormă greutate in faţa invitaţilor, prczentindu-1 astfel pe argat ca pc o curiozitate de circ. întregul eşafodaj logic pc care judecătorul şi profesorul 11 con* struicsc, siguri pe inteligenţa lor, penthi a afla pe udgaş, apare ca un corolar al frivolităţii şi caracterului lor inuman, dezvăluind o gin- dire obtuză, limitată la un ccrc Îngust de probleme ce ţin de apărarea intereselor lor de clasă.

Viziunea realistă a cărţii lui Victor Ion Popa apare şi mai evidentă dc indatâ ce depistăm însăşi ideea ei artistică.

Conturind psihologia unul fost ocnaş, Manlache Piesa. Victor Ton Popa a urmărit fireşte să eluddeze artistic întregul complex de pro* cese sociale şi sufleteşti legate de stigmatul ce apăsa in timpul regimului burchezo-rnoşieresc asupra unul om, după ieşirea din Închisoare, chiar dacă fusese nevinovat. Dar care este pricina şi, mai ales, în ce constă natura acestui stigmat ? Victor Ion

Popa nu lasă nid o umbră de îndoială asupra faptului că stigmatul ce apasă asupra lui Manlache Plcşa - si care totdeodată generează in conştiinţa lui un fel de sentiment al inferiorităţii - este de natură sodalâ şi are pricini sodale bine determinate, tn cursul desfăşurării trepidante a cărţii se conturează, în lumea celor care asupresc, un fenomen de psihologie sodaLâ, cu remarcabilă abilitate artistică pus in lumină de scriitor, un fel dc psihoză colectivă, pricinuită dc convingerea unanimă că Manlache este vinovat, deşi nu există nici un fel de probe care să ateste cu precizie culpabilitatea eroului.

In accastă psihoză întră fără îndoială, ca o componentă esenţială a ci, teama pe care cei bogaţi o resimt, deoarece este cunoscută excepţionala forţă fizică a fostului ocnaş. O astfel de teamă» Insă, nu este explicată prin aceea că în mijlocul societăţii a apărut un individ cu porniri antisodale care pune in primejdie securitatea colectivă» aşa* dar nu este ap redată ca o reacţie a sentimentului de conservare socială. Intr-un chip indistinct cititorul dobindeşte sentimentul că o asemenea teamă izvorăşte mai degrabă din *instinctul de conservare de clasă* a celor bogaţi. In ochii acestora, Manlache reprezintă poporul, care are întotdeauna cel puţin un motiv de a se răfui cu cei ce-1 năpăstuiesc. Aşa se explică şi anxietatea lui conu Leon, arendaşul moşiei, anxietate carc atinge uneori pragul demenţei. Dovada afirmaţiei noastre o constituie împrejurarea că in lumea celor năpăstuiţi, eroul este privit intr-un chip exact opus ; in conştiinţa acestora, figura lui Manlache Pleşa capătă contururile unui personaj de legendă, a unui haiduc, sortit să aducă dreptate pe pământ. Dar nu numai stigmatul, ci şi calitatea de fost ocnaş a lui Manlache Pleşa este atribuită unei pricini de ordin social. La uo moment dac, autorul notează că în incidentul pe care eroul il avusese pe vremuri, cînd şi-a

ucis rivalul din gelozie, el era de fapt in legitimă apărare şi deci ar fi trebuit achitat. Neavînd însă bani să-şi tocmească un avocat care să-i demonstreze nevinovăţia în faţa instanţei, el a trebuit să suporte con* damnarea. Aşadar, Manlache Pleşa este o victimă a justiţiei burgheze, şi dacă moş Petrache dintr-uo spirit dc solidaritate îl ascunde şi chiaf se sacrifică pe sine, predîndu-se autorităţilor în locul lui, aceasta se întîmplă deoarece îşi dă seama că omul pe care-1 îndrăgise ca pe propriul său copil este de fapt un nedreptăţit.

Goana halucinantă peste cîmpuri a lui Manlache Pleşa - în descrie* rea căreia autorul vădeşte preţioasele sale însuşiri de povestitor, îndeosebi datorită capacităţii sale de filtrare a faptelor reale printr-o anumită optică poetică, destinată să dea o notă de vrajă şi vis - este menită să ne pună in lumina fuga de rinduielile oamenilor care-: stigmatizează, neîncrederea sa în jandarmi şi judecători. Pleşa ştie dic propria sa experienţă că reprezentanţii aparatului de stat burghezo- moşieresc, în faţa cărora va trebui să dea socoteală, ii sînt duşmani ţi nu vor voi să-l înţeleagă.

Modul inuman, barbar, birocratic in care Elefterescu îl anchetează pe moş Petrache (mod de anchetă care arată că scopul judecătorului nu este aflarea adevărului, ci obţinerea unei cît mai largi publicităţi, destinată să-i asigure o transferare in capitală) îndreptăţeşte pe deplin temerile fostului ocnaş.

Vedem, aşadar, că din lectura romanului *Velerim* ji *Veler Doamne* principala concluzie pe care o putem trage este aceea că intre asu* pritori şi asupriţi, între cei ce năpăstuiesc şi cei năpăstuiţi nu există nici un fel de punte de înţelegere, că cele doufl lumi se află

într-u» antagonism de neîmpăcat.

Dar cc consecinţe trage Victot Ion Popa din coastatarea acestci stări de (apt ? Am văzut pricinile cate limitează concepţia ta asupra fenomenelor vieţii sociale şi ou vom mai insista asupra lor.

Aceste pricini determină intr-o* oarecare măsură neputinţa sa dc a-$i imagina intr-un chip verosimil, în concordanţă cu logica vieţii sociale, consecinţele !o viitor ale. antagonismului pe care-1 constată.

Urmarea unei astfel de neputinţe se traduce prin cursul oarecum factice pe care-l conferă evoluţiei unor eroi şi in special a Iui Manlache Pleşa. Logic ar fi fost ca Manlache Pleşa să devină un revoltat social, cel puţin Io aceeaşi măsură In care nemulţumirea şi revolta au pus stăpinire pe moş Petrache. Dar scriitorul nu confcră un asemenea curs psihologiei eroului său. încredinţat fiind că poartă cu sine stigmatul unei osinde divine, Manlache nu ajunge conştient de pricinile reale, sociale ale relelor pe care le are dc indurat. El este o minte tulbure, înceţoşată de spaime şi ignoranţă. In psihologia lui. scriitorul a urmărit să ne dezvăluie contrastul dintre trupul său de uriaş şi sufletul său candid, de o puritate infantilă. In ciuda forţei salt fizice colosale, Manlache este un timid. Desigur, prin acest contrast autorul a vrut să sublinieze şi mai puternic caracterul social al stigmatului. Fără să-l cunoască măcar, judecătorul, cu frivolitatea-i caracteristică, îl şi socoteşte adevăratul criminal numai pe baza semnalmentelor dcscrise in dosar.

„Pentru un magistrat ca el, cazul Manlache era simplu şi la fel cu toate cazurile de criminali recidivişti. Aceasta, cu atit mai mult, cu cit descripţia fizici a lui Manlache semăna in chip desâvîrşit cu unul din tipurile descrise de Lomhroto in cartea lui nemuritoare**

Psihologia pe care scriitorul i-o conferă lui Manlache are drept ţintă tocmai să dezmintă accstc prejudecăţi ale judecătorului, făurite pe baza lecturii unei lucrări lipsite de un fundament ştiinţific, să ne demonstreze că nici un om nu este criminal prin naştere şi că împrejurările socialc sint cauza esenţială a criminalităţii.

Dar totdeodată scriitorul este înclinat să vadă in fondul primitiv al eroului său - fond primitiv privit cu înţelegere şi simpatie - un gir de sănătate morală. O asemenea sănătate morală, Victor Ion Popa, dimpotrivă, n-o poate constata la cei ce-**1** năpăstuiesc pe Manlache, deşi mintea accstora este evident mai clară decît a fostului ocnaş.

Io aceasta tendinţa de a valorifica etic primitivismul eroului său. se întrevăd iluziilţ patriarhaliste, care, cum

subliniam înainte, au limitat nu o dată cîmpul observaţiei sociale a scriitorului. Limita pc care o aşază in calea percepţiei sale artistice concepţia sa patriarhalistă asupra vierii sociale îl împiedică să soluţioneze şi destinul eroului său. Ultima parte a romanului, in care ni se descrie plecarea pe front a lui Manlache, pentru a-şi afla acolo izbăvirea, şi apoi moartea lui într-o împrejurare cu totul în afara logicii intime a întâmplărilor zugrăvite pinâ atunci, nu mai aduce nimic în plus la cele spuse mai înainte cu privire la psihologia eroului sau. Apare limpede că scriitorul n-a fosi prea lămurit asupra sensului pe care trebuie să-l dobîndească Manlachc in cuprinsul romanului său. Dar acest final factice nu ne poate im piedica să apreciem totuşi romanul la justa lui valoare, să-l considerăm ca pe una din operele izbutite ale literaturii noastre in pe- rioada dintre cele două războaie mondiale.

Deşi subintitulat „roman de război", *Floare de oţel* constituie mai curind o însemnare cu caracter autobiografic ; un subtitlu mai potrivit ar fî fost „jurnal de front[u]. Dar tocmai din această pricină el prezintă un deosebit interes sub raportul concepţiei pe care o pune în lumină opera lui Victor Ion Popa, întrucît ne dezvăluie frâmîntările cele mai intime ale scriitorului într-un moment crucial pentru propria sa evoluţie ca şi a întregii sale generaţii, momentul primului război imperialist, mondial. Asemenea lui Camil Pctrescu, Victor Ion Popa trăieşte, in contact cu realităţile aspre ale frontului, un proces de maturizare sufletească şi ideologică.

Tinărul cu iluzii romantice, cu avinturi patriotice, crezînd la început in justeţea războiului şi chiar, mai mult, in rolul lui purificator din punct de vedere moral, încearcă rînd pe rînd toate dezamăgirile legale de un masacru absurd, de o uriaşă crimă legalizată, dc o hărţuiaU fără sens, in care oameni ce nu au nimic unii împotriva celorlalţi »«: ucid reciproc, fârâ să se cunoască intre ei şi fără să ştie în numele căror interese o fac.

Este drept, Victor Ion Popa mai păstrează încă pînă la sfUfic iluzia că războiul la care participă ar fi de interes

naţional. Dc aceea critica pe care o îndreaptă împotriva groaznicului flagel ce a secerat milioane de vieţi omeneşti nu atinge virulenţa intilnită in evocările de pe front ale lui Camil Petrescu. De UD umanitarism mai mult sentimental, fără să pătrundă cauzele adinei ale monstruosului fenomen la care participă, autorul romanului *Floare de oţel* este impresionat îndeosebi de oroarea întâmplărilor pe care le trăieşte ; dar nu se revoltă, ci le acccptă ca pe o tristă fatalitate.

Totuşi, ridicînd încet cortina de pe realităţile frontului, punindu-nc in faţa unor întimplări ce izbcsc în primul tind prin marea lor autenticitate, ajungem să desluşim eite ceva şi din substratul social al acestui război, chiar dacă poziţia scriitorului faţă de ceea ce este silit sâ trăiască pe front nu este prea clar exprimată.

Notaţiile sale sobre, uneori colorate dc un umor amar, alteori mărturisind o întunecată deznădejde, pun in lumină imensa tristeţe a unei întregi generaţii de oameni care nu pot înţelege de ce sint siliţi să-şi dea viaţa intr-o împrejurare care-i depăşeşte OT tot'j! 5: ale cărei pricini nu le pricep.

Cea mai importantă concluzie ce se degajă din însemnările Iui Victor Ion Popa este repulsia maselor faţa de războiul imperialist. Soldaţii manifestă apatie, moralul lor este foarte scăzut. Cuvintul „patrie*[4], in numele căreia, chipurile, luptă, nu are pentru aceşti oameni din prima linie nici un înţeles, este o abstracţie.

Cind „Vax“, ordonanţa, este întrebat de ofiţerul lui pentru cinc luptă» răspunde mecanic : *„pentru... patrie",* De îndată, însă, ce este scuturat niţel pentru a i se afla adevăratele sentimente, devine sincer şi spune :

Adică dumneavoastră vreţi ca si spun tot... drept... Eu credeam că întrebaţi aşa - unde-s aici domnii ofiţeri şi franţuzul... da, tot pentru dumneavoastră luptăm... Cum s-ar zice, vorba cu patria e aşa... că aşa ne învăţa de răcut..."
Cum pot dobîndi soldaţii, majoritatea ţărani clâcaşi, exploataţi nemilos de moşieri, sentimentul patriotis mului,

de vreme ce tocmai cei care-i trimit la luptă şi-i comandă „în numele patriei[44] caută să-şi pună cît mai bine pielea la adăpost ?

Colonelul vine in prima linie numai după ce i se comunică în mod precis că pe front e linişte. Cind eroul romanului ia iniţiativa să construiască nişte adăposturi pentru a cruţa viaţa soldaţilor, acelaşi colonel i-o interzice cu străşnicie. In schimb, cu aceeaşi străşnicie ii ordonă sft construiască un asemenea adăpost cînd el însuşi se simt: in primejdie. Nici cînd pe front soseşte ordinul de a se întocmi liste în vederea unei proiectate reforme agrare, soldaţii nu manifestă entuziasm. Ei nu cred In promisiunile boierilor. Moş Toader, cel mai sărac diotre ei, nici nu vrea să dea datele ccrurc de ofiţerul in* sărdnat cu întocmirea listelor:

„A ficat un gest domol, de nepăsare :

- Parcă altfel... Ba nu, zău, dom* elev, nu-i şagă... Crezi matale in povestea asta ? Iaca, eu ntt cred. Să mă tai ţi nu cred! Că regele o fi ţii... se poate... Dar ce te faci cu sfinţii ? Că eu mi-s păţit cu dar averi de aistea — uită-te la părul meu alb. Eu alta cred că a zi* stătu - ţi ce să zic* * chitit bine el. în socoteala lui : *Mâ, aiştea is oameni amanţi şi-fi lasă ostd pe cele coclauri. Ia să le făgăduiesc eu ceva, să aibă inimă să ducă la ham. Că o minciună frumoasă face cit o mie de bogăţii, dacă-i la rostul ei.»'

Singurul care se arată zelos in oferirea datelor cerute este un crişmir bogat, Ion Mărgărim, care nu vrea să piardă ocazia de a-şi rotunji averea. După chipul şi asemănarea celor mai avuţi dedt el, crîşmarul nu vrea să scape prilejul de a face cu acest război o huna afacere.

Deşi intr-un mod palid, romanul lui Victor Ion Popa arată procesul de clarificare a maselor pe care războiul îl prilejuieşte. Astfel, prezenţa şi „activitatea" pe front a instructorului francez dezvăluie caracterul iluzoriu al pretinsei independenţe a ţării, trtmbiţată atit de zgomotos de protipendadă, şi stirneşte in rîndut soldaţilor un resentiment pe deplin justificat:

„Niciodată Gtlcă al meu nu-l iubise pe francez ♦ tfltâ cale decii a lui Plorea Dirmtriu

fi ostaşul meu socotea prezenţa lui Chamard de prisos şi jignitoare :

- Adicăte să vă înveţe el pe *mneavoastră ?... Mare minune st asta...

Argumentările mele erau de prisos. Cilcă avea argumentul hotărî/or :

- Păi, dacă-i afa de învăţat, de ce 'mneavoastră ştiţi limba lui s* el n-o ţtie pe-a noastră V

Iac cind II bănuieşte pe ofiţerul francez de spionaj, atitudinea lui Gilcă devine categorică :

Moartea istuia, de la mine se trage..."

Sentimentul ce-**1** dobîodesc masele de soldaşi că războiul nu le aparţine, că nu se poartă in numele intereselor lor apare deosebit de pregnant în episodul in cate ai se descrie bucuria nestăvilită cr-i cuprinde pe ostaşii ambelor tabere in timpul armistiţiului încheiat temporar pentru îngroparea morţilor.

Asistăm la un adevărat moment de fraternizare. Cei doi ofiţeri de legătură *îşi* vorbesc civilizat ţi chiar amabil şi caută să prelungească cir mai mult convorbirea. Soldaţii însărcinaţi cu săpatul gropilor nu se grăbesc de loc. Există un fel de întrecere între ostaşii celor două tabere de a se arăta cît mai veseli, mai plini de viaţă. Glumesc, rid ; ba chiar există tentativa de a porni un briuleţ, acolo, pe loc, in Ţara nimănui. Seninătatea acestui episod contrastează io chip hotăcît cu atmosfera mohorită în care se desfăşoară acţiuoea io restul cărţii.

Procesul de clarificare a maselor mai este ilustrat de nădejdile ce încolţesc în conştiinţa eroului că sfîrşitul războiului va aduce cu sine o epocă de mari transformări sociale, ceea ce trebuie pus în legătură, fireşte, şi cu colaborarea lui Victor Ion Popa, In 191®, la ziarul socialist *Omul liber*, condus de N. D. Cocea.

„Bizuindu-ne unul pe altul - căci trebuie să ne bizuim - n-avem vreme sâ ne mai vedem cusururile, lată izbînda unui nou creştinism. In el nu mai are nimeni sensul îngust ai meseriei lui - ce meseri* ar mai fi de căutat acum ? - ci sensul lui larg de om ridicat *dea*supra* burţii pline*ţ cum spune Satin din Azilul de noapte. Căci *tăr'tA* şi

înălţimea omului de aici încep.

Şi peste ani mulţi, încolo, prietenia asta va răscoli temeliile noastre t?7ai adine decît orice altă răsturnare. Ne vom realiza atunci in devălmăşie, cum ne-am pregătit fi acum să ne realizăm in parte. Marea faptă a războiului asta va fi. Şi înseamnă mai mult deci: locurile cucerite fi decît vrăjmăşiile satisfăcute

Evident, după cum sc vede din rindurile de mai sus. Victor IOD Popa este departe de a înţelege sensul dezvoltării sociale şi necesitatea obiectivă a transformărilor revoluţionare pe care momeotu!

XXX

istoric respectiv le impuneau. Ca şi în *Velerim fi Veler Doamne.* atitudinea sa faţă de problemele sociale este colorată de un vag umanitarism, lipsită de o înţelegere precisă ţi ştiinţifică a condiţiilor şi perspectivelor sub semnul cărora se dezvoltă societatea romînească în vremea sa.

Dar în ansamblul operei sale ceea ce apare dominant şi caracteristic ou este acest vag umanitarism, ci imaginea veridică - străbătută de o profundă dragoste pentru oamenii simpli şi năpăstuiţi - a unei orinduiri sociale nedrepte, condamnată de istorie.

EDITURA PENTRU LITERATURA

NOTA EDITURII

Ediţia de faţă reproduce textul romanelor: Velerim şi Veler Doamne, editura „Cugetarea", 194$, ţi Floare de otel, roman de războt, editura „Vremea", 1930.

La transcrierea textului s-au păstrat particularităţile de limba ale scriitorului, aplicindu-se normele ortografice in vigoare.

De asemenea, in romanul Velerim şi Veler Doamne s-nu corectat. prin eonsidtarea ediţiilor anterioare, unele greşeli constatate în ediţia 194} : la pag. 2S, rd. 32 de sus, s-a scris grei, în loc de greoi, din ediţia 194$; la pag. 54, rd. 13, in gîtul, în loc de pe gltul ; la pag. 69, rd. 32-35, focul de acolo, în loc de focul acolo ; la pag. 120, rd. 3J, au mai facă, tn loc de nu facă ; la pag. 160, rd. iS, aiasta, în loc de asta ; la pag. i**9**t, rd. 15, Panait, in loc de Neculai; la pag. 191, rd. 23. iezite, in loc de iezuite ; la pag. 205, rd. 16, ţintiţi, in loc de ţintuiţi ; la pag. 233, rd. 25, s-a adăugat rtndul: nouă. Era In minunea re* împreunării lor o fericire, care lipseşte din ediţia de bază ; la pag. 242, rd. 17, aceea, în loc de asta ; la pag. 242, rd. fi, asta in loc de aceea din ediţia 1945 ete.

Notele de subsol aparţin redacţiei.

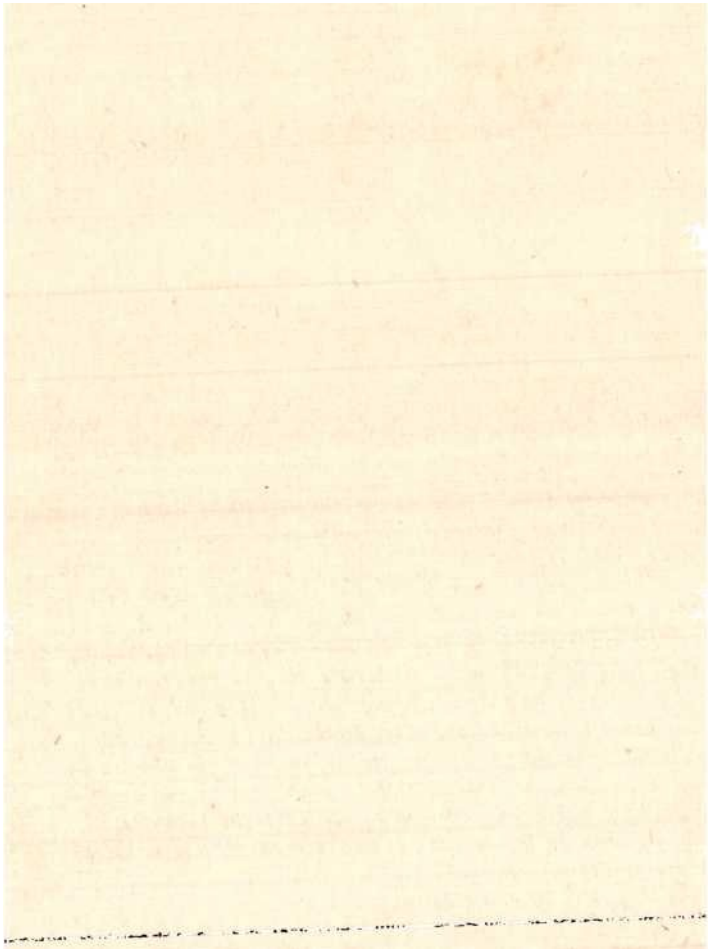

1 K. Marx — F. Engels, *Manifestul Partidului Comunist,* ed. a V-a, Editura de scac pentru literatura politica, 1954, p. 36.

I Victor Ion Popa, *Mifcarca teatrală în Apus,* Vr., anul III, nr. 151,

Velerim şi Veler Doamne

Roman

MlŞtit ***Refren***

Dufãdeih! *C<y* ***mai*** *ma-re , Ve-leni"* ***şi*** *Ve-kr Domne*

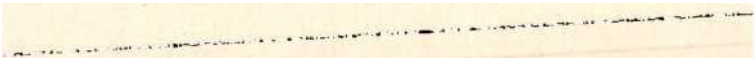

Conu Leon, arendaşul moşiei, căuta de multă vreme un sfcrăjăr de noapte pentru conac. Încercase multe rânduri de oameni, în cei doi ani de dud luase în mină trebile pâmLntului, dar parcă era un lîăcut : dădea numai peste mmîni lăsătod, trindavi şi fricoşi. Ckă vreme fusese burlac, arendaşul se mai Lăsa în paza oelui-de- sus, dar acum, de dnd se căpătuise şi dumnealui, de adusese nevastă tînără tocmai de la Bujor, trebuia să asculte mai ales de inima temătoare a dumneaei, fată deprinsă cu argaţi vrednici şi cu paznici neadormiţi. De aceea, mai nemulţumit ca totdeauna de străjăr, a dat sfoară in ţară că are grabnică trebuinţă de un om în plină putere, ţintaş dibaci, neînfricat la timp de noapte şi, mai cu seamă, cinstit.

Florea, vechilul, a bătut multe săptămini drumurile spre Cudalbi şi spre Minjina, dibăcind un creştin pe măsura dată de stăpîn, numai că i-a fost degeaba colindatul. Veneau, nu-i vorbă, fel de fel de flăcăi şi de bărbaţi de prin partea aceea, dar conu Leon, cit le arunca o privire, pricepea îndată cu cine axe de-a face şi se lăsa păgubaş. La urma urmei, poate că nu pricepea nimic - fiindcă mulţi oameni au plecat seîrbiţi de nedreptate, ştuadu-se vrednici şi plini de rîvnă - insă n-avea dumnealui încredere în ce vedea înaintea ochilor, ceea ce tot un fel de pricepere este.

Dar, cu fiecare suflet tn turnat dim pragul casei, coana Taaica sc făcea mai neliniştită. Avea şi de ce. Ponosul pe care îl zvielea pe străjărui curţii, căutarea unui om în loc ajunsese de pomina satelor. Nu era ţăran, pmă dincolo de Pechea, ori pînă în malull Bîdaduilui, să nu ştie că ograda lui comi Leon mu-i păzită cum trebuie şi că nevasta dumisalc sare din somn la fiecare lătrat **de** cîine şi la fieoe driială de găini. Asta lc dădea unora chef de joacă şi de glumă. Ba, unocwi, gluma se întindea dincolo de cît e îndurarea omului, aşa îndt bietul Gavrilă Bouroş, paznicul, ajunsese să au mai înţeleagă nimic din dte se petreceau pe lingă zăplazucile conacului.

La drept vorbind, nici nu era mare lucru de înţeles. Flăcăii ştiau una şi bună. Gavrilă Bouroş e strajă proastă şi fricoasă. Va să zică se sperie ca o muiere. Buuun ! Apoi dacă-i aşa, atunci montă să ajungă de rîsiul oamenilor, ca bărbat nevrednic ce este. Şi fiindcă nimeni n-are milă, ori îngăduinţă, faţă de omul fricos,, ii puneau la cale tot felul de şotii şi tot felul de blăstă- cnăţii, numai ca să-l sperie şi să-i facă zile fripte.

Aşa, de pildă, se înhăitau dte doi-tred, în chip de bandă şi nu se dădeau bătuţi pînă mi-4 lăsau pe Gavri&ă legat fedeleş. Ba, o dată, din bătaie de joc, i-au furat cartuşele din puşcă, i-au zvîrlit căduflа pe hambar şi l-au dus pe prispa lui conu Leon, ca să-l găsească dum-nealui dimineaţa, când o ieşi in ceardac, să-şi ia dulceaţa de vişini.

Cum toate întâmplările astea nu se dovedeau prid- nuite de niscaiva găinari, fiindcă nu s-a aflat nici o lipsă în angăriiile curţii, arendaşul a înţeles că-i glumă pe spinarea paznicului şi nu s-a supărat dedt pe

jumătate.

Numai că, omul e om, nărăvaş şi slab la prilej de ispită. Ceea ce, dindu-i o mane temere, Gavrilă şi-a ^ făcut datorinţa lui de l-a rugat pe stăpîn să-i facă socoteala, ori să-i schimbe slujba, fiindcă, pe de o parte, îi era lehamite cu atîta sperietură de pomană, iar pe de

altă parte, nu vroia să plătească din biata lui simbrie găinile mînraite de alţii. Dar coou Leon şi-a bătut joc :

- Lasă, Gavrilă, că poate ts-oc tămădui de frică I...

Şi zicând aşa, i-a întors spatele şi l-a lăsat pe «căii ou gura căscată, ca un nătărău ce eta.

Gavrilă, dacă a văzut că nu-i chip să iasă din inaircătueă cu obrazul curat, s-a juruit să facă faptă crincenă şi să tragă de-a bindea cu puşca, de i s-o în- tknpla să mai găbjească vreun hoţoman de flăcău prin curte.

Zis şi făcut.

Adică, făcut numai pe jumătate, nu l-a lăsat inima să tiagă in plin, cum s-ar fi cuvenit. Şi iată o pildă. *CSnA* a zit :

- Mă mehenghi ule, cată-ţi de treabă, că eu te puşc... flăcăul, pufnind de ris, i-a răspuns :

- Cu ciomagul, nea Gavrilă ?

- Ba cu puşca te-oi puşca... că aiasta nu-i ciomag, derbedeu le ! Aiasta-i puşcă cu două ţăvii...

- Şi mă puşti cu aminAmi deodată, nea Gavrilă ?

- D-apoi nu-ţi vie a zburda, că şi una ţi-o hi de ajuns 1

Dar Bacăul - care-o fi fost d - avea chef de prujl :

- Şi cum ai să faci, nea Gavrilă, să mă puşti ?

- A păi, i-oi ridica uşurel cucurigu şi apăs colea pe limbă t

- Aoleu, nea Gavrilă, vezi-ţi de treabă, că ia foc!...

- Păi, să ştii tu că aşa-i I

- ...Ilu ! Ia foc şi-ai să te sperii cum nu se mai poate, nea Gavrilă I

Paznicul s-a supărat foarte tare de asemenea vorbă fără obraz. A stat el tăcut o minută, de-a

dntărit toate întorsăturile in intipg lui domoală, apoi a luat o ho- tărîre straşnică :
- Mă blăstămatiule, tu mă omori cu zile I... Du-te de aici, că altminte <~h.inir te puşc şi are să rămâie alde mă-ta fără tioe 1
Dar flăcăul nu ae clintea din loc.
- Mă, n-auzi ?
In întunerec, Gavrilă ii vedea umbra lipită de cireş şi se gîndea cu mare amărăciune şi mare sârbă că toată bunătatea liui nu-i de nici o haznă.
S-a .proptit atund zdravăn pe picioare şi a pus puşca la umăr. Avea de gînd să tragă un foc in văzduh numai ca sâ sperie flăcăul şi să dea o pildă. In clipa aceea, îosă, l-a apucat o bătaie de inimă, de parcă l-ar fi văzut mort. A trebuit să lase puşca jos şi a răzbufnit plin de năduf :
- Mă păgmule, mă ! Nu mă vid în ocnă, mă !... Auzîtu-m-ad ?
Dar băietainul a chihotit:
- Ihî !...
- Apăi, cară^te fuguţa, că te ptişc !
- Teaaa 1... Nu mă puşti, că ţi-i fiică !
- Frică inie ? şi abia a putut să răspundă, aşa de tare i se zbătea dihania din coşul pieptului.
- Ihî 1
- Păi, nici vorbă că mi-i frică, blăstămatule ! Că eu n-am suflet să puşc oamenii... Dar dacă nu-ţi vlri min- tea-n cap, apăi, ce-i de făcut ?
- Va-s'că ţi-i frică să tragi ! Sîc I
Neobrăzarea asta l-a plesnit peste ochi, ca o palmă.
- Apăi, acu te-ai dus, băieţele ! Şi cît ai dipi, Ga- ■vxilă a pus condacul la umăr, a ochit undeva -spre vîrful cireşului, cam pe unde-i coada Canului-mare, şi a tras.
Bubuitura a sunat lung, lung de tot, peste golul vinăt al văii. Chiotul ei bărbătesc s-a prefirat

apoi pe dealuri şi s-a topit încetinel în uncopirca nopţii. Dar în liniştea care s-a întins iarăşi la loc, ca o undă dătinată, inima străjărului a îngheţat. Nu-i venea să creadă. Umbra de lîngă cireş s-a desprins molatecă şi s-a prăvălit alături,

- M-ai omorît, nea Gavrilă... Atât a mai gemut. Puşca bătrânului a căzut jos. El s-a legănat pe pidoare,

o dată, de două ori, a strîns pleoapele şi le-a deschis, încercînd să mai vadă ceva, dar ochii împaianjeniţi nu mai lămureau nimic în urechi, bufnetul puştii se prelungea, întărindu-se laolaltă cu vorbele celui ucis... Fruntea i s-a brobonit de sudoare rece, iar in creier s^a învolburat o apă turbure, cînd fierbinte, oînd îngheţată, care huia greu, ca într-o bulboană neagră... A simţit că se surpă genunchii sub el, a întins o mină în gol, să se spirijinească de ceva, apoi a venit ghem la pămînt, fără suflare.

Cind s-a deşteptat, era întins pe sipate, jos, pe ţămă tare, undeva, intr-un loc închis. A dat să se mişte şi n-a putut. Nişte 2gomote dudate îi piouiau pe lingă ureche. O găină a coccodăcit scurt, iar cocoşul i-a răspuns voiniceşte şi lung.

Gavriilă a făcut o sforţare să se ridice şi o-a putut. Dor ochiul, deprins cu întunerecul, i-a lămurit repede toată grozăvenia.

Era legat cobză şi adus in coteneaţa păsărilor.

Va să zică blăstămatul îşi bătuse joc de el...

Nici vorbă că avea dreptate oricine să tidă de păţania lui Gavrilă Bouroş. Iar comu Leon ar fi rîs mai mult ca toţi argaţii din curte, dacă, socotindu-se bine orătăniile, nu s-ar fi aflat că, de astă dată, flăcăii cei glumeţi luaseră cu dînşii vreo câteva găini şi un clapon de toată frumuseţea.

De aceea, în loc să mai facă haz şi să-i mai întoarcă spatele, arendaşul l-a 6uduit crunt pe Gavrilă, ba i^a mai fulgerat câteva perechi de palme căzăceşti şi l-a trimis pe loc la Dohrin, vizitiul, să puie numaidecât şaua pe cal.

Conul Leon se hotărâse, în sfirşit, să-l lase in plata domnului pe Bouroş şi să ia alt paznic. Dar deocamdată s-a dus în galop la Griviţa, să puie jandarmii pe urma găinarilor, care se întorecuseră cu gluma.

La post nu era nimeni. Şeful fusese chemat în grabă mare la cfcşma lui Jugănaru, unde se aciiuase un haida- man de beţiv, care spărgea sticlăria de pe tejghea.

Conu Leon s-a repezit intr-acolo. Cind a descălecat, în perdeaua din faţa casei a văzut o minune mare. Uşa crâşmei a sărit din ţâţâni şi şeful de post a venit de două ori de-a berbeleacul, pînă pe podeţ, zvârlit întocmai ca o pietricică dintr-o praştie.

- Ce-i asta ? a întrebat uimit arendaşul pe cei câţiva ■oameni care plodeau înfocaţi zarva din dugheană.

- Unu... Dar mai departe nu s-a auzit, fiindcă jandarmul se ridicase mototolit, cu ochii sângeroşi ţi a început să strige : II împuşc.. Ca pe^un dine 1 împuşc.. Unde-i căpraru ? Să se ducă cineva goană la post să cheme căpram 1

Şi totodată, *în* uşa crişmei s-a arătat o matahală dt trei cruci de voinic laolaltă. A'hia încăpea între uşori şi a trebuit să plece capul, ca să nu se izbească de prag.

A întrebat liniştit:

- Şi ce vrei să-ţi facă don' căprar a' tău *?*

Şeful, scutuiindu-şi hainele albe, croite pe trupul ţanţoş, gîfiia :

- Vorbim noi numaidedt !...
- Voxbiim, mă ţică ?...
- Am să te împuşc !... Auzi tu, mă beţiivule ?

Celălalt a rus îngăduitor :

- împuşcă I
- Rîzi, fiindcă mi-ai luat carabina... dar stai tu...
- Şi dacă ai avea carabină, m-ai împuşca ?
- Ai să vezi tu atunci...

Matahala a zîmhLt şi i-a întins carabina pe care o avea în mină.

- Na, tnă, şi împuşcă-mă dracului odată !... Mare cum sânt, nid ou mai ai nevoie să ocheşti.. Hai, trage odată t

Dar jandarmul, după ce a luat airma, n-a mai ştiut ce să facă cu ea. Uriaşul şedea acolo, înfipt în păunînt, ca un mal, aşteptând. Apoi a pufnit pe nări, dând scârbit <tm cap :

- Teee lamă ca o muiere !...

Biciu.it, şeful şi-a controlat atunci carabina, a ţăcănit culata şi a virat un cartuş în ţeava. Uriaşul l-a înfruntat, cu bătaie de joc :

- Ahaa ! Nu era pregătită... Bun ! Acu, dă-i drumul 1

Dar şeful i-a tăiat vorba, scurt :

- La secţie, marş !

îndoit, omul a stat puţintel cu ochii în ochii jandarmului, apoi a răspuns fără grabă :

- Aici poţi să mă lungeşti ou glonţul... Dar nici un milion de gloanţe nu-s în stare să mă ducă la secţie I
- Dacă nu porneşti, trag 1
- Asta spun şi eu ! Tcage, că nu pornesc 1

Dar conu Leon nu avea tăria să vadă moarte de om. L-au trecut fiori şi s-a apropiat repede de şef, dindu-i carabina la o pante.

- Ce s-a întâmplat ?
- Se îmbată şi face scandal, coane !

Uriaşul i-a rupt vorba :

- Bine, mă jăndamile... ce (el de lege ai tu, de spui minciuni şi nu-ţi crapă obrazul de mşine ?... Păi, eu îs chip de om băut ?
Jandarmul, sîoîit, i-a întors :
- Atunci de ce-ai făcut scandal ?
- Păi, de ce nu mi-a dat să beau ?
Crîşmanul, mic, uscat şi spinatoc, a ieşit în prag, clipind din ochii dt boldul şi trăgîndu-şi supărat firele rare de musteaţi. S-a amestecat în vorbă :
- Fără bani nu dau, că eu nu te ştiu cine eşti !
- Păi bine, mă, maţe-fcipte, cine ţi-a cerut fără bani ?
- De ce n-ai plătit ?
- Pe ce să plătesc ? Pe ce n^am băut ?
- La mine aşa-i obiceiul ! Dacă nu cunosc omul, cer plata înainte, că eu îs păţiit Vine dCe o pramatie din toată lumea, ca tine, îşi bea minţile şi pe urmă... prinde orbu, sooate-i ochii ! Incai tu nici n-ai vrut să arăţi dacă ai pitad !
- Nu ţi^am spus că am ?
- De ce n-ai arăfiat ?
- Pen'că nu poci eu să văd că omu se îndoieşte de cinstea mea...
- Apoi daaa ! Am mai văzut eu cinste de care sparge sticlăria de pe tejghea şi n-am de unde plăti 1
Uriaşul a răspuns domol:
- Cît face ?
- Cincizeci de lei, pe puţin 1 s-a piţigăiat negustorul, obidit.

Voinicul a soos o ţoşcă de bani, i-a numărat două hîrtii de dte douăzeci şi două ruble.
- Uite-d !
Jugănaru a întins mina, dar uriaşul a ferit banii şi i-a ţinut în ochii lui :
- Ţi-i dau 1 Ba mai capeţi un leu pe deasupra, da să aduci aici o oca, să cinstesc cu jăndaru, ca să-şi facă şi el coraş !...
Şeful, ponosit şi crunt, a mormăit printre dinţi :
- D-apoi că n-am mai găsit pe lume altul să cinstească cu mine...
Ca o umbră de ceaţă s-a lăsat pe ochii celuilalt. Glasul
i s-a muiat de tot:
- Mă jăndare, frate I Nu te supăra pe un ortac de-alde mine. Că eu îs om tare amarat, bre I Şi dacă beu, apoi nu beu să mă îmbăt... Caut să-mi fac un coraş, ca sufletul ce! cu năduf... Dat aliniate nu-s om rău, vere, măcar că mă arată mutra aşa... Zău, coane, spune-i şi 'mneata să ciocnească un pahar cu mine...
Leon a dat din umeri.
- Dacă nu vrea...
- De ce să nu vrea ? Am şi eu, aşa, un chef, să nu mai fie nimeni supărat pe mine... Nid nu se cade la o zd ca asta... Că eu mă întorc acasă, bre jăndare... mă-n- torc la casa mea şi la fikneia mea... după zece ani dc zile... Pricepi tu aiasta ?
Ca un fior a trecut pom toată gloata de oameni adunată în faţa crîşmei. Ochi întrebători s-au ţesut de la unul la altul şi au rămas fără răspuns, ca şi ctnd voindcia trupului acestuia n-ar# fi avut dreptul să-ngăduiască o suferinţă. Fumat şi el în boarea de milă care-i primenise pe toţi, Leon s-a apropiat:
- Unde anume te întorci ?
- La Mînjina, coane : la mine acasă !

Arendaşul cunoştea satul întreg şi a făaut ochii mărunţi.

- Dar cum te cheamă pe dumneata ?

Rar, omul a răspuns :

- Manlache Pleşa !...

N-a mai suflat nimeni. Ca o groază neagră s-a întins peste toţi. Va să zică ăsta era vestitul Mamlache Pleşa ? Cine nu-1 ştia şi duc nu l-a pomenit ? Doar conul Leon şi cu jandarmul auziseră mai puţin de dinsul, veniţi de curind, cum erau.

- Şi unde ai fost zece ani ? a întrebat arendaşul.

- La ocnă...

Apoi încet, aproape duios în glasul lui, a urmat :

- ...mi-am pus mintea cu un păcătos şi i-am crăpat capul cu un fleac de săcure...

A oftat uşor, iar întar-un târziu a şoptit, ca pentru dinsul :

- ...dacă nu şi-o văzut de treabă, ane i-i de vină ?...

Acum, conul Leon începuse să-şi aducă aminte. Auzise
cindva de ocnaşul acesta şi înţelesese că omorul făptuit de ei era un mare punct de întrebare. Intr-adevăr, erau atîtea potriviri în stare să dovedească o legitimă apărare, indt numai nenorocul l-a dus spre salinele ocnei.

Acest nenoroc venise sub chipul unui tinerel, caire era numit apărător din ofidu, deoarece Manlache n-avea nid bani, nid pricepere, nid dorinţa să-şi tocmească un avocat cumsecade :

„Urgia lui Dumnezeu n-o tămăduieşte gura oamenilor", acesta i-a fost gândul, tot timpul procesului. Căd, în cugetul lui Manlache, toată întîmplarea grozavă n-a fost dedt o pedeapsă binemeritată, pentru nişte păcate pe qjie nu şi

le ştia, ori nu voia să le ştie. Şi astfel, uriaşul acesta cu pumnii de fier s-a dus la ocnă blând ca un copil, fără să crîcnească împotriva urgiei ori a greului de muncă de acolo, oum nu crâcnise împotriva vrerii lui Dumnezeu.

Ceea ce ştia numai el singur era de ajuns să îndreptăţească şi nefiridirea, şi osînda. Avusese toată viaţa porniri sîngeroase. îl împiedica de la înfăptuire doar frica altora în faţa pumnului şi furiei lud. De aceea dnd ucisul a scos cuţitjul din teacă, Mamladie a gemut ca o fiară bucuroasă. In stirşit avea protivnic, aşa cum îi dorise inima. Il avea şi nu l-a scăpat A trăsnit o singură dată cu «ăcurea ţi l-a făcut zdreanţă roşie, cursă la pămint, fără nici o părere de râu.

Dac nu s-a ştiut niciodată că lovitura a (ost trasă cu colţul muchii, iar nu cu ascuţişul, cum a spus uşuratecul raport legist, cum nu s-a ştiut nici că ucisul fusese, înainte vreme, ibovnicul nevestei lui Manlache,

Cel dintii lucru poate că nici Pleşa nu4 ştia. Pe al doilea, insă, îl ştia aşa de bine, incit a îndurat mai degrabă zece ani de ocnă, decât să-il mărturisească în faţa juraţilor. Mai mult *iacă,* şi-a apărat nevasta pînă în ultima clipă, cînd mărturiile câtorva din sat începuseră să azvirle o lumină nouă în preajma procesului sîngeros.

Cînd a ajuns în Mînjina, scăpata de inserare. Satul nu se schimbase de fel. Casele, pitite sub căciula de ţihliş, clipeau în ochii gălbii de geamuri şi fumegau în tihnă. Manlache Pleşa a găsit uşor huidiţa aceea, după care oftase zece ani încheiaţi în bezna ocnei. A urcat pe ea, cu pasul greoi şi rar, de parcă ducea în spate o povară de •dincolo de lume şi s-a oprit în colţul gardului, cu sfiiciune de om nedofit.

Casa i s-a părut mai mică, dar i s-a părut mai bogată. S-a bucurat o clipă. Mai apoi s-a pomenit irăsufliod greu şi n-a ştiiut singur pentru ce. Se simţea străin, fără să înţeleagă pricina, şi inima îi da ghes să pornească înapoi. Dar s-a scuturat de greul din el şi a împins poarta. Haitele s-au repezit să-l sfişie. Le-a dojenit blînd şi trist:

- Staţi, mă căţeii tatii... că nu-s nid aşa de rău şi nid aşa de străin...

Iscodită de bătaia dinilor, o femeie mică, bătrîioară şi slabă, s-a ridicat de Ungă cotlon, unde sufla sub gătejele din foc. A izgonit javrele şi a aşteptat. Manlache n-a -cunoscut-o mai mult de aproape, dedt o cunoscuse de departe. Ba dimpotrivă. Dar şda că e nevasta lui şi nu s-a întrebat nici Hari e mai băorînă, nid *dara c* mai urîtă ori mai slaibă. Femeia, în schimb, nu l-a cunoscut.

- M-ai uitat...

Ea a stat o clipă nedumerită, pc urmă, speriată, a dus mina la gură, şoptind :
- Iraaa... N-ăi hi Manlache ?...
Dar ocnaşul n-a răspuns. S-a aşezat pe prispă, obosit :
- M-o liberat...
Apoi, infer-un tîrziu, văzînd-o că stă acolo, mută şi de piatră, cu ochii mari şi îngroziţi la el, i-a spus încet şi liniştit, ca omul de dnd lumea la casa iui :
- Vezi-ţi de mîncare...
Dar femeia nu se mişca... Manlache, înjunghiat de vorbe turburi, a răsucit Ln crder o întrebare de demult rămasă. A vrut să spuie un cuvint şi -n-a putut. Apoi a scos ţoşca de bani şi i-a întins-o :
- Nişte bani...
Anica n-a luat banii, ci a strîns din umeri, ingăimmd ameţită :
- Păi... acum...
Manlachc a înţeles.
S-a sculat încet, i-a pus banii in mînă, şoptind :
- Ţine-i tu... ai casă...
Şi a pornit spre poartă, fără să mai deue bună ziua.
In uliţă, a văzut un om pricăjit şi mititel dudnd doi cai de căpăstru. S-a oprit, uitindu-se după din sul, şi l-a zărit dînd poarta la o parte.
Dar omul, cînd s-a întors să închidă poarta în urma cailor, a băgat de seamă că străinul cel voinic caută după dînsul. A trecut capul peste gard :
- Ce vioi 'mneata ?
Manlache a dat din umeri şi a întrebat înfcr-o doară :
- Nu ştii unde-i casa lui Manlachc Pleşa ?
- Aid a fost 1
Şi din glasul lui, Manlache şi-a dat seama,

întîia oară în viaţă, că numele morţilor sună altfel dedt numele- celor vii.

Domnul şef de post, cu toată rîvna lui, -n-a putut să găsească nici găinarii, nici găinile lui conu Leon. In schimb, a găsit penele păsărilor la o margine de porum- hişte, mai la deal de săivane. Crăcana de alături şi arsura urmei de vatră dovedeau cu prisosinţă soarta angăriilor de ia conac. Soarta celor luate în trecut şi soarta celor neluate încă. Deoarece, în noaptea următoare, iar au lipsit cîteva păsări, cu toată strâşnida de pază a lui Pintilie bouarul, locţiitor provizor de strajă.

Pentru care lucru, dimineaţa a fost hărmălaie mare în curte şi multe palme a împărţit furia arendaşului, ca să potolească lacrimile şi mal multe ale cucoanei dumisale. Numai că, nici lacrimile, nici palmde nu puteau să puie la ioc păsările furate, după cum nid nu puteau să facă o pază mai bună.

Ciudos peste măsură, conu Leon luase o hotărîre neobişnuită. îşi pusese în cap să facă singur de strajă cîteva nopţi, pînă s-o îndura vechilul să născocească un om vrednic pentru o slujbă aşa de grea. Şi încruntat nevoie mare
- căci era crincen la gîndiul lui şi ar fi tras cu puşca fără milă - arendaşul batea sctndurile ceardacului cu nişte căldie mai zgomotoase ca orieînd.

In asemenea împrejurări, e lesne de înţeles că mare bucurie nu avea să-l aştepte pe Martlache Fleşa, oare urca, greoi şi pe inddete, cărăruia de la poarta cea mare a conacului.

Conu Leon nu i-a dat nici timp să răsufle :

- Ce vrei dumneata ?

Dar Mandache n-avea <nici ochi, nici minte limpede sa vadă că arendaşul e supărat. De aceea n-a înţeles că vc- tuiea iui nu-i făcea nici un fel de plăcere boiesului şi i-a răspuns, de-a dreptul, ca un om care se dă cu manile

legate .
- Am auzit, din oameni, că umblaţi după o strajă. .. Leon strânse repede dintr-un ochi :
- Ei şi ?
- M-aş tocmi eu, dacă...
Arendaşul a încremenit văzînd atîta obrăznicie. *Ca* numai obrăznicie putea să se cheme îndrăzneala unui ocnaş care cere să fie tocmit strajă de noapte. Dar ar fi fost bun de legat dacă ar fi primit în ogradă un om primejdios ca ăsta, ştiindu-1 bine cine este şi de unde- vine.

Conu Leon măsura făptura uriaşă a lui Manlache, pieptul lui cit doi saci de grîu puşi alături, miinile grele, mari, negre şi noduroase, ca nişte rădăcini ciuntite de copaci _ şi mai ales capul acela pătrat, pămintiu, cu ochi fioroşi licărind în fundul cearcănelor de sub sprînccnc groase - şi îl apuca groaza. Iar când s-a mai gîndit ce-ar putea să spuie Tasica de asemenea strajă... şi-a luat inima in dinţi şi i-a răspuns lui Manlache fără înconjur :

- Vezi dumneata... eu am tocmit un om cinstit şi vrednic... aşa, că...

Dar coana Tasica, venind din livadă, a trecut pe lingă. Manlache şi-a dat să urce scările. Uimită de namila asta de rumin, a rămas pe loc, măsurindu-i de sus piuă jos, apoi a pufnit în tis :

- Doamne Dumnezeule ! Dar cîte femei te-au făcut, pe dumneata, de ai crescut atâta ?...

Zburdălnicia ei a spulberat pe loc toată negura dintre dinţii.

In inima lui Manlache s-a furişat o dîră de soare şv i-a răspuns cu zîmbet liniştit :

- Eu chitesc că tot una singură... dar am auzit c-ar fi fost o vreme de belşug pe tâmpul cela... şi a plouat multişor !...
Tasica a rîs.
- Şi ce vrea dumnealui ? l-a întrebat pe conu Lean. Cînd a aflat, a bătut din palme :
- Ei, bravo 1 Aşa paznic înţeleg şi eu. Tocmeşte-1 cu ochii închişi...
Speriat, Leon a luat-o deoparte şi i-a şoptit :
- A făcut zece ani ocnă...
- Săracul I... Şi de ce ?
- A omorit un om 1
I-a asemenea vorbă gândurile coanei Tasica s-au clătinat ca sub volbură de furtună. Nu-i venea să creadă :
- Dumneata ai fost la ocnă ?
- Da, coană I
Femeia l-a privit cu ochi deschişi, apoi a strâmbat gura, aproape oftând :
- Păcat !
Şi n-a mai zis nimeni nimic, pentru că nu mai era nevoie.

Manlache, care nu se aştepta la atacul acesta, a încreţit puţintel pleoapele, ca sub o lovitură. Femeiuşcă asta, mică numai dt o palmă de-a lui, izbutise să-l umilească şoptind o singură vorbă. N-a avut răspuns şi-a inginat :
- Adevărat, cucoană, păcat, cum aţi zis 1 Şi de bună aamă, îi .păcat mai mare derft credeam eu... dacă nu-t destul că l-am plătit cu zece ani de ocnă...
Răsucită pe loc de răspunsul şi de tonul umilit, Tasica a îngăimat:
- ...Înţeleg bine... dar oricum **1**... Nouă ne trebuie un om care să ne prezinte încredere... Pe Amu «un nu te **şfckn...** Şi... ceea ce 6-a întâmplat... pricepi...
Acum insă Manlache a simţit îmblânzirea glasului şi a cutezat in toata voia să-i

răspundă. Vorbea cuminte, dar vorbea judecat şi hotărît :

- Păi, cucoană, dacă aş fi gardian la ’mneavoastră şi ar sări un hoţ, nu trebuie să trag ?... Şi dacă-1 omor, se cheamă că-s ucigaş ?

- Bine, bine, asta-i altceva, s-a amestecat Leon. Manlache a oftat.

- Apăi, boierule, dacă aş sta eu să-ţi spun dumitale... Nu-i nimeni bucuros să omoare, credeţi la spusa mea... Că la mine, ori tai un pui, ori un om, tot aşa-i de greu... Dar aşa a fost întâmplarea.

Tonul lui avea ceva straniu de adine. Uriaşul acesta, fioros prin înfăţişarea lui şi mai fioros încă prin fărădelegea lui, avea îndulciri de glas şi tonuri înmuiate, care izvorau, parcă, dintr-un om străin de e^ însuşi.

Leon şi Tasica s-au privit, cedndu-şi unul altuia o încurajare. Le-a dat-o Manlache singur :

- Văd eu că staţi în cumpănă... Apăi mă duc. cucoane. Şi dacă îţi avea nevoie de mine, răpeziţi pe careva la Griviţa ; eu acolo o reazim. Are să mă ţină crişmarul

- măcar că i-am spart sticlăria de pe tejghea. Da acu, i-a trecut supărarea şi ne-am împrietenit...

Pe seară, vechilul aducea pe Manlache, tocmit paznic mai ales după stăruinţa coanei Tasica.

Cînd i-a întins conu Leon puşca trebuitoare slujbei lui, Manlache a dat din cap :

- Nu-i nevoie, coane. Numai dă ’mneata zvoană că m-ai tocmit pe mine, şi altă puşcă nu mai trebuie...

Oricit de frumos ar fi fost răspensail în sine, conu Leon l-a gustat mai puţin decît a gustat plăcerea să ştie că în mîna lui Manlache nu se află o armă primejdioasă.

Şi ce e drept e drept. Tocmirea ocnaşului a stimit o vîlvă nemaipomenită. Dar vîlva a rămas numai dincolo de gardurile conacului. Intre ele

s-a indns o linişte neturburată... Cum a spus aşa de adevărat moş Gavrilă Bouroş :

- Eh, aşa, dom'le I... Acu pot să mă hodinesc şi eu în linişte cu bună pace 1...

Conu Leon nu putea să doarmă. Se vînzolea în pat, neliniştit, ca inbr-o mare cumpănă, şi4 ora necaz văăînd somnul de copil plăpând al Tăsicăi lui.

Ai fi zis că JIU doarme de teamă, dacă n-ai fi ştiut că arendaşul nu era nici fricos şi nici nu s-ar fi dat înapoi să ochească bine, cu oricare din cele trei puşti ghintuite care atîrnau în peretele din partea sănchiliei dumisale. Dar turburarea lui conu Leon venea numai din neîncredere. El nu se .putea obişnui cu gîndoil că, tot lungul nopţilor, îi bate în fereastră pasul greu al unui ucigaş. Căci dacă ai fi dcjghiocat lucrurile diupă cum e şartul lor, ai fi înţeles că în arendaş icoana lui Manlache Pleşa ducea în spate un mort - întocmai ca în tablourile ieftine de prin iarmaroace, unde se arată cum vedenia mortului se ţine mereu de făptura celui care i-a luat viaţa. Şi aricit de tare om ai fi, năluca unui mort te înspăimântă, fiindcă pe-aceea n-o poţi alunga cu pumnii, nici n-o poţi nărui cu puştile ghintuite, ca pe un boţ de carne omenească. Pentru acest cuvint, conu Leon nu-şi găsea linişteа întreagă şi somnul bun decît tiraiiu, da izvorâtul zilei, and[1] auzea scârţâind roata ciuturii de la fântână şi limpezea, clipocind in teică, apa zdrumucaită pe mina şi pe fa(a lui Manlache. Ştia atunoi că paznicul se spală, că inviază ograda toată in treburile ei mărunte de fiecare zi şi că stafiile trebuie să fugă în cotloanele lor de umbră şi de durere.

După aceea, se lăsa moale, frint de ochi deschişi, îo dulcea căldură a saltelei de lină şi adormea trudit şi oftînd, ca un prunc bătut fără vină.

Drept este că vreo cîteva zile după tocmirea lui Pleşa, nici Tasica nu-şi aflase hodînă. De multe ori o înjunghiase gândul să spuie că-i pare rău de stăruinţa cu care a înfrânt pornirea lui Leon şi l-a hotărit să tocmească pe Manlache. Dar dăinuia îmtr-însa un bob mărunt de încăpăţinaire ţi nu-şi îngăduia 6ă arate pe faţă temerile şi slăbiciunile ei. La urma urmei, învăţase şi dumneaei să mânuiască puşca, să tragă la ţintă cu revolverul şi să umble bărbăteşte pe şaua cailor iuţi. Şi-apoi ce putea să primejduiască viaţa lor, dud Manlache n-avea in mină nici o creangă de cireş ?

Săcurea ? A, da I Ar fi fost o primejdie. Numai că Tasica ştia să adune, cu o nesimţită şi dulce viclenie, toate topoarele şi *toate* săcutdle din conac, ca să ic încuie, în fiecare seară, în cămara de sub scara podului, unde nu le dibăcise oameni. De altfel, n-ar fi avut nevoie nid. măcar de asemenea grijă. Manlache a simţit de la început cui datoreşte tocmirea în slujba de paznic şi nu
6- a ferit să-şi răsplătească stăpâna, cu tot ce putea să-i deie un om ca el unei femei ca dînsa.

Peste inima lui de uriaş oropsit de Dumnezeu, mânuţa ei lunecase a aromire .bună şi mângâietoare. Purces din hăul de rele şi de păcătoşenie de unde scăpase, lovit, îngenuncheat pentru totdeauna, cum i se părea că este, Tasica ii fluturase totuşi înainte, ca o aripă de porumbel, în semn de iertare şi de împăcare cu viaţa. Iar Manlache ştia să fie recunoscător şi credindos fără măsură faţă de fărîmiţa aceea de carne albă şi de voie bună, care nu atârna, toată la un loc, dt ar fi atiraat numai labde lui uriaşe, bătătorite pe târnăcopul salinelor din Târgul Ocnei.

Din pricina asta gheaţa se rupse repede.

Chiar a doua noapte după venirea lui

Manlache, cam pe la a doua cântare a cocoşilor, dinii au început sâ latre îndârjiţi. Alergau dmtr-o parte in alta a curţii, săreau peste gărdukţul ogrăzii in livadă, se întorceau spre săi- vane şi se dădeau, toţi odată, de parcă i-air fi st£mit o mare primejdie.

In conul Leon Anima s-a strâns uşurel. A ridicat urechea dreaptă de pe pernă, ca să audă mai bine, şi a ascultat, în plesnetul scurt al unui dulap, care â pocnit uscat ţi sec, i s-a părut că desprinde ceva mai mult decît era. Aştepta zgomotul unui pas, ori al unei clanţe. Totuşi zgomotul întârzia să vie şi în încordarea ascuţită, rourată de sudoare rece, inima ii dănţănea surd şi tare, ca un pumn izbit pe dinăuntrul pieptului. De teamă să ou-şi sperir nevasta, s-a dat din pat, încet, numai pe jumătate, ca să-şi ia puşca din cui.

Dar în clipa aceea, coana Tasica i-a înfipt groaznic mina în braţ:

- Ce-d ?

Era spăknintată şi gîfiia. El s-a speriat mai tare ;i a făcut :

- Sssst !... Apoi a luat puşca şi cu degetul pe cucoaşe. gata să le ridice, aştepta. Clinii au mai trecut o dată, învălmăşiindu-se pe sub fereastră şi s-au depărtat către imaş.

Dar în liniştea de după ei, nu s-a mai dejghiocat nimic. Doar greieraşul casei, care-şi picura nesomnul dintr-un colţ de grindă.

- Ai auzit ceva ? a întrebat mai apoi, în şoaptă, coana Tasica.

Lui Leon i-a fost ruşine să mărturisească... A minţit:

- Parcă... Decît, Tasica fusese trează. Minciuna, ori năzărirea lui Leon i-a închis gura în stinghereală şi neplăcere. A mai stat o alipă, ciulind urechile la hăuleala depărtată a dinilor ţi,

cum nu se mai lămurea nimic nicăieri, a lovit drept, ca săgeata, prin bănuiala ei şi bănuiala lui, irvşuindu4e pe-o singură aţă :

- Manlache unde-o fii ?

Bărbatul a strîns ochii la numele plin de umbre rele» care ii se rostogolise două nopţi şi două zile in cap, ca un cuţit ou multe tăişuri şi a dat din umeri :

- Nu ştiu I

Dar în ghemuleţul de came trandafirie a femeii s-a răsucit o pornire de glumă răutăcioasă. Avea poftă să pedepsească şi să dea o învăţătură bărbatului fricos. Cel puţin, adînoul ei nelămurit şi femeicsc intr-acolo o împingea, oridt temei ar fi avut să se teamă şi ea singură de ocnaşul caire^i păzea.

A deschis fereastra brusc şi brusc s-a răsfrint în afară, căutînd o umbră presupusă. Cochetă, fără să-şi dea seama, îşi astupase umerii micuţi în mîinile cu degete răşchirate, ca o ţesătură cară, acoperindu-şi deschiderea sinilor cu braţele protivnic petrecute.

Numai că şi în dreapta şi în stingă, peretele casei licărea curat şi vineţiu în noaptea proaspătă, care luneca pe geam şi pe trupul cald.

In curte nu se mişca nimic de la locul lui. Doar dinii se luptau înainte cu ceva nevăzut şi duşmănos.

- Manlache 1 Glasul i-a sunat încet, ca o rugăminte plăţrindă.

„Dar dacă n-o fi vrînd să răspundă ?“ s-a întrebat, cu inima strânsă, Leon.

In aceeaşi dipă, însă, ca şi dnd lui i-ar fi răspuns, un glas venit de foarte departe a răzbătut l'mpede şi liniştit :

- One mă cheamă ?

- Eu ! Cucoana ! l-a lămurit Tasica, ou inima tare şi a tras din intunerec capotul să se acopere cu el. Apoi a şoptit cu trufie uşoară, diar prea puţin ascunsă :

- Trebuie să fie la pârleazul imaşului şi totuşi a auzit... Bună ureche are I

Intr-un târziu, din bezna nucilor, s-a desprins o nâme- tanie nelumească. Părea de dnd ori mai mare oa Manlache cel de toată ziua. Văzîndu-1, Tasica. şi-a simţit răcoare în piele - dar nu putea să spuie că ou i-a plăcut. S-a făcut de două ori mai mică, ghemuită acolo, pe pervazul ferestrei, ca un punctişor alb, şi a aşteptat.

Deodată, paznicul a stat pe loc. Clinii porniseră iar, mai nebuni ca înainte.

- De ce bat aşa dinii, Manlache ?

- Ia nişte bezmeted, coană, i-a răspuns paznicul, fără graibă. Se pomenesc tot cu săracu Gavrilă...

Liniştea din Manlache a trecut ca o apă ralrlă în tiu- puşonil înfiorat, care se agăţase de fereastră. Şi fiindcă Tasicăi i-a fost ruşine să spuie adevărul, a minţit dulce şi ea :

- Ne-au stricat somnul...

Dar ocnaşul, traducând rustic, în limba lui, întîmplarea asta, care-1 supăra, a liniştit-o domol :

- Să nu vă fie fiică... Pînă s-or deprinde şi ei cu mine... Că mie nu-mi face trebuinţă haita să latre la lună. Să aibă colţi buni ca să ţie muşteriul... Dacă dă cu gura. îl alungă oci îl vesteşte, aşa că nu-i mare scofală. Vine al'dată... Da de-1 văd eu, nu mai vine cît îi hăul, că îl vede cel-de-sus...

Era măreţ şi era înfiorător. Coana Tasica se uita la el de parcă n-ar fi fost niddnd oonu Leon în spatele d. De altfel, punindu-şi puşca în cui, arendaşul şi-a lăsat nevasta să vorbească singură cu Manlache, pentru că s-a simţit de la început de prisos şi-a fost axnărît-amărît ca de o mare nedreptate.

Cîinii, stârniţi din nou de cine ştie ce arătare, se apropiau iarăşi in goană, unii peste alţii. Au dat să treacă furtună, lătrînd nebuneşte.

Supărată la ureche în atâta potop de larmă, Tasica a dat din cap :

- Iar ?

Atund, s-a întâmplat un lucru care a plesnit noaptea în două, ca pe-un geam de sticlă. Manlache s-a proptit în picioarele lui grele şi dintr-uin piept ce nu-şi găsise niciodată toată întrebuinţarea, a întâmpinat haita tu- nînd :

- Ei, ho !

Coana Tasica a auzit geamurile zbirniind, şi atîta tot. Cîinii au încremenit pe loc, de parcă le-ar fi tăiat goana un cuţit ţi au tăcut pînă la unul. Apoi s-au împrăştiat, furişindu-se umiliţi şi mici, cu biata lor coadă războinică, sumeasă de nevoie, intre vine.

Manlache s-a uitat diupă ei pînă s-au topit în văgăuni de negură ţi a încheiat, ca o făgăduială :

- Apăi... nu merge aşa, frăţinjlor !

Coana Tasica a stat multă vreme cu ochii în tavan. Deodată ţi-a tras plapoma pînă la gît. Acolo sus, pe negura de var, se deslușise, mare şi ca din altă lume, umbra neagră a unui trup uriaş.

Intr-ium tiiziu, dnd privirea începuse să i se înceţoşeze şi îi încropise sângele în lăsarea duilce a somnului, dinii s-au stârnit iar, vijelioşi, în bătaie.

Fără să vrea, ca intr-un îndemn care răsfringea ecouri încuibate într-însa, a şoptit în minte :

„Ei, ho !... Apoi nu merge aşa, £răţuiilor...“

Şi n-a mai înţeles nimic. Strigase ea ? Strigase el, departe, ţi îl auzise ? Oii strigaseră amândoi deodată ?

Dai în liifi.îştfg adusă de potolirea lătratului, maina Tasica il-a auzit limpede pe Maniache, mustrînd clinii ou înţelepciune :

- Bine, mă odrasle a Iu’ Gavrilă... Mult o să sculaţi amu din somau lui ?... Eeee !... Apăi... iaca aiasta ou merse, £răţinik>r 1 Că amu «roboteşte ziulica toată, ţi nu-i haită ca voi, să sforăie unde-1 prinde socnnu I... Inţiele- su-tn-aţi ?...

Mai departe, coana Tasica n-a mai auzit. N-a

mai auzit, num n-a mai auzit nici dinii în noaptea aceea, şi cum nu i-a *mai* auzit niciodată.

Dar întîmpiările astea au trecut pe lingă conu Leon fără să lase nid o urmă. El nu era femeie cu gînd uşu* catec, să-l mişte şi să-i moaie inima un fleac de nimic, atîta vreme dt şedea alături înţelegerea lui de om în toată firea, care-i spunea limpede primejdia şi greul. Nu ora numai teama de negura pe care o bănuia in mintea ţi în inima lui Manlache. Aceea avea oarecare leac, iar conu Leon mu numai oă-şi ungea ipuştile cele vechi, cu regularitate de ceasornic, dar îşi mai cumpărase şi una automată, comandată de-a dreptul de la 7. i ramam din Bucureşti, care, şi el, o adusese înadins pentru arendaş de la fabrica „Browning", dim Liege-ul Belgiei.

Dovedise pe urmă lui Manlache - şi-i dovedea mereu - şi că-i ţanţoş ca nimeni ailitul, de trânteşte uşor .rândunica în zbor. Dibăcia lucrului îl minunase mult pe paznic şi l-ar Ci minunat şi mai mult încă, dacă agerimea ochiului şi aetremurarea mîinii s-ax fi arătat pe-o scândură moartă şi nu pe-o biată păsărică fără prihană.

Iar dacă ar fi ştiut uinde ţinteşte cu adevărat conu Leon, ucigând atâtea suflete fără vină, pîndarul ac fi sîngerat în inima lui. Căci Manlache, dim tot prăpădlui celor zece ani de ocnă, nu se alesese dedt cu o vorbă. Dac vorba aceea, pe care o spunea de zece ori pe zi un ocnaş bătrân, osândit pe viaţă şi ajuns pe jumătate nebun, i se înfipsese uriaşului în creier ca o pecete de foc. De bună seamă, ea nu lămurea numai viaţa păcătoasă a moşneagului, ci multe alte vieţi şi pe-a lui Manlache totodată.

- Dumnezeu m-a osîndit, fîrtate, nu omul făcut de Dumnezeu. M-a osîndit să mor, ori să las aite suflete să moară din pricina mea - va să zică tot omor făcut de mine. ŞL n-am putut să ţin la

nimic pe lume, fără să nu omor suflare neîntinată...

In zguduitoarea tragedie a ocnaşului ndbun, cate socotea omor nu numai tăierea unei găini, ci şi scurtarea unui copac, Manlache îşi văzuse lămurită însăşi soarta Im Lămurită şi scrisă de la capăt. I se părea acum că toţi morţii pe care i-a sămănat Ungă viaţă sînt împlinirea unei osânde neştiute de el pînă în ziua când a ridicat săcunea cu mîna lui, să despice o ţeastă de om, ca pe un butuc de lemn.

Şi, înspăimântat de iluminarea nebună a moşneagului înlănţuit în cătuşe, vedea întLnzindu-se şi peste toate zilele lui amarnica prorocire sângeroasă. îl îngrozea şi a dat în lături, cutremurat pînă în măduvă.

Atunci s-a năpustit in credinţă ca un scos din minţi şi s-a agăţat de pulpana lui Dumnezeu. Omul acesta uriaş, care nu se temea de nimeni şi de nimic, se temea de veninul osândei din el însuşi.

De aceea, intr-o zi, s-a dus la duhovnicul ocnelor şi s-a mărturisit cu amară scoşnire de dinţi. Bătrânul, cu baribă colilie şi ochi de oţel rece, l-a tras în faţa icoanei cu preacurata. Acolo l-a trintit în genunchi pe lespedea îngheţată şi, intr-un amestec surd de blesteme înspăimântătoare şi de slavă lui Dumnezeu, l-a ferecat în juruirea cea mare. Manlache, scuturat ca de frigul gheenei, a înţeles că mîna lui nu mai trebuie să poarte, în veci de veci, unealtă de omor. Jurămîntul a fost ndndurat, ca para de foc a unei afurisenii din Scriptură :

„Ca fiorul, încremenite să-mi rămîie degetele ; ca uscădunea lemnului, carnea de pe ele... Ochiul care o pândi văz de omor să îngheţe ca sticla şi ca sdda pe ger, în cioburi să se sfarme..."

Ghemuit pe lespezi, sub patrafir, nu mai era uriaşul pietros şi cu vinele bătute în clocot de sânge. Ia, acolo, o biată zdreanţă cutremurată de

afurisenia aceea de iad, care hăuia în bolţile bisândi goaile, asemeni unor dopote de dincolo de lume, aducând în ele osinda şi profeţia văzduhului fără capăt.

Blestemul acesta îşi prelungise pînă azi tăria în urechea lui Manlache... Şi avea să şi-o prelungească multa vreme încă.

Dar bătrînuil duhovnic, în ncmila juiămîntului său, n-a ştiut că, închiând o cale, deschide alta alături. De aceea, frica de unealtă ucigătoare avea să bântuie, ca frigurile, întreaga viaţă a bietului spovedit. It păştea zilele şi fiece mişcare, amintindu-i fără preget de osinda lui.

Şi nid nu se putea altfel. Ce lucru n-ar fi ajuns ud- gător în mina de piatră a lui Manlache, dnd însăşi mîna putea să fie mai udgătoare decît o armă de omor ?

Dar toate întrebările şi gîndurile astea erau în el răvăşite şi pufoase. Aburi de îndoială şi de turbur răsăreau uneori în unghere de inimă, însă treceau repede, intr-o potolire pe care o ajutase deocamdată odndukea vieţii. Şi oxînduirea asta se arăta prielnică. Rupsese orice Imatură cu lumea de toate zilele, de dud îl adusese întitnpLairea să (ie paznic de noapte. Şi aşa, singur treaz, în hăul nopţilor, doar cu răsufletul clinilor lingă dînsul, Manlache bimecuvînta pe Dumnezeu că i-a scos în cale cucoana asta mică ţi albă, care s-a indurat de ed.

Iar in mintea lui simplă şi adine credincioasă, o vedea, ca pe pozele calendarelor de iarmaroace, asemeni porumbelului alb care pogoară de sus în semn de înţelegere ţi iertare...

Numai că Leon nu înţelegea nimic din toate astea. Pentru ed, de la început, teama a fost limpede. Pricepea că Manlache, aricit n-ar fi o primejdie pentru viaţa celorlalţi, este în ocice caz o primejdie definitivă ţi permanentă pentru aiu/toritatea de stăpân. O dată tocmit în slujbă, nu mai putea să-l deie nimeni afară. Cel puţin

conu Leon se înspăimânta gîndindu-se la clipa când ar
ii nevoit să-l scoată din curte - lucru prea obişnuit cu slugile ţi argaţii unui conac.

Fiecare zi nu făcea decît să crească rădăcini noi lui Manlache, în ograda asta, unde nu-1 dorea dedt stă- pîma lui. Şi astfel, în dipa dnd Leon a inţdes că singura calc prin care poate fi condus paznicul e numai coana Tasica, s-a aşezat intre cei doi soţi o pîdă grea, in care cine ai fi vrut să desluşească ar fi găsit mult din ceea ce oamenii numesc gelozie. Arendaşul nu şi-ar fi mărturisit-o nici lui însuţi - aşa de ruşinos lucru i se părea - dar micile încolţiri dintre cei doi soţi pomeneau prea des despre existenţa lui Manlache, pentru ca dedesubtul lor să nu se simtă mijind, foarte neas- cunsă, marea dorinţă a bărbatului să vadă venind o întimplare ticăloasă, care nu numai şă-1 depărteze pe paznic de curte, dar totodată să-l ruineze de pe soclul neob işnuit unde îl suise duioşia ti udată a coanei Tasica.

Spre fericirea tuturor, femeia n-a înţeles cum stau lucrurile. Era prea curată şi prea senină în cugetul ed,

ca să descoasă in pornirea neprietenoasă a lui Leon altceva decât o grijă firească de stăpîn ou răspundere. De aceea mu 6-a minat de loc, in nici una din întknplă- rile miulte care aveau să mai vie, văzând că bărbatul ei sucește lucrurile totdeauna în ața chip, incit lăsa pe Manlache descoperit spre o nouă vină.

Iată, de pildă, întâmplarea cu găinile.

Manlache auzise, de prin argați, de <v*ilf petrecute la curte cnmd era paznic moș Gavrilă Bouroș. Ba, înțelesese foarte bine că angăriile fuseseră mîncate, după rindiuiala unei mese bine gătite, pe un răzor de popușoi. înțelesese și nu-i păsa.

Dar într-o zi, a aiuzit-o pe coana Tasica plingîndu-se de lipsa găinilor ei, care erau de rasă deosebită, așa cum se cuvenea, de altfel, unei gospodării model. Și înfățișarea lucrurilor s-a schimbat. Atunci Manlache ți-a lăsat ceasurile lui de somn și, cerîndu-și îngăduința cuvenită de la stăpînă, a plecat încobrova și nu s-a mai întors pînă la ceasul slujbei, o dată cu seara.

Peste câteva zile, dimineața, Manlache a așteptat-o pe coana Tasica la ieșirea din casă și a poftit-o in livadă. Acolo, ciuguleau din iarba irourată vreo zece găini moțate, grase și frumoase, cum nu avusese conacul nici-odată.

- Ce-i ou astea ?
- Le-a adus mușteriul în schimb.

Cucoana nu avea cum să priceapă minunea, dar lucrurile se petrecuseră mai siropLu decât s-ar fi părut. In ziua cînd își ceruse voie, Mamlache se dusese la Călin ățui, în Grivița, și în Cudalbi.

Faima, lui de om care omorîse, cei zece ani de ocnă și pumnii aceia grei ca barosul lui Cioplea, potcovarul, îi dădeau o autoritate care trăgea oamenii la o parte din cale și

ridica singură cădulile din cap. Manlache ştia,, înţelegea şi vena să-şi folosească păcatele.

De fiecare dată dnd întâlnea un flăcăiandru, îl oprea :

- Mă ţîcă, să spui celora care au furat găinile de la curtea lui conu Leon să aducă altele in ioc. Eu ie dau răgaz şi aştept pînă duminică. Dacă aduc găinile, închid ochii - că isprava a fost făcută înainte de tocmeala cu mine - dar altminteri, luni ii Jeg fedeleş şi-i pun să clocească ouă pe cuib. Că le-am dat de urmă, înţelegi tu ? Şi nu-i iert 1

...Peste două zile, umbre furişate hoteşte sub garduri au zvîriit în curte găinile frumoase din livadă.

Coana Tasica, nebucurindu-se dedt de folosul ei, era in nouri de fericire şi incîntare. Dar conu Leoa, mai hapsînit ca oritind, a pus punctul pe i :

- Asemenea găini de rasă nu pot să fie dedt furate. Iar miiine-poimîine, te pomeneşti că află păgubaşul şi ne facem de rîsul lumii...

De aceea arendaşul a înhămat numaidecât caii la bihuncă şi s-a dus de-a dreptul la Iveşti, să sipuie lui Sion, subprefectul, toată păţania şi să-i ceară limpezirea. Pasămite limpezirea o vedea în chip de jandarmi ridi-dndu-1 pe străjăr.

Dar ancheta făcută in toată plasa şi prin comunile de jur împrejur n-a dat nici un fel de roade. Toate găinile erau la Locuirile lor. Doar îmtr-un dmu, madam Qara, nevasta lui Ferenţ, caretaşul din Lieşti, a spus că a vindut, pe bani buni, zece găini de rasă la nişte flăcăi pe care nu-i cunoaşte.

Numai că administratorul a uitat să spuie Ta&icăi descoperirea asta şi în ceardacul conacului chestia găinilor s-a încheiat astfel :

- Nu s-a găsit *deocamdată* de unde au fost furate... dar... La care coana Tasica a pus punct cu aceste vorbe fără minte :

- Dar puţin îmi pasă, de vreme ce am găini la loc, şi bravo lui Manlache pentru ce-a făcut!...

Un grăunte de om, cu năsucul mucos şi pălăria pleoştită peste laţele bălai din cap, ducea vaca la păscut pe drumul mare, îndemoînd-o cu o jordie lungă dt toate zilele. Ciuta, cit îl ţinea gura, colinda uitată în gitişorul lui, de la Crăciunul trecut:

„După dealul cela mare,
Velerim şi Veler Doamne...
Răsărit-a mindrul soare,
Velerim şi Velcr Doamne...
Dara soare nu era,
Velerim şi Veler Doamne...
Ci lăcaş de mînăstire,
Velerim şi Veler Doamne...
Cu pereţi de alămîie,
Velerim şi Veler Doamne...
Şi cu poarta de tâmiie...
Velerim şi Veler Doamne...[1]*

Manlache a stat pe loc. Ii vedea numai picioruşele goale şi cenuşii printre picioarele vădi, iar cum se zbă- teau în colbul albicios, o dată ou legănarea ugerului, păreau nişte sfârcuri mai lungii, unse ou baligă, de teama viţelului. în clipa aceea, faţa aspră şi întunecată a fostului ocnaş s-a luminat

intr-un zimbet bun şi trist.
Vaca s-a dat la o parte dinaintea malului care-i răsărise în drum, pe cînd copilul, pomenit ochi în ochi cu uriaşul acesta, a încremenit cu gitul răsucit, privind, pe sub poala pălăriei blegi, gura întinsă in zâmbet şi ochii care clipeau ciudat lingă sprîncenele negre şi grele. Mai încolo, vaca, rămasă stăpână pe vrerea ei, s-a oprit să smulgă o gură de ovăz de pe hatul drumului.

- Cîntă înainte, măi moşule !

Dar potca a dat din cap :

- Mţ !
- Nu mai ştii ?
- Ba...
- Apăi... ?
- Iac-aşă !...
- Şi dacă ţi-oi da un gologan să cumperi roşcove, cinţi ?

Copilul a vrut să-i dovedească acum că nu-i aşa de mic să se lese păcălit şi-a făcut, în ris :

- Hă-hă 1

Manlache a .tras din brîu batista în care-şi ţinea înnodaţi cîţiva gologani şi a scos unul. Copalul a rămas ou ochii la rotiţa lucitoare.

- Iaca banul. Dar cinţi ?
- Îhî.
- Brava ! Ia stai tu colea jos şi zî !...

Şi Manlache, aşezat pe malul şanţului, a luat ţîncul intre genunchi şi nu şi-a mai clintit ochii de la gura lui :

„...După dealul cela mare,
Velerim şi Veler Doamne.. “

Ce ginduri şiruiau în mintea paznicului, nici

el singur nu ştia. Icoane frînte, fără legătură, se abateau o clipă din noapte şi iar plecau...

…Răsărit-a mindrul soare,
Velerim şi Veler Doamne..."

Se vedea copil, colindînd aşa, intr-o noapte de ajun...

„...Dară soare nu era,
Velerim şi Veler Doamne...
Ci licaş de
minăstire,
Velerim şi Veler
Doamne..."

O vedea pe maică-sa, femeie timără, voinică, cu **gara** oumai rîs...
...Cu pereţi de alămlie,
Velerim şi Veler Doamne..."

Şi o vedea moartă, fulgerată de-o boală care nu iertase pe nimeni
…Şî cu poarta de tâmiie,
Velerim şi Veler Doamne...[4']

Apoi se vedea singur, crescînd in vecini, ca o bălărie... Tatăl lui beat... Pe ucma, flăcău... oştirea aspră... **în-**surat... şi dorul nebun să albă uin cocii dintr-o femeie stearpă...
„Velerim şi Veler Doamne../'

Copilul cLnta înainte, ukmdu-se la gologan. II strîn- gea şi-l răsucea intre degetele iui, care descoperiseră toate noroaiele din hime în dimineaţa asta uscată şi plină de soare.

Iar Manlache se uita înainte, nemişcat, la guriţa aceea firagedă, care pîlpîia şi tremura în cîntec şi în viaţă nouă.
- Gata 1
Manlache a tresărit.
- Gata ?
Şi i-a părut rău.
- Dar a oui eşti tu, mă ţîcuşor ?
- A *hi* nea Petncă I
- Nea Petrică a Văduvei...
- Aha ! Biava ! Dar tu ce-$i face dacă m-aş duce la tat'to şi i-aş zioe : „Ia, mă Petrică, vinde-mi mie pe Nicuşor..."
- Mie-mi zîti Vasili...
- Aşaaa ? Vasîli ?... Bua 1... Ei, ce ai zice Vasîli ? Ai vrea ?
Copilul s-a uitat stingherit la bănuţ şi a dat greu diiia cap.
- Păi de ce să nu vrei, mă, că eu am parale şi-am să-ţi cumpăr ciuboţele şi roşcove... şi te dau la. şcoală...
- Mţ... şi a încercat să se desfacă din mina Lui Manlache...
- De ce nu vrei, măi Vasîli ?
- Nu vreau... Apoi deodată, simţind minile mari ale paznicului că i se încleştează pe braţe, a început să se zbată. Dă-mi drumul...
- Ei, nu-ţi dau drumul 1...
Copilului i-a prins guriţa tremur.
- Dă drumul 1 Şi, speriat, i-au ieşit lacrimi in ochi.
Manlache i-a dat drumul, iar plodul a luat-o la goană.
De departe, gîfîLnd de groază şi de fugă, i-a strigat răzbunător, ştargîndu-şi năsucul pe

poala minecii :
- Păi. ? Cum n<u ?... Parcă eu nu ştiu că ’mneata eşti nea Manlache, care a fost ia sare ?... Apoi a pierit ca <o şopklă în popuşoaie, lăsîndu-şi vaca de izbelişte, în ovăzul proaspăt al hatului.
Manlache a rămas o clipă nemişcat, cu ochii după el. Apoi, a răsuflat adine şi a intrat pe jitârie.

Acasă la Ţigău era pustiu. De bună seamă că oamenii eraiu ieşiţi la praţilă cu toată casa - aşa cum e obiceiul. De aceea ocnaşul îşi pierduse nădejdea să mai poată vorbi cu cineva. Intrase in ogradă şi căuta. Nimeni. Doar tirziu, după ce-a dat cîţiva dupad în uşă. a auzit un glas şi un cheunat de câine.
îmbujorată de alergătură, fata lui Ţigău a deschis poarta, livezii, ferind căţeaua să nu-i scape pe lingă fustă.
- Ziua bună, Rusando !
- Mulţămim ’tale, nea Manlache 1 Pe tata îl cauţi ?
- Pe el, mă fato. Decît pot să-ţd spui şi ţie care vînt m-aduce.

3 — Veterim şl Veler Doamne — c. 253
33

Fata l-a poftit pe prispă, după ce-a şters colbul cu o zdreanţă pe care a luat-o dintr-un oui.

- Ia hodineşte, nea Manlache 1

Dar Rusanda era turburată. Era voinică dt un munte ţi ea, de nu-şi găsise flăcău pe samă zece sate împrejur. Şi cu toate astea, apropierea lui Manlache ii «trecură in inimă un tremur neschimbat şi neplăcut. Mai ales acum, dnd erau singuri in ograda asta pustie, se simţea fără apărare şi fără vlagă. Ochii omului stăruiau pe trupul ei, îorăind vrăjmăşia pe care fata şi-o simţea in carne. S-a aşezat mai departe, după un pop al prispei, şi a aşteptat.

Dar Manlache era cu gindul dus departe. Poate că şi-l lăsase acolo, pe drum, in rarişteа aceea de popuşoi, pe unde se mistuise Vasili, plodul lui Petrică a Văduvei. Şi, poate, mai departe încă, pe la căsuţa din Cudalbi, dacă nu cumva trecuse şi dincolo de gura Ocnei, ori de ziua judecăţii, ca să ajungă la puţinele zile neotrăvite, and îi era şi lui drag un suflet omenesc...

Căd Rusanda aducea, in tinereţea şi sănătatea ei, o mireasmă de demult şi de mult acoperită cu duhoarea grea de sare şi de afunduri negre de pămînt.

Ai fi zis că Manlache se întorcea acum pentru o clipă, să ia viaţa de unde-i pierduse firul... S-o ia ? Asta-i numai o vorbă. Căd altminteri ştia el bine că nu se poate. Nu s-a minţit niciodată în privinţa asta şi anii trecuţi, de-atund pînă azi, nu i-a socotit ca pe un gol în nindul zilelor. El a trecut prin ed şi i-a trăit Iar tortura lor uscată a veştejit în inima lui ceva ce ştie bine că nu mai înfloreşte.

Dar în clipa asta şi-a adus aminte şi găseşte

că osinda lui are pe dedesubtul ei şi alte osîndki. Copilul de pe drum, fata voinică din faţa lui... şi cîte altele încă ?... Tot ce-a venit să spuie, şi tot ce-a spus Rusandei s-a fost răsplămădit în amorul gândurilor astea. Fata l-a ascultat, infricată la Lnceput, apoi uimită, prinsă, sfărâmaţă, umilită.

- Am auzit că v-o fătat căţeaua... Şi o ştiu că-i de toi... V-aş ruga să-mi daţi şi mie un căţel, and or (ace ochi...

- Păi, la curte nu-s dini destui ?...

- Sînt... Dar is dinii curţii... Iaca, a2i-dimineaţă, şedeam pe prispă şi mă uitam la ei... Buni, ce să zic ?... Dar vezi tu, fado, îs dinii curţii... Aceia păzesc curtea. Se împrăştie ei in legea lor, care colo, care colo, că-s deştepţi. Şi aşa-s dinii, nu dorm la un loc îşi împart locul de pază. Aşa-i orinduiala lor oîinească... Dar eu ? Eu, iaca, staaau singur şi n-am cu cine schimba o vorbă, foto. Şi ce să spun ? Am nevoie... Că tare mă mai năbuşă uritru uneori. Şi degeaba-i omu în putere, dacă s-agaţă urîţu de gitu lui !...

Ce-o fi avut în glas de s-a îndoit trupul Rusandei ? Şi ce era dincolo de glas, de -s-a pomenit fata cu ochii umeziţi ? în dteva clipe, făcuse drumul lung, de la groază la milă, şi era buimădtă.

- Spune-i tu lui tată-to asta şi roagă-1 1...

Dar Rusanda a înţeles să ia altfel lucrurile :

- Ce mai ?... Nu ţi-o da tata, îţi dau eu, dacă-i pe aceea. Că doar n-o să-i vîndă pe gologani - bată-i pustia - măcar că or fi ei de soi... Că altminteri - drept îi că-s din copauca lui conu Iancu Gheorghiadi...

- Ştiu, Rusando... Da dacă o vrea plată, chiar plată dau...

- Vai de mine, nea Manlache... păi, suflete de oameni sîntem, oe Dumnezeu ?...

De mult nu se mai vedea spinarea lată a paznicului de conac, înghiţită în sălciile rîpii. Dar Rusanda tot acolo şedea, răzămată cu coatele de poartă şi uitindu-se im lungul drumului. Apoi, hoţărîtă, s-a dus la culcuşul căţelei şi i-a dntărit puii pe rînd, intr-o mare alegere |i o mare întrebare.

Iar cînd s-a întors Ţigâu de la praşă, fata era aşa de dusă pe gînduri, că n-a mai ţinut minte să-i spuie ce-a
vrut Manlache Pleşa. Nici măcar nu i-a spus că a venit. A doua zi s-a Luat cu treaba, iar a treia zi a uitat de tot.

Tocmai hăt, a patra zi, şi-a adus aminte, deodată, după ce plecaseră toţi din casă, tocmai în valea Gerului.

Atunci Rusanda s-a dus din nou la culcuşul căţelei, i-a drămuit iarăşi puii şi după ce i-a pus la loc, în mate cumpănă, a strins bine broboada cea mai frumoasă pe cap şi a pomit-o pe şoseaua GriviţeL

Cu obrazul în bătaia soarelui şi cu ochii duşi, îngîna încetişor :

„...După dealul cela mare,
Velerim şi Veler Doamne...
Răsărit-a mîndrul soare,
Velerim şi Veler Doamne../[1]

S-a oprit din dnbec şi a aşteptat-o.

- Ce vînt te-aduce, Rusanda ?

- Păi, nea Manlache, am venit să-ţi spui de căţel.

- Nu vrea tată-tău să-l dea ?

- De ce să nu vrea ? Dajr am uitat să te întreb ce viei ’mneaita : căţel ori căţiea ? Că avem trei căţei şi o căţea, aşa că îţi dăm ce vrei.

Manlache s-a uitat în ochii ei, dorind să desprindă şi altceva de-aoolo. Ştia el de mult că-s albaştri ca cicoarea, dar nu-i văzuse niciodată aşa de drepţi şi de limpezi ca azi. Nu-i vorbă că. întâia oară, s-a putut uita mai mult în ei. îl priveau acum fără sfială, cu o lucire schimbată şi prietenoasă, aşa cum erau ochii coanei Tasica. Şi lui Manlache i-a părut foarte ciudat lucru ca nişte ochi albaştri să sameoe aşa de mult la privire cu doi ochi negri, cum erau cei ai stăpînei.

Dar deodată, cu neaşteptarea unui fulger, a ţîşnit în el o lumină. A venit încredinţarea, a venit o apă vie... Şi omul ăsta, de nimic înfricat, a fost zguduit de frica tainei care se săvârşise in el. Bl, care vorbea totdeauna puţin, n-a mai putut să vorbească de loc. Dar nu s-a mai întrebat nimic şi nu s-a mai îndoit de nimic.

A lăsat-o să plece, şi-a rezemat capul greu de peretele coşcovit, şi, privind-o printre genele bătute de soare, cum se duce devale şi piere sub diitul plopilor, Lngina cu altfd de lacrimă şi altfd de glas :

„...După dealul cela mare,
Velerim şi Veler Doamne...
Răsărit-a mîndrul soare,
Velerim şi Veler Doamne...[1']

Peste două zile Rusanda urca dealul la Manlache, cu poala grea. Pe iarbă, în faţa lui, a lăsat uşurel cei patru căţei.

- Eu ţi i-am adus pe toţi, nea Manlache, să-l alegi pe care vrei...

încet, paznicul a ridicat ochii la ea şi-a întrebat-o rar :

- Aşa a zîs tată-tău ?...

Fata a clipit şi a răspuns dulce, ca un cîntec la care vorbele îs de prisos :

- Ihî...

- Apoi, dacă-i aşa, să-i spui că-i mulţămesc şi i-oi fi îndatorat Dar alege tu, să văd ce alegi...

Rusandei îi bătea inima. Se uita la un căţel şi se uita la Manlache, aşteptind să-i prindă o privire care s-o ajute. A pus apoi mîna pe unul, după cum i s-a părut, şi i l-a întins :

- **Aista-i ?**

Manlache, înduioşat, i-a răspuns :

- Acelfl-i !... Şi, mîngîind cu o labă uriaşă ghemul roşcat care ţiuia pe genunchii lui, se uita la fata aşezată pe iarbă. Rusanda a închis ochii, zîmbind uşor, uşor de tot, nevăzut Se simţea ea mîngîiată.

Pe urmă paznicul a intrat o dipă în odăiţa lui şi, dnd s-a întors, i-a întins, stingherit, un lucruşor cenuşiu şi înflorat:

- Ţine... o călămară de sare... făcută de mine... acolo... la ocnă... Pentru... tată-tăiu.

După aceea, întt-un târziu, a întrebat-o :

- Cum să-l botez ?

Dar Rusanda a dat dim umeri. Simţea aţa de puternic *pe* obraz urma privirii lui, că n-a avut curajul să i se mai uite în ochi. A smuls un fkicel de iarbă şi a Început să-l rupă în dinţi...

Manlache, cu ochii pe ea, a spus :

- Ce-ai zice dacă l-aş boteza... Firicel ?...

- Ihî...

- Frumos nume - rnu-i aşa ?...

- Frumos, nea Ma.ni1ar.he... i

Dar nici el, nid ea nu şi-au dat seama cum de-a venit numele acesta in mijlocul lor...

Şi-aşa, Firicel şi-a făcut intrarea pe lume şi in inima lui Manlache Pleşa, lunerînd pe un (ir de iarbă sărutat de-o fată mare...

Peste toate amarurile şi oemila trecută se întinsese ca o uitare şi o mîngîiere. Firicel creştea şi nu creştea singur. Cine-ar fi stat vreodată să asculte in fund de noapte dsLa lui Manlache cu Firicel al lui ac fi înţelei bine de ce, în ceasurile răcoroase, paznicul îşi scoate surtucul de pe el şi înveleşte trupuşorul fraged al căţelului ca pe un copil de mult dorit.

Uneori era aşa de vesel, că pînă şi conu Leon îşi mai uita din vechiul lui parapon. Cit priveşte pe coana Tasica, e lesne să şi-o închipuie oricine cite năzbitii nu punea la cale cu ajutorul lui Manlache, cînd îl vedea însorit şi jucăuş, ca un urs nesfîrşit de simpatic şi hazliu.

De altfel, nevasta arendaşului ştia uneori să-i creeze paznicului şi adausuri de simbrie, ciocănind greu zgîr- cenia înnăscută a lui conu Leon...

- Manlache, dacă tragi căruţa cea pînă-n deal, boierul iţi dă o rublă I...

Şi rubla trebuia să fie dată, oricită acreală chiftea in inima lui Leon.

Ba odată, cînd dumnealor, la o masă cu musafiri, rîdeau din pridvor, văzînd pe moş Gavrilă Bouroş cum se canoneşte să ducă in rate un săculeţ de griu, chiar conu Leon a vrut să se fălească îndeosebi cu uriaşul dumisale. L-a sculat din somn :

- Manlache, uite, boierii nu cred că aduci un sac de ftriu de la poartă pînă aici, fără hodiimă şi întir-o mină 1

Manlache s-a uitat in ochii ooanei Tasica şi a răsuflat adânc. Avea în sfîrşit un prilej să o mai răsplătească o dată în felul lui. Şi s-a întors pînă în vîrfol dealului, cu patru sad de grîu odată, doi sub braţe şi doi pe umeri...

Iar cele patru ruble le-a încasat numaidedt

coana Tasica, să le puie la un loc cu simbria pe care Manlache ţi-o aduna la stăpînă — numai la stăpînă - ca o nouă dovadă de recunoştinţă şi de inimă crediindoasă pentru minuşiţa care-i deschisese poarta către viaţa lui cea oouă...

Dar apele vieţilor rareori sint netede. Şi mai rar încă, pot să fie netede apele care-şi brăzdează făgaşul in locuiri necuminţi. Iar dacă Bisfiriţa *se* învolburează şi spumegă tot lungul ei, de ce-ar fi să rămîie liniştită viaţa unui om, care a pornit pe-o albie blăstămată ?

Manlache avea ursita lui şi osînda lui. Liniştea de-o dipă era amăgitoare, ca soarele de iarnă. D intr-o în- timplare din toată lumea, a fost să se prăvale peste dînsul tot potopul urgiei de apă care geme. Şi-aşa, zvârlit din nou în bezna lui, Manlache zadarnic s-a înfipt cu pidoarele în pămînt şi a aşteptat trecerea şuvoiului turbure şi rău. A pierdut stăpinirea şi s-a prăbuşit în d însuşi, ca într-un sorb de apă, care l-a supt pînă la fund.

întâmplarea cam aşa a fost.

In liniştea şi buna întocmire a lucrurilor, a trăsnit într-o bună zi vestea că s-a găsit pe hîrtoipul Herătăului un om îmbrăcat bine, cu capul sfărâmat de muchea unui topor. Portofelul răvăşit, care dovedea jaful, arăta şi numele mortului : Hrisant Logotidis, mare angrosist de grîne din Galaţii.

Cînd a aflat amănuntele astea, conu Leon a tresărit şi s-a uitat la coana Tasica. A fost o simplă bănuială, pe nimic întemeiată, dar pe care a întărit-o însăşi faţa albă a femeii.

- Ar fi teribil...

înainte de a fi prins argaţii de veste, boierul a şi început a iscodi slugărim ea, să afle ce făcuse Manlache de cu seară piuă dimineaţa.

Cel dintâi, şi acela a fost moş Gavrilă Bouroş, ştia că nu l-a văzut de loc pe străjăr toată noaptea, măcar că ieşise de cîteva ori prin curte. De martor l-a adu? şi pe Ion, ajutorul de vizitiu, care dădea de înţeles ci zărise paznicul ieşind din conac, peste pîxleazul imaşu- lui, şi bănuia că s-a întors tocmai la crăpatul zorilor.

Ion acesta purta sîmbetele lui Manlache din pricina Rusandei. I-o ceruse de nevastă lui Ţigău şi, fiindcă stricase vorba de pomană, pindea şi căile fetei, şi căile paznicului. Pasămite voia s-o prindă pe Rusanda venind noaptea la Manlache, în timpul cînd făcea dr strajă.

Mirosind cam ce bănuiesc stăpinii, Ion a alergat Io sat şi i-a trântit fetei în obraz toată grozăvia. Rusanda s-a făcut ca ceara şi s-a clătinat. Ştia bine că azi-noapte îi venise Manlache în fundul livezii, ştia bine că venise pe drumul Herătăului. Ar fi zis că-i numai o potrivire, dacă n-ar fi ştiut că Manlache ii spusese că are bani puşi deoparte şi că o să aibă şi mai mulţi.

Înnebunită, n-a mai ţinut seamă de nimic. A fugit la conac, a intrat ca fulgerul în odăiţa lui Manlache, care dormea. L-a trezit şi i-a spus tot, nădăjduind să-l vadă că sare şi ţipă împotriva unei învinuiri nedrepte. Dar Manlache, buimac de somn şi de vestea bănuielii, a strins dinţii, a încruntat sprincenele şi a oftat să-şi rupă pieptul. Apoi şi-a făcut cruce, şi-a luat bonda şi, stteourîndu-se prin livadă, a sărit pîrleazul imaşului.

Mai tîrziu, văcarul curţii i-a spus judecătorului că l-a văzut alergînd spre popuşoaiele Corodlenilor, şi s-a mistuit în ele...

Judecătorul ţi-a oprit cercetările pe loc. Dacă pînă şi coana Tasica era încredinţată că Manlache fusese ucigaşul, cum n-ar fi fost

încredinţată toată lumea cealaltă ? Fuga lui era mărturisirea cea de pe urmă şi cea mai temeinică. De altfel, Tasica ştia ţi aceea ce nu ştiau alţii ; ştia tot ce-i spusese, bocindu-se ca la mort, biata Rusanda lui Ţigău. Dar ce nevoie mai era să spuie şi judecătorului asta, de vreme ce magistratul instructor era încredinţat de mai înainte ?

Era acolo o deosebire de ceasuri - după spusele Rusandei - dar putea biata fată să jure că era tocmai oca trei dnd a plecat Manlache şi nu ora patru ? Iar Ion putea să ştie dacă era trei jumătate dnd a sărit Manlache pirleazul înapoi şi nu cumva patru şi un sfert ?...

Căd doctorul stabilise limpede, cu judecătorul împreună, că ceasul omorului a fost în preajma lui patru, ceea ce arăta de altminteri chiar ceasornicul spart al celui ucis...

Zilele acelea au fost zile de turburare mare, dar oamenii au răsuflat uşuraţi. In sfîrşit, n-aveau să se mai teamă de orice vorbă de la curte şi puteau şi ei să răspundă obraznic unui logofăt; ba chiar lui conu Leoo. Căd acum nu mai venea în cale Manlache Pleşa, ou ochii lui de ocnaş, să întrebe încet:

- Ai Zis ceva ? Nu ?„. Apăi, nid să zîd... că pe urmă mu mai zid o vorbă cît îi veacul...

Dar cu toate supărările astea, cel mai mulţumit era conu Leon. Era mulţumit şi răzbunat. Răzbunat mai ales pe coana Tasica...

In răsuflarea aceasta a două sate, doar Firicel se căina încetişor prin colţuri de-a lungul nopţilor. El şi cineva care se legase de el... Dar pe dnd Firicel s-a dezlegat o dată de toate, pornind-o prin porumbişte, pe căi neştiute, Rusanda rămînea lipită aci, de casă şi livada aceea, unde-şi purtase, atâtea luni de zile, un gind blaj La şi bun.

Manlache nu-şi dăduse seama ce face cînd a fugit de la conac. A simţit că se prăbuşeşte lumea peste el şi n-a mai judecat nimic. S-a înfundat în popuşoaie şi a alergat în desişul lor, cum aleargă vitele turbate de-o spaimă care ou mai trece. Pănuşi de hlujani îl plesneau peste ochi, frunzele tăioase îi scrijălau mâinile şi se izbea de ştiuleţii grei, fără să simtă şi fără să bage de seamă. Un singur lucru vedea limpede :

„Trebuie să fug de nedreptate..."

Ci, iată un lucru ciudat. Se gîndise la putinţa să fie învinuit, chiar din clipa cînd a auzit ţipătul negustorului ucis. Căci nenorocul făcuse să-l audă şi nu s-a putut face că nu-1 aude. Mintea îl îndemnase să fugă înapoi, dar nu l-a lăsat inima, şi a luat-o în goană pe dmimuşorul unde auzise strigătul, fără să se gîndească numaideck la omor. Putea să fie şi o râs turnare de trăsură, în făgaşele astea grunjoase şi adânci. Dar foşnetul lung de popuşoaie i-a limpezit atacul. Era prea tîrziu însă. înfierbra tarea goanei nu i-a mai dat răgaz să simtă primejdia şi a îndesit paşii. Cînd a ajuns lingă trăsură, bătrînul horcăia.

Zadarnic l-a întrebat. N-a putut să-i răspundă decît nişte cuvinte neînţelese, din care n-a lămurit mai nimic. Doar cîteva vorbe bolmojite în clăburi de sînge şi în încleştarea morţii :

„Negustor... banii... omorît.. cap..."

Săcurea era alături. A pus mîna pe ea şi a-a văzut urmă de sînge...

„Au dat cu muchea..." a gîndit el şi i-a stat inima in loc. Săcurea a căzut din mină, în vreme ce bătrînul s-a frint in două, în ultima sforţare să se mai ridice.

Peste dmp nu se mai auzea nimic. Doar un foşnet de frunze, departe...

Prins în roata lui de întrebări silnice, Manlache a tresărit. Un car îşi scârţâia roţile pe şosea şi i-a luminat primejdia. Atunci l-a prins groază fără de veste şi s-a dezmeticit. înţelegea bine ce se va întâmpla de l-or găsi aici, în ipreajma mortului,

şi n-a mai avut nici o picătură de curaj. A făcut un salt alături, apoi, tăind de-a dreptul popuşoaieie, a luat drumul imaşului, să ajungă cât mai repede acasă.

Gnd l-a trezit Rusanda, a priceput că osînda îi calcă pe urmă şi nu i-a dat vreme să-l ajungă. A cercat să fugă de ea, atita tot, şi fără să wea, fără să ştie, şi-a deschis alta, mai grea şi mai dureroasă, poate.

Cum stă acum, ghemuit pe pămint, gîfiind de alergătură şi de nebunia întâmplărilor, începe să limpezească în negură drumul ce i-a rămas de făcut.

Pe făptaşii adevăraţi n-are cum să-i găsească. Trebuie să stea ascuns pînă i-or afla judecătorii 1 Dar ceea ce i se pare uşor la gîndul cel dimtîi îl ameţeşte o clipă dopa asta... Pînă i-or afla judecătorii ?... Dar cît ?... Ani de zile trec uneori pînă să se afle adevăratul faptaş... Şi dacă nu se află ?...

Il cutremură frigul peste trupul tot. Faţa i-i leoarcă, trupul i-i leoarcă... Iar în inima lui picură plîns fără sEîrşit. îşi vîră faţa în palmele murdare şi infrint, sleit în îndurarea lui, dă in bocet, hohotind ca o femeie...

Dar deodată se opreşte. Un miros tare de păcură i se înfige în creier. Se uită în toate părţile şi nu înţelege. O pată neagră pe nas o întrevede fără să vrea. Se şterge cu mîneca de la cămaşă. Păcură t

De unde păcură ? Repede se uită în palmă. O vină neagră în palma stingă. Păcură. De unde ? Şi într-o clipă e trecut de fiori. Şi-a adus aminte. Păcura e de pe coada săcurii. Cu stânga a luat-o. Asta ţiae minte foarte bine...

Dar de ce era păcură proaspătă pe coada săcurii ?... De la trăsurică ? Nu crede, fiindcă trăsurile au unsoa- rea loc... Sau poate... poate de la un car...

In aceeaşi clipă a sărit în sus şi a luat-o goana

spre cel dinţii canton de Ungă Herătău.
Gheorghe cantonierul mînca.
- Mă Gheorghe, tu erai dimineaţă pe-aici ?
- Da... Dar de ce întrebi ? De omor ?...
- Nu, de altceva. Au trecut multe căruţe dnd se crăpa de ziuă ?
- Nu... vreo două... ori fcreL.
- încotro ?...
- Păi, la Iveşti ; că înapoi n-a trecut nici una...
Intr-un ceas, Manlache era la celălalt canton.
- Dcaţomire, câte căruţe au trecut azi de noapte pe-aici ?
- Trei, nea Manlache. Stăi că ţi le şi spui. întâi nişte găzari. Pe urmă Costache Vîrtolaş din Mînjina, şi - aista - cum ii zice, doamne ?... Cumnatu Iu' Pa- nait Lungu...
- Berbecaru ?
- Aşa 1
- Şi unde se duceau ?
- Păi, găzarii mi-au spus că se duc la Iveşti. Pe ceilalţi nu i-am întrebat. Dar chitesc că tot acolo s-or duce, că n-au cum s-o ia pe arături...
Alergînd spre celălalt canton, Manlache îşi făcuse o socoteală uşoară. De găzari nu putea să fie vorba, căci erau oameni străini şi n-aveau de unde cunoaşte nici drumurile, nici dacă ucisul avea ori n-avea bani la el. Rămineau Vîrtolaş şi Berbecaru.
Lîngă cantonul al treilea, cd de la Nisipuri, IDO;
Pe- trache dregea şoseaua.
- Mă moş Petrache, văzut-ai pe Vîrtolaş cu căruţa ?
- Ihî, dar de mult. S-a dus la Iveşti.
- Ştiu... Dar pe Berbecaru ?
- Şi pe el... şi-au adăpat, amîndoi, caii la mine.
- I-ai văzut bine ?
- Păi, cum cioarele să nu-i văd, că am vorbit ca ei ţi nid n-o mai trecut altă căruţă pe-aicL
Manlache a făcut ochii mari.
- Nişte găzari n-au trecut ?
- Mţ.
- Nu se poate 1

- Păi, dacă-ţi spui eu. Nici nu se crăpa de ziuă dnd am ieşit la şuşea...
Deodată, apele lui Manlache se schimbaseră. Găzarii au spus că se duc la Iveşti şi-au pomi t-o în altă parte... De ce ?
- Ce drum de căruţă se face pe-aid, moş Petrache ?
- Păi, e unu care o apucă hăisa, pe valea lui Colac
- dar e unu şi-n partea cealaltă... numai că îs drumuri tăie - nu sufără greutate...
Manlache a luat-o la întâmplare şi-a colindat ziua toată pînă a dat de-un om. Acela insă ou văzuse nimic. In cartea protivnică n-a găsit pe nimeni să-i dea o lămurire. Intr-o doacă, a luat-o spre Barcea, ca să ajungă la şoseaua Galaţilor şi să pîndească. Dar în inima lui nu mai avea nid o nădejde.

Cele trei zile dt a stat ascuns in tufărişurile de la podul Bidadului, n-a văzut să treacă nici o căruţă de găzar. Nădăjduise că vor fi fost munteni, din partea Moineştilor, cum sint toţi găzarii, şi că s-or îndrepta Intr-acolo, dar nădejdea i-a fost de prisos. A tund a lăsat capul în piept şi a pornit-o de-a curmezişul lanurilor, fără să-şi mai chibzuiască vreun drum. Iar pasul fără voie îl întorcea înapoi, cu de la sine putere, cum foamea întoarce spre staulul ei, vita flămînzită.

Nemincat şi nedormit de atîta amar de zile, cu barba crescută pe obrazul pămîntiu, ajunsese acum o arătare

de vis bolnav. Ii era lui singur spaimă de cum simţea că arată, cînd se oprea o clipă pe marginea de suhat, să răsufle de mers şi să şteargă, cu dosul încheieturii de la mînă, sudoarea prăfuită pe obraz. începuse acum să-i fie frică de oameni, li ocolea pe departe şi era bucuros cînd se putea dosi sub un ţihliş, ori în perii de sbrujani.

Cît timp a ducat orbecăiala asta de multe zile şi multe nopţi, n-a ţinut socoteală şi nici că putea să mai ţie. Se făcuse în el un pustiu, în care nu găseai aici întrebări, nici supărare, ci păşea înainte, fără preget, ca o maşină uitată în mers.

într-o noaipte n-a mai putut. S-a poticnit într-o palmă de răzor şi nu s-a mai ridicat de acolo. N-a mai putut, ori n-a mai vrut, Dumnezeu ştie. Dar pe iarba răcorită de tîrziul nopţii, s-a simţit bine, ca în vremea rea de demult.

Şedea acolo, cu faţa în sus, cu ochii înfundaţi în cer şi nu se gindea la nimic. O mîngiiiere bună, ca o sfir- şeală, îi luneca încet, încet de tot, prin braţe, prin piept, prin picioare. Cunind nu şi-a tnaJ simţit trupul de loc, ca şi cînd, din tot maldăirul lui de carne, de sînge şi de oase, n-ar mai fi rămas decît doi ochi, care tot mai erau îngăduiţi să privească sus, sus de tot, unde flutură luminiţele lui Dunuiezieu.

In clipa aceea, bietul uriaş s-a simţit iertat de toate păcatele din el şi de toată urgia de peste el. S-a simţit uşor ca un fum de iarnă şi se ridica pe apa nopţii înce- tinel, de parcă era numai fulg şi numai aripă lină. Pleoapele au început să lunece tremurat. Drept în creştet, o stea a tras o vrîstă albă pe răbojul cerului şi s-a topit...

„A murit un om... i-a spus mintea rar, ca o făptură sleită: Aşa spunea mama dnd eram copil." Şi lîngă icoana fumurie, oare s-a dăinăit molatecă în ochi, 6-a văzut pe el singur, mic şi

cu ochii speriaţi... Pe el ? Poate... Dar ce lucru ciudat... Ce bine seamănă cu plodul care i-a cîntat colinda pe marginea şanţului de la Jitărie... Cum îi tremura guriţa fragedă...

…După dealul cela mare,
Velerim şi Veler Doamne...
Răsărit-a..."

Închide ochii şi degeaba încearcă să mai ridice pleoapele. S-au lipit. Răsuflarea i s-a făcut adîncă şi rară, ca la un om adormit. Dar în minte a mai rămas o licărire, care măsoară tihna somn ud ui din carne şi aude înainte :

„...Cu-pe-re-ţi-de-a-lă-inî-ie...
Ve-le-rim-şi-Ve-ler-Doam-ne...“

Căci in clipa asta, tot huietul larg şi înăbuşit al nopţii mari, secara de alături, tremurată de vîntuleţ, ciută înainte în urechea lui - ca înitr-o pîslă :

„Şi... cu... poar... ta... de... tă... mi... ie,..
Ve... le... rim... }i... Ve...“

- Toaderc 1
- Eh !
- Ia ţine boii, o ţiră.
- Da ci-i ?

Cel care era sus, în carul încărcat cu otavă, se ridicase în picioare şi-şi făcuse umbră ochilor, cu paJma.

- Bre Toadere, acolo nu-i lucru curat. Un om întins pi hat...
- O hi o boală di vită, Ghetase... Ci să cati omu pi coclaurile aistea ?...
- Bre Toadere, acela-i om, bre. Şi treabă curată nu-i... Ia tu răsteul şi furca ;i hai într-acolo...

Cu toată codeala lui Toadear, flăcăii au lăsat carul in drum şi au luat-o cu fereală pe lungul hatului. Cînd au ridicat dîmbuleţul care le stătea în cale, au văzut limpede trupul omului...

- Ioti, bre, că aşă-i !...
- O hi mort, vere I
- Ti pomineşti !...
- Acu ci facem ?
- Păi vorba-i, mort o hi ?

Gherase a stat o clipă pe ginduri :

- Şi dacă o hi mort, d facem ?
- Păi ci să facem ? Chemăm jăndarii...

Dar Gherase s-a luminat deodată :

- Bre Toadere, n-o hi şi aista tăiet de Manlache Pleşa ?...

Toader s-a scărpinat sub poala dindărăt a pălăriei, lunednd-o pînă in virful nasului, şi a dat din cap :
- O hi!...
Flăcăii au mai făcut dţiva paşi, apoi s-au oprit, uitîn- du-se unul ia altul :
- Di mişcat nu .mişcă, dar nici singe nu văd.
- O hi sub el...
- O hi...
După alţi dţiva paşi, Toader i-a făcut semn lui Gherase să stea pe loc.
- Eu aşa chitesc că-i bini : să-l chiuim. Di i-o hi să si trezească, ghine, di nu, ştim d-i de făcut
Şi fiindcă Gherase a dat din cap, încredinţat de. buna judecată a celuilalt, Toader şi-a dat drumul cu glas stingherit:
- Breee !... Măă 1 N-auzi ?... Pfiuu 1
Omul nu se mişca.
- Ia zburătuieşte-1 cu un grunz di pămint 1
Toader a luat un bulgăre şi a zvirlit pe alături. Apoi
altul, întovărăşit de fluierături. Dar ciad se găteau să zvînle amindoi deodată, omul a mişcat o mină şi a lăsat-o să cadă moale pe pămînt.
Cu mai mult curaj intr-nun fel, dar mai înfricait în altul, Toader i-a strigat :
- Bre omule, di colo... Auzi, ori n-auzi ?
Cel care dormea a mormăit:
- Ce-i ?
- Ci stai pi-aid ?
Manlache le-a răspuns de jos, întordnd numai faţa la ei :
- Şi dacă stau, ce păgubeşti tu ?
- Păi, eu nu păgubesc, da păgubeşte badea Ma- zâlu, că-i păpuşoiul dumisale. Şi nu si cadi să dărîmi 'mneata păpuşoiul dt omul, ca să-ţi hodineşti bqţîia...

- Ce-ai spus tu, mă ţîcă ?
- Nu ti mai fă a n-auzi, că treaz n-ai colinda ’mneata popuşoaiele oamenilor...

Manlache, calm, i-a răspuns :

- Ia du-be dracului şi iasă-mă-n pace !

Apoi s-a întors cu ceafa la dînsul. La asemenea (aptă, flăcăul s-a supăirat de tot:

- Apoi, ştii una ?... Eu ts nepotul lui badea Mazîlu jşd ti. .poftesc să ti cotoroşeşti de-aici, că pi urmă ţî-i în cîrd ou mini ! Auzitu-m-ai tu, mă beţîvule ?... Hai, ie-ţi tălpăşiţa !

Şi foa>rte cutezător în fierbinţeala asta, Toader a dat să se apropie.

Atunci Manlache s-a ridicat încetişor în capul oaselor. Toader a început să fereascâ înapoi. Apoi, ocnaşul s-a ridicat în picioare, şi flăcăul a amorţit. Nu-şi credea ochilor. Omul ăsta tiu se mal isprăvea, ridicîndu-se.

Iar dnd Manlache a zis :

- Ia mai spune o dată... şi-a făcut un pas spre el, Toader, îngrozit de matahala aceasta fioroasă, a strigat fără să vrea :

- Manlache Pleşa 1 Şi a luat-o la goană, ou Gherase o dată, lăsînd în plata domnului şi furcă, şi răsteu, şi carul cu fîn de pe drum.

Numai că asemenea întîmplare nu putea să-l bucure pe Manlache în nici un fel. Ii stricase pînă şi cele dteva ceasuri liniştite ou care îl binecuvântase eel-de-sus de-o săptămână încoace, iar fără urmare mu putea să rămîie. Flăcăii aveau să spuie unde l-au văzut, iar jandarmii puteaiu să-i calce pe urmă. Judednd lucrurile astfel, Manlache şi-a dat seama că trebuie să plece cu adevărat spre locuri mai ferite. Deocamdată, însă, nu ştia nid unde se găseşte. De jur împrejurul lui, tarlale fără sfârşit, cu toate grînele pe ele. Undeva, departe de tot, cam spre miazănoapte, vedea

o abureală de copaci, judnd în apa moartă a verii. A nădăjduit că e o pădure şi a luat-o într-aook), mai greoi şi mai ostenit dedt îşi închipuise el.

Către seară, urcase un din pieptiş din dreapta şi se oprise să răsufle, într-o margine de măturǎ, dnd i-au pîlpîlt în ureche tropote de oai şi huruit de roate. Piuit cu grabă în desişul măturii, a văzut cum trec, in goană mare, trei căruţe pline de jandarmi. A pîndit cu ochi de fiară îndepărtarea loc şi s-a îngrozit. Va să zică îi adulmecaseră paşii şi porniseră acum pe urmele lui. Asta ii dovedea, în primul rind, că ucigaşul cel adevărat tot nu se găsise, şi capul i-a căzut moale pe mână, f.rint din junghietura gitului, ca tăiat de-o săcure mai nemiloasă dedt toate urgiile vieţii lui.

Pînă s-a înnoptat de-a binelea, n-a mai îndrăznit să se mişte din culcuş. Huruitul căruţii se auzea dnd mai tare, dnd mai depărtat, mărturisindu-i că jandarmii bat toate drumuleţide dintre lanuri, aşteptând să-l încolţească.

Şters vederii de tăul nopţii, a pocnit-o, cu multă fereală, spre miazănoapte, unde zărise pădurea. Dar jandarmii, care încercuiseră bine locul cu posturi fixe şi patrule pe cai, făceau o graniţă de gloanţe, pe unde nu mai era chip de trecut. Norocul lui Manlache - căci avusese şi el norocul lui - era auzul bun şi ochiul, care intra în beznă, ca ochiul cucuvelei. De patru, ori dnd ori, ajunsese lingă linia jandarmilor şi tot de aitîtea ori izbutise să se tragă înapoi spre inima lanurilor, fără să fie auzit. Tirindu-se prin dudăuri cu o uşurinţă şi o agerime de şopîdă, pe care n-ai fi băn.uit-o trupului său greoi,

abia ieşea din bătaia unei carabine şi intra în alta.

Cînd a bănuit că se apropie de ziuă, l-a trecut îngheţul prin vine. înţelegea acum limpede că, a doua zi, n-ar mai fi putut să scape.

Dar el voia să scaipe. Trebuia să scape !

încredinţarea nevinovăţiei îi dădea o încăpăţânare de nebun. Nu primea în mintea lui nici măcar gândul să fie arestat o zi. El ştia că-şi merită libertatea şi hotărâse să se lupte pentru ea cu toate gloanţele jandarmilor-

Ajuns intr-un fel de vîlcea tăiată de o potecă, a stat o clipă în loc, ascuţindu-şi urechea. Vîntul subţire îi aducea şoapte frînte, nelămurite. Pe undeva, pe aproape, trebuie să fi fost un post fix. Curînd, şoaptele nu s-au mai auzit. Manlache s-a înălţat încet, peste creasta lanului de secară urnde era. N-a văzut nimic. S-a ridicat atunci ia picioare şi a făcut dţiva paşi. Dar, deodată, o fulgerătură de puşcă a trăsnit lingă dînsul şi un glas îngrozit a urlat:

„Stai 1“

Manlache, împietrit o clipă de neaşteptarea lucrurilor, a vîrît capul io piept şi s-a năpustit întir-acolo. Carabina a bubuit încă o dată, la doi paşi de ol, în ochii lui şi l-a orbit. MiinLle uriaşe, înnebunite, au culeş din beznă o ţeavă fierbinte, pe care pielea palmelor a sfîriit. Dar Manlache nu mai simţea nimic. A aruncat carabina în mijlocul lanului şi a pus mina în gîtud jandarmului. Ostaşul se zbuduma în groaza morţii, pe dnd urechea lui Manlache desprindea departe tropăituri de păţi în goană...

Veneau ceilalţi în ajutor.

Jandarmul din mina lui s-a muiat deodată. Pleşa şi-a desdeştat degetele încetişor şi i-a ascultat suflarea. Nu voia moarte de om. Dar

ostaşul, scăpat din strinsoare, a horcăit o încercare de strigăt nou. Aţund Manlache i-a pus palma grea pe gură, l-a strîns la piept, şi-a desfăcut fulgerător brîul şi a legat jandarmul, ca pe un butuc, petrecmdu-i dipa pe gură, pe mîiai şi pe pidoare. Apoi a luat-o la goană spre apus, zdupăind prin ogoare, ca o namilă de jivină încolţită.

Jandarmii erau rămaşi departe. Din pîlcul de oopaci unde ajunsese, le auzea glasurile şi alarma, ti călcau pe urmă. Atunci Manlache a schimbat direcţia şi a apucat-o spre miazănoapte, unde îl aştepta afundul pădurii.

Un firişor galben a tremurat bolnav printre frunze. In fereastra luminată, Manlache l-a văzut pe Gheorghe cantonierul adunîndu-şi uneltele de lucru pentru şoseaua lui şi a răsuflat. In sfîrşit, putea să afle noutăţi de la conac şi mai ales de mersul cercetărilor. Ştia bine fugarul că Gheorghe e un om tare videan şi putea să-l vîndă uşor, dar dorinţa îi era mai mare derit primejdia.

Şi apoi, de aici încolo putea să se ascundă cum vrea, căci ştia muke locuri tăinuite in lunca Birladului ţi a Şiretului, pe unde n-a călcat, de cînd e lumea, picior de om.
- Gheorghe I a şoptit Manlache.
Cantonierul s-a oprit, speriat.
- Cine strigă ?
- Sssst 1 Vorbeşte încet; sînt eu, Manlache. Ia fâ-te încoace.
Tremurînd, Gheorghe s-a dat în marginea şoselei. Manlache era întins în lan şi dăduse la o parte, cu mina, firele de ovăz din faţă.
- Ce s-a mai întâmplat pe aici, Gheorghe ?
- N'ic... a răspuns în şoaptă cantonierul, dar fugarul l-a simţit bine că minţea. Ar fi pus mina în foc că, după trecerea lui pe aici, cu o săptămină înainte, Gheorghe a împins jandarmii pe urmele cele bune - cum se şi ntimpdase de altfel. Dar acum, nu la asta îi erau gindu- rile lui Manlache.
- Jăndarii sînt pe şosea ?
Celălalt a răspuns grăbit:
- Nu, nea Manlache 1
Ocnaşul a bănuit minciuna :
- Ascultă, Gheorghe. Tu mă ştii bine I Gnd am făcut păcatul, n-am zis că nu l-am făcut...
- Ştiu, nea Manlache.
- Apoi, află, că acuma nici o vină n-am. Auzi tu ?
- Auz, nea...
- Şi are să fie mare prăpăd, dacă nu s-or limpezi treburile la vreme, că eu, să ştiu că mor împuşcat, dar prins degeaba nu mă las - pricepi tu ?
- Pricep, nea...
- ...aşa că, spune drept 1 Altminteri te bate cei-de- sus, dacă-ţi faci păcatul...
- Păi, drept spun, nea Manlache 1
- Şi zici că nu-s jăndari ?
Gheorghe a stat în cumpănă şi n-a mai zis

nimic.
- Sînt ?
- Păi, nea Manlache, să sipun drept... este unul la mine in canton. Dar se hodineşte, că a patrulat pînă mai acu un ceas.
Încet, fugarul s-a ridicat în picioare. în mima cantonierului legăturica de mincajre ii făcea cu ochiul şi Manlache şi-a adus aminte că n-a mai mîncat de un veac.
- Dă-tni mie ce-ai acolo şi ţi-oi plăti...
Gheorghe i-a întins legătura de departe, grăbit, cu teamă. Ocnaşul a dat să scoată bani.
- Las', nea Manlache... păi, se poate ?
Dar Pleşa a zvâcnit scurt din caip :
- Nu, Gheorghe, eu ştiu de la tata o vorbă : «ă nu rămîi dator nici o gură de apă... Şi i-a vîrît un leu în palmă. Apoi a dat să pleoe, dar s-a oprit. Întors spre umbra (lui Gheorghe, care aproape nu se mai vedea din marginea şanţului, i-a spus în şoaptă :
- Să nu mă vinzi, Gheorghe.
Chinuit, cantonierul a răspuns încet :
- Nea Manlache...
Pasul fugarului nu se mai auzea şi Gheorghe nu-şi dăduse bine seama cînd a plecat şi pe unde a plecat, îşi închipuia că se duce spre Lieşti, de-a dreptul peste ţamă, iar în mintea lui îl vedea departe diintr-o dată, aşa cum vezi omul care-ţi piere din ochi. Nici nu putea să nu se sperie cînd a auzit lîngă el :
- Aşa, Gheorghe...
Acum l-a zărit. Era sus pe taluz, răzămat de trunchiul salcimului şi părea că se uită spre canton. Se vedea bine că nu vrea să plece, iar cantonierul a înţeles că Manlache are multe temeri şi multe de întrebat. Ca să-l scîmească, s-a apropiat uo pas de dinsul şi i-a

zis :

- Nea Manlache, poate vrei să mai ştii ce-a fost prin sat...

Celălalt a tăcut întrebările lui nu se puteau mărturisi nici unui om de încredere, dannite unui viclean ca Gheorghe.

A răspuns înfundat:

- Nu ! Iar în mintea lui a săgetat o îndoială nouă :

„Vicleanul aista trebuie să aibă ceva în gînd, de vrea
să mă ţie pe loc cu poveşti. Şi fără voie i s-au depănat pe dinaintea ochilor zeci de întîmplări, aflate în serile de cislă de la saline, cînd asculta istorisirile altora despre capcanele ce li se întindeau din toate părţile, ca să fie prinşi mai uşor. Căci Manlache se oprise acolo, pe malul şanţului, tocmai cu vrerea să întrebe cîte ceva din sat. Şi poate altele nu l-ar fi ispitit să aBle, dar îi şedea ghimpe de foc în creier, gîndindu-se că fuga iui putea să deie de crezut pînă şi coanei Tasica, ba chiar şi Rusanda, că el e ucigaşul lui Hrisant. Iar la gindul acesta, intra în rărunchii lui o sdrbă fără margini, în care i se topea toată vlaga şi toată dorinţa să iasă la lumină, nepătat, cum se ştia.

A întrebat doar atât:

- Ia spune, Gheorghe, mai este cineva prin sat care să creadă că n-am ucis eu ?

Dar răspuns n-a auzit. Lui Gheorghe i s-a strîns inima, a plecat capul şi i-a fost frică să mai spuie o vorbă.

Curînd, a auzit un pas greu, departe, sdrţiLnd pe pietrişul şoselei. Iar în locul unde fusese Manlache, sus pe mal, licărea o pată albă. Cantonierul a urcat să vadă ce-i.

Era legăturica de mincare...

Înţelesese bine Mainlache că şoseaua nu-i

patrulată numai de jandarmul care adormise în cantonul lui Gheorghe. Dar in nepăsarea ce îl năpădise acum, îi era totuna dacă i-or mai prinde ori ba. Mergea într-o doară şi nu ştia singur unde mergea.

Era sleit. Sleit de nesomn, de nemîncare şi de harţa asta pe viaţă şi pe moarte, în care trăia.

Lupta cu jandarmii, venită după o săptămină de chin, de alergătură şi de nădejdi zădărnicite, nu izbutise să-l năru iască pe cit îl năruise întâlnirea cu Gheorghe, beteagul acesta acru şi hainit, care nu se uita niciodată în ochii omului, ci tot pe de lături şi în gol, de parcă i-ar fi teamă şi ruşine de dte se pot citi în inima inimii lui.

De altminteri, lui Manlache nu i-a fost drag niciodată slăbănogul acesta şchiop, cu mutra spinatecă, trei fire roşcate de mustăţi pe marginea gurii subţiri şi creţe şi cu ochii albi 111 genele coşii de nesomn ori boală. Nu i-a fost drag pentru că avea vorbă unsuroasă şi zimfoet prefăcut pe buze. Nu i-a fost drag fiindcă ştia că pîrăşte picherului oamenii cari nu ies la prestaţie şi nu-i pasă nici de boala, nici de nevoile megieşilor. In sfirşit, nu-i era drag pentru că, rău şi păcătos, urît şi şchiop cum era, îl urgisise Dumnezeu cu o casă de copii betegi şi gălbejiţi, dnd aitîţia oameni voinici cit muntele şi cu punga plină n-aveau parte nid de nădejdea unei odrasle.

De aceea întîlnirile cu Gheorghe cantonierul îi erau totdeauna neplăcute lui Manlache. Atund cum nu i-ar fi fost neplăcută întâlnirea de acum, cînd fusese menit să fie tocmai el cel dinţii om care să-i iasă în cale ;i să-i spuie o vorbă ?

Simţea limpede ce trebuie să se fi petrecut

în urmă. îl vedea pe Gheorghe pornit în goană la canton să deştepte jandarmul şi să i-1 aştearnă pe urme. Şi cum Manlache înţelegea bine că şoseaua mai are ascunzişuri bune pentru puştile jandarmilor, se aştepta din clipă în clipă să audă duduindu-i, in spate şi înainte, cizme ostăşeşti şi cartuşiere pline.

Ci acum nu-i mai păsa de nimic. Călca în bobote peste pietrişul proaspăt pus şi se poticnea în movilele de margine, fără să se teamă că face larmă şi stârneşte noaptea din aşezările şi cotloanele ei.

Intr-adevăr, n-a trecut mult şi din spate i-a venit huruit de coţi uşoare şi trapăt grăbit de cai. A înţeles că acolo sînt jandarmi porniţi să-i agaţe urma. Pricepea că i-i uşor să facă o săritură peste şanţ şi să intre in ogoarele înalte dt omul, dar n-a făcut nimic. Părea hlăstămat să orbăcăiască aşa, în mijlocul şoselei, drept pe unde bate copita telegarului şi scrâşneşte roata căiruţii, ca nu

cumva să rămiie nevăzut Osindă şi asta - şi voia să şi-o aibă.
Trăsura se apropia. După scLoteile ce săreau din potcoavele cailor, Manlache a înţeles că nu-1 mai desparte nici o aruncătură de băţ de cei care îl fugăreau.
Nu-i umbla în minte dedt un simţământ de siilă şi de ruşine, că se umilise degeaba în faţa lui Gheorghe :
- Să nu mă vinzi, Gheorghe...
Şi in clipa aceea i-a părut bine că a făcut scăpată jos, la rădăcina copacului, legătura cu mincare de la cantonier.

Dar trăsura a trecut mai departe. Drept în spatele lui, caii speriaţi săriră in lături şi s-au năpustit în noapte, zdruncinând greu amorţirea celor de pe leagăn :
- Eşti surd, chiorule ? l-a blagoslovit unul, în treacăt
Manlache nu l-a auzit. I s-a părut că iese dintr-un vis
urît în cate trăise, cu iuţeala gîndului, tot prăpădul unei osînde nemerâtate.
S-a lăsat apoi jos, ostenit dintr-o dată, a pus capul îo mîini şi a rămas acolo, ascultând cum se topeşte huruitul trăsurii, departe, in noapte.
Moţ Petrache îmbuca liniţtit din hartanul de mămăligă rece, întinsă în tarei fire de hrînză roşie şi iute. Şedea turceşte pe movila de pietriş, cu ochii la ştergarul lui, şi *a-a* văzut pe Manlache cînd s-a dat jos de pe malul şanţului.
- Noroc, moş Petrache 1
Bătrânul a ridicat capul şi a rămas cu ochii la el. Mina, în care făcuse mămăliga giugea, a stat o clipă nemişcată, apoi s-a lăsat singură în jos.

- îraa... Man-la...
- Eu, moş Petrache... i-a răspuns încet ocnaşul şi s-a aşezat lingă el.
Cantonierul nu mai sufla. Se uita neschimbat la dânsul, ceroind parcă să citească o lumină limpede, în făptura asta aşa de întunecată şi cu a ti ta blestem pe ea. în ochii bătrânului sclipea o căutătură ciudată.
- Nu mai pot, moş Petrache ! a scrâşnit, rar, fugarul.
Cantonierul n-a răspuns, n-a clipit. Intr-un tîrziu, a
şoptit bdind :
- Ia şi dumică o ţkă... că ţ-o hi foame...
Manlache a întofs capul şi s-a uitat la el. Apoi a 6trîn« ochii :
- Bodaproste, moş Petrache !

Se luminase binişor. Prin fereastra de-o palmă a cantonierului, venea de afară o tremurare albastră şi cjirptă.
Moş Petrache se ridica din cînd in dnd de pe bedreagul[I] lui, uitîndu-se in lungul şoselei, in vreme ce fugarul minca îocet, aproape în silă, cu ochii goi, duşi undeva, intr-un pustiu, unde nu se mai opreau de nimic.
- Pîndeşti pe careva ?
- Bu ? Nu 1 a răspuns bătrânul încurcat. Numai că n-aş vrea să... Şi n-a mai spus. Dar Manladie l-a liniştit :
- Dacă Dumnezeu hotărăşte, mo; Petrache, omru degeaba se-mpotri veste...
- Apăi că aiasta chiar aşa-i I... Şi a adăugat: Da, oricum, se cheamă că te-am adus la mine în bordei şi nu-i de cuviinţă să dea careva de tine aicea...
- Păi, eu plec, moş Petrache, n-ai grijă...
- D-apăi nu-i pentru mine, măi băiete... Că

I *Bedreag* - butuc.

eu am găsit un om flămând pe drum şi l-am ospătat după dato- rinţa cea creştinească. Da la tine mă gindesc...
Manlache a ridicat din umeri şi a oftat.
- Iaca nu-i aşa. Că tu n-ăi fi ştiind - da jândarii bat toată ziulica şuşaua, doar or pune laba pe tune !
- Dă. Dacă aşa-i osânda mea, moş Petrache, întâm- ple-se şi asta.
- Păi, dacă aşa-i osînda, de ce nu te dud să te dai pe mîna lor ?
Manlache s-a uitat ţintă în ochii cantonierului :
- Şi pentru ce, moş Petrache ?
Bătrînul a răspuns blajin :
- Iaca vorbă... Pentru ce te caută !...
Răzvrătit, dar cu plîns tăinuit în glas, Manlache i-a întors :
- Pe nedrept mă caută, moş Petrache.
Cantonierul a închis ochii pe jumătate şi a rămas cu ei pe geam. într~un tirziu a început a vorbi, cu un glas îndepărtat şi trist :
- Apăi, multe sînt pe nedrept, dacă le cauţi bine... Acda a fost mare ticălos la viaţa lui şi multe a făcut pe nedrept... Oameni a sărădt o puzderie şi hojma a rîmnit
la îmbucătura altuia, măcar că era om avut, cu negustorie mare şi mănoasă.
- **Cine ?**
- Hrisant - mortul... I-am fost argat in tinereţea mea - numai că eu am avut minte şi am fugit la timp. Odată, pusesem chiar mîna pe topor, bre Manlache - că-mi era baba tînără şi umbla grecul cu ochii pe dinsa - parcă nu-şi mai avea el muiere de-o samă. Da bietul Ştefan, păcătosul de frate-meu, a rămas, şi acolo i-a crăpat pămîntul. Tot intr-o

împrejurare cu femeia...

- ...El s-o spinzurat, că n-o avut mină vre'nică de topor... Aşa că, bie MaruLache, dacă ai făcut o dreptate pe lume, apoi aceea acu ai făcut-o...

Manlache s-a înfiorat.

- Moş Petrache - dar nu l-am ucis eu...

Bătrânul nu s-a întors să-l privească. A urmat, ca şi cînd o-ar fi auzit:

- ...că bani nu i-ai luat... S-o găsit banii în pocii tu trăsurii... Eia şiret grecul - nu-i ţinea în portofel...

- Dar nu l-am omorît eu, bre moş Petrache...

Cantonierul s-a uitat la el şi a zis încetişor :

- Eeee... apoi atunci... acela care l-o omorît...

- D-apăi 'mneata nu înţălegi odată, că nu l-am omorît eu ?

Moş Petrache a ridicat sprîncenele groase şi a rămas aşa multă vreme, amuţit.

- Apăi atunci, bre Manlache, dacă-i aşa, asta e-o năpastă cum n-am mai pomenit alta...

Ocnaşul a vrut să-i povestească întimolarea. Bâtdnul l-a oprit:

- Eu nu-s în drept să giudec care Cum s-a petrecut. Mie, dacă-mi spui că aşa e, apăi nu poci să nu te cred. Că pe mine n-ai de ce să mă legi la ochi. Nici dreptatea nu ţi-o pod da, nid osândire de la mine n-ai. Şi ascunzătoare de jăndari ţi-oi hi, ori că l-ai omorît, ori că nu l-ai omorît... Şi-n ascunzătoare şi tain ţi-oi găti şi apă ţi-oi aduce, ca la omul cel trimis de Dumnezeu la

mila mea de om sărac şi bătrân...

De cît au bătut poterile de jandarmi locurile acelea, chiar prepeliţelor de pe lanuri li s-a făcut lehamite. Şi-au luat drumul una cîte una, care spre dealul Gerului, care peste lunca Şiretului, spre tarnele Strehaiei, ca să-şi crească puii in buna tihnă a verii fără vinători şi a vieţii lor cea fără ucigaşi, fără jandarmi şi fără judecători.

Numai de Manlache Pleşa nu dădea nimeni. Cîte un spăimit spunea poveşti născocite în spărietura lui şi mat punea pe cele drumuri plutonul sfărîmat de oboseală al locotenentului Ciobanu. Căci comandantul cu cizme de lac, cravaşă galbenă şi guler vîrit in gît se încăpăţinase să puie mîna pe premiul de zece mii de lei - pe care-l făgăduise văduva mortului - şi nu vroia să ştie nici de nesomnul, nid de neodihna jandarmilor lui.

Dar fugăritul degeaba aştepta minunea să vadă gisin- du-se adevăratul pritinaş. Moş Petrache îi domolea iuţelile uneori şi îl făcea să-şi culce liniştit capul in olaia de fin din pod, momindu-i inima cu vorbe bătrîneşti şi bune, ca toate poveştile care 6e spun copiilor, iarna, la gura sobei. **In** inima ocnaşului încolţea însă cîte un mugur -de sălbătăde la fiecare zăngănit de carabină jandarme- rească. Se simţea îmboldit să sară înaintea lor şi să urle :

- Ce aveţi cu mine, că n-am omorît eu ! De ce mă căutaţi pe mine şi nu-1 căutaţi pe cel adevărat ?...

Numai că moş Petrache îl ţîştuia încet-incetişor, ca pe un căţel care latră de pomană :

- Mă Manlache, băiete, tu nu vezi că aşa-i

vrerea lui Dumnezeu ? Tu nu pricepi c-aşa-i scrisul treburilor, să scotocească toate satele şi toate lanurile, şi să nu dea de tine ? Că tu ai fost îndreptat de cel-de-sus la casa aiasta de om bătrîn, care-i trimite unde o înţărcat Scaraoţchi copchiii, da nu-i trimite la tine în pod. Că ei vin şi întreabă : „Văzutu-l-ai, moşule, pe unul Manlache Pleşa, care a omorît şi l-o jăfuit pe Hrisant ?“

Iar eu le zic : „Văzut, moşule, dar mai demult, dnd nu era, cum zîd, cel care o omorît şi jăfuit pe Hrisant".

Şi el trebuie să mă creadă, că-s om bătrln şi ou prinde minciună pe gura mea. Dar nici minciună nu-i vorba pe care ile-aan spus-o, că aşa-i încredinţarea mea şi cel-de-sus mi-o ştie.

Cu toată străduania cantonierului, intr-o zi, Manlache n-a mai putut să rabde :

- Moş Petrache, du-te la Căknăţui şi dă de Rusanda lui Ţigău.

- Aşa, Manlache. Şi ce ţi-i dorul de la, ea ?

- Să-i spui că nu-s de vină ; că trebuie să se adeverească odată tot lucrul cu rostul lui şi atunci m-oi întoarce şi om mai vorbi.

Moş Petrache a stat, s-a chibzuit şi a răspuas :

- ...Şi dacă eu ţi-oi zice că aiasta nu-i chiteală tocmai bună, tu ce-ai să faci ?

- Am să mă duc eu - că nu mai pot, moş Petrache. Şi dacă s-o întâmpla să mă prindă jăndarii şi să înfund ocna ipe năipastă, apoi am trebuinţă să ştiu că o rămas pe lumea asta măcar un suflet care nu m-o osisdit... Alminte, chiar ajung la moarte de om şi-i păcat să fac nedreptate, cînd de nedreptate îs blăstămat...

A doua zi, din zori, moş Petrache şi-a pus două cepe în desagă şi a pornit la drum.

Cu cîteva zile înainte fusese vînzoleală mare în Căl- măţui. Procurorul primise mereu tot felul de scrisori anonime, scrise şi mai bine, şi mai rău, în caire se arăta că Manlache Pleşa nu-i vinovat şi că ucigaşul lui Hrisant trebuieşte căutat prin alte părţi.

La început, domnul Bleftarescu - fercheşul judecător din Tecuci, cănii a procurorul îi dăduse răvaşele, ca unul ce instruia afacerea toată - a bănuit că scrisorile skit ti- duite chiar de Manlache Pleşa, de prin locurile pe unde o fi fost el ascuns, ca să deruteze cumva cercetările sau convingerile anchetatorilor. Dar prietenul dumisale, domnul Virgil Pred eseu, profesor la gimnaziu şi om cu porniri scriitoriceşti, interesat de legenda lui Manlache, de care auzise multă vreme vorbindu-se, i-a cerut să-i dea voie, într-o zi, să vadă dosarul crimei. Pe domnia-sa îl interesase repeţirea sistemului de uds, adică stăruinţa lui Manlache în uciderea cu muchea săcurii şi nu cu ascuţişul ei
- cum era firesc. Asta îi sugerase lui Virgil Predescu o dramă, pe care voia s-o intituleze : *Muchea de secure* sau *Muchea securii* - forma definitivă nu era încă dată.

Judecătorul i-a întins dosarul, zîmbind pe sub mustaţă de ingenuitatea prietenului său. Pentru un magistrat ca el, cazul Manlache era simplu şi la fel cu toate cazurile de criminali recidivist i. Aceasta, cu atît mai mult, cu cît descripţia fizică a lui Manlache semăna în chip desăvârşit cu unul diin tipurile descrise de Lombroso în cartea lui nemuritoare. 6 Spiritului real al magistratului avea deci 5 motiv întemeiat să i se pară comică încercarea lui Pre- descu, care ţinea morţiş să scoată un personaj literar dintr-un ucigaş banal şi etichetat.

Dar Piedescu a dat în dosar şi de scrisorile anon-me. Cuim era un o*n foarte priceput in grafologie, l-a întrebat pe judecător :

- Ce-i cu scrisoarea asta de femeie ?

Judecătorul[I] a rîs :

- Ce femeie, *cheri* - ? Asta cu siguranţă că e scrisă de el ! Voia să încurce justiţia... şi atîta tot.

Atunci profesorul s-a îndîrjit şi, servindu-se de citate din grafologii celebri — ceea ce era foarte convingător - i-a dovedit lui Elefterescu nu numai că scrisul era al unei femei, dar că femeia aceea nu era o femeie de rînd, ci îşi prefăcuse scrisul înadins, ca să n-u-i fie recunoscut.

- Ia seama, magistre, să nu fad una din acele groaznice greşeli judiciare care osîndesc pe veşnice judecătorul şi dau slavă osînditului... a încheiat Virgil Predescu, bă- tîndu-1 pe umeri. Eu simt fericit că mi s-a deschis perspectiva asta, fiindcă, din punct de vedere literar, e o lovitură neaşteptată. Dar tu, bagă de seamă să nu cazi singur victimă, făcind o victimă nevinovată. Omul tău, după dosar, imi aminteşte prea mult pe Valjean al lui Victor Hugo. Iar eu ţin prea mult la tine, ca să mă împac cu gîndul că ai putea să ajungi un... Javert — ori cum naiba îi zice judecătorului de^acolo.

Pietricica asta zvârlită în balta judecătorului, bietul domn Elefterescu nu putea s-o scoată, cu toată frageda şi avintata înţelepciune a diumisaJe. Era el tânăr şi plin de grabă, dar cînd a stat de s-a gîndit mai bine, s-a înspăimântat. Căci la urma urmei, în afară de dispariţie, n-avea aici o dovadă materială de vina paznicului. Ba, la un moment dat, i-a venit să rida. Ce-ar fi să afle că cel care legase jandarmul nu fusese Manlache - pentru că

I In ediţia 194; : procurorul (greşeală de tipar).

faptul nu era dovedit dedt prin supoziţii care se întemeiau pe forţa ocnaşului.

Zgindârit amarnic de conştiinţă, judecătorul [I] s-a hotărî t să reia firul cercetărilor, cu totul pe altă cale. I-a împărtăşit planurile lui Predescu şi l-a rugat să-l întovărăşească la Căknăţui.

Ancheta suplimentară n-a dovedit însă nimic. N-a dovedit nici măcar pe autoarea scrisorilor, care dădea arătări limpezi despre anume oameni cu apucături rele, ca şi despre alţii, care cheltuiau cam mult pe beţie, la crîşma lui Brătulescu. Căd ucigaşul nu putea să fie decît din Căl- măţui - ziceau scrisorile - întrucît numai acolo se ştia de venirea lui Hrisant şi de faptul că avea bani la el, pentru tocmit grînede.

Totuşi ancheta n-a izbutit să lămurească în nici un chip felul în care ar fi putut să afle Manlache rosturile grecului, ca să-d pîndească în toiul nopţii tocmai pe valea Herătăuilui. Căci Brătulescu, crîşmarul de la care plecase Hrisant, era singurul om căruia îi spusese negustorul că se duce la Lieşti. Şi. totuşi de valea Herătăului nici nu fusese vorba. Chiar Brătulescu mărturiseşte că nu-şi închipuia ca Hrisant să ia alt drum decît cel obişnuit, adică pe şoseaua Iveştilor.

In fundul inimii lui, judecătorul nădăjduia să găsească un complice printre cei care rămăseseră în sat şi cheltuiau prea mult. De l-ar fi dibuit, se lămurea îndată şi de unde a putut să afle Manlache măcar faptul că Hrisant avea bani. Cît priveşte drumul, Elefterescu credea că nu i-a fost greu ucigaşului să se atârne de spatele trăsurii, chiar de la gardul lui Brătulescu, şi să dea lovitura când a ajuns la un loc sigur, cum a fost cel de pe fundătura Herătăului.

Avînd făurită în minte asemenea închegare

I Vezi nota i, pag. 66.

de fapte, aşa de firească, de simplă şi de logică, magistratul nădăjduia să facă aişa fel, îndt realitatea să-i întărească bănuielile. De aceea, plecând, a pus sub strictă supraveghere tot satul Căknăţui, delegînd cu asta doi agenţi iscusiţi, chemaţi prin telegramă cifrată de la Tecud. Aceştia s-au ivit în aceeaşi zi la han, la Brătulesou, dându-se drept negustori de covoare, ceea ce le îngăduia să umble din casă în casă şi să răvăşească nu numai gospodăriile oamenilor, dat şi amintirile lor.

Venirea lui moş Petrache la Căknăţui era lucru rar. Sătenii ţineau mult la batonul acela hazos şi cuminte, care ie dregea o parte din şoseaua către Iveşti, de peste douăzeci şi cinci de ani. El le făcuse în curtea cantonului fin tină cu apă bună, le croise o treucă mare şi curată pentru adăpatul vitelor şi tot el avea grijă de sleitul fîntînei, ca şi de o mină de fin, la nevoie. Totuşi, In zarva in care căzuse, bătrânul a înţeles numaidedt că un om străin nu-i binevenit şi a căutat să-şi scurteze minerea lui aici, dt s-o putea mai miult. S-a dus să ceară adăpost lui Urâtul eseu, dar dmumarul avea muşterii la odaie şi l-a îndreptat la un gospodar din cătun. Pornit spre miezul satului, moş Petrache a fost îndmpinat de o dadără de oameni cate-şi închipuiau că pot să afle veşti mai noi. Asta, unde se ştia că Manlache colindase multă vreme ogoarele de prin partea cantoanelor. Pasămite îşi închipuia fiecare că nu se putea să nu nimerească ocnaşul tocmai la moş Petrache, la care ţinea cum ţine un copiii la tătâne-său.

Negustorii de covoare, amestecaţi şi ei în lume, ascultau cde dte s-au spus şi au dipit din ochi, untul la altul, în semn de înţelegere. Bătrânul acesta, care nu voia să spună nimic, avea un chip dudat să răspundă in glumă şi să

ocolească întrebările. Dar, mai însemnat dedt toate era faptul că moş Petrache venise aid fără o treabă anume, lucru pe care l-au aflat uşor cei doi agenţi de siguranţă, deprinşi de meseria lor să taie orice fir de păr in patru şi să găsească lumină şi cărări, acolo unde omul de rind nu vede nimic.

Acum, e adevărat că ei vedeau in fiecare om şi in fiecare mişcare ceva care dă de bănuit. Dar in privinţa

lui moş Petrache nu s-au înşelat şi orice pas al bătrînu- lui nu făcea decît să întărească bănuiala mijită la început.

Ia primul rînd, au aflat că moş Petrache fusese argat la Hrisant. Pe ucmă, cînd l-au srimit oamenii, bătrânul nu s-a ferit să spuie, aceea ce-i spusese şi lui Manlache, despre ticăloşia negustorului şi osinda pe care o merita. Atunci agenţii au înţeles că omul acesta trebuie urmărit pas cu pas, mai mult dedt tot Călmăţuiul la un loc, din care pricină, în aceeaşi seară, au şi scris asupra lui un raport mare, ca să-l aibă judecătorul chiar a doua zi.

Lui moş Petrache începuse să nu-i placă aceea oe se petrecea în sat. Şi nu-i plăcea mai cu seamă fiindcă picase el aci într-o vreme aşa de turbure. Nu credea că-i urmărit, dar îi era tare frică să nu se bage de seamă, ba că ocoleşte înadins poarta lui Ţigău, ba că întreabă intr-un anume fel de Rusanda lui.

Avea de altfel şi pricină pentru asemenea fapte, fiindcă ograda lui Ţigău părea pustie, dnd a mai aflat că Rusanda boleşte de o săptămână şi că degeaba îi descântă babele tînjeala cu cărbuni aprinşi in apă neîncepută, ori îi dau să bea fierturi de buruieni, culese dnd pe lună, dnd la răsărit de soare, moşneagul a priceput că are să fie mai greu de vorbit cu fata, dedt i se părea.

A aşteptat aitund să vie seara şi a căiloat în ogradă, cu gînd să rămîie mai mult. Dar măcar că n-a putut să spuie nimic din ceea ce îl aducea, inima lui bătrînă s-a cutremurat. Fata aceea voinică şi frumoasă era galbenă şi suptă, ca o trestie uscată. Cînd l-a văzut şi-a lipit pe dînsul ochii mari, umpluţi de lacrimi, şi n-a mai zis nimic. Iar bătrînul înţelegea că acolo arde

un chin şi o întrebare, pricepea că vorba lui trebuia să stingă focul de acolo, că avea tărie să-l stingă, şi s-a întristat de moarte, văzînd că nu rămîne o clipă cu fata, să-i spuie el, cu limpezÂdunea lui pîrguită, care cum stau lucrurile şi care cum sînt pricinile.

I-a vorbit doar in chipuri ascunse şi a mîngîiat-o :

- Bre fată... Nu te lăsa îndoită de ginduri. Acelea-s ca Fumul şi rîde draouil de cine şi le face, iar Dumnezeu se întristează că omul îi gooeşte tăria sa şi crede veninul nevrednicului.

Viaţa asta-i bună, fată, crede-mă ,pe mine, care-s chinuit de atica liotă de ani. Numai că, e bună dacă nu te laşi doborîtă de răul ei. Iacă eu, chiar şi cânele turbat îl knblîozesc dacă îi spui cu credinţă şi cu dulceaţă că e bun şi cuminte. D-apoi cum nu s-ar îmbuna omul ori zîlele, dacă li-i zice că degeaba se înoruntoază ; că aiasta-i meteahnă trecătoare.

Că vezi tu, fata moşului, zîlele omului, ca ceasurile somnului sînt. Dacă ţd-i inima curată, apoi senine sînt şi hodină îţi dau. Iară dacă eşti chinuit, apoi chinuite îţi sînt ceasurile somnului şi turburate ca apa care vine primăvara.

Dar. dt de chinuite ori. dt de turburate or hi. de visezi primejdie mare, apoi te zdruncini odată, ţipi şi te dezmeticeşti. Şi tare mai eşti bucuros că te-ai trezit şi vezi că primejdia n-a fost dedt primejdie închipuită...

Iaca, tocmai aşa îi şi cu zîlele omului. Cînd vine primejdia, apoi omul să ţipe şi să se trezească... De-aceea, ţîpă, fată, şi trezeşte-te ! Pricepi tu la spusa mea ?...

Rusanda nu pricepea mare lucru. Şedea acolo în pat, se uita la gura bătrînului şi-i asculta vorbele ca pe un descîntec. îi susura un fel de linişte ciudată în inimă, un fel de mîngiiere şi atita tot. Dar mîngîierea asta era tocmai ce aşteptase fata. Ei îi era bolnavă

inima, nu trupul.

Şi în seara aceea, cu ochii ţintă pe bagdadie, i s-a părut că doarme mai bine ca oricînd.

In schimb, moş Petrache a avut o noapte turburată. Gînd ieşise din poarta lui Ţigău, două umbre s-au pitit cu grabă în fundătura dintre sălcii.

A doua zi, dimineaţa de tot, cantonierul s-a întors la Ţigău. Rusanda i-a zimbit cu o nesfîrşită înduioşare. Se vedea bine că îl aştepta.

Nu l-a aşteptat degeaba. Cei ai casei plecaseră pe ţarnă şi bătrinul a putut să-i spuie tot oe era trimis să-i spuie. Fata l-a ascultat fără să clipească, privind ţintă în ochii lui :

- Acu, am rămas numai noi şi pod să-ţi spui. Aiasta îi urgie nedreaptă pe sufletul lui. Tu să nu crezi nid la vorbe, nid la răul care-o mai veni - dacă nu s-o îndura ceWe-sus să facă altfel. Şi dacă eu mă jur în faţa icoanei că nu-i de vină, apoi tu să crezi la părul meu cel alb. Jurămint n-oi face - că eu nu mai am timp de căire şi iertare. Iar de-oi păcătui cu bunătatea şi credinţa, păcătuieşte şi tu ca mine.

Şi uşurează-ţi inima. Şi încrede-te în cei-de-sus. Şi ai răbdare.

Iaca aşa m-o trimes să-ţi spui, şi asta ţi-o spui.

Fata era nemişcată. Ochii ei ţintă în ochii bătrinului. Apoi buza de jos a început să tremure, s-a zbătut de cîteva ori, ochii au căpătat păienjeniş greu, iar dnd din colţul lor a licărit o luminiţă pe lacrimiie adunate, Rusanda s-a răsudt deodată cu faţa la perete şi a podidit-o hohotul de plâns.

Moş Petrache n-a mai spus nimic. Doar târziu, a întins
o mină de-a mîngiiat încet umărul care se zbătea. Atât. Apoi şi-a luat căciula, a zvîrlit

dăsaga pe umăr şi a pornit-o senin, spre casa lui.

In dreptul sălciilor s-a întâlnit cu cei doi negustori de covoare. Le-a dat bineţe prieteneşte şi le-a spus :

- După dte am înţeles eu, 'm nea voastră umblaţi după covoare. Să vă deie cel-de-sus noroc la negustorie. Daaaa... eu aşa chitesc - dacă vreţi să ascultaţi de sfatu unui moşneag - cu rost ar hi să le luaţi gata făcute... Ce umblaţi 'mneaivoastră să le ţeseţi acu ?... Aiasta-i urzeală făcută în pripă ; se rupe degrabă.

Şi mîndru că făcuse două isprăvi deodată şi-a îndreptat desaga şi i-a lăsat în bună pace să-l privească ponciş din urmă, după cum era sufletul şi rostul lor.

Moş Petrache ora prea bătrân şi prea cuminte ca să nu-şi dea seama că încontreaila cu negustorii din Căl- măţui era o poznă care putea să aibă ascunzişuri tăioase. Cu toate astea, era vesel nevoie mare şi plin de bună voie. Mergea uşor pe marginea şoselei, legăcându-şi desaga, şi-şi lăsase căciula toamai pe ceafă, ca-n rarele -dumisale ceasuri de chef straşnic, când speria, o săptămână în şir, cele şapte sate pe care le colinda — câte uniul pe ă - după regula înscrisă bine în catastiful metehnelor lui.

Mai în scurt, i se trezise iar, în coşul pieptului, diha- nia aceea jucăuşă, care îl scăpase de multe năcazuri, dar îi făcuse şi mult amar, multe pocinoage, în lunga viaţă trudită a dumisale.

Vă2ându-1 aşa de bucuros şi cu ochii aşa de plini de rîs, ai fi crezut că vine de la cine ştie ce ispravă şi se duce zorit, ca un copil, să-şi povestească, neastâmpărat, năzbâtia plină de haz.

Dar cînd a intrat în vîlcica Herătăului, veselia a început să i se topească. Şoseaua era plină de tot felul de căruţe, care şi trăsuri. Ba nu i-a fost de mică mirare să vadă aeolo şi un automobil. Asta însemna că, pe locud unde se petrecuse omorul, se mai făcea vreo cercetate de vreun fel, cum se mai făcuseră atâtea altele, de care auzise prin oameni.

Atunci moş Petrache a fost îmboldit de un diavol mititel, care-şi scosese corniţe fragede în inima dumisaie bătrină şi, cotând din şosea, a apucat-o pe drumuşorul din stingă, unde se iţeau, printre spîcuri de popuşoaie, multe şi felurite capete de oameni.

In mijloc, câţiva tîrgoveţi cu straie nemţeşti cereau tot felul de lămuriri plutonierului de jandarmi, *către* era însărcinat să ţie post fix

pe locid unde se săvârşise omorul. Pe urmă, dumnealor desfăceau un fel de cutiuţe negre şi le întindeau ca pe nişte harmoniici mititele, învârteau nişte şuruburi care sclipeau grozav în lumina soarelui şi ocheau, ba pe jandarm, ba pe oameni. Se auzea un plesnit uşor în cutie, şi dumnealor ziceau mulţumitori :

- Gata I

Cu mare caznă, moş Petrache s-a limpezit, numai când ocheala a ajuns şi prin partea dumisaie. Atunci, fără teamă, i-a spus boierului tinerel, care se uita prin fundul cutiei :

- Şi pe mine mă-mpuşti, conaşule ?

Dar boierul i-a răspuns rizând :

- Nu te-mpuşc, moşule ! Te potografez 1

La asemenea vorbă neauzită, moş Petrache s-a uimit cum nu se mai poate.

- Iote-teee !... Şi adică oe-i potografala aiasta ?

Jandarmul, careul cunoştea se vede, l-a dumirit:

- Iţi scoate poza, moş Petrache.

Dar bătrinul a făcut ochii subţirei şi i-a întors-o :

- Păi, atunci, să vedem... om cădea la tocmeală, o'ba ?

Boierul a întrebat :

- Cum adică, tocmeală, moşule ?

- Păi... coastă mult ?

- Asta e degeaba, moş Petrache ! a răspuns jandarmul. Că-i pentru gazetele de la Bucureşti şi de la Galaţi !

Dar cantonierul n-a înţeles bine ce-i cu gazetele şi s-a făcut că nu aude. A înţeles numai că treaba asta „nu coastă" nimic şi atunci a fost prins de-o temere neaşteptată :

- D-apoi că ai asta n-are să hie poză bună - că mi-i barba mare. Da 'mneata să mă scoţi ras, să se bucure şi baba...

Peste treburile încruntate, peste liniştea tristă şi cu poveste de moarte a locului, s-a abătut îndată bună voia şi râsul. Domnii cu straie nemţeşti au luat fel de fel de fotografii şi-au pus fel de fel de întrebări - la cine apucau - despre Hrisant, negustorul, şi despre Manlache.

Dar cînd i-a venit riadul lui moş Petrache, bătrânul a dat din umeri şi a arătat cu degetul cutiuţa neagră :

- Apoi, eu aşa chitesc, conaşule... că dacă erai matale cu harmonicelul aista, dnd s-o petrecut pozna, tare ghine ar hi fost...

Tînărul care întrebase l-a bătut pe moş Petrache pe umăr şi i-a spus altuia dteva vorbe păsăreşti. Celălalt s-a arătat că pricepe, fiindcă a răspuns româneşte :

- Da ! da I

Apoi l-a întrebat pe moş Petrache cum îl cheamă, de aţii ani e, ce meserie învârteşte şi în ce fel l-a cunoscut pe Manlache Pleşa.

încetul cu încetul oamenii s-au dat înapoi şi au amuţit. începea să se vadă că, în mintea lor, moş Petrache trecea drept prepus de dresuri tăinuite şi grozave, lucru care nu şi-l închipuise nimeni pînă atund. Numai cantonierul le răspundea de-a bătul, fădndu-i să rîdă mereu :

- Păi, eu, coane, se vede c-am avut sămânţă de om mare... Dar m-o uitat cel-de-sus pe şuşea şi-am rămas
cantoner... adicăte cel mai mare om de pe şuşea.....Iar cu privinţă la anii mei, iaca, drept să spun că nu prea ştiu. Pîn' la vro cinzăci am tot numărat eu... Da dnd am văzut că se trece cu şaga, i-am lăsat în plata domnului. I-am spus babei : ,.Ia

mai numără-i tu. că mi s-o uiît...“ Şi cum spui, eu nu i-am mai numărat, iar baba mea, care-i cam năucă, i-o încurcat. Aşa că nu se mai ştie... Dar acum, fiindcă văd că vreţi să aflaţi, de s-o întâmpla să mai viu o dată pe lume, am să-i număr numa eu, să nu se mai încurce. Ba, iaca, de vi-i de folos, i-oi număra pe lumea cealaltă, întocma cum trebuie...

Tîrgoveţii rîdeau şi scriau intr-una. Cu privinţă la Manlache, bătrinul n-a spus mare lucru :

- Păi, cum să nu-1 cunosc, bată-1 noroacele de cop- chll. Că eu lucram la şuşea şi-l vedeam de la hrki în sus, peste deal, la conacu lu’ conu Leon - aşa-i de crescut - ierta-i-ar păcatele cel-de-sus.

Da pe Hrisant, vrerea lui Dumnezeu l-o omorît, nu vrerea omului. Că nu l-o împins omu să umble pe coclau de aista la toi de noapte - ca un hoţoman. I-o as Dumnezeu la urechea lui cea păcătoasă : „Du-te pe-acolo, că aiasta e poruncirea mea : Nu îmbla pe şuşea, unde omul îi ferit. Îmblă pe la dos, cum ai îmbiat 'toate zîlele tale...“

Şi iaca aşa o îmbiat...

La asemenea vorbe, oamenii au început să căineze amarnic soarta bătrânului. Li se vedea» asta în ochi şi în felul cum încercau unii să-i facă semne de tăcere. Pasămite toţi credeau că domnii aceştia sînt trimişi de tribunal să mai iscodească lumea, iar nu cum spuneau dumnealor, că ar fi gazetari de la Bucureşti, veniţi înadins să scrie în jurnalele lor.

De altfel, în mintea lui moş Petrache, glodul acesta încolţise demult, chiar de la început, dnd i-a văzut scriind tot ce auzeau.

Dar acum îi era totuna. Dihamia jucăuşă din inima lui îi dădea ghes necontenit şi-i era

nespus de plăcut să ştie că intră în ameţeala asta dulce de primejdie închipuită.

La drept vorbind, după întâlnirea cu Rusanda, căpătase atîta încredere in nevinovăţia lui Manlache, încât
i se părea o nerozie pînă şi gîndul că ar mai putea trece
o zi fără ca adevăraţii făptaşi să fie prinşi.

îndoielile de pînă acum trecuseră ca fumul. Şi trecuseră fiindcă s-a văzut urmărit şi el de către cei doi negustori prefăcuţi din sat ; iar el se ştia curat ca lacoma sfintei Fecioare. Astfel, nedreptatea pe care o suferea şi el azi l-a făcut să simtă, vie, nedreptatea de care se plingea Manlache, şi s-a răzvrătit.

Tot rîsul de pe gura lui moş Petrache, toată înfruntarea asta plină de luare în râs ou era dedt o formă blajină ţi dulce a răzbunării lui.

Boierii se găteau de plecare. Au mulţumit jandarmului şi, spre uimirea tuturor, au bătut palma voiniceşte ou moş Petrache.

Ba unul i-a spus :

- Să dteşti gazetele de la Bucureşti, moş Petrache. că ai să-ţi vezi poza şi numele pe-acolo...

- Păi, eu şi cu vodă I a răspuns în gliumă bătrinul, care nu credea de loc in povestea asta mincinoasă, cum nu credea nid în cealaltă, cu covoarele. De aceea, socotind că zvîde o săgeată Ha locul ei, a trîntit tare şi vesel : Numai să nu fie urzeală putredă, boierule...

Sfârşitul mu s-a mai auzit. Poate că nid n-a mai spus nimic. De undeva, dintr-un lan pornise o chelălăială învrăjbită de râmi şi toate urechile s-au ciulit intr-acolo.

- îraaa... bre Codine, să ştii că-i Bxezoi al nostru, a zis un om străin, care — după straiele-i murdare - părea să fie găzar.

Cel pe care-1 strigase Godin s-a şi repezit în

lanul de popuşoi, strigîndu-şi dinele şi zburătăcind cu bolovani.

Gurînd, la o bună porţie de loc, a ţâşnit din arătură, în limpezişul drumului, o javră roşcată şi slabă de i se vedeau coastele.

- Iar jigodia asta ! a scrâşnit jandarmul. Şi fădndu-se că ia o mină de pămînt, a zvirlit spre dine : S-a oploşit pe Ungă postul nostru de vreo dteva zile şi urlă de ne înnebuneşte... Stă pe ad, se vede, unde simte mâncare...

Dar unul din oameni a fluierat scurt :

- Fiuuu !... Don' şăf... Aista-i Firicel al lui nea Manlache Pleşa !...

Toată ceata a tresărit, cu cei doi boieri în cap. Gheaţă de moarte a intrat în ei, fiindcă fiecare a simţit lingă el însăşi făptura lui Manlache Pleşa. De altfel, cei mai mulţi şi-au închipuit că jigodia asta n-ar sta pe aici, dacă nu i-ar fi şi stăipînul pe undeva, pe aproape. Jandarmul şi-a pipăit nervos cartuşierele pline şi patul carabinei, în vreme ce unul din cei doi tineri scotea zorit aparatul din buzunar :

- Chemaţi-1, vă rog, mai aproape, ca să-l putem fotografia...

Firicel, îmbiat de glasul îndulcit al cîoorva, a dat din coadă neîncrezător, apoi a făcut câţiva paşi şi s-a oprit.

Fluieratul prefăcut prietenos nu-1 mai atrăgea. S-a aşezat jos, privind mulţimea şi legănîndu-şi sfircul de coadă copoiesc, fără prea mare tragere de inimă. Parcă ar fi spus ca şi stăpînu-său :

„Nu mă dan prins nici cnort..."

De bine, de rău, Firicel a fost fotografiat. In vremea asta, lumea s-a rărit de tot. Primejdia, pe care o vestise ivirea câinelui a făcut oamenii să se gândească mai pripiţi la fcrebi şi i-a împrăştiat.

Gurînd, boierii s-au suit şi ei în automobilul lor şi au pornit-o duduind în goană mare spire

Iveşti, pe cînd între lanurile înalte de popuşoi, n-au mai rămas, sâ le înfrunte primejdia, decât jandarmii cu mâna pe carabinele încărcate şi jigăritul de Firicd, care le privea cu ochi deştepţi mişcările iuţite, ochii pânditori şi tresăririle de iepuri speriaţi.

Umbra uriaşă a lui Manlache Pleşa umpLuse valea Herătăudud ou duh negru de moarte...

Moş Petrache a scuipat scârbit. A scuipat şi cea din urmă picătură a fricii din el. De bună seamă, din toată liota de oameni care era adunată acolo, nimănui nu-i stătuse inima în loc cum îi stătuse bătrânului cînd s-a năpustit în cărare umbra covrigaită a lui Firicel. Cantonierului îi era groază să ou oumva să-d miroasă căţelul lui Manlache şi să se ţie după dânsul. Atund s-ar fi dezlănţuit tot prăpădul de la un cap la altul, căci s-ar fi descoperit ascunzătoarea fugarului din canton şi — negreşit - Manlache ar fi fost prins pe loc, fără nid

o strădanie. Prins, ori mai degrabă împuşcat, fiindcă mai ales acum, nici chiar moş Petrache nu l-ar mai fi sfătuit să se lese doborît de nedreptate.

Acum, primejdia trecuse. Bătrinul se desprinsese dintre oameni pe nebăgate în seamă şi se mistuise într-o porumbişte. De acolo, uitindu-se tot mereu in urmă, a ocolit pe hatul dintre nişte mohoare lieştene şi a dat în şosea, tocmai spre fîntina Iamcului, lingă cantonul al doilea, ai lui Dragomir. Dar şi de-acolo înainte, tot n-a vrut să se lase pe şosea, d a luat poteca de pe malul şanţului, pe lingă salomii, pentru ca, la un caz, să poată face la stingă î<n grine şi să-şi piardă urma de căţel.

Mergea grăbit şi înfricat. Ii curgea în vine un fel de foc ciudat, care îl mîna cu zoruil spre tainiţa lui Manlache, să-i spuie atâtea veşti pline de cumipene. Şi toate erau veşti care nu îngăduiau păsuire.

Dar oricît de voinic ar fi fost încă Moş Petrache, graba asta i-a 'îngreuiat repede picioarele. Ar fi oprit bucuros o căruţă de pe drum, dacă i-ar mai fi venit îr» urmă vreuna. Dar, ca un făcut, din tot roiul de care şi căruţe întâlnite la podul Herătăului, nu se vedea nici una pe şosea. Porniseră toate de partea cealaltă, ori poate trecuseră în grabă, înainte.

Doar tirziu de tot, dnd nu mai avea dedt vreo doi kilometri pînă acasă, i-au huruit în urechi roţi scrişnind in trap purtat pe goană mare. Era un zgomot neobişnuit pentru o căruţă şi moş Petrache s-a întors să vadă. De departe îi păruse car cu coviltir, dar acum, aproape,
i s-a lămurit o căruţă de găzar, cum trec mereu în drumurile astea, spre satele întinse pe valea Gerului.

In fuga cailor, a deosebit pe omul care strigase vorba cu cîinele, iar în urma cămţii, a văzut alergînd, cu liraha scoasă, un dulău ciobănesc, cu pete albe şi negre. Dar moş Petrache degeaba le-a făcut semn. Fără îndoială că nici semnul n-a fost prea de văzut, nici oamenii n-aveau vreme să vadă. Căruţ» a trecut, sfiriind, prin prundişul pus proaspăt şi s-a întins la drum.

„Nemernici oameni ! a gîndit bătrinul înciudat. Gonesc bieţii cai, cu căruţa încărcată..."

Dar ascultând hurducăiala butoiului, s-a întors :

„Poate c-or fi mergînd cu dcşcrtul...“ c

In vremea asta, din dosul poloboculuí s-a arătat un cap de om. Caii, struniţli, au ţintuit căruţa pe loc şi moş Pefcrache, pricepând că oprirea este pentru el, s-a apropiat repede.

- Făcut-ai semn, unchiaşule ? a întrebat un găzar.
- Făcut - da credeam că n-ai văzut.
- Nici n-am văzut eu - a văzut Codin - era lingă mine. Vrei să te ducem la canton ?...
- Apoi da... că nu-i departe.

Cte a mai ţinut drumul, moş Petradie s-a gîndit la altele. Oamenii l-au întrebat multe luorori, iar cantonierul le-a răspuns ingăimat, cu vorbe rupte şi cu ochii duşi. Nici n-a ţinut minte ce le-a răspuns. Se vedea doar că fuseseră şi ei la Herătău şi că erau oameni străini, neounoscători de stările şi de faptele petrecute.

Cînd s-a dat jos la canton, baba, care robotea în curte, i-a strigat:

- Cumpără nişte gaz, Petrache.

Dar Petrache n-a putut să cumpere gaz. Oamenii i-au spus că vînduseră tot butoiul şi de aceea zoreau spre Moineşti : să încarce

albul repede, să se întoarcă înaintea altora.

Cînd a aflat Manlache toate întâmplările, şi-a aprins
o ţigară groasă şi a rămas pe ginduri. Intr-un tirzLu, s-a sculat de pe laiţa pe care şedea şi i-a spus unchiaşului scurt :

- Cînd o cădea seara, eu mă duc s-o văd pe Rusanda şi să dau de Firicel.

Bătrânul şi-a simţit inima grea, a vrut să-i împotrivească o chibzuinţă, dar s-a răzgundit. Simţise el bine că pe fugar nu-1 întoarce nimic din calea lui, dnd spune
ceva în felul cum îi spusese acum. A aşteptat să vţe seara, cu mare nelinişte în suflet şi i-a pîndit plecarea, pînă nu l-a mai văzut de loc, topk în porumbiştea înaltă şi deasă care mărginea Nisipurile. Atund s-a lăsat pe prispa de lut galben a casei, şi s-a simţit aşa de obosit, de parcă strânsese intr-o singură zi toată truda împrăştiată in bietele lui zile chinuite şi amare.

Bătrânelul acesta, care jinduise toată viaţa după un fedor, îşi agăţtase inima de Manlache, ca de un copil beteag. Şi iată, după cc-şi primejduise tot ce putea să-şi primejduiască, vrînd să-l apere şi să-l ocrotească, l-a văzut plecîndu-i din sautul casei în seara asta, asemeni puiului care se duce spre rosturile lui tăinuite, crincene şi udgătoare.

Cad în sufletul lui moş Petrache, plecarea ocnaşului era semn rău. Era plecarc în noapte şi era pentru totdeauna... Dacă l-ai fi văzut pe bătrîn, cum stă cu capul plecat şi ochii în jos, ai fi înţeles că privirea lui urmăreşte pe Manlache cum se afundă tot mai adine, tot mai departe, dar nu în noaiptea care cădea peste ogoarele din ţarină, d la pidoare, aici, sub pămînt, spre inima lui rece şi neagră.

Era, el, ochiul lui Manlache, deprins cu

întumerecul ocnei şi al nopţii, dar parcă bezna de acum îl zăpădse şi pe dânsul. Tăiase ogoarele de-a curmezişul, ca să-si Rounteze calea, şi se pomenise ajuns pe locuri uode-şi pierduse rostul. Tirziu de tot, a dat de un drum care
i s-a părut şoseaua Vladimireştilar. Atiund s-a întors din cale şi a minat voiniceşte. Dar greşeala greşeală aduce. A dac peste stiuia de oi a lui Gheorghiade, cu perdeaua ei de trestie, înfiptă în buza văii Gerului.

Cîinii l-au hămăit zdravăn şi ciobanul de pază i-a venit în cale cu ghioaga gata de bătaie, ca ia lup :

- Aleeei!... 'mneata, nea Manlache ?... Şi bietul om a înţepenit cu gura căscată, văzând, pe meleagul turmei lui, udaguşul hăituit de toate poterile jandarmilor din trei ţinuturi.

- Vrei ceva de-ale gurii, nea Manlache ?...

Ocnaşul nu s-a împotrivit. A intrat în stâna povîmkă şi a luat desaga pe care i-a burduşit-o ciobanul. Apoi a plecat în noapte, pe imaş, cam in linia Pechei, pînă ou s-a mai văzut. N-a vrut să-i ştie ciobanul căile.

După o postată de cale, a ocolit seina pe departe şi a luat drumul înapoi, spre CMmăţui, pe nişte cărări de pe moşia iui conu Leon, pe care le bătuse şi el de atkea amaruri de ori.

De pe movila din dâmbul ponorît peste sat, a văzut toate casele luminate. Inima, a prins să-î bată de-o grijă pe care nu şi-o lămurea. Era nefiresc, la asemenea toi de noapte, să mai găsească un strop de lumină în sat - necum să vadă aprins peste tot. Neîndoielnic locni, se petrecea o treabă ciudată şi - de bună seamă — nestrăină de îndmpiăriie zilei din urmă. Manlache ar fi avut de ce să-i (ie teamă, dacă i-ar fi fost teamă vreodată pentru sufletul lui şi pentru viaţa lui. Dar acum, mai mult ca oricînd, nu mai avea vreme să se gîndească la dînsul. Se gin dea la Rusanda.

Şi iată, de aici, din vîrful movilei, vedea bine colo, peste vale, cele trei gemuleţe luminate la odaia mane, unde dormea fata. Ba, nu se înşela de loc bănuind că şi în odaia mică a lui Ţigău (trebuia să fie aprinsă o lumină- rică, mai galbenă şi mai sfioasă ca aceasta.

Intr-o clipă, i-a pîlpîit înaintea ochilor numai sînge şi numai moarte. Acum dăduse Mu slobod închipuirii îtifier- bîntate, care, în toată goana lui din astă-noapte, era lipită numai de boala Rusandei.

Fără să-şi mai deie seama de primejdie, a sărit zăpla- zul la Mititea ologul şi a bătut în geamul luminat. Din casă n-a răspuns nimeni. Pe fereastră a văzut patul desfăcut, ca pe uima unui om sărit din somn. Uşa era încuiată cu lacătul.

La Sonia în ogradă era de asemenea pustiu. Nici cîinii nu l-au lătrat.

Dintr-o săritură, a trecut drumul la răduţile din ripă şi a pornit, de^a lungul pinului, sipre casa lui Ţigău. Şoşokut din făgădaie i-a îmbiat setea buzelor arse. A sorbit trei

1
2
4

pumni de apă de şi-a potolit uscăciunea de iască a gurii şi a dat să se apropie de gard. Un bocet chinuit i-a încleştat fălcile şi l-a ţintuit în loc.

Ca o destrămare de moarte i-a frînt vlaga întreagă. A înţeles.

Adică, a crezut că a înţeles.

Din umbra corobăilor [I] a văzut cete de oameni împrăş- tiindu-se pe şosea. Glasurile loc amestecate vorbeau înfundat şi chinuit. Manlache ar fi vrut să le sară înainte, dar nu mai putea. Era silei*. A rămas acolo, înfipt cu picioarele in lutul moale şi a aşteptat să-i pocnească inima la drum, ca de obicei. Apoi deodată, de parcă toată nebunia lumii ar fi scăpărat în el, s-a agăţat de straşina mărăcinată a gardului şi s-a zvîrlit dincolo, prăbuşindu-se in mijlocul ogrăzii, ca un mal de pămînt scăpătat din legături.

Ograda, plină de lume, a ţipat ca o singură gură :

- Manlache !...

Fugarul s-a repezit la prispă, a zburat uşa cu umărul şi s-a oprit în mijlocul odăii marii.

Patul desfăcut... perna era înşăuată de urma capului... Rusanda nicăieri...

Ca fulgerul, Manlache a trecut dincolo. Rusanda nicăieri... Atunci s-a năpustit înapoi, între uşori, iscodind cu ochi sLngeroşi de fiară negura muşuroiului de lume din ograda încremenită. Rusanda nicăieri... Clănţănind ca în durdura frigurilor a şuierat:

- Unde-i ?...

Nu i-a răspuns nimeni. Doar scâncetul bătrînei s-a prelungit ca un vaiet de sfişiere şi de moarte.

- Unde-i ?... Şi fiindcă n-a auzit răspuns a urlat : N-auziţi odată ? Unde-i Rusanda ?

0 vedea cu ţeasta sfărimată în fund de fîntînă,

I ***Corobaie*** - trunchi de copac găunos.

o vedea bălăbănindu-se ca un leagăn de iad, agăţată într-o grindă, ori în frunzişul unui copac... o vedea peste tot moartă...

Bătrîna s-a căinat încetişor :

- ...Ce năpastă ne-ai adus, Manlache !...

El n-a vrut să înţeleagă, n-a vrut să audă. Ori n-a putut. A scrâşnit :

- Un-de-i ?

- Au ridicat-o jăndarii, a plins inima tîngukă.

Genunchii lui Fleţa s-au frânt ca sub ascuţiş de topor.

S-a răzămat de-un stâlp şi-a rămas acolo, răsuflind încet, adiînc, întors la viaţă... Apoi a zâmbit ca intr-o mare fericire.

Rusanda înviase...

In zvon repede de vorbe, Manlache a aflat cum se petrecuseră toată lucrurile.

După plecarea lui moş Petrache, Rusanda a zvârlit pla- poma de pe dinsa şi s-a sculat veselă şi cintind. Satul întâi îşi făcea cruce ca la o minune mare şi ca la o taină şi mai mare. Dar tocmai de aceea rostul venirii lui moş Petrache a început să fie scormonit cu fel de fel de pre-pusuri. Pînă la urmă, legindu-se căpeţel cu căpeţel, s-a durat o poveste, ca toate poveştile, care avea căderea să lămurească toată nelămurirea lumii. Căci aşa e lumea : vrea să-i fie limpezite toate tainele din cale. Iar cînd nu-i luminezi nimic, îşi ia singură băţul şi felinairul, de bîjbîie în întunerec, pînă nimereşte un drum pe care poate să apuoe.

Astfel jandarmii, care au venit la miezul nopţii cu ordinul de arestare şi-au ridicat-o pe Rusanda din pat, n-au făcut alta dedt să dea dreptate bănuielii ce-şi mijea mugurul în mintea satului. Acum era limpede, pentru cine vrea şi cine nu vrea, că fata lui Ţigău fusese tovarăşă la omor, ca ibovnică dovedită a lui Manlache. Şi negreşit, se lămurea totodată pentru ce cuvînt nu voia Rusanda să se mărite cu Ion, argatul de la conac.

—încotro au apucat ? a întrebat intr-un târziu Manlache. Dar întrebarea era copilărească. De vreme ce trebuiau s-o mîie la Tecuci, nu aveau alt drum dedt şoseaua Iveştilor ; iar căruţa pornise în gailop - şi pornise de două ceasuri, cd puţin. După toate rânduielile, fata nu mai era acum nid în Iveşti. Trebuie să fi fost in tren, undeva, pe

Ia Barcea ori pe la Umbrăreşti, Lax peste un sfert de ceas, avea să fie după gratii taci, bine păzite de .puştile gardienilor.

După o vreme, Manlache s-a îndreptat, a făcut dţiva paşi spire poartă, şi de acolo a şoptit :

- Iartă-mă...

N-a spus-o nimănui anume. O fi spus-o bătrânei care pUngea, casei, ori unei amintiri. Sau poate că a spus-o lui Dumnezeu.

Dar vorba a sunat în gol.

In poartă, ocnaşul a dat piept în piept cu şeful de post din Griviţa.

- Ce-i mă, jăndacule ? a ris ed încet şi moale. Ai venit să mă iei şi pe mâne ?

Celălalt, stingherit, a desdeiat, ahia suflktd :

- Trebuie, nea Manlache. Iartă-mă... dar trebuie... Altfel mă nenorocesc pe toată viaţa...

Manlache l-a privit bllnd, cu ochi plini de milă. O milă care se întindea parcă pe tot frămîntul acesta de săptă- mini de zile şi peste sătuleţul acesta uitat de Dumnezeu în văgăuna Călmăţuiiilaii. I-a răspuns blajin :

- Bine, mă jăndare. Ia-mă...

...Şi au plecat amîndoi alături, ca doi buni prieteni, pe drumul caire se înfunda în noapte şi în durere.

In dreptul hanului, jandarmul s-a oprit :

- Stăm aici, nea Manlache, pînă înham o căruţă din sat...

- N-am astâmpăr... hai înainte... ne-o ajunge pe şuşea... Jandarmul şi-a făcut oftatul neauzit

şi n-a mai zis nimic. S-a luat ca un dine de haram după umbra de nălucă rea, care-i astupa Carul-mare.
. în urma lor, departe, sătucul Câlmăţuiului a prins să-şi închidă ochii galbeni, unul dte unul, făgăduindu-şi să doarmă de-aoum înainte somn tihnit, pînă la plinire.

Pînă la valea Herătăului, cei doi tovarăşi au mers tăcuţi. Manlache înţelesese că nu-şi mai poate îngădui să

tămâie slobod şi să aştepe ziua dreptăţii, cită vreme Ru- sanda - mai nevinovată ca el - şedea închisă.

Jandarmul plutea ca intuim vis cu ape negre şi ape de soare, nemaiînţeiegînd nimic şi nemainădăjduind nimic. Manlache i se predase aşa de uşor încît întâmplarea i se păruse neadevărată. In fiecare clipă se aştepta să-l vadă că-i pune mina în git şi să-l fărime ca pe-o gânganie, cum era să facă, odinioară, in crîşma lui Jugănaru din Griviţa, dar, pe de altă parte, se învăţase să creadă în cinstea ocnaşului acestuia şi nu-şi îngăduia să-i bănuiască pornirea prietenoasă cu oare i se lăsase pe mină, fără crîcnke, ca un om lehămedt şi firint de obosealla inimii...

Dar la podul Herătăului, Manlache s-a oprit:

- Mă jăndare, am auzit că Firicel al meu rătăceşte pe aci. Ia du-te tu de roagă pe j and arii de acolo să ţi-i deie, şi adu-1 încoace să-l mai văd o dată. Poate că nu m-o uitat de tot...

Glasul ii era aţa de trist şi de moale îocît şeful n-a mai pregetat. L-a lăsat pe Manlache irăzămat de capra podului şi a pogorît spre postul fix.

In vremea asta, în inima lui Manlache a crescut un vînt otrăvit. Nu se dusese singur după Firicel, fiindcă îi era frică. Frică de amanul din el, frică de nedreptatea asta mânuită de Dumnezeu împotriva lui. Simţea că acolo, pe locul acda, unde dăduse izvorul nefericirii lui, n-ar (i putut să-şi hăţuiască răzvrătirea care îl clocotea ca pe o apă de fier înroşit. Cu adevărat îi era teamă de osînda din el...

Dar iată, că şi aici, rezemat de caipra asta putrezită a podului, începe să-şi piardă cumpăna stăpânirii. Se răsuceşte inima în el ca un şarpe veninos, care-i dă răceli în spinare şi fierbinţeală în creier. Închide ochii pînă-1 dor şi strânge măselele să le audă orăpând, doar-doar o astupa

vijelia de chin ce-i porunceşte fapte înspăimântătoare. înţelege limpede că n-are chip să mai aştepte şi n-are chip să găsească vinovaţii. înţelege că e osîndit de-a binelea... Şi în tremurarea surdă care-1 prinde, SI apucă o ispită

grozavă să omoare cu adevărat, să facă o faptă mai ticăloasă încă, nu numai să-şi merite osânda ce e încredinţat acum că axe s-o facă, dar ca să-şi răzbune şi ol într-un fel chinuirea nedreaptă şi fără mimtuLre...

„Ca lemnul uscată să-mi fie carnea degetelor..."

Blestemul duhovnicului sălbatic îi urlă în urechi. Atunci pleacă adînc fruntea în piept, se rupe din loc şi porneşte pe drum înainte, singur.

Nu fuge de jandarm, nu fuge de osînda oamenilor... Biată înccrcaire umilită să fugă de osînda din inima lui, osînda lui Dumnezeu...

Gîfîind, îl ajunge din urmă jandarmul.

- Of ! Ce sperietură mi-ai tras, nea Manlache...

Ocnaşul a dat din umeri :

- Firicel unde e ?...
- Nu mai este pe aici... a plecat...
- Să nu fi tras în el, că fac moarte de om.

într-un tîrziu, jandarmul începe să povestească :

- Cei de-acolo credeau că rîd de ei, and le-am spus că te-am prins...
- Păi nu m-ai prins tu...

Grăbit, jandarmul a răspuns :

- Da, ştiu, dar oricum, aşa se zice... Şi ei nu cred fiindcă e şi chestia cu banii...

Manlache a tresărit :

- Care bani ?
- Păi - ştii - cei zece mii puşi pe capul ’mncatale...

Ocnaşul s-a oprit. Bici de foc i-a fost vorba asta.

- Ahaaa... va-s’cî de aiasta te bucurai tu ?... Pentru bani ? Ei, mă frate jăndare, amarnic

lucru să omori omu pentru bani ; d-apăi moi amarnic să-l vinzi pentru bani...
Şi deodată, într-o răzvrătire ieşită din afunduri de inimă, care păream amorţite, a spus răguşit :
- Ei, nu I Aiasta n-axe să se întîmple cu mine. Mai intîi că eu vină n-am, auzi tu ?... Că nai l-am omorît eu... Să vinzi tu pe cine l-o omorit - nu pe cel nevinovat... Că dacă mă vinzi pe mine, eşti hoţ de două ori, auzi

tu ?... Hoţ pentru că mă vinzi, şi hoţ pentru că nu-1 vinzi pe cel care trebuie...
Apoi, ca luminat de o nouă îndreptare, i-a spus răspicat :
- Acu, ou mă mai dau prins. Ia-o înapoi...
Jandarmul a văzut primejdia ţi a înţeles că nu mai
poate ocoli. A bîlbîit :
- Nea Manlache... eu... Legea zice că dacă ’mneata nu te dai prins...
- Ştiu, măi... zice că trebuie să tragi în mine... Da acu te întreb în limba ta cea creştinească : te Lasă pe tine inima să tragi în mine, cînd eu mă jur aici, în faţa lui Dumnezeu, că nu-s vinovat ? Hai, spune — că acu mă cunoşti... Ştii că păcatul, dnd l-am făcut, nu rn-am ferit să-l spovedcsc... Poţi să tragi ?...
Jandarmul s-a cutremurat :
- Nu pot, nea Manlache... dar ce să fac ?
Sdrbit, fugarul a dat din umăr şi a întors spatele :
- Fă ce ştii...
Cu nuna îngheţată pe trăgaciul carabinei, jandarmul a rămas pe loc, pînă n-a mai văzut nimic în păcura din cuprinsul nopţii. Ştia că neputinţa asta o să aibă urmări spăimîntătoare pentru dînsul, dar n-a avut nid măcar curajul să dea un foc in aer. Nid nu putea să-l aibă.
Manlache nu era om pe care să-l încapă o gratie de temniţă, dacă temniţa nu avea îngăduirea lui. Şi jandarmului îi eia tot atâta teamă de nedreptate, dt şi lui Pleşa. L-a lăsat să se depărteze pînă nu i-a mai auzit paşii. Apoi, deodată, a Luat-o la goană după ocnaş. L-a ajuns :
- Ce mai vrei, mă ?
- Nea Manlache, numai un lucru te rog. Cu oamenii din sat oi face eu cum oi face. Dar

’mneata, dacă se întâmplă să te întrebe, zi că... că... că nid nu te-am văzut...
La cantonul lui DiagpmLr, o căruţă venită dinspre Iveşti îşi hodinea caii. Cantonienil era sculat şi dsluia cu cei din car, răzămat cu coatele de codată.
Din dte auzea Manlache de departe, erau la mijloc lucruri mari şi spăimite.
Nepăsător, mai nepăsător dedt oridnd, Manlache n-a ocolit oamenii. A venit de-a dreptul spre dânşii :
- Noroc, mă flăcăi...
- Noroc, nea Man...
- Ce s-a mai întâmplat ?
Un flăcău, mai curajos, a rupt vorba :
- Păi, rău, nea Manlache. O vinit tribonalu de la Te- cud şi acu-i la Moş Petrache, ou jancilari mulţi...
Manlache a rînjk :
- Mă oaiută pe mine ? Nu-i aşa ?
- Păi... aşa chitesc...
- ...Bine, mă... iaca, taman acolo mă duc...
- ...şi... moş Petrache... Manlache a tresărit:
- Eh ?...
- Păi, dcă şi pe ’mneaLui are să-l ridice...
- Ce ? Ce ? Manlache a văzut jar în ochi ; a sărit in căruţă ca înnebunit. întoarce la canton şi mină, să crape caii...
Cînd a început să mijească lumina cantonului printre salcâmii şoselei, Manlache a oprit şi s-a dat jos. A mulţumit flăcăilor, apoi s-a înfundat în popuşoaie. Căruţaşii
au răsucit oiştea în loc şi-au întins bidul pe spinarea cailor. Le era teamă de jandarmi. De altfel, aveau dreptate. Posturile de lingă canton, nedumerite de căruţa care se întorsese din drum, au pus-o in urmărire.

Im vremea asta, Manlache se apropia nevăzut. Mijea de ziuă, cu lumină sfioasă şi intimată de

norişori. Nu i-a fost greu fugarului să se tîrîie într-un lan de măturişi să vadă faţa cantonului.

O maşină mare era oprită înaintea podeţului. Pe prispa casei şedeau vreo zece-do is prezece jandarmi, fumînd, iar prin ferestruicile casei se vedeau mişdnd umbre omeneştii şi se auzeau glasuri limpezi şi poruncitoare.

Cam la o jumătate de ceas, moş Petrache a fost scos afară, între baionete. Un domn, bine îmbrăcat, a poruncit:

- Pune-1 între doi oameni de încredere şi expediază-1 la Tecuci. Restul de jandarmi împarte^ în posturi fixe pe aproape, afară de cinci dintre ei, care vor merge cu mine. In orice caz, înainte de-a pleca eu, trebuie percheziţionată casa încă o dată... Sînt convins că ăla e aid... Haidem !...

Era domnul Elefterescu. Dar Manlache nu4 cunoştea şi nici nu-1 vedea bime. El îl vedea pe moş Petrache între jandarmii care-1 îmbrânceau. Il vedea, strângea pumnii şi mi înţelegea ce-1 opreşte să sară în sus şi să se predea, -ca să-l scape pe bătrânelul bun şi cuminte, care-1 ocrotise.

Dar şi-a dat seamă repede că nu i-ar fi fost de nici un folos. Moş Petrache era tăinuitor, cum se zice la tribunale, iar tăuMMtorii sînt osândiţi aproape la fel cu făptaşii. Pe urmă, ştia bine Manlache că toată puterea lui n-avea sorţi de izbândă între arîtea puşti şi atîţia vlăjgani.

încet, s-a tras în mijlocul măturişuiui şi a ieşit spre Nisipuri, departe, în marginea drumului. O apucase într-a- colo, ca să soape de urmărire, căci acum era hotărît s-o pornească spre lunca Şiretului.

In licărirea slabă a zilei, s-a crezut destul de ocrotit ca să se scoale în picioare şi să urmărească de la distanţă ce se întâmplă în preajma cantonului.

Deodată, paşi grei au sunat aproape. Pe partea lui, astupată de copacii din marginea şoselei, se apropiau cei doi soldaţi care duceau pe moţ Petrache la Tecuci. Manlache s-a dat în dosul unui trunchi gros de plop, cu gîndul să-i lase să treacă mai departe.

Dar cînd an ajuns în dreptul lui şi l-a văzut pe bătriti călcînd liniştit ca spre casa lui de odihnă, a închis ochii şi n-a mai ştiut ce face. S-a repezit ca o dihanie înfiorătoare. A udat răguşit din tot plămînul lui uriaş ; cu un- pumn cît butucul a teşit la pămiînt pe cel dinţii jandarm din cale, de i-a zvLrlit carabina in cealaltă parte a şoselei şi apucînd pe moş Petrache de mină, l-a tîrît în goană, ca pe-o cîrpă, in tufişurile de saldmi de dincolo de drum-

Celălalt jandarm a împietrit cu arma în manile dambla- gite. Gura a rămas deschisă de spaimă, ochii holbaţi- Faima fioroasă a lui Manlache, ivirea lui neaşteptată, saltul acela de imensă locomotivă care se prăvăleşte urlînd au îngheţat suflarea nefericitului. Şedea acolo, ridicul şi de plîns, cu puşca în mînă şi-i tremura falca de jos intr-un fel de biet rîs, ori biet plîns, care semăna a nebunie...

în vremea asta, Manlache tîra ca fulgerul pe bătrîn spre plantaţia de salcîmi a lui Balş.

Venindu-şi în fire, jandarmul de jos a început să strige t

- Trage !... Trage I... Ajuitooor ! I...

Vîlvoca nemaipomenită, stârnită la canton, a vîrit spaima în jandarmi şi mai ales in judecător. Elefoerescu şi-a dat seama de panica jandarmilor, a înţeles că puştile lor nu-i mai sînt de folos şi că singura nădejde este automobilul. A ţâşnit in maşină, strigând :

- Zece jandarmi, aid 1 Şi în viteză maximă a pornit spre Călmăţui.

Ceilalţi oşteni - cei rămaşi - au început să împuşte ca bezmeticii, în dreptul locului de unde

porneau ţipetele. Sperietura nu le-a oprit-o dedt vaietul groaznic al unuia din cei doi, străpuns in plin piept de un glonţ mai bine nimerit...

In vremea asta - şi auzind ropotul de împuşcături - Manlache a schimbat de dteva ori drumul, şerpuindu-şî

mersul. A întărit goana. Moş Petrache, uluit, înspăimântat, frînt de oboseală, fără suflare, s-a împiedicat... Manlache pierduse orice judecată, ll târiia pe jos, ca pe un mort, pînă ce bătrinul a început să se vaite. Atunci, uriaşul, din goană, l-a înşfăcat sub braţ, ca pe o buccea şi nu şi-a oprit o clipă alergătura lui de animal primejduit.

Căci nu mai era un om. Era intr-adevăr o fiară rănită, care-şi ducea, în gheare şi urlînd, puiul încolţit de alte fiare...

...Sub seară, podarul de la Călieni a văzut repezindu-se pe bacul umblător o umbră neagră şi uriaşă, care a tras după ea alta, mică şi slăbuţă. N-a avut vreme nici să dea o gură după ei şi podul, rupt din frînghiiile lui, s-a'năpustit spre celălalt mal, ca din praştie. Acolo, cei doi călători au sărit de pe pod şi au luat-o în sus, pe malul Şiretului, **Ga** doi oameni grăbiţi să nu-i apuce noaptea afară din casa lor.

în vremea asta, la patruzeci de kilometri în urmă, două companii de jandarmi cercetau fiecare .palmă de pămînt dintre Nisipuri şi Călmăţui, trăgînd focuri de năzăreală şi alungind cristeii din cuiburi.

Cît priveşte pe domnul Elefterescu, domnia-sa, întors pe alte drumuri la Tecuci, primea felicitări din toate părţile pentru primejdia de moarte din care scăpase.

Moţ Petrache a tresărit şi a deschis ochii ia cerul cu soare sus. Manlache gemuse în somn. După o clipă a gemut din nou, mai slab, mai lung, mai dureros şi a încremenit aşa, îndeţtat în încruntarea Hui de Luptă deznădăjduită. Bătmnui a rămas cu privirea pe dunga dintre sprmoenele celui adormit ţi a oftat

S-a uitat la tufişul sub care se adăpostiseră, a mingi iat cu padina aspră nisipul cald şi pufos, apoi a strîns pleoapele bătute de lumina aspră a apei Şiretului, care nnAiia sub pale de soare.

Dincolo, departe, pe malul înalt, se arăta falnic castdu? boieresc ai lui Iancu Gheorghiadi. îşi vărsa fără sfîrşit albul zidurilor în apă, iar Şiretul îl ducea devale, topin- du4 tot fără sfîrşit...

Moş Petrache a stat miult, privind jocul acesta de pete albe, verzi ţi cenuşii, pare se mincau între de şi solipo- ceau în ochi şi in urechi o dată cu foşnetul apd.

Manlache a gemut din nou. Bătrinul s-a întors la el, i-a pus mina pe umăr şi i-a suflat stins :

- Manlache... Eeee 1 Bre Manlache I

Fugarul a deschis o Uniuţă de ochi şi a mormăit încet:

- **Mm ?...**

- Ticzeşte-te, mai flăcăul moşului, că visezi drăcovenii şi gemi!

Dar Manlache a strîns puţin din umeri şi a şoptit, ca un copil care se roagă înduioşător de dulce şi de istovit:

- Lasă... vreau să dorm...

Apoi a oftat kmg ţi a alunecat iarăşi in pîsâa somnului său greu ţi ceţos.

Dar moş Petrache, păturі nd în palmă nisipul încălzit de soare, s-a oprit deodată cu ochii ţintă pe degetele lui. A văzut pete mari de singe înnegrit şi s-a mirat. In palmă altele, pe mâneci altele mai mari încă, iar pe poala pantalonilor, câteva dungi subţiri, ca ieşite dintr-o şuvoire deasă.

- Eei, drăde !... De unde o hi sîngele aista ? a zis tare, singur.

Intr-adevăr, nicăieri nu se arăta, o rană.

Un nou geamăt al lui Manlache i-a întors ochii spre trupul celui adormit. Atund a văzut şi pe mâinile lud PJeşa pete grele de singe. Ba, la dînsul, intrase pînă şi în fundul miinedi drepte.

Intrase ? Ori ieşise ? Moş Petrache a desfăcut încetişor mîneca ocnaşului. Sîngele venea mai de sus. îngrozit, l-a scuturat pe Manlache :

- Bre Manlache, iartă-mă că-ţi stric hodina, dar *ia* vezi tu de n-ai vreo pătăramie după gloanţele cele de ieri...

Cînd a dat să se ridice, fugarul a simţit o durere crin- cenă în braţ. S-a dezbrăcat cu fereală şi a scrîşnit:

- M-a fulgerat un glonţ...

Unul prin braţ şi alte două prin piciorul stâng... In fier- binţleala fugii nici nu le simţise izbitura. Dar acum, în odihna nisipului cald şi a somnului, îl săgetau toate trei ou zvîcnituri dureroase, care răspundeau pînă în fundul creierului.

- Trebuie să le spăl şi să le oblojesc ! a zis într-un tîrziu, rupindu-se din ginduri turburate. Dar abia de-a putut să se mai scoale. Pidorul lovit i se închircise în came, ca sub cleşte de cârcel. S-a dus încet pînă la marginea Şiretului, s-a aşezat jos şi a spălat buza rănilor în apă rece. Moş Petrache, care se depărtase pe câmp, a adus cîteva foi de pătlagină şi l-a legat cu fîşii rupte dintr-o basma :

- Aiasta-i buruiana lui Dumnezeu ! Face carnea să crească, de parcă-i bob udat de mana cerului...

Apoi, vrând să alunge mohoreala lui Manlache, a prins să glumească :

- Bre... dar amarnică făptură mai eşti şi tu.

Te-ai făcut strecurătoare de brânză şi tot nu te-ai dat... Da acu, să vorbim drept Nu-i rău că ţi-o lăsat un chic de sînge, ca la vita betejîtă... Asta poate că ţi-o mai muia olecuţă din iuţala ta... Că tare năvîrlios eşti şi tai uneori !... Auzi ’mneata ! Mă duce pe mine, om bătrân - de parcă-i o căţea cu puiiu-n gură - şi mă scoate din alle mele, să mă lepede pe ponoarele Şiretului...

- Da ce ? Ţi-ar hi pnLk mai bine la gherla din Tecuci ?

- Apoi iaca, aiasta n-am de unde şti, că pe-acolo n-am dres eu şuşaua... i-a răspuns rîzînd bătrânul.

Numai că Manlache nu mai avea chef de nimic. Jun- ghiurile crâncene şi dese din răni îi aduceau aminte necontenit cit de duşmănoasă era faţa împrejurărilor de acum. Simţea că nu mai poate fugi şi nu mai poate lupta. Dar, în aceeaşi vreme, înţelegea bine că podarul din Călieni are să îndrepte poterile şi dincoace de apa Şiretului, iar hărţuiala o să urmeze pînă la capăt, fără de răgaz şi fără de milă. Ii venea să rupă cîrpele care-i strângeau rănile, să sfîşie carnea fulgerată de glonţ şi să deie drumul sin- gelui dintr-insul să curgă fără oprire, ca apele Şiretului din faţă. I-ar fi fost o uşurare neînchipuită in cătrănirea de acum şi ar fi închis ochii cu faţa la soare, mulţumit că a pus capăt torturilor de atâta amar de zile.

Iar ca să încheie veninul gîndiurilor din el, s-a întins pe spate, cu trupul sfărâmat de trudă şi din toată amarnica lui obidă, a scuipat în sus o înjurătură crâncenă :

- Anafura mamei ei de viaţă...

Dar moş Petrache s-a întors spre el, mai bun şi mai senin ca oricând. A întins mâna şi l-a

mîngîiat :

- Nu, hre Manlache ! Zîlele omului să nu le afuriseşti, că ou-i uşor totdeauna să le afli rostul... Omul nu

se arată nedumerit dnd îi cailcă mulţămirea în prag. D-apoi de ce să se supere şi să arate că nu pricepe cînd vine o năpastă ? Nu-i drept — iaca aiasta nu-i drept de loc... Că eu - să-ţi spun - stau toată ziua pe şuşea şi mă uit la copaci. Cînd încolţeşte primăvara, unde-i vezi cu flori şi cu miros straşnic... Frumos... Vara le bate frunza şi-s cu umbră... Iar frumos... Dar vine ţi toamna de-i scar- mână ca vai de ei ; şi îi pustieşte iama ca pe tiitanii din mirişte... Care va-s'că, acu să hlastime ? Nu, flăcăul moşului. Aşa-i roata, Manlache... Omul se cade să nu hie dedesubtul copacului, care-i prost şi nu înţălege... Omul să cate în mintea lui rînduiaila şi s-o priceapă.

Iaca eu, în zilele mele, am avut tot felul de cumpene... Dar am avut şi vremuri de tihneală creştinească...

Şi ştii tu cum îmi închipui eu că vine aiasta ? Ca la sărvici, bre Manlache. Mă trudesc pe şuşea toată ziulica. De mânecate, dă-i cu grebla, cu tărăbonţul şi cu lopata : de car chetrişu şi-l păturesc... Trudă grea la un trup bă- trin ca mine. Da la zî-ntîi, hop calea Irimia Picheiu, cu ţoşea de bani : „Iaca sîmibria statului, moş Petrache ! Be acu şi alungă năcazu..." Şi beu, frate, şi uit... Da eu ştiu ghine - doar de aiasta îs haram bătrîn - cum zîc - ştiu ghine că iar se-ntinde o lună de canon pînă la cealaltă zî-n.tîi... Nu ?

Păi dacă ştiu, ce să mă oţărăsc degeaba ?... Să se mînie ced-de-sus pe mine ?... Că aşa-i roata, Manlache, şi gata î Şi roata asta n-o schimbă mjfi supărarea omului şi nici bocitul muierii... Se schimbă singură, după cuviinţa ei...

A tăcut o vreme, s-a uitat la Manlache, care mesteca domol un boţ de caş, scos din traista

de la stîna Gerului, apoi a zis mai departe :

- Acu, tu zîci că ţî-i zdruncinul pe nedrept... O hi - de unde să-ţi ştiu eu hiertura ta ?... Dar mie tare nu-mi vine a crede. Aşteaptă tu oleacă şi-ai să veri !... Trebuie să vie şi la tine picheru cu simbria... C-o hi azi, c-o hi mini, iaca aici n-am dat eu de rostul cînd se face zî-ntii... Da zî-ntîi tot se face odată...

Manlache a dat din cap, rar, fără nădejde :

- Cod mi-or hurui bolovanii în fundul gropii, moş Petaache.

Dar bătrinul n-a răspuns îndată... A dat şi el din cap, încetişor şi a spus tărăgănat şi trist, ca o oftare:

- Măcar şi-atund, bre Manlache... Tot hodină se cheamă...

Tihna de pe valea Şiretului a durat puţină vreme. Rănile lui Manlache au început să se tmfierbînte şi durerile nu mai conteneau.

„Or să se obriirteascâ", a scrâşnit ocnaşul, pipăindu-şi carnea pufoşită şi dospind în strinsuia sîngelui. Apoi, ur- mindiu-şi un gînd ascuns, a adăugat ca pentru el singur :

- Pare-mi-se că începe...

- Ce anume ?

- începe ceasul cel de pe urmă... Atit a mai spus şi s-a depărtat încet, şchiopătând, să-şi răcorească în apa turbure de la mal carnea infierbîntată din obrinteală.

In inima lui moş Petrache a pătruns un vîntuleţ neplăcut, cum trage uneori de afară prin crăpătura uşii. S-a întristat fără măsură şi n-a mai răspuns nimic începuse şi d să-şi piardă nădejdea, văzînidu-1 pe Manlache prins de arşiţă şi încolţit de dureri. Hoinăritul acesta pe coclauri neprietenoase şi goale nu putea să dăinuiască mult. Banii pe cate îi avea Manlache şi cei pe care îi avea şi el în chimir

trebuiau să se isprăvească odată. Iar o dată cu banii aveau să se isprăvească şi merindea cumpărată de unchiaş prin satele îndepărtate, unde se ducea în chip de drumeţ intîrziat cu desaga goală. Dar, pe de altă parte, podarul Călienilor n-avea de ce să tăinuiască aceea ce văzuse şi păţise. Mîine-poimîine, jandarmii vor prinde de veste şi vor trece încoace, împinzind lanurile pînă la Suraia. Numai că de data asta Manlache nu mai avea nici vlaga, nici sănătatea dinainte. Iar cum fugarul se îndîrjea cu fiecare zi mai mult să nu se lase prins, aveau să-l omoare ca pe un dine veninat de turbăoiune.

încercase de multe ori bătrinul să sfătuiască în mare chibzuinţă cu Manlache despre treburile acestea încurcate şi nemiloase, li cumpănise lucrurile în fel şi chip, doar- doar l-o face să înţeleagă că toată primejdia este de pomană dacă el nu poate să dea de urma făptaşului adevărat. însă ocnaşul, încolţit de friguri şi de dureri, se îmrăise ca niciodată. Nici voia să audă de sfaturi, nici voia să se despartă de bătrîn :

- Ce-ai să foloseşti dacă ai să te dud la gros ? Eu am văzut Ja ocnă pe unu care şedea de treizeci de ani
- înţelegi 'mneata ? Şi de treizeci de ani aştepta să se afle făptaşul cel adevărat.
- Şi nu s-o aflat ?
- Ba s-o aflat, moş Petrache.
- Apăi ?
- Apăi, aiasta-i lucrul cel mai grozav. Că s-o afilat după ce-o murit...

Rănile de la pidanul iui Manlache păreau că se tămă- duiesc. In schknb, cu mama se .petreceau luaruri necurate. Locul pe unde iniţiase glonţul aproape că nu se mai vedea,

iar pe unde ieşise, «-a prins o pojghiţă de zgancă negricioasă, ca şi când ar fi crescut carnea la loc. Cu toate astea, omului îi era din ce in ce mai rău. Durerile din mină nu mai sleiau şi arşiţa îi dogorea obrajii.

Moş Petnache vedea carnea umflată şi înţelegea bine că acolo dospea puroi, cum i se întâmplase şi dumisale, mai demult, la un picior, dnd a scăpat odată vârful briceagului în coapsă. Numai că, pe vremea aceea, bătrinul s-a suit într-o cămiţă şi s-a dus la Iveşti, la spital, de s-a arătat doctorului Drăghici, pe cită vreme acum, cu Manlache, ce era de făcut ? începuse să-i fie teamă de zilele fugarului şi nu mai ştia ce vorbe să spuie ca să-l astâmpere şi să-l facă înţelegător.

- Mă Manlache, flăcăule 1 De ce amărăşti tu zilele mele de om bătrîn şi nu pricepi la mintea ta că trebuie să te înveghi într-un fel ? Tu nu vezi, bre, că te topeşte arşiţa şi că o copt răutatea In mină ?

Manlache mădna din dinţi şi se uita cu ochi duşmani :

- Şi ce pofteşd ? Să mă dau pe mîna jăndarilor ? Du-te de-i cheamă - încai - şi pune-mi cruce 1

Moş Petrache dădea din cap, cu inima neagră de amă- reală :

- Bre băiete ! Lasă-mă măcar să mă răped până Ia o şpiţărie - c-o hi el v-o una pe la Nămoloasa - să ieu niscaiva leacuri. Că aţa nu se poate să mai meargă... Tu nu vezi ?... Dacă nu să scurge răutatea de-acolo - dacă nu &ă drage - apăi ce-i de făcut ?

Dar Manlache scrîşnea scurt :

- Lasă că trece ea ţi fără şpiţăria 'mneatak !

Bătrânul se uita la cer şi ofta cu năduf :

—Să dea 'mnezeu să hie cum zici tu !... Da... dacă nu trece ?

Atunci Manlache se înfuria şi răspundea răguşit, cu fălcile încleştate :

- Atunci are să mă ia dracu şi sun să crăp aici, ca un cine - iaca asta are să hie I Şi tăcea.

Apoi, deodată, se răsucea spre el, cu ochii însângeraţi şi plini de ură :

- Faci mereu plan să-ţi iei tălpăşiţa, unchieşule!... Apoi, iaca, aiasta nu merge cu de-alde mine. Pricepi 'mneata ?... Ai să stai aid. să mă vezi cum crăp !...

Bătrânul ou mai avea răspuns. închidea ochii să nu se vadă că sclipeau lacrimile în ei şi întorcea capul in altă parte. In glasul chinuit al lui Manlache suna atâta sfâşiere, atâta obidă de dobitoc îngenuncheat, incit moţ Petrache nu numai că nu se supăra de vorbele lui rele şi duşmănoase, dar le auzea ca pe un plîns torturat, cum ar fi geamătul fiarei doborîte de topor.

Bolnavul nu mai avea milă de nimic. Ii încolţise în cap gîndul că bătriniul vrea să fugă şi-l ura. Il ţinea aici, Ungă dânsul, ca în deşte, din răzbunare. Arşiţa din el ii trecea peste toate minţile, ca o ceaţă turbure şi

fierbinte, prin care nu vedea dedt acest lucru chinuitor şi nedrept : moţ Petrache vrea să-l părăsească.

Învîrtindu-se în preajma aceluiaşi gînd, adăuga rar, ou pieptul zbuciumat de un sdncet care au se dădea ieşit la iveală :

- Lasă, unchieşule... ai să te dud... după aceea.... Aşteaptă să mor şi pleacă... Nid să nu mă îngropi...

Moş Petrache clătina din cap, înfrînt, şi şoptea lăcrămat :

- Ghine, bre Manlache ! Iaca staiu... Nu te muia.

Dar în mintea ilui n-a înţeles niciodată să-i fie făgă- diuiala asta altceva dedt o minciună, care să imbune vrăjmăşia iscată de boală în capul Lnfierbîntat al rănitului.

Chiar a doua zi dimineaţa, cînd s-a crăpat dc ziuă, l-a învelit încetişor pe Manlache, i-a pătjuirk de două ori colţul surtucului peste braţul cel beteag, s-a mai uitat la el, cum -se uită o mamă chinuită la copilul pândit de pustie, de parcă i-a sărutat cu ochii toată suferinţa, apoi a pleçat pe furiş către Nămoloasa. Cei din urmă gologani care-i mai rămăseseră, trebuia să-i deie la şpiţcrie, pentru doctorii.

Dimineaţa se ridica limpede şi răcoroasă. Cărăruia, spre Şiret o bătuse de multe ori şi o ştia. Ga să nu se încurce, s-a gîndit să ia calea pe malul apei, pînă la pod, iar de acolo, să alungească şoseaua care duce la. târg.

Se luminase bine dnd a ajuns aproape de coliba podarului şi s-a bucurat din toată inima că n-a văzut ţipenie de om. Se zorea să taie colţul de-a dreptul, ca să intre în şosea, dnd a auzit scîrţîkid, pe celălalt mal, scîn- durăria podului umblător. A văzut trecând pe el două

căruţe, gătite să vie încoace, iar pe lingă ele, o puzderie de oameni. La început, în ceaţa uşoară a apd, n-a băgat de seamă prea bine ce fel de oameni erau. Dar o temere ascunsă i-a înţăncuşat inima uşor şi i-a asicuţit ochii. Cînd a înţeles ce se petrece, a dipit dfcs şi a fluierat încetişor :

- Pfiuu... jămdaiii !

Negreşit, venirea ostaşilor putea să aibă şi alte rosturi dedt urmăritul lui Manlache. Cu toate astea, vechea aşteptare din inima bătrânului îi dădea ghes să fugă înapoi, la ascunzătoarea din tufişuri, ca săil vestească şi pe bolnav de cele întâmplate. S-a înfrânat însă o dipă şi a stat să pândească.

Podul s-a desfăcut repede din malul Călienilor şi a venit încet pe linia otgoiwilui de isînmă. La malul cestălailt, jandarmii s-au strâns ciucure în uşa bordeiului, ascultând la vorbele unuia caic intrase în mijlocul lor.

Din vîrful dealului, de unde îi urmărea, moş Petrache n-a auzit inimic. A priceput numai, din felul cum s-au întocmit în cete mititele, că se despart şi apucă în felurite părţi : care în susul Şiretului, care în jos, care spre Nămoloasa.

„Va să 2ujcă împînzesc căile şi pe partea *aiasta* . “ a gin- dit bătrânul.

Dar jandarmii metrgeaiu tihniţi şi nu păreau să umble In căutarea lanurilor de aici. Mai degrabă arătau că ţin in ochi albia Şiretului, să nu cumva să treacă cineva din lunca de dincolo, spre partea astă lai tă a apei, *către* Nămoloasa.

De altfel, despre lucrul acesta s-a încredinţat îndată, văzIndiuTi că se risipesc şi se aşează liniştiţi, în negrijă, pe nisipul moale

şi gălbui.

Numai că grija de acolo s-a mutat repede încoace. Adică, a văzut ceata a 'treia, urcând pe şosea, tocmai spre partea unde se găsea şi el.

Atunci moş Petrache a luat-o goana către tîrg, cu gind să câştige vreme oît i-o trebui ca să apuce a cumpăira doctoriile pentru Manlache înainte de venirea jandarmilor. Mergea mărunţel şi iute, ferit pe marginea lanurilor şi iscodind necontenit grupul oştenilor din urmă.

Le-a luat-o înainte, uşor, ou dţiva kilometri şi curînd nu i-a mai văzut de loc. Abia mai sufla de osteneala goanei, dar ora mulţumit şi se simţea in stare să fugă ca un om tiinăr, văzînd că şi-a câştigat destulă vreme să-şi poată face târguielile neprimejduăit De altfel, graba asta silită îl mulţumea. Avea să se întoarcă lângă Manlache mai repede dedt crezuse şi era fericit în **inima** lui, nădăjduind să găsească pe bolnav tot adormit, cum îl lăsase. I-ar fi zis :

- Iote doftoriile, mă moşule !... Să nu mai zici că vreau să fug !

Se simţea mândru şi bucuros ca de o ispravă, cum nu făcuse nimeni, de cînd e lumea şi pămîntiul.

Departe, în rariştea salcîmilor prăfuiţi, se iţea turla unei biserici. Bătrinul nu ştia locurile dedt din auzite, aşa incit şi-a închipuit că acolo n-are ce să (ie altceva dedt târgul Năməloasei. Ceea ce îl nedumerea de tot era însă înfăţişarea de sat sărac, ghemuit în verdeaţă multă, ruptă ici-colo de coperişuri cenuşii, ca la casele ţărăneşti de rînd.

„Ei, poznă 1... Te pomineşti c-oi hi luat-o

oleacă mai hăis..."

Dar, deodată, şoseaua s-a întors în loc, spre stingă. Acolo în fund - şi nu tocmai departe - moş Petrache a dat de un târg adevărat, pe măsura Iveştilor pe care îi cunoştea.

„Apăi, aista-i fcîrg, dom'le..." a mormăit el cu toată încrederea luminării.

...Dar în aceeaşi dipă, a zărit pe malul şanţului postul fix de jandarmi, care pîndea lungul şoselei.

Bătrinul a încremenit pe loc. Şi-a binecuvintat mintea pe care a avut-o să meargă dosit pe taluz. Negreşit, ostaşii n-au putut să-i vadă, pe dnd el, în schimb, a avut răgaz să se tragă încetişor într-o tarla de păpuşoi, cu gîndul să-i ocolească şi să cerce o altă intrare în tîrg.

Truda lui moş Petrache a fost zadarnică. Toate gurile tîrgului erau păzite de jandarmi. O clipă, i-a dat prin gînd să sară un gard, la întâmplare, şi să treacă printx-o bătătură. Dar aici nu erau nid ogrăzi largi de sat şi nid oameni de teapa lui, cu care să se poată înţelege.

Pentru dînsul, târgoveţii erau ca nişte oameni de altă naţie. Pesemne că îl deprinsese cu părerea asta şi ovreii cei mulţi din Iveşti, dar mai ales gîndul ca sînt oameni cu altă viaţă, alte nevoi, alte dştiguri... In sfîrşit că sînt oameni care cumpără ouă şi unt, mănîncă la fiecare masă came de vită şi pâine ailbă, iar dimineaţa beau ceai cu zahăr cubic.

Deosebirile astea l-au făcut să priceapă bine de ce nu se înţelege niciodată ai ei şi de ce nu poate să le oeairă omenie in nid un fel de împrejurare a vieţii lui.

De data asta, ii era chiar frică de eL Nu pentru el, ci pentru Manlache. Intr-adevăr, cel puţin acum, nu putea să se primejduiască in nici un chip. Lui, puţin ii păsa dacă *l-ar* fi prins. De mult se deprinsese cu gîndul că tot aioi are să ajungă, .pînă s-o blagoslovi Dumnezeu să deie minte la domnii judecători, ca să prindă pe ucigaşul cel adevărat.
Dar fiindcă Manlache nu voia să se lase ridicat şi, mai ales, fiindcă îl bănuia că vrea să fugă, avea o ambiţie nemăsurată să se întoarcă înapoi şi - dacă se poate - să se întoarcă cu doftoriile de trebuinţă.
Se vede însă că ochiul lui Dumnezeu bagă de seamă pe omul od curat şi nepăstuit. Ca să i-o dovedească, i-a soos înainte un puştaan de copil, zviriugă nevoie mare şi cu ochi de veveriţă, care se zbenguia pe lîngă un gard.
L-a strigat :
- Măi ţkă, ia vin' tiu înooa olecuţă !...
Copilul a venit.
- Mă, moşule, vrei tu să-ţi dau eu ţîie un pitac, să-ţi xumperi acadele ?
Înţepat, dracul de copil i-a răspuns în limbă tirgoveată •
- Sigur că vreau !...
- Ei, bravo !... Da tu te-i osteni să-mi faci un ghine r
- Fac !...
- Aşa, mă ţîcă... Iote oe-i tărăşămia... Să te dud tu la şpiţărie să-mi târguieşti nişte doftorii şi să le aduci incoa.
Copilul a stxîmbait din nas.
- Păi, doctorii se cumpără de la farmacia lui dom' Gristescu.
Moş Petrache s-a învoit :
- Ghine, bre ! Dacă aşa-i obiceiul aid, hie

cum zîci... Da pe la noi, de la şpiţărie se tîrguieşte aşa marfă... Şi cum îţi spui, te dud şi ceri să-ţi deie ’mnealui ce are acolo, ca să tămăduiască o obmnteală... să tragă o coptură...
Copilul nu prea înţelegea. Bătrinul şi-a dat seama şi
6- a străduit să-i lămurească :
- Iaca, eu m-am înţepat aici la chidor şi s-o obrintit... S-o făcut coptură... coptură... Aşa, galbenă... răutate, bre !...
- Puioi ?
- Aşa, bre copchiJe... aţa !...
Şi duipă alt rînd de lămuriri, băiatul a priceput şi a plecat, uitindu-se uimit la pumnul de bani cu care bătrinul * îi umpluse mina.

Moş Petrache a aşteptat liniştit dtăva vreme. Pe urmă, ca din senin, l-a fulgerat o bănuială :
„Ce-ar hi să nu mai vie ?...“
Din clipa aceea, aşteptarea i-a fost un chin. Se răsucea pe loc, pîndea, tresărea, se uita prin zăplaz, ascuţea urechea, doar^doar va desprinde ,pasul copilului. Dar băiatul nu mai venea.
Tîrziu de tot, peste cîteva ceasuri, moş Petrache a deosebit glasuri care şopteau în dosul gardului unde se pitise ei. A tresărit şi s-a uitat printre sdndimi. A văzut acolo, cît îi îngăduia crăpătura, picioare, mîini, capete de fuste... Şoaptele au crescut şi s-au făcut limpezi :
- Unde-d ? Că nu se vede !
- Aid era, mamaie ! a răspuns glasul copilului.

Răstită, femeia i-a întors :
- O fi fost! Dar eu nu-i văd !
- O fi plecat ! a scîndt băiatul.
- Unde era să plece, dacă zid că te-a trimis după doctorii ? Te rog să nu-mi mai umbli mie ou minciuni ; să spui de unde ai atâţia bani ?... De unde i-ai furat ?
- Nu i-am fumat, mamaie, zău ! s-a smiorcăit micuţul.
- Nu taci odată ? Mult ai să mă zăpăceşti cu minciuna asta, potlogăriile ? Şi l-a plesnit. Copilul a început să urle sub palmele care se înteţeau nemiloase...
Atund moş Petrache nu mai putu să rabde atâta răutate şi asemenea năpastă nedreaptă, şi a bătut în gard :
- Ia iasă plodul, coană, că eu îs cda care i-am dat gologanii !
Ca prin farmec a încetat şi plînsul şi ţipătul. Femeia a smucit portiţa, a dat cu ochii de bătrîn şi a început să-şi verse ponosul :
- Dar dumneata ce ai de nu te poţi duce la farmacie ? Eşti olog ? Ce ? Copilul meu e sluga dumitale ?
- Păi, ce te zborşăşti geaba, coană ? Eu l-am rugat frumos, că-s om bătrân şi beteag. Iar dacă el o vrut, ce-s eu de vină ? Că doar n-o făcut cea mare răutate cu
aiasta
Femeia a început atunci că urle în gura mare, de înf uriată ce era :
- Ia să mumi faci mie oservaţii, calicuie... Că acuşi chem pe soţu-mio !
Ce-o mai fci îndrugat după asta, moş Petrache n-a mai auzit. El a văzut că răsar tot felul de capete peste garduri, a înţeles că lucrurile se încurcă şi a început să sairă cu

ochii speriaţi în toate părţile. Femeia a băgat de seamă numaidecât şi nu i s-a părut lucru curat.

- Acum, de ce tragi cu ochii ? De ce te uiţi aşa de speriat, dumneata ?... Hai ? De cine ţi-e frică, mă rog ?...

Bătrinul - i s-o fi năză<rit, ori o fi fost cu adevărat ?... asta n-a ştiut niciodată - a văzut o capelă de jandarm Lunecând pe lingă gard.

Atunci, fără să mai stea în cumpănă, s-a răsucit în loc, ca un sfredel, şi-a ţâşnit în popuşoaie.

Cei de la gardurile tirgului au rămas încremeniţi şi spăimîntaţi. L-au socotit nebun şi i-a apucat teama. Iar pînă seara a clocotit tot târgul Nămoloasei de vestea nebunului bătrîn, care dădea târcoale la marginea oraşului. Cînd a scăpat ziua în amurg, şeful postului de jandarmi a încredinţat pe târgoveţi că sînt bine păziţi şi îi roagă să nu ducă nici o grijă, nici să se alarmeze de nimicuri.

El nu le^a spus, insă, care e convingerea lui adevărată, fiindcă n-a vrut să-i sperie mai mult decît se cuvenea. Dar peste noapte a îndoit toate posturile şi a dat un raport urgent companiei la Focşani, cerînd să-i trimită întăriri, pentru că Manlache Pleşa, «paima jandarmilor din trei ţinuturi, se dovedise că adulmecă prin meleagurile Nămoloasei. Numai astfel îşi lămurea el venirea batonului, care aducea, după toate semnalmentele, cu cantonierul Petrache, gazda tăiinuitsoare de pe şoseaiua Iveşti-Călmăţui.

Şi ou toate că locotenentul Predeleanu a rîs de el şi l-a încredinţat că Manlache Pleşa a fost văzut ia patruzeci de kilometri, tocmai

între Mînjina şi Pechea, şeful din Năməloasa şi-a lăsat nevasta nurlie să doarmă singurică - deşi vecinătatea lui Ghiţă Stoioulescu, contabilul federalei, era o veşnică ameninţare pentru fidelităţile conjugale din tîrg şi in special ipentru a plutonierului - iar dumnealui â inspectat toată noaptea posturile din marginea oraşului. A doua zi abia, a adormit puţintel şi a visat, cu turburare necontenită, tot felul de lucruri ciudate, din care a crezut că alege o prevestire[I] de înaintare şi de bani mulţi.

De aceea, recitând afişul în care familia lui Hrisant făgăduia premiul de zeoe mii de lei, plutonierul privea pe sub gene zerurile pântecoase şi multe, multe de parcă nu se mai isprăveau, rotunjindu-şi domol mustăţile amândouă, ca şi cum ar fi scris pe el însuşi zerurile ispititoare din anunţ...

A fost fericit dnd s-a văzut scăpat. Dar a fost şi mai fericit dnd a dat de Manlache şi a înţeles că bolnavul nu se trezise. Atunci s-a întins Ungă el, departe de primejdii şi de jandarmi, şi a rămas neclintit, cu ochii închişi, nemaigîndindu-ise la oknic. îi sfmia, carnea de istovire, răsufla gituit şi tremurind. Odihna îl zdruncina mai rău decât goana şi nu mai era în stare să-şi aducă aminte nid de boala rănitului, nici de doctoriile după care hălăduise. De aceea, ameţit cum era, a lăsat să-i cadă pleoapele de somn şi nid prin minte nu i-a dat să se întrebe dt tâmp a trecut de la plecare pînă la întoarcere şi de ce **e** somnul lui Manlache aşa de prelung.

Nu-i vorba, de două zille încoace, se deprinsese să-l audă mereu gemînd înfundat şi să-l vadă suflînd repede, că, dintr-un plămîn sfîrşit de fierbinţeală. Iar cum ştia că somnul

I In ediţia 194) : *povestire* (greşeală de tipar).

e doftorie întremătoare din boală grea, s-a bucurat că-şi vede tovarăşul adormit şi depărtat de durere. Atunci a închis ochii de-a bLnelea - căci i-a închis şi pe dinlăuntru, nu numai pe dinafară - a oftat adînc, adine de tot, şi în liniştea mane ce i s-a ipogorît pe inimă, curată, albă ca o ninsoare călduţă şi pufoasă, s-a lăsat undeva, devale, pe o pîttie nefăcută, asemeni unei săniuţe de copil... Sălta -rotund şi uşor pe dte un dlimbuleţ, se oprea o clipă, apoi se înfigea repede, intr-o luneSare iuţită, vălurindu-se către un afund ceţos şi odihnitor ; un fel de leagăn ciudat, dar bun, care nu te mai întoarce înapoi, d te duce, te tot duce mai adînc, mai departe... mai departe...

...In mulţumirea acestei destrămări blajine, simţea că zîmbeţte fără voie şi leneş. Apoi deodată, pe nesimţite, a fumuit înaintea ochilor o pîolă de abur molouţ şi caid, în care s-a prefirat aSemeni unei miresme plutitoare... Mintea s-a închis, scăpătată din cheutori. Gteva pilpiiri de lumină, licărite printr-o pleoapă cu gene dese şi atîta tot.

Aţipise într-un somn bolnav de greu, ca o noapte imensă cu toate 'geamurile cerului închise.

Dar Mani adie nu dormea. Nu mai dormea de mult. Se trezise dintr-un somn şi lunecase de-a dreptul în altul, plin de vise şi de arătări prăpăstioase, ca dintr-o lume ou închipuiri puhave şi miros de mortăciune. Arşiţa dui el făcea să-şi simtă pielea ca o coajă de fier înroşit, tl chinuia şi îl făcea moleşit, într-un fel de legănat ameţitor pe ape de untdelemn aburind în docot. Era încredinţat că vede limpede înaintea ochilor şi nu-şi simţea

pleoapele închise.

Intrase în delir. A şoptit:

- Moş Petrache...

Dar bătrinul dormea dus şi nici **nu** s-a dlntit **din loc.**

Manlache a îngăimat iar :

- Moş Petrache...

Apoi, a pufnit încet, parcă ar fi rîs :

- Ai plecat ?... Foarte bine că ai plecat... N-am nevoie de nimeni... N-ai dedt să pled... Am să plec şi eu...

Sărit din somn, cantonierul l-a ascultat o clipă cu inima strînsă. .îşi dădea seama că Manlache aiurează şi nu era in stare să spuie o vorbă. L-a mîngiiat încet pe fruntea uscată de friguri şi abia a putut să încropească două vorbe de alin şi piîras :

- N-am plecat, mă flăcăul moşului... Nu mai rupe şi tu inima din mine...

Dar Manlache îşi urmărea stafiile lui înroşite şi ceţoase.

- N-am nevoie de nimeni... Nici de conu Leon, nici de coana Tasica... Eu mă duc ila Firicel... Şi a început să-şi fluiere căţelul : Mă, băietul tatei... ia vină tu încoacc... fiuuu...
Bătrinul n-a *mai* putut să îndure. A muiat o cupă in ciobul de sddă unde ţinea apă ţi i-a pus-o pe frunte. Apoi l-a zgilţiit...
- Bre Manlache 1... Auzi tu ?... Eu is, bre, Petrache I...
Rănitul a deschis ochii. O oliipă, vedeniile lui groaznice se prăbuşiră în hău.
- Ge-i ?...
- Ce-i ou tine, măi flăcăul moşului ?... a oftat blind cantonierul. Tare te-o mai vătămat răutatea !...
- Dar ce-i ?
- Măi Manlache, să ne dăm prinşi, băiatule, că te omoară boala...
Dar celălalt i-a închis gura :
- Dă-te singur !...
- Păi adineauri aiurai, Manllache, înţelegi tu ce spun eu ?... Aiasta ii sămn grozav, moşule 1 Aiasta îi prăpăd... ii...
Şi vorbele i s-au răcit în inimă.
Manlache privea în sus, cu ochii crunţi şi sticloşi. Paccă blestema cerul.
Intr-un tîrziu a întrebat:
- Ce doftorie ar trebui la coptura aiasta ?
Bătrinul a dat din umeri :
- D-apăi de unde să mai ştiu ?... Eu, dnd am avut bubă la coapsă, m-am dus ila doftorul Drăghid de La şpital...
- Şi cu ce te-o uns ?
- Mai intîi o răsuflat rana cu cuţitul - de-o stors coptura - şi tocma pe urmă o pus o prifniţă cu fel de fd de alifii. Da la tine, ştiu eu ce ir [I] îţi trebuie, dacă nu*i loc să iasă răutatea ?
Manlache a sorişnit din dinţi. După rităva vreme **a** întrebat:

I *Ir* - alifie.

- Departe o fi Nămoloasa ?...
- Nu tocma... Da de ce întrebi ?
- Poate că ai nimeri un doftor, să-ţi deie un leac...
Moş Petrache *a* întors capul în altă parte, cu ochi
năclăiţi de lacrimi şi nu i-a răspuns.
- Auzi, moş Petrache ?
- Aud, moşule 1
- Apoi dacă auzi, de ce nu zici într-un fel ?...
- Păi, ce să mai zic, Manlache ? Că am vrui... Da degeaba ii vrerea omului dacă ii ţine cel-de-sus calea...
Şi i-a povestit toată întâmplarea cu jandarmii şi copilul de la Nămoloasa.
In vremea asta, Manlache, doborât de fierbîntura bolii, a închis ochii şi s-a prăvălit iarăşi In fumuiagul lui cu ştime de iad. Vorbele bătrinului ajungeau >la el, ca de depaite, departe de tot, şi numai ici-colo, cîte una îşi cnai căpăta înţelesul ei adevănat. I se tădăzuiau dinainte frânturi neUmpezite, răsăreau din cîte un colţ un chip de om, o vită albă care mergea pe drum de pască plutea... un cot de porumbăşte cu spicele unduite de viat... un ban, un copil. ...Şi toate se răspdămădeau încet, ce fierte laolaltă şi răsturnate în alte rosturi, pe dnd In ureche îi vuia lung de tot o adunătură ciudată de vorbe şi sunete, pe care le mai auzise şi altă dată...
...Uite-'l. ...I se văd numai picioruşele cenuşii de sub ugerul vacii...
- Dacă mai cinţi îţi dau un gologan 1...
„După dealul cela mare,
Velerim şi... Veler... Doamne..."
- Mie îmi zîce Vasili...
,,Răsărit-a mindrul...
...şi Veler Doamne..
- Dar vrei tu să hii al meu ?...
Cum *se* mişcă buzele şi ce fraged îi joacă bobocelul gurii...

„...poarta de tămiie,
Velerim... Doamne../[4]

...Moş Petrache rămăsese cu ochii îngroziţi la el... Uriaşul, căzut din nou în aiurat ui lui, mişca înceţi nel din deget, bărind un fel de tact moale, şi vorbea, vorbea mereu, încetişor şi dulce, oînd cu pornire de cîntec, cînd cu vorbă de glumă :

„...pereţi de alămiie...
Velerim...“

- Mie-mi zice Vasîli..."

Şi Manlache a rămas agăţat de vorbele acestea, pe care le şoptea laolaltă, amestecate, chinuite, întoarse, dar tot mai încet, tot mai fără suflet, tot mai fără viaţă :

- Vrei tu ?... Vasîli... mie-mi zici ’asîli... Şi cu poarta
de tămiie... Vasîli... Velerim şi Veler Doamne
.....
sili...
Va-sî-li... Ve... le... rim...

Moş Petrache gonea şiroiul de lacnimi, clipind des. Răsufla greu, cu inima îngheţată şi nu mai avea curaj- să facă nici o mişcare. L-a ascultat cum biiguie în ne- ştirea trudită a naminţii lui, pînă ce nu s-a mai auzit nid o vorbă. Buzele uscaite au mai ipîlpîit singure cîtăva vreme, vrind parcă să spuie vorbe care ieşeau schi- loade, desifcrupate - numai suflet de vorbe - apoi au amorţit şi ele, o dată cu cea din urmă licărire de viaţă din biebul chinuit.

Inima bătrînului s-a oprit pe loc. Urmărea cu ochii boldiţi de spaimă zvîcniturile tot mai încete ale pieptului. Răsuflarea rănitului se rărea, vîrfurile degetelor i se învineţiseră şi erau reci ca sloiul. Veninul copturii biruise toată vlaga voinicească a trupului acesta uriaş şi acum se întindea in voie prin toate

oolţişoarede lui...

Ca într-im scrişnet de durere a horcăit scurt, o dată, de două ari. Apoi din ce în ce mai des. Pe colţul gurii s-a prelins un firicel îmbăiat de spumă şi de sînge, iar trupul a început să tremure încetinel în îngheţarea fioroasă de totdeauna.

Toată carnea lui moş Petrache se încreţise de groază şi de durere. Sudoarea rece de pe frunte se amesteca în dltele de lacrămi şi picura pe cămaşă. Era prăpădit. Se trăsese ghem în colţul culcuşului lor şi-i hăuia capul ca intre două pietre de moară care s-ar fi măcinat în urlet uriaş de cremene fără nudă ! Tremura o dată cu cel pornit spre moarte, de parcă ar fi fost un singur trup cu el şi i-ar fi fost ursit să piară în aceeaşi dilpă. îl cutremura o milă înspăimântătoare. Plîngea ca un copil nevolnic şi nu putea nici să o ia la goană, înnebunit, peste arături, raid să-şi depărteze ochii de la mîmdieţea asta de voinide şi bunătate, care se mistuia aloi, în crişnkea morţii, ca sub un hlăstăm nemeritat.

Deodată, trupul lui Manlache s-a închircit strîns pumn şi s-a răsturnat. Apoi s-a întins ţeapăn ca un trunchi de copac şi n-a mai dimtit.

Moşneagul s-a apropiat şi l-a pipăit. Mîna rănită era rece numai pînă la cot. Mai sus, pe obrinteailă, stăruia încă fierbinţeala dinainte.

O dezhîmare de nebunie a şuierat ca o furtună peste mintea bătrînuilui şi i-a pustiit toartă limpcâdunea. Nu-şi mai dădea seama ce face. Se încuibase într-insu'1, într-o dipă, un gîmd oare îi urla în urechi porund neînchipuite.

Rămăsese acolo cu ochii ţintiţi imenşi pe braţul umflat al bietului Manlache şi-i clănţăneau dinţii în gură, pradă unei porniri de neajunsă grozăvie.

Apoi, a scos încet, de la briu, custura lui de briceag, i-a desfăcut limba încet şi, fără să se - uite, i-a cercat, încet, tăişiul în degetul cel mare. Ochii nu i se mai dezlipeau dc pe braţul gol şi umflat. Nu mai erau ochi de om. Erau priviri de fiară tehuită.

S-a dat încet lingă Manlache, a pipăit îndieilung coptura care colcăia puhavă în came şi a ridicat vîitful cuţitului peste pielea înroşită. Mîna i-a tremurat, încleştată pe miner, iar pe tot spatele, pînă în creştet, i-a trecut o furnicare de gheaţă, care l-a clătinat.

Dar deodată, ca fulgerul, a orîşnit din dinţi şi a înfipt tăiiuşul în braţ, pînă In plăsele.

Manlache a horcăit groaznic şi s-a rostogolit de două ori, ca o vită turbată de înjunghiere. In zvîircoLLrea asta cumplită, cuţitul, rămas în rană, a tăiat cum a vnut şi dt a vrut, casând o vrană înfiorătoare, de unde ţâşnea, colcăind ca dintr-iun buboi de spaimă, singe înnegrit şi puroi în lostopane [I] galbene şi putrezite...

Cu cea din urmă rămăşiţă de putere a bătrîneţii şi groazei lui, moş Petrache s-a repezit să oprească frămin- tarea udgătoaare a rănitului. Voia să-i prindă cutiile şi să-l ţie pe loc. Dar boada nu izbutise să macine toată tăria ocnaşului vînjos. Ii scăpa din mină şi zvicnea, râsu- cindiu-se ca pe-o tavă înroşită, rumegîndu-şi surd măselele şi horcăind.

Bătrînul, înnebunit, îl ruga bolborosind :

—Măi Manlache... Măi băiatul moşului... Măăă.... Stai, măă...

In sfîrşit a izbutit să prindă prăseaua. Braţul lui Manlache s-a rupt din cuţit, lungind tăietura cu un lat de palmă. Apoi rănitul a rămas gîfîind, cu fălcile îndeştate, galben ca un mort de atîta vărsare de sînge şi cu braţele încinse pe lături, in semnul celei din urmă crud, pe care şi-o mai putea face el singur.

I *Lostopan* - bucată.

Bătrînul a pus cuţitul în brîu, a dat să ia o drpă ca să strângă rana căscată şi să oprească sângele, dar n-a mai nimerit. Mîna a scăpătat din încheituri şi a lunecat pe ţăma uscată, ca un vreasc rupt. Peste ochii lui moş Petrache s-a întins întâi un abur străveziu. Din vedenia de groază din faţa lui, nu i se prelungise, în umbra ameţită în care cădea, decît hîrşdituil înfiorător al cuţitului înfipt în carne... Simţea hîrşdiitul aoesta înmiit pînă la nebunie, în fiecare deget de trup, în fiecare colţ de creier, şi tot sîngele se oprise în loc, sub fiori ascuţiţi şi ied.

Lumina s-a strkts încetişor într-un punct, ca o stea apoi a clipit de câteva ori şi s-a răsturnat. In bezna care-i cotropise creierul, urla fără milă hîrşcîitul unui cuţit uriaş, cc rodea sînge şi coptură cu miros greu... A încercat să ducă mina la frunte, dar n-a mai ajuns. S-a frint moale ca o zdreanţă şi s-a prăvălit acolo, cu obrazul în băltoaga de sînge şi puroi...

Cînd s-a trezit bătrinul din leşin, l-a găsit pe Manlachc nemişcat, ca mai înainte, dar mai alb la faţă şi cu răsuflarea încă mai slabă. Puhoiul de sînge revărsat din el îi făcuse dedesubt o mocirlă, neagră-roşoată, care luase forma trupului, ca un tipar. Moş Petrache a început să se dezmeticească din ameţeală şi a încercat să oprească sîngele care nu mai contenea. A spălat rana cu apă rccc, adusă în grabă, a legat-o strîns cu feşi din peticele pe care le spălase <la Şiret îna/tina şi într-un fel a fost bucuros că Manlache nu s-a mai zbuciumat. Dar în inima lui, moşneagul nu mai avea nici o nădejde. Nesimţirea în care .rămăsese rănitul nu făgăduia nimic bun, cu toate că trupul îi era mai răcorit şi răsuflarea mai regulată.

A încercat să-l trezească şi n-a putut Manlache nu mai auzea şi nu mai deschidea ochii. Urgia vărsării de sînge îi sleise toată puterea în el, iar bătrânul, limpezit din criza lui de nebunie, a început să tremure, gîn-dmdu-sc că fapta pe care o săvîrşise din îndemn necugetat putea să fie adevărată pricină a morţii fugarului.

Atunci s-a hotărât să facă şi cea din urmă încercare. A scos din buzunarul lui Manlache banii care-i mai rămăseseră şi a mai încercat încă o dată să-l trezească.

— Manlache, moşule I Auzi tu ?... Măi flăcăule, ascultă... Apoi, Ga şi cînd rănitul ar fi auzit şi ar fi înţeles tot, bătrânul a urmat : Eu

mă duc să mai cerc o dată la Năm̆oloasa... Şi de nu s-o putea, să nu te temi că înrirziu. Am s-o iau spire Focşani - că acela-i târg mai marr- şi nu se bagă de seamă omu. M-od diube la dom' doftor să cer sfatu. Da fără doftorii nu mă întorc, să ştiu bine că...

T linistii* şi invins cum vorbea, bătrinul avea în toniul lui milos, înlăcrimat, ca o mărturisire de nesfkşită durere. Voia să-şi ridice de pe inimă povara ipe care i-o pusese fapta crîncenă de mai inainte şi-ar fi fost Ln stare să-şi dea toate zilele rămase, numai să ştie că nu poartă pe cuget viaţa unui om. Voise să facă un bine, iar mintea. lui simplă, torturată de chinurile luă Manlache, crezuse că nu greşeşte punind mina pe cuţit. Dar fiindcă la urmări o-a avut vreme să se gîndească, voia, măcar acum, să împiedice cu orice preţ păcatul să-şi întregească rostul lui cumplit.

- ...Şi iartă-mă, moşule... dacă o hi... Că eu, iaca, mă vede cel-de-sus, am vrut să îndrept...

Apoi a plecat, încetişor, cu capul în pămînt, după cc i-a acoperit cu bonda lui mîna sîngeiată şi i-a făcut o cruce mică, dar plină de lacrimi, peste fruntea albă şi pustiită de gînduri.

Nu prea ştia moş Petrache ce caile arc de dibădt ca să dea de Focşani, dar il-a dus pasul .singur înspre o şo6ea largă, cu plopi mari pe lături, ca şoseaua pe care o îngrijise el douăzeci şi cinci de ani în şir.

Căd, de astă dată, se ducea de-a dreptul la Focşani.

N-a mai încercat să intre în Năm̆oloasa, cum îi făgăduise lui Manlache, fiindcă faţa lucrurilor se schimbase. Acum nu mai voia să fie prins pînă nu şi-o afla inima împăcată. îl chinuia, bietul bătrîn, hâraitul tăişului în came şi mai nu-i venea să creadă că a fost în stare,

tocmai d, să vîre un cuţit în trup omenesc. Ieşise dintr-um vis de groază, dar visul îşi prelungea otrava în fiori reci la fiecare aducere-aminte şi îi stăpînea păcătoasa lui făptură bătrînă şi slabă, nieînvăţată cu întâmplări sîngeroase şi nedeprinsă cu greuii mari.

Cele dteva ceasuri din urmă îl imbătrîniseră deodată ou zed de ani peste anii lui. Se drjoiase şi era cu două palme mai mic dedt pe ziua de ieri, iar barba crescută îl făcea seamăn unei arătări.

De aceea n-a fost de mirare că târgoveţul care-şi hodinea caii la fîndna din şosea l-a oprit în drum, să-l întrebe cu mare milă creştinească :

- încotro te zdruncini, unchieşule ?
- Spre Focşani, coane !
- Păi, pe jos ?

Moş Petrache a dat din umed :

- Merge care cum poate...

Atunci omul l-a îmbiat :

- Dacă^ numai attea, apoi aburcă lingă mine, că şi eu tot întir-aoalo mă drduiesc...

Cînd să urce bătrînul în căruţă, târgoveţul i-a văzut petele de sîoge de pe pantaloni, de pe faţa şi de pe miini.

- Şi cu ce te-ai murdărit aşa ? Patcă-i sînge...

Bătrînul s-a uitat şi a dătinat din cap. A răspuns liniştit :

- O hi... că am tăiet ceva...

Şi s-a dus să se spele. Dar privind cum di curge de pe mină apa înnegrită şi roşcată, avea tot spatele petrecut de ace îngheţate şi tot creierul stăpînit de hîrşcîitul cuţitului in came...

Pînă la Focşani şi-a venit în fire. A glumit şi a stat de tadale, ca în vremea lui cea bună. De bună seamă era vesel că ajunge mai repede la doctoriile pe care avea o nevoie bolnavă să le nădăjduiască tămăduitoare.

Tîrgoveţui, om de ispravă, i-a dat toate lămuririle asupra spitalului, dnd a aflat ce l-a îndemnat spre Focşani, dar i-a vîrît un ghimpe în inimă :

- După-masă, mi cred să fie doftorii pe-acolo... Mi se pare că vezitde sînt 'numai dimineaţa... Ş-aipoi eu socotesc că tot mai bine era dacă aduceai flăcăul să-i facă expiraţie... Trebuie să scoată puroiul afară...

Cum se vede, bătrânul n-a avut curaj să-i spuie adevărul.

Aproape de intrarea in târg, cam în dreptul unor case mai mari, moş Petnache a zărit pe marginea şanţului nişte jandarmi. I s-a făcut mima ghem şi zvâcnea în coşul pieptului, de-i înăbuşea suflarea, li venea să închidă ochii, ca să nu mai vadă ce se petrece. Era. aşa de încredinţat
că ostaşii si nit pentru dânsul, încât, în dipa dnd a văzut pe unul ieşind în mijlocul şoselei şi făcând semn să opreascâ, a înţeles că totul este isprăvit I se tăiase vlaga într-atk de mult, că nu mai avea nid puterea să mintă.

- Ce-i, camarade ? a întrebat tîrgoveţtul, trăgind hăţurile.
- Ce ai în căruţă ?
- Vînt de la Putna Seacă, a tis omul. Dar de ce întrebi ?

Jandarmul s-a uitat în coşarcă, pe urmă a întors spatele, fără să răspundă. Căinţa a pornit mai departe şi **a** prins să huruie sănătos pe prundişul străzii largi.

- Aista-i bulevardul Cuza-vodă - i-a lămurit negustorul — şi mai încolo, o cotim la dreapta, să dăm in Strada Mare. Te duc eu pînă la spital 1

Prevestirea omului fusese adevărată. Portarul a răspuns răstit ţăranului :

- Mîine dimineaţă, moşneagule I Acu nu-i nimeni I...

Lui moş Petrache a prins să i se învirtească lumea in
ochi. Pînă a doua zi, bietul Manlache avea vrane să moară fără luminare. S-a întors spre negustorul care-I aştepta.
- Aşa-i, cum ţi-am spus eu ?
- Da... mîine dimineaţă 1
Dar omul a stat o alipă şi s-a gîndit :
- Ia sui ou mine, moşule, să te duc eu la Qravetz, la farmade. li spui lui tot, şi-ţi dă ce-ţi trebuie, că doar şi doctorii tot la el te trimit...
La farmade l-a dat jos, i-a arătat uşa :
- Uite pe uşa aceea... Apoi a fluturat hăţurile pe spinarea telegarilor şi s-a dus mai departe în treburile lui.
Moş Petrache s-a uitat prin geamurile mari, dar s-a codit să intre. S-a învîittit de dteva ori prin faţa farmaciei şi a rămas nehotărît şi stingherit pe trotuar. Lumea, trăsurile, gălăgia îl ameţeau. Cînd a mai trecut o dată prin faţa uşii, uitîndu-se la lustrul neprietenesc
al sticlăriei din căituri, un domn, ieşit în prag, l-a întrebat :
- Ce-i, moşule ? Aştepţi pe cineva dinlăuntru ?
Bătrânul a dat scurt din cap :
- Nu, cucoane ! Şd a trecut mai departe. Apoi s-a oprit ţi s-a uitat înapoi. Omul din prag pierise. Atunci moş Petrache s-a întors iarăşi in faţa farmaciei. Boierul era acolo, înlăiunfcnu, ţi turna nu ştiu ce prin nişte sticluţe mititele. Cînd l-a zărit pe ţăran in dreptul uşii, a ridicat ochii la el, cu sprâncenele încruntate şi faţa aspră. Cantonierul s-a făcut că nu vede şi i-a întors spatele. Domnul acela cu straie albe a ieşit atunci în prag, zgmdărit peste măsură de manevra ciudată a bătrînului.
Moş Petrache i-a simţit privirea în ceafă. Se făcea că nu bagă de seamă, dar duiise

urechile să-i poată auâ mişcările.
Intr-un tirziu, a răsucit faţa spre el, apoi s-a întors cu totul şi l-a întrebat de departe :
- Mă itog 'mneata, aici se vînd do&torii ?...
Boierul a pufnit în mîs, cu răutate :
- Se vede...
A tund bătrinul s-a apropiat.
- Păi, aş cumpăra şi eu dte ceva, dacă nu-i cu supărare.
Farmacistul a scuturat din cap ţi i-a spus repezit:
- Poftim încoace şi spune ce viei...
Dar bătrinul vorbea greu. Boierul acesta cu straie albe şi faţa aspră îl înfrica. Se uita crunt, cu ochi răi şi gura strînsă.
De aceea, cantonierul a îngăimat:
- Păi, coane... aşa, nişte alifie pentru o rană...
- Ce fel de cană ? Şi bătrinul a înţeles că n-are să aibă doctoriile care-i trebuiesc, fiindcă nu poate să spuie ce fel de rană vrea să vindece...
Dar deodată, pe ne-veste, in ochii aspri ai spiţerului a pornit să licărească o părere de luminiţă blajină. Bătrinul din faţa lui avea nişte priviri aşa de speriate în faţa rinduriilor de borcane albe şi de stide fumurii, indt farmacistului i s-a făcut milă. Glasul i s-a îndulcit pe loc, iar sprâncenele s-au depărtat bune şi prietenoase :
- la stai o clipă, moşule, să luăm lucrul pe de rînd. Spune mai intii, unde e rana ?
- Ia aici, la mină, coane... a răsuflat greu cantonierul.
- Şi-i mare ?
- De-o palmă de mare...
Farmacistul s-a mirat :
- Dar din oe-a ieşit asemenea rană ?
- Eh !... Năpastă, boierule... Şi încurajat de vorba blindă a farmacistului, moş Petrache şi-a dat drumul la tot ofosl inimei lui, ocolind adevărurile numai adita cât se cuvenea să nu

se greşească rostul doftoriilor : Flăcăul meu, boierule — nu-ş' din ce - s-o înţăpat la mină şi pesemne c-o rămas ţapa in came. O dat in obrinteală. Acu obrimteala o făcut coptură - s-o purces arşiţă mare şi s-o îmflat nuna ca butucul !... Pe urmă n-o mai putut să vorbească ca lumea - aiura săracul I... Apăi i-o venit deodată o nebunează, o luat un briceag şi - ia aşa ! - o tăiet ca într-o vită - să răsufle coptura... Pesemne că i-o luat mintea atita durere...

- Asta e teribil... a şoptit farmacistul... Să vîre singur cuţitul în braţ... şi s-a cutremurat.

Moş Petrache a văzut în scuturarea farmacistului întocmai fiorul de groază care tremura >în inima lui şi i-au dat 'lacrămile. Parcă-şi cerea iertare :

- Dar o ieşit toată răutatea... măcar că o curs şi mult sînge... Şi acu te rog, ca pe Dumnezeu, coane, dă-mi 'mneata o alifie să-i treacă... Că eu nu mai am capul pe lumea aiasta, dacă s-o prăpădi aşa cruce de voinic, dintr-o greşeală de om înfierbîntat... Rău o hi făout, dar acu l-o făcut.

însă farmacistul l-a liniştit :

- N-a făcut rău de loc ; dimpotrivă... Numai să îngrijească bine rana, ca să nu mai facă puroi !

Şi domnul cel încruntat i-a dat tot felul de pachetele şi de sticle mai mari şi mai mici, lămucindu-i oare cum trebuie folosit, ca să tămăduiască rana fără primejdie.

- Acu, boierule, dt coastă ? a întrebat ou mare teamă bătrânul, speriat de maldărul doftoriilor din mîna luii.

Dar farmacistul s-a uitat lung la ochii cei bătrini şi umeziţi, la faţa trasă, la toată biata făptură slabă, răvăşită de pllins, de hărţuială, de durere şi a ridicat din umăr :

- Ai bani ?

- Am viro zece lei... Aspru, boierul l-a

întrebat :
- Şi acasă mai ai şi alţii ?
- Acu nu am. Da oi mai face... a răspuns împăciuitor şi grăbit cantonierul.
Farmacistul a ieşit în faţa tejghdei, l-a bătut pe umăr ţi i-a zis :
- Atund ţine-i şi pe ăştia... Mie să-mi plăteşti după -ce s-o face bine flăcăul...
Şi ca să nu i se vadă nimic in privire, a clipit de dtoeva ori nervos şi l-a împins pe bătrîn încetişor spre uşă. Apoi, sîdit deodată de ochii uimiţi ai casieriţei, •care vedea întâia oară o lacrimă în geana stăpânului d, i-a strigat (încruntat:
- Cată-ţi de socotelile dumitale şi nu mai căsca gura la toţi dienţii I

Moş Petrache vîrîse toate pacheţelele şi .toate stiduţlde în sîn şi le pipăia mereu, ca pe-o comoară neînchipuită.
Se temea să n-o prăpădească. Mai nu-i venea să creadă ■că are doctoriile cele bune pentru Manlache. Căci bune voia să-i fie şi credea în puterea lor făcătoare de minuni, •cum credea în Dumnezeu. De altminteri, avea şi nevoie 6ă creadă.
Şi-aşa, pipăindu-şi cu mîna, pe dinafara cămăşii, grămăjoara din sîn, o pornise înapoi, spre ieşirea târgului, ca să nu-1 apuce noaptea pe coclauri străine.
Dar n-a apucat să dea colţtul uliţei şi s-a oprit cu ochii «mari. Nu mai înţelegea nimic şi nu-i venea să-şi creadă urechilor.
In vîozoleala de dig, alergau în toate părţile nişte copilandri voioşi, răcnind cit îi ţinea gura şi vînzînd jurnale :
- Idiţie speceală cu fuga lui Manlache Pleşa...

La început crezuse că n-a înţeles bine. Gurînd iasă» numele lui. Manlache i-a sunat lămurit în ureche.
Atunci a oprit pe un băieţaş plăviu, oaie i se părea mai de înţeles, adică mai de ţară, ca el, şi l-a tras deoparte.
- Mă ţîcă, ia vino tu încoa, să-ţi spun eu o vorbă...
Băiatul a venit.
- Ge-i, moşule ?
- Ce tot strigi tu acolo, bre ?
- Păi n-ai *tumt.* ? Idiţie speceală cu fuga lui Manlache Pleşa.
Bătrinul a clipit şi a căutat cu coada ochilor, să vadă dacă ou-i pîndeşte careva, apoi liniştit, a întrebat:
- Adică în ce fel vine vorba aiasta ?
- O fugit Manlache Pleşa I
- Păi, tu, de unde ştii ?
Băiatul a ris :
- Cum să nu ştiu, dacă scrie la gazete !
Moş Petrache a făcut ochii mari.
- Iote-teee !... Scrie treaba aiasta la gazetă ?
- Ihî... cumpără una şi citeşte dacă nu crezi...
- Da de unde-i gazeta aiasta, bre ?
- De la Bucureşti !
- Nu mai spune I Şi aceia de unde-or şti ?
- Eeee ! Moşiuleee 1 Păi, de aia e gazetă 1 Să ştie 1 şi copilul a dat să plece. Cantonierul l-a ţinut de mină.
- Stai, mă ţîică, aici cu mine, că te-oi cinsti I
Băiatul a luat pitiacul şi a stat:
- Ce mai vrei să ştii ?
- Păi, dacă zid că scrie acolo de Manlache, ia să văd eu ce ştiu cei de la Bucureşti... Ceteşte tu - că la mine merge mai greu...
îmbunat de gologan, băiatul s-a aşezat jos, pe marginea trotuarului, a tras pe baton lingă el şi i-a citit pe nerăsuflate tot ce era scris acolo, adică tot ce era saris acolo în privinţa lui Manlache.

Uimirea lui moş Petrache era fără margini. Mai întîi, a auzit că se vorbeşte în gazete şi despre dînsul ; pe urmă, se arăta aici, cum nu se «nai poate, că Manlache omorî se pe Hrisant, iar Rusanda nu voia să spuie nimic la procurorul din Tecuci, *mărar* că a fost dovedită cu multe pairale ascunse, din jăfuinea grecului, pesemne.
Dar minciunile astea, tot nu erau aşa de mari ca altele, care arătau, după tot felul de mărturii, că de frica Inii Manlache nu mai doarme nici un om din ţinutul Tecuciului şi al GalaţiiuhiL Că a spus caieva că l-ar fi zărit pe ocnaş tocmai la malul Prutudui, chip să treacă în împărăţia rusească, dar că l-au alungat împuşcăturile grănicerilor.
Auzind asemenea comedie, Petrache s-a dovedit neîncrezător :
- Fugi, mă ţică, de aici! Că n-o hi toana aşa !
- Na I Că n-ai să ştii 'mneata mai bine ca gazeta 1
- Păi, de ce nu ?
- Păi, de un' să ştii ? Ce ? Ai fost ou el ?
Negreşit, moş Petrache nu mai putea să răspundă la
asemenea întrebare. A ocolit:
- Aiasta ou... da zic şi eu aşa... că ou-mi pire pare mie să hie toana adevărat...
Apoi i-a mai dat un gologan, a pătuirit o gazetă in sin, lîngă doftorii şi a pocnit-o înapoi, spre ţarna lui, ofidnd :
..Numai de s-ar indura cel-de-sus să mai aibă cine-o ced..."

Aproape de biserică, la geamul unei magherniţe, **a** zărit, atîmată intre sticle, o legătură de luminări... S-a uitat lung la ele, a oftat iar şi a cumpărat una subţirică
- subţirică de tot.
La doi paşi de prăvălie a rupt-o în două, fără milă, ca pe un beţişor şi a dat s-o vîre în sin. Dar pe asta n-a mai pus-o la un loc cu

doctoriile. A zvidk-o în partea cealaltă.

Scăpătase seara din toate copcile cerului dnd a ajuns moş Petrache prin partea culcuşului lor. Drumul îi fusese neted şi plăcut, chiar de la ieşirea din Focşani, unde n-a mai dat nici de jandarmii pe care-i ştia, nici de alţii, să le ţie locuil. Mergea grăbit şi vesel, cu toată grija şi cu toată teama purtată în fundul inimii pentru viaţa lui Mainlache. îl liniştea mult, hietui bătdn, cuvin tul boierului care i-a dat doctoriile, şi de aici, de pe şoseaua asta ou plopi tremurători şi pufuieţi, multă mulţumire şi multă bmecuvîntare a pornit înapoi spre farmacia din inima oraşului.

Cînd să lese calea mare şi s-o ia prin drumuleţul dim sămănătură, cantonierul a simţit o mişcare ciudată în urma lui. S-a făcut că-şi sumete o obială şi îşi leagă no- jiţa opincilor, ca să pîndească, pe dedesubt şi întors, in partea de unde-i venise zgomotul.

Doi jandarmi, 'bine lipiţi de trunchiurile plopilor, îi iscodeau calea.

Moş Petrache a stat o dipă pe gânduri, dar a înţeles îndată că nu mai e chip de fugă. Sămănătuirile din partea locului erau mititele, de se vedea şi-un spate de dine deasupra lor, iar lanurile popuşoaieior erau departe, spre stingă.

A socotit că e prins şi n-a mai aivut nici timp, nid dorul să mai cârtească împotova nedreptăţii. La drept vorbind, n,u i se părea tocmai o nedreptate, ci un lucru firesc şi la care se aştepta de multă vreme. Dar asta era numai in privinţa lui. Nedreptatea i se părea însă întâmplarea că prinderea asta vine tocmai acum, iar nu peste un ceas, dnd ar fi putut să oblojească, duipă toată orin- duiala, rana bietului nefericit ascuns în popuşoaie.

Cu mintea vînturată de toată pustia amărăciunii lui, cantonierul îşi vedea de dmm, dibăcind fel de fel de chibzuieli. Cerca să

întârzie clipa prinderii, doar-doar o afla putinţa să-i lase lui Manlache leacurile şi totodată să-i depărteze pe hăitaşi de ascunzătoarea rănitului. De aceea, cum se apropia de popuşoaie şi cum jandarmii îi strângeau unma de-aptoape, în loc să taie la stingă, a făcut-o la dreapta. Jandarmii au cotit-o după el, ferin- du-se de vază, dar ţinîndu-1 în ochi «la fiece mişcare.

Popuşoaiole erau la cîţiva paşi. Bătrinul nu se dumirea de ce jandarmii nu iuţesc mersul, să-l îmhaţe. Era încredinţat că m-or să-i dea pas să se 'înfunde în lanurile astea, naiLte cnt pădurea, unde i s-ar fi pierdut urma foarte lesne şi fără mare trudă din partea liui.

Cu toate astea, pîndaşii l-au lăsat în bună pace, iar moş Petrache nu aştepta mai mult. A cârmit scurt in parumbişte şi s-a făcut nevăzut.

Cum era de înţeles, a crezut la început că e vreo potrivire la mijloc. Ca să se încredinţeze, s-a tras încet spre sosea, şi i-a aşteptat pe cei doi să treacă în drumul lor. Dar jandarmii rămăseseră chimriţi în colţul lanului, dovedind năpristan că aşteaptă şi că au plan socotit. Cîfceva fluiere schimbate peste ogoare limpeziră, de altminteri, semne anume de înţelegere. Atunci bătrânul s-a înfundat în măduva lanului şi a dat să ocolească mult, până să sc întoarcă, pe departe, tot în şosea, ca să treacă spre stânga.

Dar, în fundul şoselei, jandarmii, care pîndeau lungul drumului, l-au zăpsit şi au luat-o iarăşi după el. Bătrinul a iuţit pasul. Jandarmii aşijdarea. Acum, nu mai încăpea îndoială că sînt puţi pe urma lui.

Moş Petrache sc încăpăţânase însă ndbuneşte să ajungă k Manlache. Cu toate astea, îşi dădea seama că urmărirea de faţă are o ţintă bine lămurită : jandarmii nu aveau

nici un interes să-l prindă numai pe dînsul. Voiau să afle culcuşul lui Manlache şi să4 ridice pe amîndbi odată. De aceea, cantonierul şi-a pus de gind să-l scape pe rănit, cu orice pceţ, şi să poarte soldaţii prin alte părţi, cum ar fi, de pildă, în jos, spre Galaţi.

Deocamdată, ochea un loc unde să se facă nevăzut o clipă, ca să poată ajunge pînă la Manlache. Şi asta nu i-a fost prea greu.

La o întorsătură de cale, unde drumul scăpata rotund intr-un căuş de vâlcea, s-a trîntit 'la pămîni şi s-a tîrît de-a buşeiea în lanul de peste drum. A zbughit-o apoi la goană, prin popuşoaie, pină a nimerit ascunzătoarea.

Venea gâfâind. Dar nu-i bătea inima din pricina alergăturii, cât îi bătea de frica de ce avea să găsească acolo.

Pe drum, în graba venitului, în fereala de jandarmi, aproape că uitase toată grozăvia de peste zi. Acum îl năpădise însă din nou, întreagă, crincenă, necruţătoare. Cînd a dat cu ochii de culcuş şi l-a găsit pe Manlache pălit la obraz, fără suflare, cu mîinile întinse cruce, întocmai cum îl lăsase, i s-a dus tot sîngele din cap şi a înţeles că toată nebunia, toată truda i-a fost degeaba.

Dar acum, nu mai avea nici o tărie în el. I-o mistmise, întreagă, ziua de azi şi n-ar mai fi pubut nici să plîngă, nici să se zbuciume.

S-a lăsat doar jos, încet, în tăcerea pe care ţi-o porunceşte apropierea morţii - fie că-i venită, fie că-i pe drum
- şi a indns ochii.

- Ai venit, moş Petrache ? a şoptit rănitul.

Tăria unui chiot, care ar fi clătinat măruntaiele pământului, încă nu i-ar fi sunat aşa de puternic în ureche.

S-a răsturnat lumea în patru vorbe, iată I Şi bătirinul, chinuit în urcuşurile şi coborîşurile astea ameţitoare, a început să plângă de bucurie...

S-a dat ilîngă Manlache, i-a luat capul în braţe şi i l-a ffiîngîiat muit, fără să-i spuie o vorbă... Apoi a scos toate lucrurile cumpărate, i le-a pus alături, i-a viîrit în buzunar cei zece lei, care-i erau de prisos de acum încolo şi l-a întrebat ca o mamă făiă noroc :

- Ţi-i mai bine, moşule ? Celălalt a (răspuns încet, rar şi neştiutor de tot ce se petrecuse cu dânsul :

- Mai Ibine... Ştii, dt ai fost 'mneata dus, a răsuflat buba ţi s-a stors coptura singură...

A trebuit să aştepte mult bătrîniul ca să i se uşureze de la sine nodul groaznic care i se pusese în gît şi-i poruncea hohot de plîns.

Dar multe trecuseră pe ziua de astăzi, mai crâncene încă. A trecut şi clipa asta de durere amestecată cu bucurie şi moş Petrache a putut să-şi aducă aminte chibzuit, de toate, pe rind, aşa cum se cuvenea împrejurărilor grele, care îi călcau pe urmă.

I-a lămurit in giabă, lui Manlache, cum să folosească fiecare stiduţă şi fiecare praf, apoi i-a spus întâmplarea cu jandarmii şi i-a hotărât :

- Acu, bre Manlache, şi cel-de-sus dacă air veni să-mi spuie că n-o să avem slobozire, tot nu l-aş crede... Cîte s-o fi petrecut azi îs o minune aşa. de mare, care nu se mai află alita...

De aceea, tu lasă-te pe vorba mea. Eu mă duc să momesc jăndarii în jos, spre partea Galaţului, ca să-ţi curăţ căile ţie. Tu, mai stai o zi, două, pînă te-i întrema

- cît de dt - şi o iei direpţ în sus, cam prin coada Sibre- haiei, auzi ? Pe urmă, apuc-o la

munţi, spre Soveja, unde ziceai că ţi-o hi mai uşor să scapi, pin-o ieşi la faţă toată întâmplarea.

Că acu, dacă s-o indurat el, cd-de-sus, să scoată coptura, măcar că să-nchisăsără amândouă gurile, apoi nici c-o ierta preasfântul să mai steie mult închisă nemernicia. Că şi aceea tot un fel de coptură să arată la faţa ei...

Dar acum Manlache n-a mai zis nimic II durea plecarea bătrinul ui mai mult dedt toate rănile lui, şi totuşi nu l-a mai oprit. A înţeles că a crescut în moşneag o hotărâre pe care n-o mai putea înfrînge nimic...

Şi lungit pe spate, galben, cu mâinile întinse ca un răstignit, a privit doar ou coadă turbure de ochi foile de popuşoi, care se mai clătinau încet, tot mai încet, îin urma sfîn ţiului bătrîn...

Cum ştia bine şi moş Petrache, în drum a dat iarăşi de jandarmi.

Acum se lăsase fum gros de seară, peste ogoare, şi umbrele erau pufoase, pline de taină. Bătrînul mergea spre noapte, cu inima plină de neastâmpăr copilăresc, ca în ziua aceea de pomină, cînd şi-a aruncat în cap toată grozăvia, de dragul unei glume răutăcioase...

Jandarmii se apropiaseră ca să nu-1 mai piardă din nou. Din loc în loc, valuri de iarbăriş tresăreau speriate de o apă ascunsă, iar moş Petrache zîmbea, privind cu coada ochilor urma neagră a jandarmului, care se prizărea să-i laise trecerea slobodă.

în urma lui, toate posturile fixe se strîngeau la semne muteşti, ca să fie gata pemcru urmărirea, bine organizată, după planurile companiei din Focşani.

Dar cantonierul avea chef de glumă. Se afunda, fără pricină, în dte un lan mai răsărit

şi-şi pîndea urmăritorii, li vedea stringîndu-se, sfătuindu-se între ei şi împărţin- du-şi rosturile ca să înconjoare, în taină mare, capetele de hotar.

Cînd totul era întocmit şi gata de goană, moş Petrache ieşea din nou la iveală şi o pornea mai departe, dudodu-i după el, cum duce baciul stinii o turmă ascultătoare.

Răsărise de mult luna mare şi rotundă a văluielelor acestea moldoveneştii şi brăzda în solzi toni apa tremurată a Şiretului din poala luncii, când bătrîniul a ocolit pe departe coliba podanului şi a luat-o in jos, după mersul apei. Nu-şi mai simţea picioarele de atâta drum, dar nu se putea opri. Ii plăcea răooreafla care aburea din

apă, peste capetele de lanuri, şi-i plăcea limiştwa în care nu se auzea decît clipocitul năhlapUor[I] de pe lîngă mal. Ici-colo, şiruia mai tare doar iuţimea din sfor, lovită de vreo buturugă rămasă în mijlocul Şiretului. Încolo linişte şi bună pace. linişte şi bună pace ca şi in inima Lui moş Petrache, cantonierul, care îşi căuta, în noaptea asta bună şi cuminte, locul unde se cădea obrazului dumi- sale, să fie prins de jandarmi, ca un tovarăş şi tăinuitor de ucigaş ce este...

lax in inima lui, în fundul .inimii lui, bătrinul cu ochi de copiii trăia din nou, şi aievea, după o jumătate de veac, joaca obişnuită a ţuicilor din toate vremurile şi din toate locurile : joaca de-a hoţii şi de-a potera...

Cînd a început să se crape de ziuă, moş Petrache şi-a făcut socoteala că a pus, între Manlache şi poteră, o lungime de aproape două poşti. Ii era destul. Atunci, a ochit nişte lăstărişuri într-o margine de hat şi, prefăcîndu-se, după toată regula jocului, că se fereşte să nu fie văzut, s-a dus intr-acolo de şi-a făcut culcuş moale pe iarbă, cu răzorul drept pernă de căpătii.

Straşnic i-ar fi plăcut dumisaile să adoarmă de-a bi- nelea şi să fie trezit cu ţevi de carabină în nas. Numai că omul bătrîn nu poate porunci aşa de lesne somnului, cum porunceşte deşteptăciunii. De aceea, moş Petrache s-a mulţumit să caşte vîntos, să se uite la străfundul cerului, la stele, la lună, dar mai ales la petele lăsate de dinţii vircolacilor, care, de cînd lumea şi pă- mintul, o tot rod, iar ea mereu se preface că piere şi ride de ei, ca de nişte proşti fără vindecare...

I *Ndhlap* - val.

La urma urmei însă, tot i-a fost menit să adoarmă, aşa precum dorise in inima lui de copil bătrân... L-au deşteptat cînd era soarele sus, de două suliţi hătmăneşti pe cer, şi au stricat somnul adine şi ziinbitor, de prunc fără ştiinţă şi fără grijă.

Dar io poteca, care sc înşiruise în trăgători pe tot lanul, de ou era om de om mai departe de un pas, găsirea bătrfoului a fost ca o mate uimire amărită.

Un plutonier, cu mustaţa lungă dt o coadă de noa- ten, *l-a.* pocnit cu dana drept in rărunchi :

- Scoal', bestie 1

Moş Petrache, mai nedumerit de numele pe care i"l dăduse, dedt de lovitura din şale, a întrebat cu mirare domoală :

- Păi, de ce ?
- Pentru că vreau eu 1 Şi motivul era aşa de lămurit, incit bătrinul n-a mai cerut adaos.

Adaos a ccrut, în schimb, plutonierul :

- Ce făceai aici ?
- Dormeam !
- Şi pen'ce ?
- Păi, mi... mi-a fost somn !

Plutonierul s-a înfuriat şi mai mult peste furia lui ¿ s-ar zice că însăşi furia lui s-a înfuriat :

- Mie să nu-mi răspunzi impertinent, că aici îţi putrezesc oasele, criminalule !

Acum, cu adevărat, moş Petrachc nu mai înţelegea nimic.

S-a uitat la el cu ochi mad şi aştepta.

- N~aiuzi ?
- Aud !
- Ei, şi 1

Bătrinul a dat din umeri, drept orice răspuns.

Jandarmul a muiat puţind tonul.

- Cum te cheamă ?

Moş Petrache a clipit uşor din ochi:

- Vasîli...

Plutonierul a adăugat furios şi în batjocură :

- Ei brava I ...Şi mai cum ?
- A Sandei... Adică Vasiili a Sandei !

Ironia jandarmului s-a făcut muşcătoare :

- Uite, dom'le, ce surpriză ! îmi pare bine,

dom’le Vasile a Sandoi ! Dar de unde eşti matale de loc, dacă mu vă supăraţi că vă întreb ?
- De la Hanul Comachi. Da-s însurat la Cudalbi 1
- ...şi doimi pe maliul Şiretului ?
Gu inima curată şi senină, moş Petrache i-a lămurit :
- Păi, aistaii lanul meu...
Plutonierul a amuţit. Intr-adevăr, argumentul acesta ou-1 aştepta şi aici nu putea să-l răstoarne.
- Bine, hine, asia vom vedea-o noi. Dar deocamdată să-mi spui tu dacă nu cunoşti pe unu Petrache Sava, cantonier pe şoseaua Iveşiti-Căilmăţiii ?
- Petrache ?... Păi, ştiu eu ?... Că eu cunosc mulţi de-alde Petrache... Da iaca, de aista nu-mi aduc aminte.
- Eli lasă, că te fac eu să-ţi aduci aminte de dumnealui, dom’le Vasile a Saftei...
Cantonierul a îndreptat :
- A Sandei...
Dar cu un ton care făgăduia multe, jandarmul a desă- vîrşit:
- ...a naibei... Daaa de unu Manlache Pleşa ai auzit ?
- Ihî... Acda-i la ocnă...
- A fost şi-o să se întoarcă... a răspuns jandarmul în doi peri, dar deocamdată e pe-aici pe undeva şi te rog să fii bun să ne spui cam pe unde e ?
- Păi, eu nu l-am văzut, sătacu, de dnd eram flăcău, a făcut, cu totul nevinovat, moş Petrache.
Deodată, plutonierului i-a sărit ţîfna. S-a repezit **la** bătrân, l-a înşfăcat de piept şi l-a zguduit de două ori, să-l năuoească.
- Ia ascultă, bestie ! Să nu-ţi baţi joc de

mine, că te fac praf, pricepi ? Să-mi spui unde-i Manlache Pleşa !
- Nu ştiu, dom' jăndar !
- Ba ştii ! Că tu l-ai ascuns de cînd l-a omorît pe grec !
- L-o hi ascuns Dumnezeu, don' jăndar...
- Ba l-ai ascuns tu ! Că pe rine te cheamă Petrache Sava ! Şi să nu spui că nu te cheamă aşa, c-apoi eu ţd-s naşul !
- Păi văd că, oricum oi întoarce-o, tot naş îmi rămîi !
- Ceee ?
- Păi, dacă mă botezi cum vrei 'mneata...
Dar n-a apucat să sfîrşească vorba şi palma grea a plutonierului a trăsnit în plin peste faţa bătrânului, de i-a luat vederea.
- Ce dai, dom' ?
- Spui adevărat, bestie ? Ori nu spui ?
- Păi, dacă nu ştiu...
- Nu ştii P
- Nu !
A doua palmă, ca o măciucă de grea, l-a prăvălit la pămînt :
- Acu ştii ?
Ameţit, bătrînul a răspuns :
- Nu ştiu... şi a scuipat din gură dăbud de sînge.
Plutonierul n-a mai văzut nimic înaintea ochilor, înfierbântat, şi-a dat drumul la năduful atâtor nopţi de veghe şi de groază şi s-a năpustit cu pumni de piatră în biata fărâmă de om, care i se împotrivea. L-a făcut mototol in ţărnă şi a dat pînă ce l-a văzut că nu mai mişcă. Atunci a strigat la doi jandarmi :
- Ridicaţi-! în picioare, că se preface.
Dar bietul moş Petrache nu se mai prefăcea

de astă dată. Au trebuit să-l scuture mult, pînă să-l dezmeticească.
Cînd a deschis ochii, plutonierul l-a smucit cu faţa la el :
- Ai văzut ce păţeşti dacă nu răspunzi ? Şi asta a fost, aşaa, numai o probă ! Acu cred că ai să spui !
Fălcile bătrânului s-au încleştat. A privit lung de tot şi drept în ochii singeroşi ai ostaşului, şi i-a răspuns rar şi apăsat :

- Apăi, dacă ceri de la mine să-ţi spura tocma ce vrei ’mneata, încalţe de ce mă mai întrebi ? Zî că am răspuns şi gata !

- Va să zică, nu vrei să spui ?

- Eu spui ce-mi porunceşte mie cel-de-sus să spui... Sfătuieşte-te cu el... Că dacă e vorha s-aleg între bătaia lui şi bătaia ’mneatade, apăi poţi să mă baţi cît vrei.

O clipă, jandarmul a rămas pufnind, fără să ştie ce mai are de făout. Apoi a sorişmit o înjurătură printre dinţi :

- Dumnezeul tău de bestie 1

Şi l^a mai plesnit o dată cu dosul palknei, de i-a scos sînge pe mas.

- Să mi-4 duceţi la Năməloasa I Iar dacă scapă, vă împuşc ca pe potimichd... Şi aoolo, lasă I ll fac eu să spună şi ce-a văzut în pîntecele mă-sii !...

Dar plutonierul n-a avut noroc să-şi făptuiască osânda dumisale. Procurorul Putnei, pus în cunoştinţă de prinderea bătrânului, a venit la faţa locului cu automobilul şi l-a transportat urgent la Focşani. Cum toate strădaniile să i se scoată mai mult dim gură erau zadarnice, moş Petrache a fost plănuit să fie dus la Tecuci, unde îl aşteptau înfrigurarea şi deznădejdea domnului Toni Elefterescu, fercheşul şi simpaticul judecător de instrucţie al tribunalului.

Se întâmplase însă un lucru nemaipomenit. De la trecerea domnului Elefterescu pe 'la cantonul Lui moş Pe- brache - atunci dnd bătrânul fusese arestat şi răpit de Manlache - tot ţinutul s-a zvircolit într-o năvală de veşti, care de care mai năbădăioasă şi mai de nearezut Mai tntîi, au început zvonuri că Manlache ace iarba fiarelor şi nu-l atinge glonţul, lucru care s-a înfipt chiar în mintea jandarmilor de rând şi le-a tăiat tot curajul să aiai urmărească In vrednicie pe ocnaş - mai cu

seamă pe vreme de noapte. De aceea se speriau de nimica, născoceau poveşti de neînchipuit, iar domnul Elefterescu se pomenea în fiecare dimineaţă cu câte dnd, ori şase rapoarte, venite din tot atâtea locuri, depărtate unele de altele, unde tot afcîţia oameni spuneau că l-au văzut pe fugar, l-au somat, au tras in ei, dar... a scăpat.

La început, magistratul a crezut că Manlache fuge de Lei-colo cercând punctele slabe - cum se zice in război - ca să găsească golul pe unde să se strecoare din impre- surare. Dar dnd au începu să se potrivească ceasurile venirii lui Manlache în valea Gerului, cu arătarea pe lunca Bârladului, Elefterescu a rămas pe gânduri. Apoi, s-a înfuriat deodată şi uitfnd crima lui Manlache, a început să cerceteze „cazul" Manlache, chinuind fără milă pe bieţii jandarmi în interogatorii fără capăt şi fără oumăc.

- Mă, l-ai văzut tu, cu ochii tăi ?
- Văzut, dom' judecător 1
- Şi-ai strigat la el ?
- Strigat, dom' jude...
- Şi s-a uitat la tine ?
- Uitat, dom' ju...
- Şi-ai tras ?
- Tras, dom'...
- Şi a căzut ?
- Căzut, do...
- Şi cînd te-ai dus la el, ce-a fost ?

Răspunsul venea tîrzLu, vinovat, înfrint:

- Nu mai era, dom' judecător...

Dar răspunsul acesta se repeta întotdeauna şi aidoma, de parcă fusese învăţat pe de rost la aceeaşi şcoală şi în clasa aceluiaşi profesor...

Ceea ce era mai curios era însă faptul că toţi jandarmii îl descriau pe Manlache la fel. Hoţomanul acela întunecat şi cu spinarea uriaşă intrase în mintea obştească, de parcă l-

ar fi văzut cu toţii în aceeaşi clipă. Doar o singură deosebire. Tuturor li se năzărea mai mare, mai voinic, mai crunt şi mai fioros.

- A trecut în basm, amice... ce vrei ? Mistica populară ! i-a explicat Virgil Predescu. Şi să fii sigur că Manlache Pleşa găseşte, de-acum încolo, dte ascunzători vrea, pe la ţăranii lui. Să nu te miri, dacă vd afla într-o zi, că pînă şi jandarmii tăi îll fac scăpat.

Vorbele astea şi altele multe pe deasupra - căci fantezia lui Virgil Predescu făurise literatură bogată şi senzaţională pe „cazul" Manlache - l-au făcut pe domnul Elefterescu să nu mai aibă încredere în nimeni şi în nimic. începuse să se îndoiască pînă şi de raportul şefului de post, care-i vestea că ocnaşul venise în curte la Ţigău, după arestarea RusandeL

De aceea, dnd l-a chemat la Tecud, dintr-o singură aruncătură de ochi l-a simţit că minte.

- Cine ţi-a spus ţie că a fost Manlache la Ţigău ?

- Oamenii, dom' judecător. Poftim dedaraţiile. Şi şeful de post, cu obrazul stors dc singe, i-a despăturat un teanc de hîrtii pe birou. Declaraţiile astea le strânsese bietul jandarm de frică. Se necăjise din om în om, ca să închidă gura fiecăruia. îngrozit la gîndul că s-ar fi putut afla într-o bună zi adevărul, a întors oamenii în aşa fel, incit să dedare în scris cum 1-aiu văzut pe Maniache în curtea lui Ţigău, adăugind însă - unde i se părea că vine mai bine - o vorbuliţă, din caire să se arate că el, şeful, nu l-a văzut de fel, „fiind dus în patrulare"...

Dar cu t»ate declaraţiile astea, inima lui numai liniştită nu era. De aceea, dnd i-a zbînnîit telefonul judecătorului, a pălit ca o mirişte uscată şi l-a apucat cu ameţeală. Venise apoi atâta drum, atâtea ceasuri şi capul tot îi

vîjîia, ca la început. Acum pîndea chipul magistratului şi-i ţfîţîia inima in el, de teamă să nu4 audă pe Elefterescu spumndu-i dumnealui adevărul, pe care nu-1 ştia decît Manlache şi el, şeful de post Căd jandarmul nu numai că avea încredere în priceperea judecătorilor, dar nu găsea dedt un rost faptului că a fost chemat aşa de urgent :

„A aflat, şi acum vrea să mă aresteze..." în teama cumplită care i se înşurupase în inimă, ar fi mărturisit tot, fără şovăială, de la prima întrebare.

Numai că domnul Elefterescu era cu gindul pe alte căi. Dovadă dau vorbele pe care le-a spus :

- Dedaraţiiile astea nu fac doi bani, băiete ! Mint şi ăştia, cum mint toţi jandarmii care spun că l-au văzut şi au tras in el...

Şeful a clipit din ochi, cercînd să înţeleagă. Ţiuitul lung, nesfârşit de lung, care-i şuiera în urechi de dnd auzise că-1 cheamă la tribunal, îl făcea să audă greu tnor- măiala domnului Elefterescu.

Deodată, insă, magistratul a plesnit cu dosul degetelor teancul de declaraţii :

- Şi tu ce dovadă ai că ăştia nu mint ?

Acum jandarmul chiar n-a mai priceput nimic. Şi asta n-ar fi fost mare lucru. Dar a rămas împietrit, cu gura căscată prosteşte, in faţa acestui judecător care nu credea ta mărturia scrisă şi iscălită, dată de peste o sută de oameni.... Căci acum, nimic nu-J mai ocrotea nici pe dinsul, şeful de post, de băniuiada domnului Elefterescu, de vreme oe dumnealui socotea toate declaraţiile mincinoase... Magistratul s-a răstit :

- Ei, zi ceva ! Ai vreo dovadă ?

- Păi, dom' judecător... îs oameni de crezare...

Elefterescu a irîs :

- Ha ? ! Oameni de crezare ? Halal ! Dar dacă-i vorba de aşa ceva, de ce nu te-au strigat cînd era banditul acolo, ca să-l arestezi pe loc ? Hai ?

- Păi, şbiiu eu ? Se vede că n-au putut... de frica lui Manlache...

Judecătorul[I] a iris iar, cu necaz :

- Apoi nu-ţi spun eu ? Auzi dumneata ! De fiica lui Manlache I Parcă tu aveai să-i pîrăşti lui Manlache

Pe urmă s-a uitat pe geam, foarte scîrhit, a oftat cu năduf şi, chirauindu-şi între degete albe cu unghii sclipitoare mustăcioara dumisale neagră şi lucioasă, a încheiat foarte încredinţat :

- Mistica populară, băiete !... Tu nu ştii ce-i aia, dar dumneaei îmi încurcă mie toate socotelile...

S-a plimbat de două ori prin cameră, ou mâinile la spate, bătimdu-le una de alta şi s^a oprit în faţa şefului :

- Du-*e înapoi şi supraveghează in draci pe toţi oamenii ! Să nu te miri, dacă vei afla îmitr-o bună zi, că Manlache e ascuns la unul din ei, acoilo, în nasul tău. Eu unul sînt convins că toţi ăştia vor să ne încurce.

Fericit cum n-a fost niciodată în viaţa lui, şeful şi-a simţit ochii umezi de recunoştinţă pentru judecătorul ăsta aşa de simpatic şi de bun, care înţelegea aşa de prielnic şi care vorbea aşa de frumos. Dar dnd să iasă pe uşă, Elefterescu, cate şi-a adus aminte ceva, l-a strigat :

- Aaa 1 Ia stai 1... Jandarmul de la postul din **He-** rătău mi-a raportat că ai trecut pe acolo în aceeaşi seară pilii...

I In ediţia 194; : procurorul (greşeală de tipar).

Şefului i s-a pus un nod in gît. Intr-o clipă s-a prăbuşit toată lumea peste dinsul. Elefterescu s-a apropiat de ed şi a oontiinuat rizind :

- şiiiii... i-ai spus că l-ai prins pe Manlache Pleşa... că îl escortezi la Tecuci şi ai *A* iei premiul... Aşa e, ori nu ?

Şeful a bîiguit :

- Am zis... aşa....

Acum judecătorul a ridicat din umeri, rîzînd :

- Ca să rizd de el, nu ?...

- Da, dom'...

- Apoi vezi ?... Tu rîzi de unii... alţii rid de tine... ţi Manlache ride de noi toţi!... Mistica populară, asta-i.

Şi domnul Toni Elefterescu a rămas cu un deget alb şi fin ridicat in sus, ca şi and mistica populară ar fi (ost lipită undeva de tavan, ori dincolo, pe acoperiş...

De la întâmplarea aceasta încolo, domnul Elefterescu n-a mai crezut nimic. Citea rapoartele zilnice, aşa cum ai citi un roman pasionant, publicat în foiletoane. Dar atiîta tot.

- A intrat deruta in mine, *mon cber* *, ce vrei ? Mi se pare că rid toţi de mine ; şi ţăranii, şi jandarmii... Mă simt ridicol şi au mai am încredere. Intr-o bună zi, o să expediez acasă la tată-su şi pe fata asta - pe care o ţin degeaba, fiindcă n-am nici o dovadă împotriva ei - închid dosarul, ori îl rog pe Tămăsescu să mă mute de-aci şi am tenmi'nat !

Încruntat nevoie mare, a bătut mult o darabană nervoasă, cu degetele dumisale femeieşti, pe sticla curată a biroului, şi în virtutea unei inerţii mintale, uşor de Înţeles, a început numaidedt să se gindească în ce oraş i-ar fi mai prielnică mutarea...

Asta nu l-a împiedicat, însă, peste dteva ceasuri, să răspundă graţios la toate întrebările lui Floreanu, ovre- iayul mititel şi

viu ca o zvîrlugă veselă, agent de asigurare şi corespondentul unui discret ziar din capitală.

In astfei de împrejurări, e lesne de priceput de ce a dat dm umeri şi de ce a zîmbiit domnul Elefterescu, atunci cînd i s-a raportat că podarul de la Călieni a avut o în timpi are ciudată cu doi oameni, oare au trecut Şiretul - aşa cum se ştie că l-au trecut.

Gu toate astea, judecătorul şi-a făcut datoria de a înştiinţa parchetul din Putna, ca şi pe cei din Govumlui, că Manlache Pleşa poate să fi trecut pe teritoriile lor şi, prin urmare, să-şi ia măsurile ce vor crede de cuviinţă.

Dar, diotiind adresa, era vesel şi-i venea să zburde.

Il ispitea nebuneşte să scrie pe amândouă adresele o frază cam în fekil ăsta :

„Avem informaţii *absolut precise* că individul... ebc., etc. a trecut pe *teritoriul judeţului dumneavoastră..."* Simţea o nevoie mai tare dedt conştiinţa lui profesională să intre şi el în „mistica populară", cu care îi impuiase capul Virgil Predescu. Asta l-ar fi mîngiiai puţintel de dureroasa înfrîngere pe care o suferise şi l-ar fi răzbunat înitrudtva de rid icului în care se simţea învăluit, deoarece l-ar fi împărţit cu alţii, iair în mustăcioara lui de amorez american, ar fi putut - în sfîrşit ! - să cidă şi el de dneva.

Privirea serioasă a copistului l-a întors totuşi la gravitatea profesională. Fraza a şerpuit lînnedă :

„Din informaţiile pe care le avem, n-ac fi exdus ca individul...."

Şi totuşi telegrama procurorului din Focşani a schimbat faţa lucrurilor. A citit-o de patru

ori pînă s-o Înţeleagă bine şi s-a uitat, ritind-o in şir, de la cap la coadă, în vreme ce pe valul de singe care năpădise la creier şi-i frigea obrajii, săltau, ca intr-un iureş neîn- finînat, toate veleităţile şi toate visurile de maă înainte.

„Cantonierul Petrache Sava prim mal Şiret Nămoloasa. Refuză declaraţii privitor Manlache Pleşa. Cercetări continuă. Dispuneţi

Cînd ţi-a venit în fire, i s-a părut că toată carnea i-i un imens furnicar. A intrat în el un neastâmpăr bolnav, care îl ameţea. Săreau muşchii din loc, cum sar arcurile scăpate din dempuşul lor, iar toate mişcările i s-au făcut scurte şi tăiate, ca la un cwn speriat.

De câtă grabă avea, i s-a părut că telegrama e un mijloc de comunicare învechit şi greoi. A pus mina pe telefon să vorbească direct. Asta îi mulţumea oarecum dorkiţa să se afle chiar Ln dipa asta, acolo, la Focşani, înaintea compiicelui. De s-ar fi putut, ar fi făcut şi un interogator la telefon...

Decît, telefonul e ca măseaua găunoasă. Nu te mai chkiuie dnd vede firma dentistului - asta îi dovedeşte lămurit că te poţi lipsi de ea - dar nu-ţi dă voie să bei un pahar de apă cînd mori de sete.

Or, domnul Elefterescu, cu adevărat murea de sete, în felul lui...

A întrebat telefonista :

- In cît timp ajunge la Focţami o telegramă urgentă oficială ?

- In dteva ore... două... trei... patru... după cum e firul liber...

- Acum firul e liber ?

- întrebaţi dumneavoastră la telegraf, vă rog... a răspuns înţepat glasul acru şi cepeleag.

Domnul Elefterescu s-a sîdit:

- Domnişoară, aici e judecătorul de instrucţie Elefterescu şi mă interesez, deoarece e o chestie de servidu

- ceva foarte grav... Fii bună, te rog, şi întreabă dumneata, fiindcă ţi-i alături...

Fata i-a răspuns leneşă şi fără nici o plăcere :

- Aşteptaţi la telefon.

Apoi, a stupind pâlnia, i-a spus colegei care o întrebase :

- Gne-i, dragă P

- Ia, fandositul de Elefterescu... nu pot să-l sufăr !... Dar Simion unde e ? Să-d trimit la telegraf pe el, că de dragul sticlei lui dim ochi, nu mă mişc nici moartă.

Şi nici nu s-a mişcat. Iar in vremea ce, în pilnia pusă pe măsuţă, glasul domnului judecător scanda nervos o chemare în gol, telefonista cu pdepţi mani şi şolduri de băiat, ascunse în şorţul cenuşiu al meseriei dumisale, îşi scobea negrul de sub unghie cu o spelcă scoasă din claia cocului suit pe moalele capului.

Dar, in sfîrşit, Simian a venit şi a făcut, el, cei zece păţi de trebuinţă, cu călcătura lui de raţă pusă pe picioare de cavalerist.

- Aloo... domnule, şi i-a făcut cu ochiul vecinei, şoptind : Nu-i zic „judecător", ca să-i fac în ciudă... Aloo ! Domnule ! Linia e liberă peste o jumătate de oră... Dor telegrafista de serviciu nai poate să garanteze că telegrama ajunge înainte de două ore, pentru că poate oficiul Focşani n-are biciclistul la dispoziţie imediat...

- Mulţumesc.. Dar dacă telefonez, capăt legătura tîrziu ?

- Nuu... puteţi telefona mai repede ceva. Aşteptaţi acum, că vorbeşte laşul. Când s-o termina, intraţi dumneavoastră.

- Bun. Atunci îmi dai parchetul Focşani. Chiar pe domnul procuror...

- Cu cine să vorbească ?
- Am spus o dată... cu judecătorul de instrucţie Toni Elefterescu 1
- De la tribunal ?

Elefterescu s-a supărat de atâta imbecilitate şi a riojit tău, brutal şi batjocoritor :

- Nu I De Ia... pompele funebre... sau de la şcoala profesională.
Acum i-a venit riadul telefonistei să se supre. I-a sisîit un răspuns categoric :
- Vă poftesc să vorbiţi serios !
- Apoi cum să-ţi vorbesc, dacă mă întrebi aşa ccva > O dată ce sînt judecător de instrucţie, unde vrei să fiu ? Sigur că la tribunal !
Ţinindu-se să n,u pufnească de ris, femeia i-a întors demnă :
- Mai intîi, că eu nu-s de alea să ştiu ce e pe la tribunalul dumneavoastră I Şi pe urmă, eu n-am întrebat dacă smteţi cu slujba la tribunal ori la şcoala profesionali - asta vă priveşte personal şi mie nu-mi face nid cald, nici rece...
- Apoi atunci - de ce mă întrebi ?
- întreb, fiindcă vreau să ştiu de unde vorbiţi, ca să pot să vă dau legătura... Aţi înţeles ?
Foarte umilit de ridicului în care-1 aruncase stupida lui supărare, Elefterescu a scoborit imediat tonul.
- Bine... mă rog... om crezut... In sfîrşit... vorbesc dc la tribunal I Dar să ştiţi că e un caz foarte urgent...
Răspunsul a venit tkziu şi tărăgănat:
- Aşteptaţi atunci legătura. Vă sun eu.
Şi rîând, telefonista a scos fişa :
- Aşteaptă tu, pînă ţi s-o aburi sticla din ochi !..., Apoi, întoedndu-se la vecină : II las moştenire Angelicei, dnd o veni la schimb.
Cealaltă fată s-a alarmat plină de simpatie şi milă :
- Vaaai, săracul I... Două ceasuri... dnd poţi să-i dai legătura imediat!
- Nu pot să-l sufăr... Şi pe urmă a fost măgar !
- N-a înţeles omul... - de obicei e aşa de

bieneleve [I]..* Lasă-mă să-l servesc eu, zău.
Şi fetişcana slabă şi urîtă, cu cap de oiţă galeşă, se ruga de-ţi era mai mare dragul... Numai că cealaltă îşi lipise bine sprâncenele una de alta, la încheietura oaşului şi creţul greu şi dirz dintre ele spunea sigur şi scurt :
- Pînă aid ! I
Şi pînă aici a fost. Degeaba a sunat domnul Elefterescu de zed de ori. Zed de pretexte au ieşit, ca ciupercile, să-i închidă gura. N-a avut legătura cu Focşanii dedt după două ore, din mama, din graba şi dim inima domnişoarei Angelina, care rîmnea de muk la tînăcul magistrat, din tot adâncul modestiei şi al mahalalei ei, tocmai fiindcă purta monoclu - cel mai înalt punct pe care îl atinge eleganţa bărbătească - după părerea dumisale. Dar graba şi suirîsul feridt al fetei înalte şi blînde, ca o luminârică sentimentală datinată de vînt, au fost de prisos. Procurorul din Focşani nu era la birou şi nu se întorcea dedt peste două ceasuri.
Altă întârziere... şi altă frămîntare pentru domnul Elefterescu.
- Domnule judecător, stau în legătură cu Focşanii şi imediat ce s-o întoarce dumnealui la birou, vi4 dau la telefon... l-a încredinţat dulce, cu guriţă de flirt păcătos, domnişoara Angelina.
Şi fata s-a ţinut de cuvînt. I-a dat legătura cu procurorul de Focşani în mai puţin de un ceas...
Toni Elefterescu a răsuflat violent şi adine :
- Uuuuf ! In sfîrşit! Şi a început să spuie colegului din Focşani îndntarea lui că bătiriinuil a fost prins.
Celălalt l-a întrerupt :
- Dumneavoastră sînteţi judecătorul de instrucţie din Tecud ?

I Binecrescut (fr.).

- Da, domnule procuror.
- Aţi primit telegrama mea ?
- Da ! da I Şi tocmai la ea vreau să vă răspund 1
- Bun ! Atunci aştept telegramă.
- Păi, acum vreau să vă spun tocmai răspunsul 1
- Şi anume ? 1
- Să trimiteţi arestatul aid !
- Bine 1 Imediat ce primesc telegrama, îl trimit I
- Ce mai este nevoie, dacă vă comunic verbal ?
- Şi cu ce-mi dovediţi dumneavoastră că sinteţi jude* cătorul de la Tecuci şi au sinteţi, de pildă, Manlache Pleşa, care a aranjat conversaţia asta ca să-şi scape tovarăşul... etcetera... etcetera...

Elefterescu a rămas încremenit. N-a mai stăruit. A mulţumit şi a închis telefonul. Apoi a scris telegrama oficială, foarte sorbit, şi a trimis-o la poştă. Acum ştia bine că pînă a doua zi dimineaţa nu mai are nici o nădejde să mai vadă pe bătrînul Petrache Sava.

Şi s-a descoperit, deodată, mai nemulţumit de toate şi mai doritor ca oricînd să se mute din oraşul ăsta mititel şi murdar...

A doua zi dimineaţa, pe birou îl aştepta o telegramă din Focşani.

„Sigur ! Altă întârziere - a afurisit el în gînd - ori cine ştie ce complicaţie neprevăzută ! Ce ţară de formalităţi idioate..."

A deschis-o încet :

,,Azi ora zece expediem arestat cantonier Petrache Sava, escortă puternică. Anexat proces-verbal copie interogator, cufii, jurnal."

„Cuţit... jurnal... ce-o mai fi şi asta ?" s-a întrebat judecătorul uLdndu-se la ceas şi luînd o înghiţitură din cafeaua acră, dar caildă şi binevenită pe răcoarea aceasta a dimineţii.

Totuşi, telegrama l-a înveselit. Nu-1 mai frământa graba de ieri şi începuse să vadă iarăşi greul lucrurilor. Căci aoum avea nu numai un reazim, dar şi un adaos de răspundere... fiindcă arestatul putuse să fie cel mult o gazdă tăimii toane şi nimic mai mult. Prinderea lui era deci - ca să zicem aşa - un succes bun die speculat la gazetă, dar atâta tot.

„Un succes moral l a gindit Elefterescu, prin vorbele lui Virgil... Dar pe urmă ?"

In orice caz, fercheşul magistrat a chibzuit că prinderea cantonierului lingă Nămoloasa făcea de crezut .povestirea podarului din Călieni. Urmarea firească era încredinţarea

că Manlache Pleşa a ieşit din judeţul Tecuci. Iată deocamdată un mare câştig.

Elefterescu îşi dădea seama că poate să strângă jandarmii de pe câmpuri şi din sate, iar el, personal, scapă, prim asta, de groaza ridiculului, care creştea în fiecare zi şi in fiecare ceas... După cele întâmplate la telefon între el şi procurorul de Putina, i-ar fi părut chiar foarte bine ca Manlache să-şi bată joc de toate măsurile de prindere pe care le va lua Lngîmfaitul de acolo. Şi astfel, pentru a doua oară, domnul procuror Elefterescu s-a simţit încorporat in mistica populară.

Cu toate acestea, se mai încorporase o dată. Şi anume, la cofetăria Pangalos, cu o seară înainte, dnd i-a şoptit vesel lui Virgiil Predescu :

- Cantonierul a fost prins şi mîine, cel mai tirziu poimiine, il am aid...

Cum se vede, judecătorul şi-a închipuit că, spunîtid în şoaptă o veste tainică, nu mai e nevoie să recomande tăinuirea desăvîrşită. Dar Virgil Predescu a văzut im şoapta prietenului său numai semnul modestiei unui biruitor, numai pudoarea victoriosului şi a fost de două od mişcat: o daită pentru biruinţa unui prieten şi a doua oară pentru modestia asta, care dovedea un suflet superior. S-a simţit oiîndiru de asemenea prieten şi a încercat să-l răsplătească in măsura puterilor lui. Iar cum puterile lui erau mai cu seamă vorbele lui, pînă a doua â dimineaţa, tot Tecuciul ştia că Manlache Plleşa a fost prins şi se află, legat în fiare grozave, la arestul preventiv. Toate dezminţirile date lumii, care umplea strada în faţa arestului, au fost zadarnice.

„Pesemne au ordin să spuie că nu e aici, de teamă să nu se întâmple cine ştie ce...“

Dar in tirgul acesta mititel, vestea că Manlache Pleşa a devenit peste noapte concetăţean, fie ei intr-un fund de chilie, cu

zece lanţuri la mâini şi cu o mie de gratii în ferestre, a zvârlit ca un praf general de febră. Manlache Pleşa încetase de mult să mai fie un om. Era o jiganie fioroasă, apocaliptică. Pe pielea lui gloanţele lunecau, ia mînile lui de piatră stâncile porneau să geamă. Ocnaşul putea - dacă ar fi vrut - să înşface în braţe muntele Ceahlău şi să-l trântească peste oraş, ca să-l facă muşuroi Mistica populară" - spusese bine Predescu 1...

Numai că mistica asta populară avea totodată şi faţa cealaltă... O impresionase hăituiala aceasta de atîfcea săptămîni, făcută cu sute de jandarmi, cărora Manlache- uriaşul le scăpa printre degete, fără să ucidă pe nimeni şi mai ales — *mai ales* - fără o armă la dinsul...

Ce copil n-a fost fericit în alipa dnd voinicul din povestea pe care i-o spui zvîrde arma din mină şi strigă, celuilalt, cu oare se luptă :

- Tu, ou cuţitul... eu n-am nevoie !...

La urma urmei ce-i „mistica populară" dedt copilul acesta permanent în fiecare om în pacte, şi viu, dat pe faţă fără sfială, în inima gloatei ?...

Şi aşa, inima teoucenilor a început **să** tremure într-un amestec înfrigurat de podi opuşi, care s-ar putea semui, într-un fel, celei mai ispititoare dintre bucuriile tîrgurilor **noastre** : dulceaţa de dreşe amare...

Cînd au început a zbimii telefoanele cu fdidtări şi cu întrebări, Elefterescu a rămas năucit. Ca culme, pe la unsprezece s-a pomenit cu *Sufletul Tecuciului,* gazeta pe care Pincu Weisstnann - cel cu tipografia micuţă de pe strada Sfîntul Ilie - o scotea ori de rîte ori cumnatul său Catz, depozitarul de ziare, primea o telegramă importantă de la Bucureşti.

De astă dată, *Sufletul Tecuciului* confirma toate zvonurile din tîrg şi încheia :

„Sigur, în interesul cercetărilor ulterioare,

parchetul local, in frunte ou distinsul şi aşa simpaticul domn jude de instrucţie al nostru, Tonică Elefterescu, dezminte aserţiunea aceasta, profund senzaţională, pentru a au impieta publicul asupra mersului justiţiei... *«Pereat mundus, fiat justitia!»*[I] - aşa ziceau 6trătnoşii noştri.

I „Piară lumea, facâ-se dreptate !“ (lat.) .

Dar noi, ca ziar independent şi care s-a impus in stima onor. P. T. tecucean, care ne-a apreciat întotdeauna, avem şi noi o datorie, pe care ne-o facem din a -animţa o veste aşa de exorbitantă.
Căd noi trebuie să respectăm oriand survine ocaziu- nea proverbul nostru latinesc înscris pe antetul gazetei : *«Pereat mundus, fiat lux !»* [I]".
Furios, magistratul a făcut fiţuica boţ şi a zvîrlit-o dt ■colo, scrişnind :
- Extraordinar !
Virgil Predescu, care-i venise sărind dte patru trepte o dată ca să-i aducă gazeta, a făcut o mutră amuzată :
- Şd acu ce te superi ?
- Dar cum să nu mă supăr ?...
- Păi, de ce, dragă ?... Chestia asta fce-a făcut într-un ceas zeul oraşului.. Marele biruitor...
- Dac nu-i adevărat, *mon cher!*
- Ia iasă modestia la o parte, măi dragă ! E o biruinţa mare I
- Ce biruinţă, *mon cher,* nu mă mai înnebuni şi tu !
- Cum ce biruinţă ? Dar ce, era uşor de arestat ?...
- Dar nu e arestat, *domnide,* pricepe !
Virgil a înţeles că, de vreme ce Elefterescu i-a zis „domnule", lucrul se schimbă la faţă, şi a tăcut. Judecătorul însă a sărit de pe scaiun, ca un turbat, şi a început să măsoare lungul biroului ; pentru el împrejurarea era cu adevărat groaznică. începuse să creadă că n-o să mai poată ieşi pe stradă de ruşine, atât de ridicolă era situaţia în care-1 punea fiţuica lui Weiss- mann.
Dar prin ochii lui Predescu a trecut o ludre

I „Piară lumea, (acă-se lumină I'* (lat).

dudată. A ridicat boţul de hirtie, a desfăcut foaia, a mai dtit-o -o dată şi a rămas cu privirea la prietenul său. Negreşit, interesul justiţid era să nu mărturisească. Dar, aseară, Toni spusese totuşi de arestarea bătrmului. Pe urmă, cei doi urmăriţi fugiseră împreună, aşa că e greu de

înţeles ca Manlache să-l lase acum pe cantonier să fie arestat, ciad odinioară a riscat gloanţele atâtor carabine, ca să-J scape... Intr-o fulgerare de-o alipă, nasul deştept al lui Virgil a mirosit farsa.

- Ia ascultă, mă actorule ! Deşi eu ar trebui să fiu .supărat, că mie nu mi-ai spus, trec peste asta, dar n-o mai continua.

- Cee ?

- Că farsele nu merg cu mine ! Eu ştiu să tac oricît vrei, aşa îndt poţi să-mi spui adevărat...

Cu vorbele astea, Elefterescu s-a înfuriat în aşa hal, incit şi-a făcut praf monoclul de duşumea. Din doco- tul de vorbe pe care le-a auzit, Predescu a înţeles că prietenul lui vrea să ţie taina şi faţă de el. Aşa stînd lucrurile, supărarea i se pricepea uşor. Foaia lui Weiss-mann pesemne că strica anumite socoteli judecătoreşti, pe care un profesor nu avea de unde să le ştie.

Aşa se explică de ce a zâmbit Predescu dnd magistratul a încheiat cu spume la gură :

- Şi ca să te convingi, hai pe la douăsprezece şi zece la gară, dnd vine trenul de Focşani, să vezi cu •ochii tăi pe cantonier...

Atund profesorul i-a răspuns în glumă :

- Ai nimerit-o prost, frate Tonică, fiindcă exact la douăsprezece şi zece vine şi ministrul Instrucţiei, aşa îndt îi facem primire oficială, cu toate şcolile...

O clipă, complicaţia asta l-a scos din sărite

pe judecător. Dar, repede şi-a făcut socotelile şi a cumpănit:

- Mai bine I O să vă vedeţi de ministrul vostru, acolo - şi n-o să mai zgîiască ochii nimeni la jandarmii mei. Apoi a inchciat răzbunător : Dar pe tine te poftesc să te uiţi, să te convingi. Altfd, sînt în stare să nu-ţi mai dau bună ziua in viaţa mea.

După plecarea lui Predescu, n-a mai cercat să convingă pe nimeni. îşi dădea seama că e cu neputinţă să lupte cu zvonul.

Dar la un moment dat, după ce-i telefonase pînă şi ■prefectul, a rămas citva timp buimac ; apoi, furat de
o apă fără zăgaz, a început să telefoneze şi el ba la arest, ba la compania de jandarmi, ba la subprefecturi, îl îmboldea băiuiiaJa că trebuie să (ie cit de dt adevăr Ln zvoama asta nebună, de vreme ce a pus foc pe o lume întreagă şi se întreba dacă nu cumva Manlache e prins de-a bineiea şi ţinut ascuns pentru stabilirea drepturilor la ced zece mii de lei din premiul Hrisan- teşilor.

De peste tot răspunsul era însă aceiaşi : nu s-a prins nimic, nu se ştie nimic. In mod normal, Elefterescu putea să fie încredinţat că ocnaşul n-a fost găsit. Dar, ca şi and ar fi trebuit ca fiecare lucru să se întoarcă şi asupra lui, s-a surprins că nu mai crede nici el pe nimeni.

Mistica populară îl cucerise încă o dată...

Şi-a luat toate măsurile de siguranţă pentru primirea şi transportul arestatului. A trimis la gară un pluton de jandarmi, împreună cu duba arestului - care avea ordin să ocolească pe departe de centru, atit la venit, cît şi la plecat. Apoi a pornit şi el, să (ie de faţă la primirea bătiînului şi să-l întovărăşească pînă la celula de la arest, unde voia să-i ia cel dinţii interogator.

Gara, îmbrăcată cu tot felul de steguleţe,

ghirlănzi de lăstăriş şi placarde cu urări ocazionale pentru faţa simandicoasă, părea, o sorcovă maxe, mare de tot şi tare la nelocuil ei pe vremea, aceasta călduroasă şi plină de soare. Asta, cit priveşte partea de sus, partea îngheţată, decorul. Căd pe peron, domnii îmbrăcaţi solemn, cucoanele cu rochii luminoase, drduriile vinzolite de copii gureşi şi alămurile fanfară de roşiori dădeau o frematare surdă şi vesdă, plină de aer sărbătoresc. Mirosea a piatră stropită proaspăt, a ghete lustruite proaspăt, a came spălată proaspăt, a odicolon ieftin... şi a pudră de orez dată proaspăt şi circumstanţial. In sfîrşit, mirosea a aşteptare. In lumea asta mică şi vie, nu făceau pată supărătoare şi nu distonau dedt pasagerii obişnuiţi, care îşi aşteptau trenurile. De altminteri, se simţeau ei stingheriţi de inoportunitatea lor. Iţi era mai mare milă, zărindu-i cum se trudesc din răsputeri să ocolească rindurile şi ordinea şcolarilor, doar-doar nu U s-or vedea geamantanele, care le trădau meschinăria şi prozaismul, într-un ceas înălţat ca acesta.

Fireşte, de la copilaşii cu ochii de bold şi nas dt cireşica, pînă la domnul Pintilie Garabet, „de geografie" - cel moi gras, mai mustăcios şi mai vechi profesor din târg - toţi partidpanţii locali îşi învkteau discuţia în preajma prinderii lui Manlache.

- Ne spune d, Virgillică Predescu, detalii interesante, gîlgîia răguşit domnul Pintilie cucoanei dumi- sale, duduca Fâniţa, o femeie fătă tinereţe şi fără bătrâneţe, slabă, înaltă, serioasă, cu panglică neagră la git, ghete cu bot lung şi nasturi albi.

Dar Predescu nu vroia să-şi arate nasul pe peron. In primul rând, ştia dte mii de întrebări îi aţin calea şt pe urmă aştepta şi el să vadă ce era adevărat din cuvintele lui Elefterescu. Mai

drept vorbind, aştepta să se încredinţeze că spusele judecătorului erau mincinoase
- farsă de actor - cum le socotise dintru început. Iată deci pricina pentru care a făcut ochii aşa de mari cînd a văzut plutonul de jandarmi intrând în gară şi a zărit, în acelaşi timp, duba arestului cotind sub plopii dinspre stânga şi oprindu-se la poarta care dă de-a dreptul la peron.

Dar mirarea i-a fost la culme, cînd însuşi judecătorul a sărit dintr-un foleab de birjă şi după cîteva vorbe- schimbate cu vizitiul dubei, a intrat pe peron, pe dina- fara gării. Atunci aproape că s-a încredinţat de o parte din spusele lui Elefterescu. Dar s-a încredinţat în feluî lui. Adică, a fost absolut sigur că judecătorul vine să primească, nu pe cantonier, ci chiar pe Manlache - dacă nu cumva pe amîndoi deodată.

In gară, firește, venirea plutonului de jandarmi n-ar fi făcut nici o vîlvă, dacă n-ar fi sosit Elefterescu taurina lui.

Şi încă asta n-ar fi însemnat mare lucru. Mulţimea ştie să răsiplătiească totdeauna cu zarvă plăcută marea popularitate a biruitorilor şi a oamenilor însemnaţi, cum era astăzi judecătorul nostru. Dar înfierbântat în arşiţa meseriei şi a nervilor lui biciuiţi, magistratul nu avea vreme să prevadă dedt o faţă a râului şi a primejdiei. De aceea, a luat deoparte pe şeful gării şi l-a. pus să telegrafieze înainte la Mărăşeşti, ca să se comunice în ce vagon se află arestatul. Asta, să ştie dumnealui unde să-şi îngrămădească jandarmii şi pe unde să taie pîrtia mai scurtă pînă la dubă.

Dar cînd aprinzi praf de puşcă, e totuna dacă ai cit încape într-un degetar ori ai zece vagoane. Un chibrit.
ajunge prea destul şi face slujba la fel şi tot aşa

de repede. Aşa îndt întrebarea lui Elefterescu a fost cum e chibritul aprins. S-a aflat, ca fulgerul, că e un arestat în tren. Şi de bună seamă, de vreme ce însuşi judecătorul de instrucţie se osteneşte să vie, ba aduce cogeamite pluton de jandarmi cu dumnealui, numai arestat de rind nu poate să fie cel aşteptat în tren.

Dar poate că numai asta încă n-ar fi dus lucrurile unde le-a dus, dacă, după venirea răspunsului de la Mărăşeşti, nu s-ar fi nimerit ca vagonului în care era moş Petrache să-i vie locul să tragă tocmai în dreptul muzicii roşiorilor.

Intr-adevăr, Elefterescu a dat ordin jandarmilor să facă un careu cu gura deschisă la linie şi cu un rind de jan- darmi în dosul şinelor, chip să înconjoare vagonul din toate părţile. Careul nu avea loc însă, din cauza muzicii.

Fanfara era scoasă în faţă, nu numai din pricina tunicilor roşii cu şireturi negre şi a alămurilor straşnic de lucitoare în lumină, dar şi de nevoie. In altă parte s-ar fi auzit înfundat şi fără măreţia trebuitoare. Din pricina aceasta, cînd judecătorul a cerut mutarea fanfarei, s-a născut un adevărat scandal. Degeaba au stăimit profesorii şi degeaba i-a şoptit Virgil în ureche :

- Dragă, dar strici tot aranjamentul peronului, pricepe I Şi vine cogeamite ministrul.

Elefterescu, încăpăţânat, i-a răspuns băţos :

- Şi zece miniştri să vie... nu pot! E prea grav lucrul, ca să risc cine ştie ce... *Mai ales* la o învălmăşeală ca asta, trebuie să-ţi dai seama că am obligaţia să fiu cu ochii în o mie... Tu nu înţelegi că, de fuge prin vălmăşagul ăsta, nu

pot trage un foc de puşcă ?

Avea dreptate, şi Predescu a tăcut. A tăcut, mai ales, fiindcă ştia ce om e Manlache Pleşa. De aceea s-a dus la profesorii lui şi le-a explicat :

- Are dreptate. Nu stăruiţi să spun ce e, dar nu trebuie să ne luăm răspunderi aşa de mari...

- Păi bine, frate, ce arestat mai e şi aista ? a întrebat conu Pintilie. Manlache îi la arestul din tîrg, nu ?

Predescu a dat din umeri :

- Nu ştiu, nu vrea să spuie...

- Eeee 1... Te pomineşti că acu ii aduce... Să ştii că aiasta-i tătă chestia I

Cineva din spate a adăugat :

- Păi, ce alta ? N-ai înţeles ? Vine el, coşcogea judecătorul de instrucţie ţi atiţia jandarmi, numai de florile mărului ?

Altul a întărit :

- Să ştii că Manlache e, lua-l-ar benga !

Dar dracii de copii trăgeau cu urechiuşile acelea care ştiu să audă dumnezeieşte ceea ce nu se cade auzit. Ochişorii loc, dt bobiţa bozului, s-au făcut maci şi muţi. Gurile roze s-au ţuguiat într-o grijă pe care n-o merita frăgezimea lor şi... înoet-incet, zarva aceea veselă şi plină de lumină, ca o creangă nLnsurie de dreş înflorit, a intrat într-o tăcere şi intr-o negură de spaimă înlemnită şi întrebătoare.

In vremea asta, magistratul izbutise să împingă fanfara în gard, şi întocmise pătratul lui de jandarmi ;i acum se plimba în el, singur, hapsîn şi crîncenit, ca şi dnd pentru d făcuse ţarcul acesta de trupuri şi de puşti, ca şi dnd pe dînsul voia să se apere de ochii muţi ai peronului întreg care îl privea.

Căci acum, toţi ochii numai pe dînsul îl priveau - pe dînsul şi pătratul acesta, în care trebuia să se săvîrşească, aşa, ca un fel de

tainã mare şi fioroasă, cum ar fi,, poate, o uddere de om osindit la moarte... Şi în cele dteva minute care au trecut pînă şi-a chiuit trenul venirea, puţine au fost minţile unde să nu fi înţăncuşat dorinţa de plecare, părerea de rău a venirii şi teama, teama mare că ocnaşul cel uriaş avea să înşface patru soldaţi într-o mină şi sâ bată cu ei toată lumea de pe peron, cum a bătut Samson o armată întreagă cu falca unui măgar.

In asemenea împrejurări dne l-ar fi osindit pe Neculai Lungu, dascălul acela blajin şi zîmbitor, că nu este in stare să ţie atenţi cei două sute de copii care trebuiau să dnte urare înadins făcută de dumnealui pentru prilejul acesta :

„In fine ziua mare a sosit I
Excelentă, Hi binevenit !
E zi mare ! E zi mare !
Da 1 Mare. mare, foarte mare !“

Un hamal de pe linia a doua a sărit in două salturi pînă la marginea peronului, ca un izăltat:
- Vinee !
Apoi, repede, a trecut lingă cordonul de jandarmi ; nu pindise trenul pentru ministru, îl pândise pentru Manlache...
S-a făcut o zarvă nebună... Domnul Neculai Lungu a dat tonul...
- Do-re-si-re-doooo...
Trenul pufăia din foailde lui de fier, huruind aproape, tot mai aproape. Fanfara a plesnit în note aspre şi tari, pe dnd locomotiva a ţâşnit imensă, fierbinte şi neagră, de-a ras, ca un cuţit uriaş, tot soarele din marginea peronului. U>n monstru care aduce alt monstru, la fel de uriaş, la fel de negru, la fel de primejdios...

„In fine ziua mare a sosiiin...

Excelenţă, fiiii...“

Cintau copiii, zbîmiia fanfara, uda trenul, iar ochii umblau întrebători şi speriaţi spre o cuşcă de fier cu o dihanie din cea lume in ea... De ministru uitase toată lumea. In schimb, toată lumea căuta să desprindă direcţia ochilor lui Elefterescu.

„...binevenit I
E zi mare, e zi mare I
Da, mare, mare, foarte maa...aa...are !“

Roşiorii suflau înnebuniţi în alămurile lor, dar măsura ■era uitată de mult. Copiii, cu capetele întoarse, dadără unii peste alţii, rupseseră alinierea, cum rupseseră şi alinierea dnteoului... Iar din toată învălmăşeala asta de dntec, de ochi şi de spaimă, ieşea ceva care dădea un sens pământesc iadului.

Ministrul, senin şi dulce, a coborît cu zâmbet trandafiriu pe buze, cătind cu ochii „Domnul discurs"...

Dar severul Iorgu Carpen a înghiţit de trei ori pînă să înceapă cuvîntarea, pe care o învăţase pe de rost.

- înalt oaspe ; părinte al cărţii ; în sfîrşit, domnule ministru !... Astăzi, cu mic şi cu mare...

Singurul lui noroc a fost faptul că a avut isteţimea să ocolească aşa fel pe ministru, îndt să-l întoarcă, nesimţit, cu spatele spre pătratul de jandarmi. Dar asta n-a făcut-o să-l ferească pe ministru. A făcut-o să vadă ol.

In hmiala asurzitoare a fanfarei, discursul început se încăpută penibil in vorbe bolmojite, rupte ori repetate pînă la exasperare. Dar după două fraze numai, tot peronul a tresărit ca ars de acelaşi fier. Elefterescu şi-a fixat locul în oare aştepta, iar ochii lumii vedeau dinainte jivina de prăpăd, care trebuia să apară...

Iată-1... Nu !... E un jandarm voinic şi întunecat. A rămas pe scară şi face loc altcuiva să treacă. Acu trebuie să fie Manlache I
Iată-1... Nu !... Alt jandarm, mai voinic şi mai întunecat. Rămine şi acesta pe scară, cu o treaptă mai jos... Acu trebuie *neapărat* să fie el...
Iată-1...
Nu iese nimeni...
De ce întfrzie ?...
Ce se petrece acolo, de dă din mină, aşa de înfuriat, domnul Elefterescu ?...
Trebuie să fie ceva primejdios !...
Ceva !!...
Cevaaa !!!!...

Dar îin dipa aceea, moş Petrache se oprise sus, în uşă.
S-a uitat la fanfara strălucitoare de roş şi aur... apoi, ia mare bucurie şi zîmbet, a plesnit din buze cu inrin- tare şi fericire. Pasămite, lui ii plăcea cum cîntă. Dar vă- zînd că toţi ostaşii se uită la el, numai la el, ţintă la el, a fluierat lung şi a spus jandarmului care îi era in spate :
- Pfiuuu... Iote-teeee... Aşa se dntă la aristanţi ?.„ Păi, atunci e bine, bre...
Atunci însă, toată lumea din gară s-a năpustit spre cordon. învălmăşeala năprasnică şi larma înfiorătoare îl înnebuniseră pe Elefterescu.
- Dă-te jos mai repede !
Dar moş Petrache, foarte liniştit şi cuviincios, s-a rugat dulce :
- Stăi, să mă uit oleacă... că tate-i frumos !
Jandarmul din spate l-a împins puţinei mai mult decît
se cuvenea, şi bătrinul, care n-avea vreme să vadă unde calcă, a venit ghem la picioarele

judecătorului.

Ţîşnirea asta de piatră scăpată din praştie a scos un ţipăt de spaimă pe tot peronul...
Cantonierul a ridicat capul, rîzînd la magistrat, ca la un prieten vechi:
- Daci-i omul nătîng, ii nătâng şi gata 1...
Numai că, în clipa aceea - abia in clipa aceea - a dat de ochii cumpliţi ai lui Elefterescu şi de monoclul lui. S-a sculat încet şi 6-a scuturat de praf...
Lumea s-a boldit de uimire şi neaşteptate... Bătxine- liul acesta să fie Manlache ? Căci altul nu s-a mai dat jos. Şi nimeni nu s-a gîndit că, lingă Manlache, mai era unul die arestat...
Numai copiii, mici oum erau, şi prăpăstioşi cum sînt, l-au văzut mare, mare de tot şi fioros... fioros ca dihă- niile băsmite... De aceea, cînd moş Petrache a dat cu ochii de ei, a âmbit:
- Pfiuuu, bată-i norocul de gigîJici... Ie te uită gogonelele moşului I... Copiii s-au dat înapoi, ca de-o mare teamă... Bătrinul n-a văzut. Dudmdu-se spre duba lui, dădea din umeri către jandarmul de lingă el. Mai mare oăcazu, dotn'le ! Să n-am eu dţiva pitari acolo, să le dau să ieie acadele !...

In mijlocul peronului gol, ministrul, zimbiitoc, asculta înainte discursul lui Iorgu Caspen, gîndindu-se totodată Ia ce avea să-i răspundă... Dar adevărul e că nici nu asculta, nici nu se g&ndea. Se uita la un afiş pentru unelte agricole, unde era o ţărancă voinică şi frumoasă, ou secera pe umăr. Ministrul o deabrăcase in gind şi-i plăcuse. Acum âmbea leşiat ţi vag, pentru imaginea savuroasă din el şi Dumnezeu mai ştie pentru ce...
Poate pentru o amintire, ori poate pentru că simţea ghesul să-şi mai facă o amintire.

Primul interogator luat lui moş Petrache l-a uluit pe Elefterescu. în zarva gării, în lumea multă de acolo, în enervarea din dimineaţa aceea, judecătorul nici n-a apucat să se uite mai bine la bătrîn. Dar în dipa dnd a intrat pe uşă, la cancelaria arestului, unde se dusese înadins, din nerăbdare, a stat o clipă nedumerit. Nu-1 mai cunoştea.

- Gum te cheamă pe... *dumneata ?*
- Păi, dom' procuror, pe mine...
- Eu sînt judecător de instrucţie...
- Aşaaa ?... Iaca n-am ştiut... Iertaţi... Că eu nu vă cunosc.

In aceeaşi clipă însă, prin mintea lui Elefterescu a plesnit un gînd usturător, ca un şfichi de harapnic.

„Au arestat pe altul..."

îndoit de toate cum era, greşeala i s-ar fi părut firească, mai ales că ea ar fi mărit la proporţii uriaşe ridi- culul în care intrase fără dorinţa şi fără vina lui. De aceea i-a fost cu adevărat ruşine să-i aducă aminte bătrânului că el e judecătorul care îl arestase odinioară la canton. A întrebat răstit, dar cu teamă :

- Cum, *dumneata* nu mă cunoşti pe mine ?
- Nu, dom' judecător... Că eu îs cu casa în Cudalbi
- cum ar veni, din ţinutul Galaţului. Care va s'că nu de prin partea locului, să ştiu stăpînirea...

Acu - ce-i drept ii drept - de felu meu, îs de la Hanul Conachi ; da am plecat de multişor de acolo - înainte de armată - aşa că pe vremea aceea era alt dom' judecător - unu conu Vartolomeu - matale trebuie să hi fost mititei de tot...

Elefterescu avea acum siguranţa că s-a făcut greşeala fatală. îi venea să pălmuiască pe

nenorocitul acesta din faţ*a lui, pentru nenorocirea pe care i-o aducea pe cap... A ţipat la ol :

- Dar cum dracu te cheamă pe *tine ?*
- Păi... Vasîli a Sandei...

Judecătorul şi-a şters apa de pe gît cu o batistă proaspătă şi s-a aşezat pe scaiun.

- Daţi-mi actele încoace 1...

Le-a citit, le-a învLrtLt şi nu-şi găsea în inimă curajul să înfrunte minciuna bătrîinul<ui.

- Atunci de ce te-au arestat pe *dumneata ?*
- Păi, iaca aiasta nu ştiu... Şi chiar v-aş ruga, dom' judicător, să-mi spuneţi şi mie de ce m-o ridicat jăndarii, că eu de loc au ajung cu mintea să pricep ce păcat oi hi făcut...

Dar Elefterescu, rămas cu ochii ţintă în ochii bărbrî- nuhii, a zărit o tremurare de ris sub pleoape şi s-a încruntat de-o bănuială. La urma urmei puţini sînt cei care nu tăgăduiesc adevărul, iar hîrtia de la Focşani dădea ■o dovadă care - totuşi - putea să însemne ceva : jurnalul cu reportajul special asupra fugii lui Manlache şi a cantonierul ui.

- Poţi să-mi spui *tu* de oe ai cumpărat jurnalul acesta? *Tocmai* jurnalul acesta ?...

Dar moş Petrache i-a răspuns liniştit:

- Păi, dom' judicător, să vedeţi. Eu am, aşa, o meteahnă, că cetesc totdeauna jurnale. Şi când m-o ridicat jăndarii, aveam la mine v'o cinci din ele. Da un dom' plutoner de la Nămoloasa le-o zvîdit pe celelalte, măcar că eu i-am spus că mă coastă bani şi nu le-am cetit.

Nu era nimic de scos de la el, iar Elefterescu aid au-ţi mai dădea osteneală. Era dinainte încredinţat că s-a făcuit o greşeală.
Totuşi, ca să-şi împace conştiinţa, a adus-o pe Rusanda, să facă o confruntare şi a urmărit foarte atent tot ce s-a petrecut.
Cind a intrat fata, bătrinul s-a uitat la ea ca la o făptură pe care n-ac fi văzut-o nicidnd în viaţa lui.
In schimb, Rusanda a făcut ochii mari, a zîmbit şi a spus :
- Moş Petra... dar n-a terminat. Ochii arestatului au privit-o nepăsători.
Magistratul a sărit de pe scaun.
- Va să zică ăsta e moş Petrache Sava, cantonierul 1 Nu ?
Dar Rusanda a plecat puţinei capul intr-o parte, îndoită. Barba mare a batonului îi albise de tot, faţa li era trasă, ochii îi erau străini. Nu mai ştia nici ea singură ce să spuie.
- Dă, dom' judecător, ce să spui eu ?... Parcă...
- M-o hi sămuind, dom' judicător... De un' să mă ştie copchiila aiasta, că nu-i din Cudalbi !
Numai că, la auzul glasului, Rusanda n-a mai avut nid
o îndoială. Şi-a dat seama, insă, că moş Petrache vrea să rămîie neştiut şi nu era fata lui Ţigău făptură sâ strice socotelile gazdei lui Manlache.
- Nu-i moş Petrache, dom' judecător... Acu, vezi 'mneata, de vreme ce i-am auzit şi vorba, pod să ipui că l-am sămuit. Drept îi că samănă puţinei, cînd nu caţi bine la el. Da moş Petrache îi mai altfel...
Spusele Rusandei, vorbă cu vorbă, erau şi în inima lui Elefterescu. Era firesc să le creadă.
I-a trimis pe amindoi la închisoarea lor şi a plecat în oraş să facă şi ultima formalitate : să telefoneze la Cudalbi.

Pe seară, cînd a venit răspunsul, a aflat că Vasile a Sandei era mort de vreo cind ani. Prin urmare, bătrinul minţea. Atunci Elefteresou a chemat ia pripă, la Tecuci, dţliva oameni din Călmăţui şi Griviţa, iar şefului de post i-a dat poruncă să vie cu nevasta cantonierului. Cum însă, din cele întâmplate, moş Petrache fusese dat afară din slujbă, baba se mutase cu tot calabalâcul tocmai la Matca, de unde era de locul ei. De aceea şeful şi-a cerut îngăduinţa să se ducă acolo, s-o ridice şi să vie cu dînsa.

Confruntările de a doua zi n-au dat totuşi roade mai bune decît dăduse confruntarea cu Rusanda. Tuturor martorilor li se părea la început că văd pe moş Petrache, pentru ca, la sfîrşit, să spună toţi că s-au înşelat.

Abia peste două zile, cind a venit şeful de post, s-au mai întâmplat oarecare zdruncinături. Căci jandarmul a spus numaidecât adevărul şi nu s-a lăsat ispitit, ca ceilalţi, de schimbarea din cantonier, ori de rugăciunea lui tăinuită. Numai moş Petrache a ţinut piept cu zîiubeţul pe buze, ca faţă de un copil cu năzăreli.

Elefterescu a prins însă inimă şi a făcut un interogator lung şi aspru. Confruntările s-au repetat de cîteva ori, pînă ce a simţit că bătrinul e sleit de puteri şi prin urmare, după toate legile justiţiei, pregătit să mărturisească totul.

Totuşi mărturisirea n-a sosit.

Cantonierul făurise bine-bine povestea lui şi cerea martori din Cudalbi, cu care să dovedească şi adevărul numelui şi vrăjmăşia care făcuse pe notarul de acolo să spuie că Vasile a Sandei a murit de cinci ani, cînd ştia bine că mai era în sat un Vasile a Sandei.

De fapt, bătrinul voia să câştige timp. îşi făcuse socoteala să lese vreme lui Manlache să se întremeze şi să apuce a pleca din bîrlogul lui. Şi lucru ciudat, au se gîndise niciodată că starea rănitului putea să se înrăiască şi să-l ţie acolo, ţintuit încă multă vreme, dacă nu cumva pentru totdeauna. Crescuse in el o credinţă tur-bure, dar oarbă şi îndârjită, în care îl vedea pe Manlache ajuns la lumină, la sănătate şi la vaza miluită a proniei cereşti.

Insă Elefterescu îţi păstra la urmă lovitura cea mare. Cînd a deschis uşa violent ţi a chemat bătrina faţă in faţă cu moş Petrache, ştia ata de bine că joacă o carte mare, definitivă, încât era emoţionat ca un jucător care-şi pune toată averea pe masa de joc.

Dac cantonierul era de piatră. Nici n-a clipit măcar.
- Uite-ţi bărbatul, babo ! a sipus scurt judecătorul.
Baba Marja a dat o dată din cap, ca şi dnd ar fi zis
că îl vede, apoi, astupindu-şi gura cu marginea tulpanului, a început să plingă încetişor, liniştită, cuminte, aşa cum făcuse toate lucrurile în viaţa ei, bună şi fără crîcnire.

Moş Petrache a simţit că i se înnoadă ceva în gît, pe uonă, ca o apă caldă i s-a coborît prin tot trupul, pînă în picioare. Era ostenit de moarte şi abia mai descleşta vorba din gură. A înţeles că au mai ţine şi a căutat în minte o altă potecuţă să încurce căile judecăţii. N-a găsit-o, dar pricepea că trebuie să-şi capete măcar atâta răgaz ca să poată găsi...

- Nu mai plînge, Mărio ; trece, bre, şi năpasta aiasta... Că tu, cel puţin, ştii bine că-i năpastă...

- D-aipoi 'mneata n-ăi fi aflat, Petrache, da pichenu tn-o dat afară de la canton şi acu-s miluită la Frăsina, sor'mea, la Matca.

Ochii bătrinului s-au îndurerat o clipă şi s-au plecat. A şoptit pe urmă domol şi fără cumpănă :

- Eu te-am scos, eu te-oi întoarce la loc, Mărio...

Atita a fosţ sfatul lor. In vremea aceasta Elefterescu
şi-a venit în fire din emoţia şi bucuria lui. A dat ordin să fie scoasă femeia afară şi a încheiat :

- De ce ai minţit pînă acum, *mi ticălosule* ?

- Apăi, dom' judicător, vream şi eu s-o mai văd o dată pe babă-mea... Şi cum am înţăles că, pînă la urmă, aveţi să mă puneţi faţă în faţă cu ea... Acu, dacă am liniştit-o săraca, poci să spui tot...

Elefterescu pin dea ochii mititei ai bătrinului

ţi era ciudos că nu lămureşte nimic în licărirea lor ciudată. A vrut să-i răspundă că minte, dar s-a răzgîndit. Iar cum
i s-a părut inutil să-i explice că putea să-şi vadă baba şi fără vicleşugul acesta, a trecut de-a dreptul :

- Atunci spune I

Moş Petrache, îndoit, s-a căinat blajin :

- Dom' judicător, vă rog de voia să mă hodinesc pînă mini... Şi ţi-oi spune matale, tot, care cum a fost
- după temeiul lucrului. ...Căci acu chic de-a-n picioarele...

Dar Elefterescu tocmai asta voia. După mica lui biruinţă de adineauri, era mai înviorat ca oricfoid. Deşi era zece noaptea şi interogatoriul dura de la două după- amiază, totuşi magistratul se simţea în st^re să-l ţie sfoară pînă. a doua zi dimineaţa.

A poruncit să i se aducă masa de la restaurant; a mîncat şi a băut în faţa bătrinului leşinat de sete şi lihnit de foame. Îl răsucea la întrebări, ii răstălmăcea in zece chipuri fiecare vorbă, îl tortura cu mii de bănuieli, doar-doar o scoate un drum bun de urmat pentru prinderea lui Manlache şi pentru limpezit felul cum s-a făcut omorul.

De altminteri, moş Petrache îi dădea prilej să aibă orice bănuială. Răspundea cu gîndtul in altă parte, se contrazicea, se întorcea şi spunea lucruri - pe care judecătorul le ştia bine că s-au petrecut altfel - ca şi cînd i-ar fi plăcut, cu adevărat, să fie prins mereu cu minciuna.

Dar neatenţia lui avea un rost. Cantonierul se gindea cum să-i facă timp de fugă lui Manlache.

Pe la miezul nopţii însă, dnd cei doi jandarmi din uşă abia se mai ţineau in picioare de somn, iar grefierul îşi simţea degetele înţepenite pe toc, moş Petrache s-a dat înfiint. S-a oprit din vorbă :

- Dom' judicător, eu, acu, spui tot cum a fost, dacă matale mă laşi pe urmă să mă hodinesc..

- Bine, spune 1

Cantonierul a închis o clipă ochii, şi-a făcut cruce :

„Ajută, doamne 1..." apoi, din glasul stors de vlagă a ţîşnit trăsnetul :

- *Eu* l-am omorît pe grec 1...

Bezmeticit de neaştsepfcare, Elefterescu a rămas cu ochii sticliţi ţi gura căscată. Grefierul a scăpat tocul din mină, iar jandarmii au ridicat capetele cu priviri îngrozite.

Toată istorisirea bătrinului avea o logică desăvârşită. Fusese argat la Hrisant, i se spânzurase fratele din pricina lui... Negustorul trecuse ziua pe la canton, unde-şi adăpase calul, cu care prilej bătrânul îi aflase căile. Ştia că se duce să cumpere grîne, şi ştia că noaptea nu umblă pe drumuri mari, de teama hoţilor. De astă dată, grecul îl întrebase *dinadins* să afle un drum de ţamă, care să ducă la Lieşti, şi chiar cantonierul îi spusese de drumul de pe valea Herătăului...

Toate întunecimile se luminau deodată, cu desăvirşire care au mai încape întrebări.

Elefterescu răsufla greu de bucurie, dar în acelaşi timp era jignit : nu înţelegea cum de nu i-a trecut prin cap bănuială pe cantonier.

- Dar atunci, dacă-i ştiai obiceiul, ştiai că nu ţine banii la dînsul, s-a repezit el, apucînd din fugă ultimul puf de umbră.

- Ştiam.

- De ce nu i-ai luat ?

Bătrinul s-a înjunghiat a ris amar şi a dat încet dia cap, ca la o întrebare de copil.

- Pentru că nu-mi era mie numai de banii lui... Şi pe urmă, chiar să fi vrut, nu m-a lăsat Manlache...

- Dar ce că ta Manlache acolo ? Era tovarăş

cu dumneata ?

- Nu... săracu ! Păcatul lui să treacă pe Hearătău tocmai atunci. A auzit zarva şi a dat goana spre noi. Eu, cînd l-am văzut venind - că l-am cunoscut uşor - am luat-o la fugă prin popuşoaie şi m-am dus acasă...

Judecătorul a stat să se gîndească o clipă, apoi a întrebat :

- Bine. Atunci de ce a fugit Manlache, dacă nu era vinovat ?

- A auzit că-il bănuieşte toată lumea şi i-a fost frică...

- Şi de ce l-ai ascuns P

- Păi, dom' judicător, eu ştiam că inu-i de vină, săracul... Şi nu puteam să-l lăs să pătimească pe degeaba în locul meu... Dacă ar fi fost altul, treacă ^meargă, dar tocmai ci ?... N-am vrut I

- Şi atunci, de ce te-a furat Manlache din mina jandarmilor ?

- Păi, el, săracul, credea că alde matale m-aţi ridicat din pricina lui... Că eu nu i-am spus...

Hotărît lucru, de astă dată boate erau limpezi şi lămurite.

- Acuma unde-i Manlache ?... a vrut să mai ştie Elefterescu.

- Spre Galaţi, încolo... L-am trimis eu. Ştiam că ore să mă prindă — am văzut cînd aiu început să treacă jăn- dauii Şiretul - şi-am înţăiles că-i truidă de pomană să mă mai feresc..

Judecătoffiul a tăcut. Vertiginos i s-a depănat prin minte tot romanul fantastic pe care îl croise Virgil Predescu şi a zîmhiit. ll auzea spunînd emfatic şi pedant:

- Natura se ţine de ceea ce creează arta - care nu e altceva dedt o sinteză a logicii din natură - anticipează natura. E, în sfîrşit, profeţia ei... Cad anta e energie, e mişcare, pe dnd natura este cristalizarea energiei,

materializarea, în sfîrşit rezultanta ei... „La început a fost cuvîntul, înseamnă exact ce susţin eu..."

Şi iată că vorbele lui, cel puţin de astă dată, se adevereau... Dar spre deosebire de discuţiile fără sfîrşit, dnd Predescu îl scotea din fire cu îmbîcseala teoriilor lui de diletant infernal, realitatea de acum îl împăcase şi-l mulţumea. Era aşa de sfăramait şi aşa de ferîdt că a ajuns să dejghioace încurcătura asta blestemată, îndt s-a trezit vorbind aşa de blajin şi de dulce cu ucigaşul acesta de dnd, de parcă ar fi avut în faţă un prieten drag, căruia trebuia să-i fie recunoscător :

- Foarte bine, moşule. Acum numai un lucru să-ml mai lămureşti şi-ţi dau drumul la culcare. De ce i-ai spus nevestei dumitale că e „o năpastă" şi că „are să treacă" ? Ea ştie că l-ai omorît *dumneata* pe Hrisaait ?

- Ferească Dumnezeu... I-am spus aşa, ca să creadă că nu-i adevărat, chiar dacă s-o dovedi.

- Dac acum s-a dovedit...

- Ea să creadă căn năpastă... chiar dacă oi înfunda ocna...

- Ceea ce ared că are să se întâmple...

Dar bătrânel a zîmbit:

- Dacă s-o întâmpla, voia oelui-de-sus o hi. Dar cred eu că Dumnezeu ace şi el cuvântul lui...

- Cum adică ?

- Apăi, dom' judicător, pe grec l-o închis careva c-o omoiît pe frate-meu ? Iaca, nu l-o închis, măcar c-o făcut păcat. Da pe un păcătos ca el când îl omoci, numai păcat nu se cheamă acela. îi dreptatea lui Dumnezeu, aşa să ştii matale...

- Da, poate. Dar lasă-1 pe Dumnezeu s-o facă, moşule, n-o face *dumneata l*

- D-apod că şi eu îs făptura lui, dom'

judicător. Şi ascult pe parundrea lui - ori că vreau, ori că nu vreau. Că omul face un lucru şi nu ştie de ce l-o făcut... Da mai pe urmă, odată îşi dă samă că cel-de-sus i-o dat îndemn...

Numai că, domnul Elefterescu nu mai avea timp să asculte. Era feridt, fericit, feridt... Totul era limpede, logic, uşor de înţeles - iar biruinţa lui era mai limpede, mai logică şi mai uşor de înţeles ca toate. în sfîrşit, după zilele astea încurcate şi pline de ruşine, venea la loc o linişte necuprinsă, în care domnul Elefterescu se simţea cucat, înseninat şi înălţat în propriii dumisale ochi.

în ureche i s-a fabricat încetişor o melodie cunoscută, iar buzele au început s-o sufle uşurel, în înaintarea aceea pe care ţi-o dă mulţumirea unei trebi făcute cu vrednicie şi cu vrednide izbutite.

A trimis bătrinul în arestul lui. A bătut umărul grefierului somnoros :

- *„LaboT improbus, omnia vincit* /" [I] Ceea ae grefierul n-a înţeles ca idee, dar a înţeles ca sentiment. Apoi şi-a pus tacticos mănuşile dumisale galbene cu viîrci negre şi a plecat direct la varieteu, singurul loc unde mai putea să găsească oameni aproximativ treji la ora asta, cărora să le comunice radioasa lui biruinţă...

...Şi iată aum bălana Wanda Cecz, dulcea plăviţă poloneză, cu picioare grosuţe şi piepţi de băiat, a înţeles, în noaptea aceea binecuvântată, cum un judecător fercheş nu numai că nu e obosit, dar e incapabil să mai obosească, după douăsprezece ore de interogatoriu necontenit, dacă se întâmplă ca interogatoriul să aibă roade feridtc.

A doua zi, însă, Elefterescu era destrunat de

I „O muncă perseverentă învinge totul 1“ (lat.)

oboseală. Ce nu izbutiseră în douăsprezece ore dealurile Moldovei izbutiseră să facă munţii Tatrei in câteva ore legănate pe valuri reci şi fierbinţi. De aceea Wanda a fost bucuroasă cînd a sunat deşteptătorul şi l-a auzit pe Elefterescu mormăkid mahmur şi bosumflat :

- închide-1 dracului, că mi-i somn...

Şi a adormit cti zimbet neîntrerupt pe buze, pînă la ora patru după-amiază, cu palma dreaptă lipită de un sîn inexistent.

In vremea aceasta tribunalul forfotea de ziarişti. Telegramele zburau spre capitală, pe dnd dintr-acolo pornise la Tecud o nouă droaie de trimişi spedali, care aveau să puie la punct, în ultima instanţă, nu udderea lui Hrisant, d renumele lui Elefterescu, şi să ajute, nu atit lămurirea publicului asupra cazului Manlache Pleşa, dt a ministrului Justiţiei asupra datoriei pe care o are să dăruiască metropolei un magistrat excepţional, avan- sind şi mutând în Bucureşti pe judecătorul de instrucţie de la Tecud.

Toate bune, dar in justiţie o singură mărturie nu-i de ajuns. Trebuie confirmată. în cazul lui Petrache Sava, confirmarea aceasta avea cine s-o deie. Era Manlache Pleşa. Prin urmare, întordndu-se la birou, Toni Elefte- cescu şi-a fixat programul, punindu-şi ca prim punct aducerea uriaşului - ori de unde s-ar găsi d. Şi fiindcă indicaţiile cele mai preţioase putea să le deie numai bă- trînul, moş Petrache s-a văzut adus iarăşi la interogatoriu şi a dat iarăşi de ochiul judecătorului.

De astă dată, iasă, cantonierul s-a oprit la declaraţia făcută cu o seară înainte :

- Cînd a fost ceva de spus şi-am ştiut, am spus. Da de Mamlache nu ştiu n’ic... Doar aiasta ştiu : o plecat divale, pe malul Şiretului, spre Galaţi...

Prudent totuşi era să nu se încreadă în

această mărturisire.

- Bine, moşule, dar dumneata trdbuie să ştii că tot o să-l găsim. ...Dau telegrame în toate părţile şi pun toţi jandarmii din ţară pe urma lui. Ii fac o fotografie — după fotografia care este aici de dnd a fost el la ocnă - şi o pun pe toţi stâlpii, să-l cunoască şi copiii...

Numai că moş Petrache înţelegea bine că astea-s doar ameninţări :

- Păi, faceţi şi matale cum credeţi. Dacă eu nu ştiu, vreţi să vă spun că ştiu ?... Ce ştiu, spiun că ştiu. Cău- taţi-1 pe la Galaţi, că intr-acolo o apucat !

Lui Elefterescu i-a sărit în ochi stăruinţa cu acest Galaţi repetat prea des şi prea accentuat...

- Nu numai la Galaţi, dar şi la Focşani, şi la Bacău, şi la Brăila... Peste tot I Pricepi ?

- Păi, el spre Galaţi s-o dus...

Hotărit lucru, aici era ceva 'ncurcat. Magistratul s-a oprit şi a scoborit tonul.

- Ia ascultă, moşule. De ce mă tot trimiţi dumneata să-l caut la Galaţi ? Aid e ceva foarte, foarte ciudat... Dumneata ştii foarte bine unde e şi nu vrei să spui...

- Nu, dom'...

- Ba da. Şi ou înţeleg de loc ce te face să-l ascunzi, acum, cînd ai mărturisit tot. După cum mi-ai spus ieri, Manlache n-are nici o vină ; prin urmare nici nu pot să-l

arestez... Dar am nevoie numai să vie aid şi să-mi spuie întâmplarea de la Herătău.

- Păi, ce ştie eâ, dom' judicător ? Că el a-o văzut fi'ic. Eu fugisem...

- Să spuie asta 1

- Păi, dacă spui eu...

- Am nevoie să spuie şi d !

Bătrinul era în mare cumpănă. A răspuns cu sufletul ia gură :

- Atunci, eu ce să fac ? Căutaţi-1 şi alde

matale...
- La Galaţi ?
- Unde vreţi, dacă eu n-am crezare... Dar în clipa accca îi tremurau pleoapele ; îi era frică. Ştia bine că Manlache nu se dă prins şi toată osteneala, toată năpasta pornea de Ha caipăt. Atunci a strîns ochii şi a aşteptat o lumină de la Dumnezeu.
Iar lumina aceea nu mai venea.
A ascultat, ca în vis, porunca pe care a d&t-o judecătorul să fie dus arestatul înapoi în celulă şi lingă uşă l-a auzit dictând o telegramă pentru procurorul din Bacău. Atunci lui moş Petrache i s-au muiat genunchii şi a scăpătat. S-a oprit. S-a întors pe loc şi a făcut câţiva paşi spre magistrat.
- Ce vrei ? l-a întrebat Elefterescu.
Cantonierul a oftat adine şi a închis ochii.
- S-o spui şi pe aiasta, ca să se sfirşească odată...
- Ce anume ?
- Nu mai puneţi oamenii pe drumuri, că nu-1 mai găseşte nâme...
- Cum ?
- Nu-1 mai găseşte nime pe Manlache...
- De *ce ?*
- L-am omorît eu !...
încremenit o clipă, înnebunit de nervi, după aceea, Elefterescu a izbucnit intr-un rîs rău, nesănătos, strident. Era ca o dezgustătoare criză nervoasă, pe care nu mai putea să şi-o oprească.
- Cum ? O stârpi tură ca tine să omoare un uriaş ? Ce vorbă e asta ? Cum am să te cred ? Dar văd limpede un lucru : vrei, cu orice preţ, să-l ascunzi...
In bolboroseala de răspuns a lui moş Petrache a picurat însă o vorbă abia prizărită :

- Cuţituil I

Magistratul s-a oprit brusc :

- Cum ?

- Custura pe care o adus-o jăndari'i...

Elefterescu şi-a adus aminte. Intr-adevăr, o dată cu jurnalul, se găsise la cantonier, un cuţit cu prăsele. îl avea zvklit undeva, în sertar, fiindcă nu-i aflase nici un rost. L-a scos înfrigurat.

- Şi ce4 cu el ?...

- Ii plin de sîngele lui Manlache.

După mari sforţări, judecătorul a deschis briceagul. Se lipise de atâta sînge închegat.

- Şi cum l-ai omorît ?

- în somn...

- De ce ?...

- Am apucat să-i spui că l-am omorît pe grec şi o vrut să vie să mă vindă, ca să cîştige banii de la grecoaică...

- Şi l-ai îngropat ?

- Nu. L-am tras pînă la Şiret şi l-am zvîrlit pe apă...

Elefterescu n-a mai avut cuvînt pe buze. Se uita idio-

ţit la stîrpitura din faţa lui şi se gîndea cită dreptate avusese Virgil **t** Predescu, cînd i-a spus :

- Numai fantezia pictorilor şi a sculptorilor a inventat chipul de monstru. Adevăratul monstru nu se mărturiseşte. Ar fi o dezarmare ; ar fi ca şi dnd ai arăta omului pe care ţinteşti să-l omori otrava ce vrei s-o pui în pahar... Asta ar fi, prin urmare, un început de cavalerism şi deci negarea monstrului. Tipul lombrozian este model pentru operă de artă, nicidecum adevărat subiect pentru justiţie. Altminteri jumătate din lume ar trebui să înfunde ocna...

Apoi, ca o încheiere formidabilă, s-a dus în faţa lui moş Petrache, l-a privit lung şi deodată, cu toată puterea, toată groaza şi tot dezgustul, l-a scuipat în plin obraz.

Pe urmă a dat ordin grefierului să nu mai trimită telegramele.

...în clipa aceea, moş Petrache, ştergîndu-şi faţa încet, zixnbea subţirel sub mînecă şi a oftat adînc de tot, ca intr-o mare uşurare.

Rapoartele, formele, ziariştii locali, trimişii speciali de la Bucureşti şi trupul cald al Wandei l-au împiedicat cîteva zile să se ocupe de instruirea comei. Trebuia să pună la punct lumina ei şi gloria Iul

Astfel, se apropia săptămîna cînd l-au îmbarcat pe moş Petrache intr-o maşină luxoasă, ca să-l ducă la faţa locului şi să reconstituiască uciderea lui Manlache - lucru pe care îl socotise Elefterescu mai important dedt moartea lui Hrisant.

Moş Petrache era foarte tnindru in dihania aceea neagră şi lustruită, cu perne moi de catifea, pe care o saluta toată ţărănimea din cale. Mîndru ca un copil la o zi mare, cînd îmbracă hăinuţe noi. Dar mîndria asta a ţinut numai pînă la podul Şiretului. Acolo i-a încolţit în suflet o întrebare :

„Dacă n-a plecat Manlache ?“ Şi teama a crescut, a crescut facă măsură, pînă într-atît, înrît, la marginea lanului unde şi-au avut vizuina, îi tremurau genunchii dîn- du-se jos din automobil.

Cum să se încredinţeze că Manlache nfl e acolo ? Sau dacă e acolo, cum să-i dea de veste să fugă ? Curgea apa de pe dînsuil şi răsufla din greu, ca teşit de o piatră de moară, care i-ar fi fost pusă pe piept.

A luat-o întâi, ocolit, prin popuşoaie, departe de ascunzătoare, corcind să vorbească tare şi să facă zgomot cu lanţurile care îi fuseseră

prinse la miini. Dar vorbele erau sugrumate, iar ceilalţi vorbeau încet. Gîndul că se apropie de un loc semănat cu sînge şi cu suflet omcnesc le înăbuşea la toţi glasul şi pofta de vorbit. Bătrînul, în

cumpănă, ocolea... Judecătorul insă a băgat de seamă şl s-a oprit.

- Ce tot ne porţi aşa ?

Gîfîind, cantonierul i-a răspuns :

- Păi, aşa era drumul, ocolit... Şi mă ţin de semne... Dar ochii i-au rămas lucitori şi ficşi. Departe, printre frunzele popuşoiilor a zărit o pată neagră : zăbunul lui Manlache. Inima i-a îngheţat, suflarea s-a făcut scurtă şi o năvală de friguri dirdîite în dinţi i-a încreţit carnea pe spinare. Manlache era acolo... Poate că dormea... ori poate că nu auzise... Moş Petrache ar fi vrut să ţipe, dar gîtul mu mai scotea nici un sunet, ca în visurile rele. Fără să-şi dea seama ce face, a rupt-o la fugă prin popuşoaie, în partea cealaltă.

- Stai ! a strigat un jandarm.

- Stai, că trag 1 a strigat altul.

- Trage ! a strigat judecătorul. Şi două focuri au trăsnit deodată, chiuindu-şi gloanţele pe Ungă bătrîn.

- Prinde-l ! Trage !... Trage, că fuge !... Glasurile s-au învălmăşit ca o furtună, dar s-au potolit pe loc. Bătrinul se oprise.

Judecătorul s-a năpustit la el ca o fiară şi cu dosul palmei i-a crăpat obrazul, lungind fugarul la pămînt.

Striga de-şi rupea plămânii.

- Bestie ! îmi dai şi emoţii acum ? Te omor aici, ticălosule 1 Nu ţi-e de ajuns c-ai omorît doi oameni ?... Vrei să mă vîri şi *pe mine* în bucluc P Scoală de acolo şi arată unde îţi era culcuşul ! Să nu cumva să te prind că-ţi mai bari joc de mine şi acum...

Dar moş Petrache n-a simţit nici palma, n-a auzit nici vorbele. Căzuse la pămînt de bunăvoia lui, că voia să se uite pe lingă rădăcina cocenilor, unde era mai mult lim-peziş. Intr-adevăr văzuse şi văzuse bine : pata neagră nu se clintise din loc. Nu mai răminea

decît o singură bănuială şi asta abia acum i-a venit în minte : Manlache era mort. Lovit de gîndul acesta, mai năprasnic decît de zece gloanţe odată, a pornit în neştire, dătinindu-se ca un om beat, plesnindu-şi faţa de ştiuleţii grei şi de porumbii încălaţi : pata n-a mişcat o clipă din Ioc, în înţepenirea ei înspăimântătoare de moarte...

Dar ajuns acolo, bătrinul n-a mai putut vorbi. Plîns şi ris laolaltă il năuceau, îl ameţiseră, îl leşinau... Era aproape nebun. Ii tremurau ca varga braţele strînse vânjos în mîinile tari ale celor doi jandarmi voinici, iar Elefterescu a înţeles, o dată mai mult, marele adevăr al îndreptarului penal, care spune că ucigaşul se dă pe faţă negreşit în faţa locului unde şi-a săvîrşit omanul.

In ascunzişul de odinioară, stafioasa pată uriaşă de sînge căsca o gură hidă de rugină neagră lingă zăbunul lui Manlache... Şi-atîta tot.

Căd Manlache nu mai era acolo ; se vedea uşor că plecase de mult. Moş Petrache a înţeles bine de ce-a rămas haina asta aici, cînd* au ridicat-o jandarmii şi i-a văzut poalele rupte in bucăţi. Pesemne, rănitul îşi făcuse feşe pentru rană...

Ce-a urmat după asta e lesne de înţeles, de vreme ce aici eira dovada limpede a crimei.

O zi-două s-au făcut sondaje pe albia Şiretului, apoi lumea s-a lăsat păgubaşă de hoitul lui Manlache şi l-a aşteptat să iasă singur la mal — dacă peştii din apă, nisipul bdhlit, adus de la deal, ori bulboanele nenumărate nu l-ar fi dorit mai mult, mai temeinic şi mai efectiv dedt curiozitatea fluşturatecă şi fără noimă a ferche-şului magistrat din Tecud.

In vremea asta, pe o potecă de lut disos, care urca pieptiş din jităria Dragoslovenilor, pe Măgura Răchita- şului, un om nalt şi gros suia

încet spre vîrful muntelui, spre pădure. Galben-pămintiu, cu o barbă neagră şi indl- cită, cu mîna stângă ţeapănă in drpa neagră care i-o lega de gît, păşea car, icnind de greutate şi istovire...

Peste creasta copacilor caieri alburii se tirau încetişor de sus in jos, din jos în sus, lunecând, ca nişte balauri de fund umed, peste încreţirea de piatră a munţilor Vrancd...

Un copil, ieşit din pădurea reavănă şi beznatecă, ducea două capre inspire sat. Zărind năimebenia de om, fioros ca duhul muntelui, şi-a micşorat pasul şi a ferit în lături, cu ochii ţintă la el... Dac Manlache s-a oprit. Un crâmpei rămas departe în urmă a lunecat rotund, ca o piatră scăpătată devale...

- Cum te cheamă, mă ţîncuşor ?

Copilul n-a răspuns.

- Vasîle ?...

- Dar tu nu ştii să cinţi ?

Şi Manlache se uita la guriţa fragedă, care tremura de frică.

- Te temi Cu de mine, mă Vaisiîle ? Păi, n-ai dreptate .să te temi, că eu îs om bun, Vasîle... Vrei tu să te învăţ un cântec frumos ?

Copilul s-a smuls deodată din împietrirea lui şi a luat-o la goană, de-a valma cu caprele lui slabe... In poala dealului a întors capul şi a zărit natima departe, înfiptă acolo, în gura pădurii, ca un duh rău... Apoi, o limbă de negură a lunecat peste copaci, a curs peste ea, a subţiat-o şi a şters-o ca pe-o pată, ori ca pe-o iay.mă de vis năpiăit.

Cînd a ajuns negura la vale, nu mai era nimic în urma ei...

Duhul pierise...

Dar toate zdruncinările astea au cutremurat năprasnic valea Câlmăţuiului. De la conu Leon şi de la coana Tasica, pînă la inima îndoită a Rusandei, n-a fost om să nu aibă în el fol de fel de prepusuri şi fel de fel de întrebări. Năuciţi la început la mărturisirile lui moş Petrache, au fost porniţi să bănuiască în ele un ascunziş nou şi dibaci pentru Manlache. Dar timpul trecea, trecea mereu şi căile lucrurilor nu se mai schimbau.

Cu vremea, oamenii au început să creadă în spusede cantonierului ţi să căineze pe cel năpăstuit, pînă în ziua cînd s-a aflat că Rusanda s-a întors acasă, liberată de la arest. Atunci au prins să-i urmăjrească ochii fetei, să-i judece purtarea, să-i cerce inima şi să-i iscodească gînd urile.

Liniştea codanei lui Ţigău li s-a părut însă ciudată... Unii au bănuit că ştie multe, alţii au bănuit că n-are nimic de ştiut.

Şi vînzoleala a început iarăşi, pînă în ziua cînd Ion, argatul lui conu Leon, a trimis peţitori Ia Ţigău.

- Nea Ţigău, dă fata lui Ion... Că ştii şi ’mneata : om vre’nic este, tinăr este, o şfară de ţarnă are ; mă rog, toana pe măsură.

- Dă, vere Costache, să sfătuiesc şi eu cu muierea ; să întrebăm şi fata - că doar aşa, cu anasîna, nu se poate - şi-om vide 1

Mînios ca para că Lucrul se amină mereu, Ion a îngrămădit-o odată pe Rusanda într-un gard şi i-a spus scrâşnind :

- Fă Rusando, eu îs om bun, că dau şi cămaşa de pe mine de dragul tău. Da află încoa una şi bună. Dacă mă tot porţi cu vorba, eu spui tot ce ştiu...

Fata a tresărit.

- Şi ce ştii, mă rog ’mitale ?

- Apăi, nu câta că-s eu aşa... daa multe ştiu...

Că eu închid ochii c-ai *stat* cu Manlache - da cind o afla tat'to, apăi...

N-a apucat să isprăvească şi Rusanda, din toată voi- nicia ei înfuriată, i-a împuşcat o palmă grea ţi crâncenă,, drept peste ochi, de l-a zvîrlit în mijlocul drumului.

Dar din ziua aceea Rusanda n-a mai avut zi bună. Bătută de tată-său, drîită de toate fetele şi de toate femeile satului, ajunsese să nu mai poată ieşi din ocol.

Singura ei nădejde, nădejdea să oblicească odată peste răzlogii porţii ivindu-se umerii lui Manlache, s-a fărâmiţat zi de zi, pînă în pragul toamnei, cînd i-a adus şeful de post citaţie Ia procesul lui moş Petrache. Atund, deodată, a înţeles că Manlache trebuie să fie mort cu adevărat şi a hohotit în bocet, ca şi cînd acum ar f.i aflat de moartea lui.

In ziua aceea şi-a dat seama că pînă şi Dumnezeu » zvîrle în casa lui Ion şi l-a aşteptat să vie iar, îngenuncheată, ca o vită lîngă ascuţişul tăierii...

Ce chinuri a îndurat Manlache pînă să ajungă la Târgul Ocnei nici el n-ar mai fi ştiut să spună. Doar mila câtorva ciobani, rătăciţi pe stâncă, a putut să-i ţie viaţa, gata de zburat în fiecare ceas. In ploaia munţilor, în fereala de fiecare

om, în foamea cumplită care-1 stâirvea bietul trup secătuit, răminea uneori zile întregi în amorţire, la o rădăcină de copac, ori pe câte un drumeag bălăcit. Rana nu se mai tămăduia şi nici nu avea cum să se tămăduiască. Doctoriile lui moş Petrache făceau destulă minune cînd o ţineau pe loc.

Aşa, singura nădejde a fugarului era să ajungă la duhovnicul din Tîrgul Ocnei şi să-şi deie sufletul în mina lui cucernică. Căci în răspimtia assta de urgie a vieţii, a înţeles că singura nădejde e la omul care i-a ascultat odinioară spovedania, l-a crezut şi l-a împăcat cu Dumnezeu...

Auzise el de altfel din timpul ocnei că sfîntul bătrân ascunsese, de multe ori, în casa lui, tâlhari vestiţi şi-i apărase de năsîlnicia jandarmilor, fiindcă el îi ştia nevinovaţi. In faţa ochilor iui, nimeni nu putea să mintă, iar preotul îşi cunoştea tăria...

Pe tăria asta îşi clădea acum Manllaohe toată nădejdea şi singura nădejde care-i mai rămăsese...

De altfel, nu şi-a clădit-o degeaba.

în ziua cînd a bătut in ostreţale din faţa grădiniţei ■cu trei straturi de flori, duhovnicul îşi citea jurnalul la

fereastră. S-a uitat pieziş pe lingă ochelari, s-a sculat şi-a. ieşit afară să-i deschidă singur.
Nu-1 mai cunoştea. Nici n-ar fi avut nevoie să4 cunoască. A înţeles că e un om cu nenorocirea în el şi i-a. deschis pottiţa, ca cea dinţii alinare, pe care putea s-ă- i-o deie.
- Eşti bolnav ?...
- Da, părinte...
- Eşti obosit ?
- **Da, părinte...**
- Eşti flămând ?
- Da, părinte...
- Atunci intră la mine în casă, că e casa ta...

L-a dus în odaia mare, i-a desfăcut legătura de la mină, i-a făcut un bandaj curat, i-a *dat* să se spele şi i-a dat să tnînînce. După ce l-a ospătat şi i-a arătat patul lui, a rămas cu ochii la el.
- Caut să-mi aduc aminte de unde te ştiu ?...

Dar în privirea lui, Manlache s-a văzut cu fiare 1a mini şi cu straie vîrcate. N-a ocolit răspunsul :
- Am fost la ocnă, părinte...

Atunci bătrinul a înţeles tot.
în lunga lui viaţă apostolească, aflase ce înseamnă întoarcerea unui ocnaş in casa şi în biserica lui. Erau cumpene mari, ca vămile grele de după moarte. Erau crincene 'încercări ale dumnezeirii, ori erau blesteme şi osînde, pe care cd-atotputernic nu mai voia să 4e ostoiască. Viaţa lui de preot, închinată celor mai păcătoase şi mai cutremurate suflete pământeştii, îi dăduse o tărie asemeni pietrei de argint. Ardea rana pe care era pusă şi o vindeca. Un sfînt înfricoşător, ca sabia de arhanghel.
Dar tocmai pentru asta, ştia că niciodată nu s-a încumetat să-i calce pragul casei un om care-şi simte viină. Cît priveşte uriaşul acesta, galben

şi negru, ou glas mort pe jumătate, ca şi trupul, ca şi viaţa lui, şi-l amintea din ce în ce mai întărit. Nu s-a mirat de loc de toată istoiri- siiea lui Manlache, cum nu s-a mirat că s-a întors la «1 şi că numai aici şi-a căutat scăpare.

De altfel, jurnalele îl ajutaseră să ştie mai multe decît ştia însuşi ortacul. I le-a arătat. Iar cînd' fostul ocnaş, îngrozit de cele petrecute la Tecuci, după despărţirea lui de moş Petrache, i-a spus că pleacă să scape pe băitrîn, duhovnicul l-a mingîiat pe capul trudit, i-a binecuvântat pornirea, dar i-a pus cătuşi mai grele decît ale ocnei :

- Nii, băiatule. Tu ai sâ stai aici. Bătrinul a ştiut ce face. Lasâ-i bucuria că te-a ajutat să nimereşti la ■casa mea creştinească. Vindecă-te întîi şi om vedea pe urmă ce este de făcut...

Sub balsamul mînii lui bune, in trecere de două săp- tămîni, Manlache s-a făcut zdravăn ca în vremea tine- reţei. Pofta de viaţă s-a strecurat din nou, vie şi ispititoare, în pieptul Imens şi în muşchii lui înnodaţi. Coana Tasica şi Rusanda s-au refăcut de la sine, ca nişte icoane de sticlă ajunse cioburi, dar pe care o mînă meşteră le-ar fi adunat la loc, de nu se mai cunoştea aici lipitura ţăndărilor.

Singurul ţăncuş care-i înnegrea viaţa era apropierea procesului lui moş Petrache...

într-o zi, preotul a înhămat caii la trăsurică şi l-a chemat :

- Manlache, hai cu mine, flăcăule. Ţi-a venit vremea să mai ieşi şi tu din casă...

Lui Manlache i-au dat lacrimile în ochi. I s-a părut că însăşi îndurarea lui Dumnezeu îl scoate din tainiţa ■bolnavă cu care fusese osindit...

Drumuiau în trap mărunt pe şoseaua curată. Copitele ţăcăneau regulat, o dată toate, la fel, apoi se despărţeau, se amestecau, ca iar să se strîngă laolaltă, să se apropie şi să bată la fel... Era ca un fel de cîntec. Manlache îl asculta zîmhind şi se gindea departe, departe de tot. în urmă - parcă im altă viaţă - la zilele dnd şedea pe capră, lîngă Dobrin, de purtau pe coana Tasica la Iveşti, ori la Bujor, unde şedeau părinţii dumisale.

Dar deodată, dnd să cotească la stingă, pe drumul Oituzului, părintele a strîns hăţurile şi-a oprit. De-a curmezişul şoselei se povimise o căruţă, pe jumătate răsturnată. I se rupsese osia din spate, roata sărise dt colo, iar butoiul din car şedea gata-gata să se răstoarne, apăsat de greutatea păcurei din el.

- Ce-i, taică ?

- Cîştig, părinte ! a răspuns am irit unul din cei doi păcurari.

- Apoi de ce ? Osia se leagă...

- Da. Dar vezi, sfinţia-ta, că trebuie să vărsăm toată păcura. Altminteri nu-i chip de dres, că-i greu amarnic şi nu putem aburca la loc... îi lăsat pe roţile dinapoi...

Manlache a sărit jos din trăsură.

- Adună nişte pietre să pui dedesubt, că l-om ridica noi...

Apoi, punînd umărul în butoi, l-a suit, cu căruţă cu tot, după costul lor de stat.

Omul, punîndiu-i reazemul de pletore, a fluierat:

- Fiuuu 1... D-apoi, măi bădie... 'mneata ar trebui să te tocmeşti ia trin, şi să tragi vagoanele ca maşina...

Dar Manlache nu era mulţumit.

- N-aveţi minte mici voi. De ce l-aţi pus cu toată greutatea pe roţile dindărăt? Trebuie tras mai în faţă...

A pus iarăşi umărul şi cînd i-a dat un brinri, butoiul a ajuns peste leucile dinainte...
- Acu legaţi osia la loc şi întăriţi-o zdravăn.
- Să facem o crangă de copac, a zis unul şi a tras o săcure de sub butoi. Pe urmă, s-a căţărat îijfcr-uo pom, de a tăiat un par gros şi a venit cu el lingă căruţă, să-l scurteze pe măsură.
Dar Manlache a rămas cu ochii pe săcure. I-a zărit pe coadă c£teva pete de păcură şi era întocmai ca săcurea pe care o găsise lingă Hrisant. Îndemnat de ciudăţenia semuiirii, ocnaşiuil a aşteptat găzanul să-şi isprăvească treaba cu unealta, apoi a luat-o în mină şi a cintărit-o îndelung.
Era tot aşa de grea.
Iar pe degete, ca şi cealaltă, i-a lăsat pete miri de păcură...
Prin carnea lui Manlache a trecut o aşchie de frig. A dus copilăreşte mîna la nas, să-i miroasă a păcură, ca şi altă dată. Dar îmchizind ochii, deodată, a simţit cum mirosul ăsta îl întoarce înapoi, in sălbăticia dimineţii aceleia, dnd a fugit de la conac.
Răsucind săcurea în mină a mirîit:
- Bună săcure ! De unde ai luat-o ?
- De la Momeşti, la unu Gcopper... El aduce săcuri de aistea. De acolo cumpărăm toţi...
- Care toţi ?
- Toţi găzarii...
- Ihî... Şi ce vă trebuie săcure ?
Găzarul a răspuns :
- Păi, ce mai întrebi şi 'mneata, cînd al văzut c-o trebuit... Pe urmă, noi umblăm mult noaptea. Trebuie să ai ceva la tine, doar n-o să umbli cu mina goală...
Manlache a răspuns încet :
- Apăi, da... că asfca-i bună de miruit un om...
Dar găzarul i-a întors, în glumă :

- Că nu-i vorba să-l micuieşti tu... Să nu te miruiască ol...

Pe Manlache îl prinse un neastâmpăr ce i-a strepezit tot sîngele din vine. Păcurarii aceştia îl puseseră pe o cale care putea să-i fie scăpare vieţii. L-a iscodit apăsat :

- Da, ia ascultă. Voi vindeţi pe unde apucaţi ?
- Mţ... Avem fiecare drumul nostru. Ni le-am împărţit pe bună învoială. Unde4 drumul mai mănos, mai dau buluc şi alţii de pe delatori, dar pe aici nu-i cine ştie cc dever.
- Şi umblaţi pînă departe ?
- Apăi, sînt ei care ajung şi pînă la apa Buzăului, iar alţii se duc îin sus, toana pînă la Dorohoi...
- Şi sînteţi toţi dintr-un sat ?
- Nuuiu. Care din Girja, care din Asău... de pe la Comăneşti... Mă rog, din toate părţile pe unde musteşte păcura.
- Da pe la Călmăţui, care merge ?...
- Călmăţui ? Cam pe unde aiasta ?
- Pe la Iveşti ; de la Tecuci îin jos...

Oamenii au clătinat din cap.

- Iaca, asta nu ştim. Da de la noi, din Cîrja, n-am auzit să meargă nimeni pe la aţa părţi...

Manlachp a încleştat dinţii şi n-a mai spus nimic. în vremea asta, osia cea nouă, legată zdravăn în gînji, a pus căruţa pe roate de a putut să-şi pornească la drumul ei - mai încet, firește, ca un om care şchioapătă — dar oricum, făcmdu-şi datoria

Manlache s-a suit în trăsură, Ungă preot, şi au bătut calea mai departe la mînăstirea Caţin, unde avea treburi sfinţia-sa.

Pe drum, duhovnicul a simţit încordarea lui Pleşa. I-a văzut cuta dintre ochi şi înnourtarea dintre gene.

- Ce-i, Manlache ?
- Dă, părinte, mi-a căşunat o bănuială, că am văzut, la iştea, săcurea. Şi uite păcura pe minile

mele, ca atunci...

I-a povestit de astă dată aceea ce pînă acum nu-i păruse de mare însemnătate, adică întîmplarea cu păcura de pe săcure şi cu găzarii care au pierit pe drum ocolit. Înainte să ajungă la cantonul Iui moş Petrache.

Bătrinul şi-a mestecat mult vorbele de pe buze, pînă să le slobozească ; apoi l-a bătut pe genunchi :

- Manlache, ai ridicat tu un poloboc cu păcură, dar să nu-ţi pară rău. Că, după cît înţelege mintea mea, osia asta n-a rupt-o greutatea polobocului, d mîna lui Dumnezeu, ca să te lumineze pe tine. Să mă ierte cel-atot-puternic dacă judecata mea e nedreaptă şi urgiseşte om fără vină, dac eu cred, temeinic cum nu se mai poate, că pe grec, tocmai găzarii de care vorbeşti l-au fost liniştit. Şi dacă n-au mai trecut înainte apoi, una din două : ori au apucat-o pe alt drum, ori s-au întors pe şosea, dar la urma urmei - află de la mine - au trebuit să treacă iar pe la locul unde s-a întâmplat fără-delegea. Asta e cea dintâi pedeapsă pe care o dă atotputernicul, sufletului ticălos... Ii porunceşte să se întoarcă unde a făptuit... El crede că se duce să afle ce se mai întîmplă, ca să se poată ascunde mai bine şi feri. Dar vine la osîndă pentru că .tremură iadul in d... Şi de multe ori, ucigaşul a fost prins chiar acolo, pe locul unde a săpat el gura gheenii... Apoi, Manlache, una ne-a rămas. Acu să ne punem pe căutare straşnică... Căci dacă cel-înalt ne-a luminat astăzi, înseamnă că vrea să te lumineze de tot.

Cum văd eu, Dumnezeu ne plăteşte cu mila lui mare drumul la sfînta m.inăstk'e a CaşinuluL.. Poate că se cuvenea să-i duc stareţului o danie.

Chiar de a doua zi dimineaţă, căişorii duhovnicului a-au mai avut tihnă. Au bătut două săptămini in şir drumul dintre Tirgul Ocnei şi satele din preajma Moi- neştilor, alergînd de la unul la altul, pînă în ziua cind s-a intîmplat minunea.

Manlache se dăduse jos din trăsură, ca să întrebe la o poartă de casa unui păcurar. Femeia i-a arătat pe und«» să apuce, dar cum auzise, prin vecini, că omul e plecai cu marfă, a trecut cu Manlache la o poartă de peste drum. Acolo s-a năpustit pe dînşii o haită întreagă de cîLni răi şi hărţăgoşi. Ocnaşul nu se prea ferea de eL Deodată, însă, vede pe unuil năvăLLndu-i drept în piept. Cind a întins mîna să se apere, a rămas cu ochii pe ciine. Il cunoscuse...

Era Firicel.

Ce chelă'lăit groaznic a fost după aceea e greu de Închipuit. Bucuria unui animal, dnd îşi găseşte stăpînul, capătă uneori o sălbăticie care te înfioară, întocmai ca o detonare de nebunie. Căci intr-adevăr, nebunie era ÎQ udetele, în tăvăleala şi săriturile lui Firicel...

Duhovnicul din trăsură şi femeile se speriaseră. Cîi- nele se lungea cu pântecul pe pămînt, sărea în lături, apoi ţâşnea ca o săgeată, cu botul şi cu labele în pieptul lui Manlache. Ai fi zis că vrea să-î smulgă inima. De aceea, oamenii n-au înţeles ce se petrece, dedt tîrziu,

cînd uriaşul a izbutit să prindă pe Firicel in braţe, ca pe un copil dorit.

- Da de unde te cunoaşte pe ’mneataile haita asta ? Manlache a răspuns răguşit. Il înăsprise clocotul
din el.
- Păi, e al meu, femeie... L-am pierdut de vreo două Luni... Dar dumneata de unde îl ai ?
- D-apoi ştie-1 ciorile de unde a picat ! S-a pripăşit în.tr-o zi la mine şi nai s-a mai clintit

din bătătură. . Dar bine că l-ai găsit. Mie mi se urîse cu atâta, urlă- tură ce-mi uda toată noaptea.
- Şi nu-ţi aduci aminte cine l-a adus ?
- Cine era să-l aducă ?
- Păi, ştii dumneata unde l-am pierdiut eu ? Tocmai dincolo de Tecuci - pe la Iveşti I
Femeia s-a luminat. A dus mina La gură.
- Araaa... Atunci să ştii că a venit cu Constantin a lui Ghinea. Acela umblă cu gaz pe-acolo 1
Inima lui Manlache a bătut o dată taie şi s-a oprit pe loc.
- Şi unde-i Constantin aista ? a răsuflat el rar şi apăsat.
- Păi, nu şade aici în sat. El îi din Asău...
Manlache nici n-a mulţumit. Intr-o săritură a fost pe
capră şi a dat bici cailor, vorbind rupt, gîfîind, de parcă ar fi alergat intr-o clipă pe toate căide lungi de care pomenise.
- Părinte, la Asău I Am dat cu crucea peste el I Constantin a lui Ghinea îl cheamă. Aista-i Firicel al meu... El... Apoi şi-a scuturat ochii de lacrimi şi a început să vorbească cu Firicel : Mă băietni tatii, mă !... Rău ai trăit tu fără mine, mă... Că şi eu, rău am mai trăit fără tine... Mă fărîmiţa tatii... Mă derbedeule... Mă păgwrule...
Şi Firicel îi sta între picioaire, se uita lung, lung de- tot în ochii lui, clipea din cîte o singură geană şi asculta* glasul... vorbele... de parcă înţelegea tot.
- Mă haimana, mă, eu te omor, auzi ?... Ce dipeşti aşa la mii ne, că nu glumesc de loc, pricepi tu ?...
Şi spunea aşa de încet, aşa de dulce vorbele astea, de parcă n-ar fi fost pe lume cântec să-l

cânte mai frumos— Şi într-adevăr, era ca o urmare firească, poruncită, când & început să-i ante cu adevărat lui Firicel :

„După dealul cela mare,
Velerim şi Veler Doamne...
Răsărit-a mlndrul soare,
Velerim şi Veler Doamne..."

Constantin a lui Ghinea îşi ungea bucşele căruţei în ocol, cind a dat părintele peste dînsul. Manlache rămăsese cu trăsura, tras la fereală, ca să nu-1 vadă şi să nu-1 cunoască.

- Bună ziua, Constantine...
- Săr't dreapta, părinte... Dar de unde mă cunoaşte sfinţia-ta, că eu nu vă ştiu pe matale ?...
- Păi, cum să nu te cunosc, că eu îs preot la Călmăţui, pe unde vii tu cu gaz...
- Apăi, aşa o fi, că pe-aşa părţi ni-i drumul - dar ştiam că aoolo îi părintele Udriş...
- Şi el. Acu, uite de oe-am venit. Ce găzari mai vînd pe la noi ? - tu trebuie să ştii... Am eu o treabă cu unul, mi-am uitat cum îi zice...
- Păi, siinţia-ta, întii, care va să zică, sînt eu, şi cumnatul meu Bre bea, pe o căruţă. Pe urmă îi Iordan Văităманu, tovarăş cu Neoulai Şchiopu... Şi mai este
— aista-i al treilea - beţivul cela de Panaite Crădun - acela vinde singur, de obicei, da uneori îl ia şi pe Dragam ir Pîlciu...
- Şi alţii nu mai sînt ?...
- Nu, 6finţia-ta.
- Mă, tu n-ai mai fost de mult la Călmăţui ?
- Cum, doamne, iartă-mă, că doair alaltăieri m-am întors. Da de ce întrebi ?
- Mi s-o întâmplat mie o poznă... Mă rog, tu ţii minte dnd l-a omorît Manlache pe Hrisant ?
- Ihî... Dară cică nu l-o omorît Manlache. Cică l-a omorît păcătosul cela de cantonier, moş Petrache...
- Hm ! N-are-a face 1 Manlache' - Petrache -

cine l-o fi omorît, Dumnezeu să-i plătească. Vorba-i, cine era la Călmăţui pe atunci, tu, Iordan ori Crăciun ?
- Nu ştiu. dar eu nu eram. Că eu om picat acolo mai tîrziu. Aşa, cam la o săptămână...
- A, aşaa ? Apoi vezi, de aceea nu mă cunoşti. Atunci care o fi fost ?
- Eu nu ştiu bine, părinte. Poate să fi fost Panait Crăciun... Că eu dnd am venit, m-am încrucişat cu alde- Iordan Vătămanu, care va să zică ei n-aveau cum să steie decit la preţ de patru zile, cit se vinde un poloboc..,
Omul avea o privire dreaptă, nepăsătoare... Părintele **a** plecat la Panait Crăciun, fâcîndu-i semn de departe lui Manlache să stea pe loc.
Crăciun nu era acasă. Gospodăria jalnică, duhnea *a.* păcătoşie şi a negrijă. L-a găsiit în crîşmă, bînd un vin oţăţit. Avea ochi răi şi încărcaţi - ca de cîine bolnav.
- Bună ziua, creştine 1
Omul s-a sculat greu de pe laviţă :
- Săr't dreapta.
- îmi îngădui să stau şi eu puţintel ? îs ostenit. L-a privit tare în ochi, cum obişnuia să facă totdeauna cu ocnaşii lui, şi i-a spus blînd :
- Tare amărit trebuie să fii dumneata, de bei aşa de dimineaţă... Crăciun, ca lovit in inimă, s-a clătinat- Se aşteptase să audă o vorbă aspră. Glasul dulce al preotului l-a umilit şi i-a făcut ţăndări înverşunarea :
- Amărit, părinte...
- Şi de ce eşti aşa de amant ?
- Năcazuri, sfinţia-ta. O viaţă întreagă am umblat numa pe drumuri, zi şi noapte, să încropesc şi eu un trai de om... Da praful s-alege de tot ce fac...
- Păi, cinezi de vină, dacă-i fi bînd tot ce cîştigi ?
- Nu, părinte, numai de dţiva ani beau ; de dnd mi-a fugit nevasta...

- Ai copii?
- Am.
- Şi cine vede de plozi ?
- O femeie...
- Şi unde-i atîta rău ?
- N-am casă, blagoslovite părinte. Mi-i urît să stau..* Femeia îi rea, copiii îs ca vai de ei...
- îngrijeşte-i, că ou pari sărac... Ai pămînt mult ?
- Nu, puţin 1 Dar eu am meserie : vind gaz...
- Ahaa !... Şi merge ?
- Merge bine.
- Apoi, vezi ?
- Văd, dar dacă nu-s eu acasă, nu-i nid 9 scofală* Face muierea ce vrea şi n-am cum s-o hăţuiesc...
- Vinzi departe de-aid ?
- Departe. Dincolo de Tecuci, pe la nişte sate... Căl- măţui, Griviţa.
- Keee 1 Ia te uită ! Eu am acolo neamuri.
- Daa ?... Pe cine ?
- Conu Leon şi Tasica !...
- Aşaa ? Apoi mii pare bine ! Am să le spui. Că eu îi cunosc - pricep, matale, le vînd şi ’mnealcw: gaz...
- Ei, bravo 1 Acu, că veni vorba de ei şi zid că-i ştii, ia spune, au găsit paznic bun în locul eduia care a omorît un negustor ? Că tni-au scris mie să le caut şi am găsit la Tîrgul Ocnei un flăcău de ispravă...

Dar omul n-a răspuns. Părintele a stăruit :

- Nu ştii, au găsit ?

Crădun a îndrugat fără chef :

- Aiasta nu ştiu, părinte. Se vede c-or fi găsit...
- Da paznicul celălalt e la puşcărie, după dte am aflat.
- Mţ ! L-a omorît unu moş Petrache - care, el îi cel de a omorît pe grec - nu Manlache, cum zice sfinţia-ta...

- Ahaa 1 Va să zică dumneata erai pe-acolo dnd s-a întimplat omorul ?
- Mţ... Am aflat de la nişte oameni de-ai noştri. Eu plecasem cu vreo cinci zile înainte şi dnd m-am întur- nat, m-am întâlnit la Barcca cu alţii, care veneau din- tr-acolo. De la ei am aflat.
- Da ! da ! Constantin a iui Ghinea trebuie să fi *io&t.*
- Nu. Vinde şi ei pe-acolo, dar eu m-am întâlnit cu altul ! Unu Iordan Vătămanu...

Au mai vorbit cîte ceva, de negustoria lor, de gospo- •dăria iui ţi părintele a plecat mai .departe, la casa lui Iordan Vătămanu, care era tocmai la marginea satului.

Aici a găsit o gospodărie straşnică şi o nevastă cu mînecile sumese, cate spăla voinicește albiturile, într-o t>aiie proptită de popii şuirii.

- Bună ziua, femeie.
- Sărut mîna, părinţele.
- Iordan nu-i acasă ?
- Trebuie să se întoarcă, părinte, că-i trecut săptă- mîna de cînd a plecat.
- La Căilmăţtui ?
- Apoi da ; el pe-acolo negustorește.
- Ştiu, că .doar eu îs preot în sat. Dar îmi pare rău că nu-1 nimeresc. Venisem să-i rog să^mi deie nişte bani, pe care i-am fost împrumutat, acu vreo două lumi... cînd s-a întâmplat la noi o diuidură mare, de-a fost omorît un negustor...
- Aha. Mi-o spus dumnealui...
- Da, cred... şi în zăpăceala aceea, Iordan a trebuit să steie mai mult prin .părţile noastre...
- Apăi da, că a stat preţ de două săptămîni...
- ...şi a dieltuit omul... Ba, cum se intimplă întotdeauna, - paguba, pagubă aduce - a prăpădit şi securea...

Femeia a rîs şi - fără să ştie ce face - şi-a dat bărbatul cu mînile legate :

- Valeu, adevărat... Că, pe urmă o tîrguit alta

de la Moineşti...

- Tocmai... Eh ! Dar, în sfîrşit, cum mai stau vreo dteva săptămîni la Comăneşti, mai trec eu pe aici, peste trei-patru zile, că poate o veni...

Şi a plecat.

In manea lui îngăduinţă omenească, era îndurerat de moarte. Va să zică era de ajuns o vorbă a lui, şi femeia asta voinică, mândră şi pesemne muncitoare ca albina, avea să rămâie singură o viaţă întreagă, cu toţi copiii pe cap. A murmurat cu tremur de inimă :

- întunecate sînt căile pe care mini robii tăi, doamne î Dar pînă la trăsură nu se hotărise iacă dacă trebuie să-i. spuie lui Manlache, ori de nu cumva e mai bine să lese lui Dumnezeu, care-şi începuse însemnările, grija să lumineze calea (ostului ocnaş.

Manlache l-a întrebat cu teamă :

- Ce-i, părinte ?

Duhovnicul a oftat ca o inimă îmbătrânită deodată şi n-a avut tăria să nu plinească poruncirea lui Dumnezeu.

- Are patru copii, Manlache, şi o nevastă vrednică... Ce urgie ! Mi se mpea inima cînd mă uitam *ia* dînsa. O femeie naltă, voinică, cu obraziul sănătos... Ce s-o alege din toată mîndreţea asta, cînd o bate drumurile cu legăturica de mâncare ila gratiile ocnei ?

în ochii închişi ai lui Manlache s-o ivit, bucată cu bucată, Rusanda lui Ţigău... Colţi de milă amară l-au pironit o clipă pe loc. îi stătuseră gîndurile, iezite ca o apă moartă.

Dar cînd preotul a început să-i spuie ce-a văzut îi> curtea gospodărească şi curată, ocnaşul a zărit în ochi o celulă neagră de închisoare, cu gratii grele la ferestruică şi cu pereţii muceziţi. Privea cu ochii goi amestecul turbur dintre icoana salinei şi închipuirea lui frumoasă, mîngîind capul catifelat al lui Firicel, care-i pusese botul pe coapsă. îl mângâia, de parcă-şi mîngîia suferinţa...

La o bucată de drum, dincolo de marginea satului, Manlache a oprit caii.

- Blagosloveşte-mă, sfinţia-ta, că de-iacu nu mă mai vezi. Eu .rămân aid, să-i aţin calea.

Preotul n-a răspuns. A înţeles că şi el fusese vrerea lui Dumnezeu şi a lăsat să se taie braţul putred, a>şa cum spune vorba Sfintelor Scripturi...

Trei zile Manlache n-a ştiut nici de somn, nici de mâncare. Şedea acolo, în cătina de pe marginea drumului şi pîndea. Ar £i putut sâ se bizuie pe Firicel, căd nu tirecea om să nu-<l primcască în lătrătură duşmănoasă. Dar voia să-i vadă el, de cum or ieşi din cotul drumului, şi să le iasă în cale ia vremea cea mai potrivită.

Ţinea căţelui strîas lingă trup, îl oprea să latre, ca şi cum ar fi vrut să-i păstreze lătratul pentru lupta pe care avea cuvînt să şi-o închipuie grea şi şedea ca un lup fioros, cu ochii sdipindu-şi flăcările printre frunzele tufişului de dracilă.

De un singur lucru îi era frică. Cunoscuse toţi găzarii care treceau prin Căknăţui şi pe la conac, dar nu-i văzuse dedt din treacăt şi nu-i ştia decît din nume. Gîn- dul că ar fi putut să se înşele îi dădea ghes să se repeadă la fiecare găzar şi să-l înşface de piept.

Cu toate astea, graba bolnavă din ei avea un îndreptar ciudat, care ii trecea ca o mînă caldă şi liniştitoare, la fiecare ispită de sărit.

In a treia seară a început să aibă îndoieli. Întîrzia prea mult venirea lui Vătămanu şi pîndaşul nu mai putea să rabde întârzierea. Ar fi pornit să ocolească satul, pînă la casa găzarului, dar îi era frică să nu-i piardă venirea. Căd Manlache avea un plan hotărît şi ţinea să-l înfăptuiască, aşa cum se cuvenea răzbunării lui.

Spre dimineaţă iţi luase nădejdea. S-a lăsat >pe spate, istovit de pîndă şi a aţipit. Dar n-a trecut o clipă şi a sărit din somn, ca intr-0 împuşcătură de tun. A ciulit urechea în liniştea nopţii şi n-a auzit nimic. Visase ? I se păruse ? Nu înţelegea.

Clinele a nririit incetinel. Brusc şi nemilos, i-a astupat botul în palmă şi-a ascultat iarăşi.

Nimic.

Dar dnd s-a întins a doua oară jos. a auzit, departe, huruit înfundat de toate. Atunci şi-a ţinut răsuflarea şi a stat să asculte. De bună samă, se apropia o căruţă, in drum fără grabă.

Nu-şi mai simţea trupul de încordare. Inima lui, biata lui inimă, zvâcnea in piept ca o vietate deznădăjduită, care vrea să deschidă o uşă greu ferecată.

Căruţa se apropia... Zgomotul butoiului gol se limpezise bine. Curind a văzut-o în rarişte, tăindu-şi rotunjimea neagră pe buza cerului uşurel luminat. Firicel midia zădărit în palmă şi se zbuciuma să scape din strinsoare. Să-i dea drumul, ori să-d ţie ? Ziua ar fi văzut feţele şi n-ar mai fi avut nevoie de ajutorul nimănui, dar acum trebuia apucată altă caile... Atunci a deschis pumnul şi Firicel a năvălit ca o praştie. Un glas mai gros de dine a zăpăit donţos de sub căruţa găzarilor şi s-a încins o răfuială, aşa cum numai dinii ştiu să încingă între ei. Manlache aştepta tremurând...

- Opreşte căruţa, Neculai, că ne omoară dnele...

Celălalt a oprit şi a sărit jos, căutând o piatră, s-o
zvîrie între dini.

- Ia dă hidul încoace, nea Iordane, că nu-i chip să-i despart şi vino ’mneata cu săcurea ; mi-i să nu fie o haită turbată...

Deodată, gjhsul i s-a poticnit:

- Aista-i dulăul lui Manlache, nea Iordane. Dă săcurea încoace, să scăpăm odată de d...

Dar în dipa aceea, Manlache a ţâşnit din mărăcini, ce. o dihanie dezlănţuită din cotloanele iadului.

- L-ai gîcit bine, vere I a scrişait el. Da pe-aista n-ai să-l tai cum l-ai tăiat pe Hrisant 1 şi i-a înfipt mîna în ceafă.

Amîndoi găzarii l-au recunoscut in aceeaşi clipă. Dar Iordan era voinic. S-a răsucit ca un arc în mina ocnaşului şi l-a plesnit cu un pumn greu, drept între ochi, de i-a luat vederea, udând înfricoşat:

- Taie-1, Neculai...

Atunci Manlache a înnebunit. Nu de teamă, de furie. N-a mai avut nevoie să vadă nimic. A întins ca fulgerul cealaltă mină şi n-a ştiut el singur de unde a apucat. Piatră să fi fost şi s-ar fi făcut nisip. Vătămanu a urla*- de durere, s-a drjoiat pe laba uriaşă oare-i zdrobea ma- iul, apoi s-a simţit ţîşnind ca un obuz şi a trăsnit c>» capul şi cu spinarea în muchea butoiului de păcură.

Mişcarea făcută de ocnaş l-a scăipat de moarte. Săcii- rea lui Neculai, ţintită drept în moalele capului, a vijîit scăpătata de-a lungul spinării, pe lături. A despicat surtucul pe spate, de sus pînă jos, tăind în drumul ei tot ce-a găsit, pînă în coaste, iar tn iuţeala nebunească, LP oare fusese pornită, a scăpat din mîna găzarului şi-a ajuns undeva în şanţ.

în arsura tăieturii, Manlache s-a învîrtejit pe loc, cu faţa la el. Neculai a făcut un salt după săcure, dar n-a ajuns să puie bine mina pe ea şi uriaşul s-a dărîmat peste dînsul, teşindu-1 la pămînt. L-a năudt apoi cu doi pumni năprasnici, plesniţi în ţeastă, şi l-a lăsat moale, ca o drpă, cu nasul în colbul de pe drum.

Iordan, rupt în două pe codată, abia sufla. Manlache s-a suit lingă el, a ridicat butoiul gol de margine şi l-a prăvălit în şanţ. A căutat grăbit o fringhie în car şi n-a găsit. Atunci a desfăcut hăţurile, l-a legat burduf pe Iordan, l-a înşfăcat pe Neculai de o mină, l-a dus fcîriş pînă la căruţă, o dată cu săcurea de sub el şi l-

a pus alături de tovarăşul lui, in aceleaşi noduri de curele. A fluierat pe Firicel, care-şi desăvîrşea biruinţa, gonind înspre sat biata javră ce-şi chdălaia blana peticită, apoi a luat caii de căpăstru, a întors căruţa înapoi şi a puroes
la drum, fără să mai simtă nid frig, nici foame, nid somn, nici vîrca roşie şi lungă, care-i sîngera în spate.
Cînd s-a lămurit de ziuă, a aflat un colac de frînghie intr-un colţ al căruţii. I-a fost prea destulă ca să-i lege burduf pe amindoi. Acum se treziseră, şi gemeau sleiţi, buimaci de loviturile îngrozitoare ale lui Manlache.
I-a mingîiat părinteşte :
- Nu mai gemeţi aşa, că mi se rupe inima., şi vă trăsnesc de vă mâncaţi singuri panaghia. Dacă sinteţi cuminţi, nu vă mai fac nimic. Dar să fiţi cuminţi... Vă înveleşte tata frumos - că nu-i de obrazu vostru să vă vadă lumea legaţi... şi mergem întins pe valea Heră- tăului, să-l scăpăm de ruşine pe moş Petrache... Că acela-i obraz bătrîn şi curat şi nu-i cu cădere să vă lese inima, pe voi, să-l vedeţi năpăstuit !
A rupt apoi cîteva braţe de strujani, nalţi dt omul, i-a întins peste găzari, ca să nu se mai vadă nimic şi să-i lese să răsufle. Pe urmă, a pus hăţurile la locul lor şi urcat dinainte, cu Firicel in braţe, a ţuguiat buzele uşurel :
- Mfu ! Mţiu... Hai, căişorii tatii...

Cînd a oprit la cantonul al doilea, Gheorghe şi-a făcut cruce ca la o arătate :
- Manlache...
Dar fugarul s-a uitat lung la el :
- Ascultă, măi scălîmbule... Dacă aflu că ai suflat
o vorbă...
- Nu spun, nea Manlache...
- Numai pînă mine seara să ţii clanţa... Pe

urmă, bate darabanele dt vrei..
Şi a dat bice cailor.

In valea Herătăului, a cotit la dreapta, spre locul unde se făouse omorul.
- Eeee, logofeţilor... Iote aid l-aţi omorît. Care **a** fost meşterul ou săcurea ?
Necuilai s-a uitat la Vătămanu.
- Am înţeles... Vătămanu a (ost. Păi bine, mă păcătosule, tocmai tu ? Ai patru copii şi nevastă !... Pthi !
Găzarii au început să tremure.
- Du-ne de aici, nea Manlache 1 s-a rugat Neculai.
- Vă duc îndată ; dar acu ia să-mi spuneţi mie cum aţi făcut isprava...
Şi nu i-a lăsat pînă n-au povestit tot. Le dîrdîiau dinţii din gură, într-o spaimă vecină nebuniei... Spaimă de amintirea omorului, spaimă de pedeapsa ce avea să vie, spaimă de omul acesta din faţa lor, care-i chinuia ou întrebările şi cu risuil lui.

Peste dteva minute, conu Leon a văzut jos, departe, în poarta conacului dumisale, o matahală de om care sămăna cu Manlache. Nid n-a mai răsuflait. A rămas cu ochii căscaţi, cu gura căscată, ca un năucit. Coana Tasica, întoarsă cu spatele la poartă, .îşi citea jurnaluil... Bărbatului i-a fost frică să-i spuie de stafia asta, care se ridica încet la deal, trăgind de frânghie doi oameni legaţi cobză...
Dar cînd a auzit paşii aproape, coana Tasica a tresărit şi s-a întors... I-a pierit sîngele din faţă şi a ţipat îngrozită :
- Manlache !
Uriaşul, blînd, cu ochii umezi la fărâma asta de femeie, pe care o speriase fără voia lui, a dat un brînd sălbatec celor doi găzari, de le-a plesnit capetele pe scLndura dreptelor şi,

stăpînindu-se, a spus încet, cu glas de copil care cere iertare :

- Aişitia o omorât grecu, coană Tasioo, nu eu...

Doamne 1 Cu ce privire s-a uitat coana Tasica la domnul Leon, care QU-şi mai venea in fire din buimăceală, îi plângeau ochii, de bucurie şi de biruinţă, i se roşise năsucul cel mititel cu nări subţiri şi ipîlpîielnice, iar pe vîrfurile obrajilor, vedeai cum bate de fierbinte para singelui grămădit.

- Ia spuneţi voi, băieţii tatei, ce-o fost şi cum o fost... S^audă şi coana Tasica...

Iar nenorociţii au spus... şi-au spus... şi-au spus... Apoi au spus slugilor, apoi au spus oamenilor din poartă, şi şefului de post din Griviţa, şi lui Jugănaru, şi lui Ţigău... şi chiar lui Vasîle, ţiincşorul care a cintat şi astăzi pe calea Călmăţuiiului :

„După dealul cela mare,
Velerim şi Veler Doamne...
Răsărit-a mindrul soare,
Velerim şi Veler Doamne..."

Numai Rusandei nu i-au spus nimic.

Cînd a aflat că Manlache e la curte, fata a ieşit în marginea drumului, coio, la crucea şoselei din Iveşti cu drumul spre Griviţa, s-a aşezat cuminte pe marginea şanţului şi l-a aşteptat. L-a aşteptat să vie, cum aşteaptă satele, pe timp de secetă, procesiunea cu icoane făcătoare de minuni.

Şi de-acoio, de pe clinul unde era, l-a văzut scobo- rînd pînă în drum, l-a văzut venind tot lungul drumului, uxdnd dealul pe lîngă şanţul

de cătină de la vie... Şi n-a zis nimic. Nu zimbea, nu plângea. Aştepta... Frământa în gură un firişor de iarbă, ca şi altă dată, şi nu se gîndea la nimic.. Aştepta, atita tot.
Îl vedea apropiindu-se, apropiindu-se mereu. Se uitau unul in ochii altuia şi parcă se făcuse între ei o punte care se minca singură, se stringea, se mistuia, ca să-i apropie mereu... Şi ea aştepta...
La doi paşi, Manlache s-a oprit. A mişcat buzele.
- Bine te-am găsit, Rusandă I
Dar nu s-a auzit nici un cuvint. Ea a răspuns :
- Bine-ai venit...
Şi nu s-a auzit nici un cuvînt.
Intre ei doi, ca şi altă dată, s-a întins botul şi trapul moaie al lui Firidei...

Dac altfel dedt altă dată, i-a mingiiat acum, încet, dinele care alergase in lume, duipă ce ii era drag lui... Il mîngîia ou ochii la Manlache şi mesteca înainte un fir de iarbă rămas din alte vremi...

Cînd a întrebat-o Manlache: „Nu mergi acasă ?“ Rusanda a dat încet din cap şi a rămas acolo, fără să privească in uirma lui, ca şt dnd Manlache ar fi fost tot în faţă, în pidoare, la doi paşi, lunecînd, lunednd mereu pe cărăruia privirii lor, care bătea un singur drum...

...Şi iar s-a aşezat viaţa in ogaşul ei domol. Intim* plările crîncene s-au dus departe, cum depaite s-au dus ţi ucigaşii lui Hrisant negustorul şi întocmai după pilda lor, au intrat în tainiţe afunde, ca să-şi zvirle lumea uitarea deasupra, iar 6oarele să nu mai vadă.

Şi aşa, moş Petrache a nas barba albă a pribegiei, a încărcat o haraba cu lucruşoarele-i mutate în Matca şi le-a întors pe toate in cantonul cel mititel de lingă nisipurile Blăjărilor.

Cînd a trecut prin dreptul conacului, unde a zărit sus, în capul scărilor boiereşti, o făptură mică şi albă, ca c foiţă dintr-o floare de izmă, alături de un domn negricios, care sporovăia prieteneşte cu Manlache, a strigat, ca om grăbit ce era :

- Mă întorc şi eu acasă, Manlache 1

Atîta tot.

Doar pe pragul casei Iul Ţigău, Rusanda îşi sfîriia fusul grăbit între degete şi se gîndea altfel dedt se gîndise pînă acum. Se răsucea, în inima ei, ceva grăbit şi sfirîitor, ca şi fusud dintre degete. Numai că, pe bietul fus al sufletului ei, nu se mai depăna nici un fir. Se învîrtea în gol. Se învîrtea, vrînd parcă să îmbie un fir care pornise pe drum. Se învîrtea chemîndu-1. Aştepta.

Ci Manlache nu voia să vorbească. Se uita lung la fată, îi grăia multe, cu glasul lui liniştit şi adine, fără să-i spuie măcar o vorbă din zăporul cald pe care îl aştepta Rusanda. Părea că se fereşte să-i

mai adiucă aminte de oe fusese înainte vreme şi purtarea asta ajunsese să-i fie fetei, de neînţeles.

Atunci a început să se mărunte în inima ei o buliboacă turbure şi grea. Se simţea primejduită de un duşman, care lucrase tainic şi temeinic în mintea lui Manlache, fără sâni prindă ea ide veste şi fără să-l poată izgoni. Va fi fost vreo femeie răsărită în căile pe care le-a bătut atitea luni de goană ? Ori - de la aşezarea nouă a lucrurilor - i-o fi Lunecat î.n ureche din cele multe care se pot spune pe seama unei fete în pragul măritişului, ca dînsa ?

O dipă, l-a bănuit pe Ion. Argatul avea tot dreptul să-şi caute înainte de răzbunarea lui, aşa cum îşi că- tajse la fiecare prilej, de la pailma straşnică în care-l năucise fata lui Ţigău. Dar ce putea să-i spuie el lui Manlache, cînd răzbunarea lui de pînă acum fusese doar sâ scornească poveşti, tocmai pe seama ei şi a fugarului P Zvîroolită astfel între întrebările astea, care cuprindeau toată lumea, Rusanda şi-a făcut drum tot mai des pină ila conac, in ceasurile de dimineaţă, cînd îl ştia pe Manlache că roboteşte în curte şi poate să-l întâlnească fără silă.

Dar, într-o zi, n-a mai putut să se stăpinească. I-a zvârlit, de-a dreptul, în faţă :

- Nu-ş' cine mi te-o vrăjit, nea Manlache, dar mi te-o vrăjit bine 1...

Omul a ridicat capul încet, şi nu s-a încumetat să-i cate in ochi. Simţea de mult că în albastrul acela dintre pJeoape aide ceva tare şi greu de îndurat. I s-a pus negură pe inimă şi a încleştat gura. Nu avea nimic de spus, ori nu vroia să spuie ? Totuna. I-a întors spatele şi s-a dus pe prispa odăiţei lui, de şi-a frînt capul în palme, obosit fără veste, ca suib o povară mare.

După ce-a schimbat câteva vorbe cu coana Tasica, Rusanda a dat să plece. Dar pe prispa lui, Manlache şedea înainte, cu capul între pumni, ca

o momi ie de lut. Parcă încremenise acolo.

Fata a stat o clipă în cumpănă, apoi şi-a luat sama şi s-a dus la dînsul, măcar că zărise în gura grajdulu' ochii stidoşi şi răi ai lui Ion, care pîndea.

S-a aşezat alături de ocnaş, uitindu-se departe, undeva, spre un punct nevăzut din rarişteа cătinii de La via dim deal, şi a oftat încet:

- Mă tem că degeaba mai aştept...

Manlache a răspuns tirziu :

- Nu vie Dumnezeu, Rusando, asta-i 1 Odată am cercat şi eu să viu la tine... şi-ai văzut dtă năpastă am îndurat toţii. Eu îs osândit rău, fato. Să nu-fi legi viaţa cu mine !... Am stat mult şi-am judecat, fel şi chip... Dar tot aici am ajuns, că numai aista îi lucru cel drept: îs om osindit. Pătimirea noastră nu-i greşeală şi nu-i năpastă. Ii sămn mare... Se cuvine să-l înţelegem... Altfel ajung la moarte de om ; cmede tu la spusa mea... Iaca, eu stau aid liniştit şi mă fac că nu văd, dar mă frig în ceafă ochii lui Ion din grajd... Unde vrei să ajungem ? Spune. Să-l omor ?

Fata i-a răspuns încet, cu ochii nădăiţi de lacrimi şi cu trupul îngheţat:

- Păi, eu tot nu-1 iau, nea Manlache, să ştiu de bine că mor fată bătrînă !

- ...De ce să nu-d iei ? Ii mai tînăr şi vrednic la treaba lui. Da cu mâne, ce viaţă ai să duci ? Intrebatu- te-ai tu ?

Rusanda n-a mai răspuns nimic. A irămas cu ochii mari, duşi departe şi parcă nid nu mai aiffla. Numai lacrimile îi şituiau dese, mari şi grele, în poală, pe dnd în minte i se făcea tot mai frig, tot mai noapte, tot mai pustiu.

S-a sculat intr-un târziu, a mingîiat în treacăt, cu vîr- ful degetelor, capul duios al lui Firicel, şi a plecat spre Căknăţui, ca o zi bună care a trecut.

Dar, în Manlache, întâmplarea aceea a zguduit tot temeiul sufletului, pînă in fund. Mintea îi

fusese lim-
pede cînd şi-a cîntărit osînda şi primejdia. Numai că atunci ştia de Rusanda că-1 aşteaptă, că poate să (ie a lui, ciad o vrea şi cum o vrea. Acum însă, deodată, fata îi lunecase din viaţă ca un inel rămas prea mare pentru degetul slăbit. L-a cutremurat o spaimă mare şi a înţeles că nu poate s-o lase adtuia. Nu mai poate s-o lase altuia. A văzut-o, o clipă, ruptă în două de mijloc, sub hraţul lui Ion şi s-a clătinat de furie, ca un copac izbit de palma uriaşă a unei pale de furtună. A fremătat toată carnea răstignită din el, toată inima lui, ce-şi căuta un făgaş de atâta amar de vreme ; peste mintea limpede, careţi văzuse osînda, s-a lăsat pidă groasă şi amorţi- toare.

Şi-a dat bine seama de locul unde a ajuns, numai în dipa cînd s-a apropia*t* Ion şi cu glasul lui plângăreţ, mieros şi prefăcut, l-a întrebat, hliaindu-şi toată gura urită, băloasă, cu dinţi galbeni şi laţi:

- Ce-a mai spus Rusanda, nea Manlache ?

L-a ţintit in frunte, ca o zburătură de luip :

- Mi-a spus c-ai face bine să nu te mai ţii de capul ei...

Şerpeşte, ochii spelbi ai lui Ion au clipit pe de lături :

- Păi, să-mi spuie cine-o ia, că eu nu mă bat cu nimeni...

Atunci Manlache s-a zbîrlit la el, cu ochii înnegriţi şi plini de pornire :

- Ai să-l afli tu şi pe acela... Dar, vezi să nu-1 afli înainte.

In scrîşnirea de acum, uriaşul n-a avut vreme să vadă că „osînda" lui pornise iarăşi la drum. A fost mai bine pentru el. S-ar fi cutremurat de groază şi poate c-ar fi dat înapoi. Pe dnd aşa, numai Ion s-a dat înapoi, pentru că ei înţelesese bine, de astă dată, osindirea pe viaţă a dorinţei din el. Şi atunci, opărit, cu toată ambiţia zdrelită, ca o piele trecută pe sub dinţi de da- rac, s-a întors în grajdul lui, gîfîind in el o ură care-şi

căuta scoc Şi fiindcă n-avea pe cine să-ţi descarce fierea, a trîntit cu călcâiul în buf tul unui bou culcat, de l-a făcut să-şi înfigă coarnele, de durere, tocmai in gratia corlăţii.

N-avea nici un rost să mai iasă Rusanda in toiul nopţii şi să urce potecuţa livezii, tocmai lingă streaşina gardului din deal. Ştia bine că n-o aştepta Mainlache şi că o-o s-o mai aştepte Manlache niciodată. Dar tre- sărise din somn, fără veste, ca la o chemare şi s-a simţit cu trupul fiert de zăpuşeală şi inima bătind. Venise aici să se răcorească, departe de cîrîitul găinilor din coteţ şi de rumegatul molcomit al boilor din ocol.

De aceea, cînd a zăpsit intre dinţii parilor din zăplaz umbra neagră de om, care s-a înălţat o dipă şi s-a mistuit numaidecit, a rămas împietrită ca in faţa unei vedenii.

îi era frică şi îi era bine. Era veselă şi înspăimântată in aceeaşi vreme ; nu avea nici curaj să strige, nid curaj să fugă. A dat să îngaime o întrebare, dar i s-a agăţat vorba pe undeva, în piept. Doar într-un drziu, vă- zind că nu mişcă nimic, a cutezat să şoptească :

- Caie-i acolo ?... Liniştea s-a desfundat o dipă, iar glasul i-a sunat în gol. Un tremur rece a furnicat-o ca o săgeată de gheaţă, pe tot lungul spinării.

Acolo se ascundea de bună seamă un om şi acela nu era Manlache. încolţită de spaimă, s-a năpustit înapoi la vale, spre casă, dar după zece paşi a prăvălit-o la pămînt o greutate de bolovan căzut în spatele ed. Era Ion.

- Să nu ţipi, că vir cuţitu-n tine 1

Fata nu mai auzea nimic. I-a prins mina unde licărise tăiuşul alb şi a virît-o sub dinsa. Groaza îi înzecise puterea, iar omiul a icnit în răsudrea dureroasă de braţ. A izbit cu pumnul unde a apucat : peste sini, peste pîntece,

peste cap. Dar sub fată, care nu slăbea, cuţitul întors îşi înfigea vîrful în junghetura mîinii şi-i săra cu jar pielea hăcuită.

- Dă drumul, că intră cuţitul în mine 1 N-auzi ?...

Şi, înnebunit de durere, a tras odată mîna afară, brăz-
dindu-şi pe ea, pîrnă în virful degetelor, un şanţ adînc şi sângeros de carne vie.

- M-ai lăsat ciung !... a scrişnit. Şi, deodată, într-o furie oarbă, în care şi-a uitat şi de rană, şi de durere, s-a prăvălit peste fată, gîfîind ca o turbăciune pe carc nici moartea nu putea s-o mai oprească din pornirea ei.

Dar fata, oridt de sleită ar fi fost în clipa aceea, mai avea destulă voinicie să i se ferească din cale. A încleştat genunchii zdraveni, de şina făcut ca piatra carnea coapselor golite în gheara lui Ion. Cînd el a înţeles că nu poate ajunge unde vrea, i-a trecut ca un grăunte de nebunie prin cap. S-a rostogolit protivnic pe dinsa. i-a pus genunchii pe sini, de-a gemut în durere, şi, înfigin- du-i cu sălbăticie un pumn în poala pintenului, i-a pipăit o clipă păirul asipru şi a repezit mîna in ea, de a despicat-o ca un cuţit.

Ţipătul fetei a spart noaptea ca pe un ciob de 9ticlă. Dar Ion a rânjit scurt: „Măcar aşa„.“ şi în tresărirea câtorva glasuri depărtate, a câtorva câini speriaţi, mişelul a ţîşnk peste gard şi s-a şters în negură.

Fata a stat o clipa buimacă. Nu pricepuse nimic din tot ce s-a întâmplat. Căta să-şi aducă aminte şi nu mai era in stare. Ii vîjiia capul, de .parcă era bucşă de căruţă, iar carnea stâlcită de pe dânsa îi dădea junghiuri ascuţite şi dese. Cînd s-a sculat în picioare, a simţit ceva cald lunedndu-i de-a lungul coapsei şi

picurând pe pullpă. A pus mîna pe locul umed şi a cercetat să vadă ce e pe virful degetelor. Dar în bezna de sub copaci nu putea să lămurească nimic... Atunci a pocnit-o de- vale, năucă, în neştire şi a intrat în casă, fără să mai fereascâ sdrţliitul uşii. Iar dnd Ţigău a mormăit, cu nasul in iorgan[I] : „Ce dracu umbli ca o zăludă, fată hăi ?“ Rusanda n-a mai tremurat de frică şi nici nu i-a mai răspuns. A trecut în odaia, mare şi a dibuit în fkida cuptorului un muc de luminare.

Era toată plină de sînge, pe cămaşe, pe fustă, pe trup. Ameţită, ea nu pricepea de unde cursese atâta vai de sînge.

Dar durerea orincenă dindăunfcrul ei o făcea să înţeleagă că s-a petrecut cu dîasa o urgie grozavă, pe care n-o mai pomenise nimeni.

Intr-o stare de vis rău şi de jumătate leşin, s-a curăţat cum a putut, s-a primenit ou niscaiva boarfe curate şi s-a întins pe pat. Durerile n-o mai slăbeau şi somnul nu mai venea. Plutea ca pe un gîJigăt de smoală fierbinte şi cleioasă, de unde nu mai putea să se ridice.

Şi în deznădejdea morţii care o cuprinsese, se căznea să plângă şi nu mai era în stare. Ochii rămâneau uscaţi, sticloşi, ţintiţi pe bîrna ba#dadiei negre, unde adm a un smoc de ştiuleţi, ca arătarea neguroasă a unui spînzurat...

A doua zi, dnd a deschis Manlache poarta, ca să intre, fata a dat să fugă.

- Rusando ! a strigat el şi a rămas cu ochii nedumeriţi pe faţa aceea, veştejită într-o singură noapte, de parcă o viaţă întreagă şi-ar fi trecut pooosul peste ea.
- Eşti cumva bolnavă ?
- Cam bolnavă, a îndrugat ea şi a întors

I *lorgan* - plapomă.

capul să n-o mai vadă. Se simţea urită.

Nidodată nu pricepuse Manlache mare lucru din mişunul de gînduri al unei minţi femeieşti. Dar ce anume s-a fost petrecut în capul Rusandei ou putuse să priceapă în aki un fel. A găsit-o învirăjmăşită şi cu tainiţe în fiecare vorbă din cele puţine dte i le-a spus.

- De ce n-ai venit as-noapte ? l-a întrebat, cu ochii mari şi feriţi.

Voinicul a strîns în ceafă nedumerirea umeriilor ridicaţi.

- Păi, n-o fost vorba să viu...

Numai că fata i-a întors înverşunată :

- Apăi, aiasta-i prăpădul, nea Manlache... Vorbă n-o fost, da eu mi te-am aşteptat. Şi fiindlcă Manlache n-a mai fost dezgheţat, să-i taie calea gînduilui cu o vorbă, Rusanda s-a pomenit şoptind, ca pentru inima şi pentru soarta ei: S-o întâmplat toate după voia dumitale...

Pe urmă s-a sculat cu greutate de pe scăriţa de lemn putred, unde se chindse şi, ştergindu-şi o margine de ochi cu podul palmei, s-a dus să toarne o cofă de apă in treuca uscată, pe care o ciuguleau orătăniile însetate.

Lui Manlache i s-a părut deodată că e de prisos şi că făptura aceea voinică şi naltă care robotea în legea ei, fără să-l mai bage de seamă, i-i străină de cînd e lumea. Adică e străin el pentru dînsa. Căci în zbîrnîitul surd din inima lui, limpezea prea bine pornirea asta duşmănoasă, care îl împingea s-o înşface de umed şi s-o întoarcă spre el, ochi în ochi, ca să dejghioace din albaştri mea lor înrourată gîcidurile cele adevărate şi nevăzute de el.

Şi aşa, omul acesta, care învăţase în lungul celor zece ani de ocnă că măsura timpului e un lucru la voia întîmpdărilor, că uneori un an n-are nici preţul! unei clipe, iar un sfert de viaţă, dus în fund de salină, e dt un cuprins de noapte, a înţeles ce înseamnă tremurarea vremii şi nesfkşirea unui ceas. Căci nesfîrşit i s-a părut ceasul dt a mai stat pe prispa de lut a lui Ţigău, privind robotul potolit al Rusandei, alături de graba mută din el, care s-a încordat şi a prins să jijîie ca o răşchitoare ciocănită de vînt.

Atund, fără o pricină anume, i-a ieşit în lumina minţii mutca hidă a lui Ion. L-a văzut hiizindu-şi gura lată, cu tiuleiele albicioase de mustaţă răsfrîmte pînă în gingii şi a încleştat dinţii, scrişnind. Ştia bine Manlache că argatul aţinea mereu calea fetei şi mai ştia că acela era dine răbdător, care au se dă înapoi de la nimic atund dnd îi ră.ynna să puie gheara pe un pal mac de pămînt ori pe o curea de pîdoagă. Era flăcău de om cu stare şi ducea trai de slugă ca să cîştige un ban mai miult şi să-şi rotunjească averea. Era săritor, priceput,

iar conu Leon nu ţinea taină de nimeni că vrea să-l facă vechil, pentru credinţa şi pentru neindurarea lui faţă de dâjmaşii de pe moşie.

Alături de asta, ce-i aducea Manlache fetei lui Ţigău ? Simbria iui, o odăiţă cit un degetar şi năpasta celor zece ani de ocnă...

Tot meşterind lucrurile astfel, Manlache şi-a dat seama că fugise de-o osândă, ca să deie peste alta, mai crâncenă şi mai aproape decât cea dimtii. Căci ii tremura carnea de pe el gindiadu-se să-l mai întâlnească pe Ion şi acum, cînd ii intrase în ca>p că a pierdut-o pe Rusanda pentru totdeauna şi că numai Ioo putea să aibă parte de ea.

Şi cu dt se gândea moi mult, cu atât mai tare venea miasma amară a încredinţării. Şi-l aducea aminte nu mai departe de ieri, cînd îi venise, rânjind, să-l întrebe de Rusanda. Acum, i se părea limpede înţelesul vorbelor spuse de grăjdar. Ştia el ceva, pesemne, de a îndrăznit să-i rânjească în faţă şi trebuie să se fi simţit ou multă vină in el, de a dat înapoi aşa de xepede, când a văzut pumnul făcut măciucă şi ochii încruntaţi ai lui Manlache.

0 dipă, s-a uitat cu ură la fată. Nu se întrebase de loc ce-a putut să diucă la atâta schimbare într-un pas de noapte şi i se aşezase pe inimă o spumă băloasă, de sdrbă. Dar dnd ochii albaştrii şi încercănaţi ai Rusondei s-au întors «işti ca moartea spire d, duşmănia i s-a topit într-un fel de înverşunare înnebunită. Nu mai putea să trăiască fără făptura asta. Şi chiar dacă ar fi putut fără ea, nu era în stare să îndure gîndul că o să trăiască altul cu ea.

Se lupta în su£let cu duşmanul cel nevăzut şi gîfiia în zăcăşia[1] inimii dintr-însul.

- N-o să ai parte de el, Rusando ! a mârâit ca o lăsare de furtună, dnd fata s-a aşezat ostenită

I *Zicăşie* - ură, doriDţă dc răzbunare.

pe pri- chidul prispei.

- De dne ? abia au suflat buzele albite, la încrâncenarea aceasta prăvălită din senin.

- De cin' te-o lua... Atit i-a fost răspunsul, lăsifld în urmă poarta deschisă, ca şi dnd ar mai fi vrut să-i deie fetei un îndemn spre dînsul.

Dar Rusanda nu s-a clintit din locul unde era. A podidit-o plinsul fără nădejde şi a priceput că viaţa ei e încercuită de moarte şi de sînge, ori în care parte ac porni să calce...

Atunci, in mintea ei răvăşită de tot vălmăşagul durerilor din mimă şi din trupul cel prădat de batjocoră, a prins cheag gîndul morţii. S-a văzut o dipă, spLnzu- rînd vînâtă in ştreang, ca şi Tudosă, nebunul, care-şi pusese capul intr-un cireş din cuhaiLm [I] şi nu s-a cutremurat, nici nu i-a fost frică. I s-a făcut, deodată, o lumină mare în suflet şi a venit înseninarea, căd şi-a crezut rostul sfîrşit, vai ţa încheiată şi traiiul prea temeinic hotăiit ca să mai sufere de zdruncin ori de piins.

Şi-aşa, în ziua aceea cu soare plăipînd de toamnă, Rusanda a început să caute la crenguţele negre, oare se dezgoleau de frunze

I *Cubalm* (cohalm) - livadă.

veştejite, de parcă număra în ele clipele ci te i-au mai rămas să trăiască.

învăţa, cum se zice, carte de om bătrîn.

Se învăţa să moară.

Cînd s-a întors Manlache la curte, a găsit acolo fră- mimtare grozavă. Ion argatul lunecase din podul grajdului şi - Dumnezeu ştie cum - îşi tăiase mina dreaptă intrnun dinte de furcă, de i se despicase toată carnea pe os, de la o palmă de cot, pînă in vîrful degetelor.

- O să-il am pe conştiinţă, dobitocul ! se văicărea conu Leon, mai adine îndurerat în inima bună a dumi- sale, chiar decît Ion in carnea lui. Dar coana Tasica, după ce a pansat rana argatului, şi i-a turnat toată sticluţa de tinctuiră de iod pe ea, şi-a liniştit soţul amărit, cu un ton plin de curaj :

- N-are nimic ; trece uşor. In orice caz, cred că ai face bine să-l duci la spital, la Iveşti, ori la doctorul Ionescu, fiindcă eu nu mai am nici o picătură de iod. Şi cu ocazia asta îmi mai adud, să fie de rezervă.

Numai că Ion s-a arătat peste măsură de liniştit şi de bărbătos :

- Nu-i nica, boierule I O zgîrietură şi atîta tot... Eu am came bună... îndată trece. Ce să mai supărăm pe alde dom' doftor, de pomană ?

Adevărul e, însă, că argatului u era frică să arate rana la doctor. Se vedea dt de colo că-i tăietură de cuţit şi i se părea lui că va fi silit să spuie de unde
i se trage. Iar de aici încolo, nu mai avea curaj să se gîndească, aşa de mare groază avea de pumnul lui

Manlache ţi de ochii cei cu focuri negre, unde se mai pârjolise odată un fluture de viaţă omenească.

E drept, se dusese azi-noapte in Livada lui Ţigău, ho- tărit să nu dea înapoi - de-ar fi fost nevoie - să virc cuţitul pinâ la plasele in spatele şalgăului Dac nu îndrăznea singur să se gîndească la ce s-ar fi întâmplat, dacă Manlache ar fi venit de-a binelea să şadă ou Rusanda.

ll îngheţa gîndul să rămiie faţă in faţă cu nămetenia fioroasă, pe care jarul lui o dura şi *mai* fioroasă încă. Poate că i-ar fi încremenit braţul de spaimă chiar şi înainte de întâmplarea de ieri. Cum ar fi putut să se mai dea pe faţtă acum, cînd pricepuse, în sfârşit, că Rusanda nici nu-i fusese măcar ibovnică lui Pleşa, cum crezuse el. Şi nu-i fusese, pentru pricina, uşor de înţeles, că nu fusese ibovnică nimănui. Ion pricepuse lucrul acesta foarte limpede, cu toată nebunia faptului din noaptea trecută...

Şi totuşi, se bucura de orîncenia lui. Îşi dăduse seama că a pus între Manlache şi Rusanda un stă vi iar de neurnit, care-1 răzbuna şi de oful inimii lui, şi de palma fetei lui Ţigău, şi de ochii năclăiţi in moarte de om, de sub sprincenele groase ale ocnaşului.

Peste o zi, mina rănită a început să nu mai aibă singe în ea. A dat intr-o culoare vineţie, care a săgetat spaimă în inima lui, ca şi în mintea lui conu Leon.

într-un ceas, trăsura conacului oprea caii în faţa spitalului. Ion, galben ca paiul uscat, a intrat, tremuiind tot, în sala de aşteptare cu miros greu de doctorii şi boală.

îl adusese Manlache, tăcut şi ferecat la vorbă, după ce căpătase acest hatir - stăruitor cerut de la bunătatea coanei Tasica, dar smuils cu greutate de ia hapsinia bărbatului dumisale. In tăcerea înfricoşată a uriaşului, argatul

simţea bine cum clocoteşte o dorinţă vrăjmaşă, măcar că vorbele-i puţine nu arătau.

Doctorul Drăghici era un om gras, cu mişcări repezi şi vii. Avea un cap pătrat şi bine cioplit, peste care părul des şi creţ venea de minune. Vorbea puţin şi repezit, ca toţi oamenii buni şi miloşi, cărora nu li se cade să-şi arate mila in faţa durerilor şi a suferinţelor omeneşti. Dar degeaba îşi încrunta sprintenele şi degeaba îşi răpşea vorbele ; ochii lui erau tot blânzi şi vorba lui era tot blajină. Doar ca îi înţelegea oricine strădania sâ pară tăios, poruncitor, diez şi nu îndrăznea nici un om să-i împotrivească alte spuse deoit ale dumisale.

Nu-i vorbă că uneori era necruţător. Trintea bolnavului adevărul în faţă, de-l zguduia din temelii. Asta, pesemne, unde era încredinţat că oamenii nu-şi văd de sănătate cîcă vreme nu-i iaspăimintă boala şi nid nu ascultă de sfatul doctorului, dacă nu se simt primejduiţi greu. De aceea, nu-i de mirare că, după ce a titit scrisoarea lui conu Leon - pe oare i-o adusese Manlache - şi a văzut mîna vinătă a lui Ion, a ţipat la el, ■de l-a ameţit ca într-o plesnitură de ghioagă :

- „Olalaaaa ! ! ! Apoi, dobitocul dracului, *acum* vii la mine ? Te-aş ierta numai dacă mi-ai spune c-ai învăţat să prăşeşti cu mina stângă... Auzi tu ?... Asta e cangrenă, musiu ! Trebuie să-ţi tai mâna...

In vălmăşagul vorbelor repezite, care l-au năudt pe Ion şi i-au pus pînză cenuşie pe vedere, inima lui Manlache a bătut scurt şi crâncen de vesel, ca întâiul dopot •care sparge noaptea senină a învierei. A tresărit în uriaş o săl'bătide neînchipuită şi răsufla adînc şi des, într-o fierbere care-1 fericea. Dar doctorul l-a aşezat pe Ion jos, i-a desfăcut rana şi a pufnit:

- Ce furcă ? Ce furcă ? Asta-i cuţit!

- Furcă... a dîrd'îit între dinţii lui, Ion, zvirlindu-şi coada ochilor spre trupul mătăhălos al lui Manlache de lingă dînsul.

Drăghici s-a înfuriat şi a bătut din picior :

- Să nu-mi spui mie minciuni ! Să nu mă fad, că pe unmă te trimit şi la procuror.

Grăjdarui şi-a pierdut văzul de tot ; abia mai sufla.

- Cine te-a tăiat cu cuţitul ? Dacă nu spui, te zvirl afară şi te las să mori ca un dine, auzi ? Cangrena asta urcă frumuşel la umăr şi, dacă prinde să coboare în coşul pieptului, apoi coboară, cu tine cu tot, la doi metri sub pămimt. Pricepi tu ? Dar dacă spui, apoi poate să te scap şi ou mâna întreagă, dacă mai merită mila lui Dumnezeu un păcătos ca tine !

Manilache a clipit uşor şi iute. Vorbele doctorului răsuciseră în inima lui un cuţit. A mîrîit printre dinţi :

- Spune, mă păcătosule, cine te-o tăiat ?...

Leoarcă de sudoare lipicioasă şi rece, ca pielea şerpească, Ion a bîiguit o poveste fără noimă şi fără şir, pină ce, la urmă, a mărturisit că s-a bătut cu un flăcău, Stoian Precup, de care Manlache nu prea auzise.

- îi de la Lieşti, nu-i de pe la noi... a îngăimat rănitul şi n-a putut să spuie mai departe. I se încleştaseră fălcile şi şedea înnebunit de spaimă, uidndu-se la mîna lui vinătă, pe care ştia c-o aşteaptă cuţitul.

Manlache a plecat îndoit de la spital. Doctorul îl oprise pe Ion acolo şi scrisese două rânduri lui oonu Leon, să-i dea de ştire că ţine rănitul sub priveghere şi îngrijire, cercând să-i scape mîna de la tăiere. Dar trăsura conacului n-a câirmit la stânga spre Blăjeri, ca să ţie calea Căimăţuiului, ci a apucat şoseaua mare a Galaţului pînă la Buceşti. Acolo însă, întrebările despre Stoian Precup au stnmit sprincene ridicate, strîns din umeri şi ochi

neştiutori.

Stoian Precup nu era nici in partea aceea, cum n-a fost nici în Lieşti, nici in Şerbăneşti, şi nici măcar, departe, în josul judeţului, Ia Vlaidimireşti.

Iată de ce, întorcindu^se pe seară 'înapoi, pe drumeagul care dă în vatra CăiLmăţuiului, Manlache se legăna pe caiprâ intr-o mare nedumerire şi o mare silnicie. Nu putea să dea de rostul minciunii lui Ion, dar iarăşi tiu putea s-o despart! de schimbarea neaşteptată a Rusandei. Şi cu toate astea nu găsea fir de potecuţă să facă legătura între una şi alta, dedt doar pornirea din inima lui să lămurească două taine, pumînidu4e pe o singură aţă, cum pun fetele banii la fel, ca să-şi in- cropească salbă pentru ambiţia lor răzbunătoare şi pofida altora.

Cînd a ajuns în poarta casei lui Ţigău, a strunit caii şi a dat seară bună gospodarului, care cisluia pe marginea podeţului cu dţiva vedni. Apoi repede le-a trîn- tit vestea :

- Lui Ion îi taie mîna... Cică s-o înjunghiat cu unu Stoian Piecup şi i s-o făcut carne rea...

Cît ai clipi, casele de primprejur s-au revărsat în coasta trăsurii. Iar în poaiită, a venit, mai încet ca toţi, Rusanda.

Gu un glas, pe care îl adusese parcă atund, Manlache i-a zvîrlit de-a dreptul :

- Ai auzit, Rusanda ? Ii taie mîna lui Ion. O să rămîie dung, păcătosul...

Dar, ori că era seară, ori că era prea departe, ori că fata nici n-a clipit, omul n-a putut să desluşească dacă piatra zvîrlită de el a făcut cerculeţele cuvenite pe apă, ori s-a topit fără urmă, ca in iaz de păcură.

Cu toate acestea, Manlache era turburat fără de măsură. Dacă ar £i îndrăznit, ar fi dat acatiste la părintele NichLta, să-i putrezească mîna lui Ion. Voia 6ă ştie şi încerca toate vicleniile lui de copil mare, ca s-o vadă odată

pe Rusanda lămurindu-se. Iar mai virtos ca otice, ar fi vrut să n-ajungă acolo unde simţea că-1 duce osînda lui şi unde avea să ajungă, fără nici o îndoială, dacă lumii ou s-ar fi limpezit înainte. Căd acum, poate că nu l-ar fi ucis pe Ion din ură, cît din nevoia să vadă ce face fata în faţa hoitului despicat de săeure. Şi avea Manlache clipe cînd îşi dădea seama că s-ar fi dus chiuind la ocnă, dacă Rusanda ar fi arătat că nu-i pasă de moartea lui Ion.

Păsămite, omul cel încruntat n-ajunsese să ştie că fetei lui Ţigău nu-i mai păsa acum nid de moartea ei, neoum de a altuia. Altminteri ar fi înţeles că Rusandd i-a părut rău de nenorodrea lui Ion şi că întîmplarea plină de urgie a pus o punte de împăcare, peste toate grozăviile în care mişunau vieţile lor mărunte şi pecetluite de osîinde aţa de grele şi aşa de fără temei.

De aceea, in ziua cînd a zornăit scurt răguşala de nichel dogit a telefonului, iar glasul doctorului Drăghici a dat de vesbe arendaşului că mina lui Ion s-a scurtat cu două palme, Manlache a răsuflat degeaba a uşurate ţi degeaba a făout în minte o înfiorătoare cruce de mulţumire. Rusanda i-a ascultat vestea, apoi a dat din cap, tristă şi fără pic de vlagă :

- Cine ştie ce păcat şi-o fi plătit şi el...

Iar in sufletul dintr-insa, vorba a sunat aşa, de parcă i-ar fi cerut iertare nefericitului pentru amarnica osindă pe care a fost suferit-o din pricina ei.

Numai Manlache n-a băgat de seamă nimic. Pe inima lui, bătută în toate cuiele otrăvite ale lumii, a început să licărească o zare de lumină.

I s-a năzărit — deodată şi fără să ştie de ce - că toată zdruncinarea i-a fost rău indreptată şi sfătuită încă mai rău de temeri fără pricini anume. Ochii Rusandei il priveau mereu la fel, trişti şi buni. Vorbea cu el întocmai ca înainte vreme, tristă şi bună...

Atunci, în nopţile lui nesfârşite, de pază, a frămîntat gîndul să-i mai cerce inima o dată şi să i se spovedească, întocmai ca duhovnicului din gura salinelor Ocnei.

în dimineaţa când s-a dus să-i spuie rumeguşul lui de gânduri, fata l-a ascultat fără să-i răspundă un cuvînt. Apoi, din senin, a hohotit-o un plîns rupt, ca un bocet de moarte, înfiorător.

La început, Manlache s-a speriat. Mai apoi, s-a îndir- jit nemilos, ca un judecător :

- Pentru ce pdîngi acu ? Zî că nu vrei, şi-mi iau lumea în cap... Că nu mai pot, Rusando... Nu mai pot! Şi dacă ai ibovnic, spune încaltea să ştiu şi să plec, ca să nu fac moarte de om, cum am făcut şi cum era să mai fac. Dar nu mă face să cred că numai eu îs vinovat de aiasta, că aşa osindă, nici unul ca mine n-o mai poate îndura...

Era în glasul lui atâta nefericire, îndt Rusanda a făcut ochii mari şi s-a uitat la dînsul cu mito nesfirşită cu care priveşti un copilaş in zbaterea morţii. Şi atund, a simţit că degeaba mai plinge şi ea, pentru că nimic n-o mai poate feri de soarta pe *cave* ţi-o hotarise. Doar că acum trebuia să ţi-o împlinească mai repede, oa să astupe, fără întârziere, toată nâpăstukea, toată ruşinea şi toată sfîşierea ei.

A lăsat mînile în poală, ca să-i spuiie încet :

- Bine, nea Manlache... Cum vrei 'mneata... Cere-mă la alde taica ţi pe urmă... ce-o vrea Dumnezeu...

Omul a strims pleoapele tare, ca şi dnd ar fi vrut s-o închidă bine, acolo, unde o prinsese vorbind aşa, a zîm- bit ţi i-a pus o plamă grea pe cap, ca o mdngîiere sau o sărutare de uriaş nepriceput şi stîngaci în tainele dragostei...

Iar dnd Rusamda a ţoptit :

- Numa... să mai ai răbdare, să mai încropesc şi eu un dram de zestre... pînă om da aproape de postul Paş- telui... Manlache a dat

din cap bucuros, neştiind ce să mai spună, şi înfrînt - mai ales înfrint - în lupta aceasta, dnd pornise ca un munte şi se trezise în faţa unui duşman care se făcea deodată cît bobul de nisip...

In ziua aoeea, n-a fost bucurie pe lume să chiuie mai plină de soare pe văgăunele Moldovei, cum se învolbura şuieratul haiducesc al ocnaşului în drumul lui către conac. Firicel înnebunise mai rău dedt stăpinul lui ţi-i chelă- lăia, zbenguit, pe lingă picioare, de parcă încerca să cin te şi el în limba şi in legea lui...

Iar în toiul nopţii, dnd s-a pornit să înţepe, în ace nevăzute, vintuleţ asupru şi pătrunzător din susul văii, aducînd miros tare de iarnă apropiată, în adăpostul poalei de hambar, din fundul curţii, Manlache s-a întins pe podina de scânduri, a strîos pe Firicel in pulpana surtucului, de l-a lipit ca pe un copil lingă inima, lingă trupul lui mare ţi cald ţi i-a spus, i-a spus, i-a spus... Poveşti dulci dintr-o lume de primăvară, cu soare mult, cu prispe de lanuri unde mijesc ti uleie verzi pe buzele pămintulud, cu puf de miei care zburdă stingad ţi hazlii în picioruţe ţepene de lemn ţi mai ales cu copii... cu copii mulţi, veseli şi cu labe necrescute, negre, cu guriţa frageda, **care tremură Şl** pîlpîie clătind încet, încet de tot... neaoizk:

„După dealul cela mare,
Velerim şi Veler Doamne...
Răsărit-a mindrul soare...
Velerim şi Veler Doamne...[1]*

Ion se întorsese de mult din spitalul doctorului Dră- ghici. Acum se deprindea încet să lucreze cu mîna cealaltă şi se bizuia pe făgăduiala lui conu Leon, care se hotărâse să-i

cumpere mină de lemn, bună să-l ajute la treabă, aidoma ca o mină sănătoasă. Dar Rusandei, argatul i-a fluturat în nas bontul ciung, chiar din clipa cînd a văzut-o şi i-a şuierat în ureche, ca din limbă despicată :

- N-am zvirlit eu aiasta la cîni, ca să te măriţi tiu cu şalgău, fată hăi ! Că dacă 1-ăi îmbrobodi pe el, apăi ştiutul meu tot nu-1 opreşti. Ai înţăles ?...

Fata n-a sărit, cum se aştepta el. S-a întors liniştită, i-a cătat în ochi şi i-a spus fără glas :

- Măi Ioane, măi ! Nu' mai începe răutatea pe care ai făcut-o odată ; ai văzut cum ţi-o plătit Dumnezeu sfîntu... Eu numai de mila ta cumpănesc aşa cum cumpănesc, de ce nu vrei tu să pricepi ? Că dacă m-aş face a-i spune, rupe cu dinţii inima din tine...

Împietat în negreala lui, Ion nu s-a dat bătut:

- Păi, de cînd îţi pasă de mine ? Dacă ţi-ar fi păsat, nu râmineam eu schilod... N-ai decît să-i spui !

Fata a pregetat să-i răspundă numaidecât. Pe obrajii străvezii şi reci, a trecut o părere de întristare, de gîrwi potolit in umbre adimci. Negura, dădărită în suflet, i-a răspuns aşa cum era : fără luminiş, dar fără urmă de răzvrătire :

- Nu-i spun, Ioane, că şi-aşa şi-aşa, tot acolo ajungem. El o pornit intr-o parte, şi acolo o ţine. O ţin şi eu, dt s-o mai indura cd-de-sus să mă vadă. Da mult n-o să treacă şi are să mă scuture tata din copad, ca pe mărul cd fulgerat. Şi atunci poate că s-or limpezi şi căile tale, şi căile lui... Că-i om bun, Ioane, şi nu-i drept să mai pătimească în zilele cîte le are ; că multă năjpastă i-a adus lumea, măcar şi tu... Şi tot năpastă fără vină a fost. Iaca, aşa-i, Ioane...

Apoi a plecat încetinel, lăsind ciungul cu un fd de gol în inimă şi un fel de amărădune, pe care nu şi-o simţise nidodată. Dar, în schimb, în clipa.aceea, s-a simţit şi el un biet om, osindit fără vină şi*cu suflet bun...

într-o noapte, pindarul a sărit in lătrăturile pornite ale clinilor. Băteau nebuneşte undeva, în susul curţii, dincolo de hambare. Pînă şi Firicel ţîşnise dim oopdna culcuşului caild, să-şi dde gura intru ajutor.

Paznicul a sărit pîrleazul spre imaş, a ocolit pe departe - chip să cada în spatele celui care stârnise haita

- şi nu s-a mirat, zărind o umbră lipită de gard. S-a furişat încet spre dînsa şi i-a zbucnit la zece paşi :

- Care-i acolo ?

In hărmălaia dinilor, n-a auzit răspunsul. A văzut numai umbra rididtidu-se inoet şi venind liniştită către dînsul. Cu toată tăria şi tot curajul lui, Manlache a avut o fulgerare de cumpănă. A strigat fioros :

- Care-i acolo ?

Dar umbra, înlemnită pe loc de urletul străjărului, i-a răspuns cu blinda încumetare femeriască, aşa cum sună îndemnul şi făgăduiala fără capăt:

- Eu, nea Manlache 1

Era Rusanda.

Omului i-a căzut capul în piept, ca tăiat de sabie în junghietură. S-a dat Ungă dînsa, a mîngîiat-o pe cosiţa netedă şi n-a mai întrebat-o nici o vorbă. Ce puteau să rr ai desluească bietele vorbe, dnd venirea fetei torsese într-o dipă tot caierul indldt din inima lui ?

- M-am sfătuit cu mama şi m-o lăsat să viu... Că acu, nea Manlache, nu mai pot nici eu...

Şi simţind că a spus tot ce avea de spovedit, s-a strîns lîngă pieptul uriaş, ca o fărâmă de om care caută adăpost şi căldură. Ca Firicel...

Iar Manlache a săltat-o uşurel peste ostreţele zăgazului, a dus-o acolo, in perdeaua hambarului, şi i-a petrecut poala surtucului pe după spate, lipind-o de trupul lui, de inima lui. Ca pe Firicel...

Şi toată noaptea aceea lungă şi umedă de

toamnă, tovarăşă dreaptă cu alte multe nopţi cîte au mai trecut, Rusanda a venit să-şi aţipească un somn scurt, dar ali- nător şi bun c^ ocrotirea lui Dumnezeu, în tihna calda a pieptului lui Manlache. tl asculta povestindu-i încet, câte multe întâmplări îi veneau în Alinte, din lumile pe care le trăise şi din lumile pe care lc auzise, apoi sc lăsa incet-încet să adoarmă, ca şi cînd voia să se deprindă tot mai nuuilt ou liniştea către care se juruise să meargă.

Stătuse mult pe ginduri dacă trebuie să vie. Dar în ziua cînd şi-a dat seama că singurul om de care nu trebuie să-i fie frică e uriaşul acesta, cit ,patru bărbaţi voi- nid, a înţeles că poate să-şi deie drum din lanţ bietei inimi ferecate şi să trăiască, măcar in felul acesta - ciuntită de înţelesul ei adevărat - pornirea vieţii şi porunca d, pe cane n-o cunoscuse niciodată, dar nid că-i mai era ursit s-o vieţluiască. Iar Manlache, după ce îşi irosise de mult, în scurmă tu na copcilor salinei, tăinuitul rost adevărat al îndreptărilor omeneşti, trăia acum fără vină şi cu toată adîiucimea o dragoste curată de băieţaş, care parcă n-a prins nicicind înţelesul ori chemarea trupului de femeie.

Sunau în răzbatere de sînge încropit dorinţi, suide, depărtate şi ispititoare. Dar în atâţia ani de gol, ca şi în timpul din urmă, dnd femdle i se lăsau moi, în colţuri de şanţ, în mâncaturi de ponor, ori în unghere de hambar, pentru un chef, un ban ori un şirag de mărgde, se întindea de-a lungul lor fără nid un îndemn, cu zor nelămurit de dobitoc în căldură şi se întorcea la mintea lui de om, cu oboseală in trup, cu scirbă in cerul sufletului şi cu grabă ruşinată in creier. I se făcea silă să le mai vadă.

Rusanda însă nu era femeie. Era partea bună din femeie, partea aceea care nu. face brazde pe obraz, odei le- şicre in trup.

Era suflet. Era o mAngiiere care străbatea deodată în miezul inimii şi-l încălzea, ca bătaia

unui soare prietenos. Iar în curăţenia ceasurilor multe de povestire pe întu- nerec, Manlache simţea cum creşte şi se pregăteşte in el un bărbat, pentru mai târziu. L-ai fi asămuit cu un lăstar voinic care creşte dintr-o rădăcină retezată.

Acum trupul fetei ii era drag, fiindcă era aromit, bun şi cald, cum ţi-i drag trupul unui copil cînd doarme,
ll mingii, îl strângi lingă tine, te înfiora intr-o tulburare dulce şi curată, miroşi carnea în care n-a dospit nici o putreziciune şi parcă te spală o undă nevăzută de tot puroiul răului din tine...

Aşa se simţea Manlache, întins pe sein dura prispei de la hambar, ţinând intr-o parte, în poala surtucului, trupul Rusandei, iar în partea cealaltă pe Firicel... Şi poate de aceea ii răsărea in minte tot mai des, cînd copilaşul cu capre de pe dealul Răchitaşului, dnd picionişele murdare şi cenuşii ale lui Vasîle... O împletitură ciudată, ca o presimţire, ca un dor. Ori ,poate ca o ursită, care îşi ascunde, în bătăile inimii, bătăile ei blajine, din uşa vieţii tale...

...Şi atunci, coana Tasica, plutind ca o sputnă în aşternutul rece şi curat, întorcea de cealaltă parte pe conul Leon, să mu mai sforăie, şi asculta cum vin încet, de departe, de departe de «tot, aduse parcă de-o cărăruie de vmt, de-o părere, rupturi calde din cînoeoul copilăresc, in care lăcrămaseră toţi anii ei de fetiţă lipită cu nasul cîrn de florile îngheţate ale sfîntului ajun :

„După dealul...
Velerim şi Veler Doamne..."

...Manlache a crezut că nu vede bine. Dar dnd s-a apropiat de el şi-a cunoscut-o, a înţeles, ca intr-o fulgerare, că toată lumea se răstoarnă peste dînsul.

- Ce... ce... cauţi... aici ?

Femeia avea ochii arşi de plinset. S-a căinat

ca o zdreanţă :

- M-o biăstămat rău cine m-o blistămat, Manlache... Nu mai pot să stau cu el şi-am plecat... Am venit la 'mneata, că poate tot te-ai îndura şi nu mă-i da afară, măcar că eu tare ţi-am greşit...

Văzînd că omul ou răspunde nimic, femeia a început să plingă :

- Mă omoară în bătăi, Manlache, mai ales de dnd o fost cu moairtea grecului... Da eu nid o vină n-am

- doar că n-am crezut spusa lumii. Adicăte că 'mneata l-ai omorît. Cum era să cred, dnd ştiam ce inimă al *?* Atunci a început să mă teamă şi n-o mal fost zi bună în casă. Iar acu, aşa o ajuns lucrul, că dacă 'mneata nu mă primeşti... apoi... eu alta n-am de făcut.... Mă zvîd într-o fintînă, să se mîntuie încaltea... Că nu mai pot...

Greu, de parcă îşi muşca vorbele din gură, Manlache a întrebat-o :

- Şi de ce nu te-ai dus la alde soră-ta la Corod ?...

- Săăraca, Dumnezeu s-o ierte... O murit de patru ani...

- Şi Pintilie ?

- L-am îngropat 'la un an după ce-ai plecat 'mneata...

- Şi casa ?

- M-o bătut pînă i-am făcut-o vînzătoare...

- Şi pămîntul ?

Femeia nu i-a mai răspuns. Şi-a şters ochii cu colţul basmalei.

Manlache, infrint, rupt In bucăţi, a scrîşnit cu ură :

- Am omorît un om pentru tine... nu mai pot...

Dar femeia, năpădită de plîns şi o obidă care n-avea

capăt, se ţinea să nu hohotească în bocet, iar umerii înguşti şi slabi îi tremurau, înveliţi ca vai de ei înbr-o broboadă peticită, de căpătat.

Manlache n-a mai putut 6ă rabde. S-a mai

uitat o clipă la faţa aceea uscată şi scorojită ca o scoarţă dt copac, la trupul acela adus de spate, mişelit in tiradă şi in bătăi şi i s-au părut o glumă de copil cei zece ani de ocnă, pe care-i îndurase, alături de osînda nefericitei din faţa lui.

- Mă airunc în fîntină... a mai şoptit o dată, iar el i-a întors spatele.

„Mă arunc în fîntină...“ i s-a părut că o aude şi a vrut să-şi vire degetele in urechi...

„Mă arunc in fîntină...“ i-a huit în creier prelung, ca o zvoană de prăpăd, şi a mărit pasul, de s-a dus în fundul curţii, fără să ştie ce caută. S-a trezit, intr-un drziu, alergind ca un om cu răsad de spaimă în el şi n-a ştiut unde aleargă...

„Mă arunc in fîntină..." a sunat de undeva, din leasa hambarului, iar Manlache s-a oprit pe prispa aceea mingi iată noapte cu noapte de trupul Rusandei...

Ar fi vrut să poată plinge, dar nu putea. înecat de un nod sălbatec prins in gît, i s-au aprins ochii în docot rău, de sînge in fiertură. Apoi a scrişnit crinoen şi-a luat-o înapoi. Era hotărit să alunge femeia şi să-şi vadă de viaţa lui. Ii mai rămăsese puţină. Nu mai avea de unde risipi.

Dar dnd s-a apropiat de dînsa, i-a văzut ochii iarăşi. Se uitau la el ţintă, mari şi plînşi de moarte :

„Mă arunc în fîntină..." a auzit-o limpede. Şi atunci toată voinţla din el, toată diraenia lui s-au năruit ca dintr-o coardă plesnită. A scăpătat sub miilă şi a scăpătat pînă la fund.

Nu mai avea om in el, ori avea fără măsură de mult. Rusanda ii topise in inimă toată piatra lăsată de cruzimea vieţii, cum topeşte apa tare .piatra care se aşează in pereţii ţevilor.

N-a maii stat să judece dacă i-a făcut bine, ori rău. Ştia prea bine şi de mudt că tot ce i se intimplă e dreptate. O dreptate pe care n-ai

rost s-o judeci, de vreme ce trebuie s-o primeşti.

A urcat scările casei, greu cit toată dârimâtura din el, şi a răspuns buimac întrebării lui conu Leon.

- Păcătoasa de nevastă-mea... Şi dacă nu vă supăraţi, v-aş ruga să-i daţi voie să stea aid... apoi, mai încet : să grijească de mine...

Poate că boierul i-o fi spus ceva. Dar tot aşa de bine se poate să nu-i fi spus. Manlache, insă, n-a auzit nimic. Pe el il dureau, in clipa aceea, ochii mari şi nedumeriţi ai coanei Tasica. Vedea, pesemne, în ei altceva... şi pe altcineva... A dătinat uşor capul, ca şi dnd ar fi zis : „Astai...“ Apoi a cerşit, ca niciodată :

- ...Şi... v-aş ruga... de-o... ţigară... că... nu... pot... să-mi... fac...

Tasica i-a întins-o şi i-a dat să aprindă. Ci uriaşul n-a fost în stare să mai nimerească flăcăruia jucăuşă, aşa de tare-i tremurau miirule care au uds un om... Poate, unde simţeau că omoară şi acum, în alt fel, fireşte, neosdndit de oameni, dar osindit in schimb de Dumnezeul care luminase o olipă negurile sufletului său...

Cum a dormit in noaptea aceea Ion, in culcuşul Ini de paie, din grajd, nu putea să bănuiască nid cumplita fără-de-nădej'de a ihii Manlache.

Căd paznicul i-a spus totul Rusandei şi nu s-a ferit s-o sfătuiască, chiar el, să-şi caute de calea zilelor ei, cum o chiibzui mai bine şi cum i-o da sfintul îndrumare. Nu-i mai foloseau, ocnaşului, nid pieptul lui voi

nic, nici pumnii grei, nici inima aceea care îndrăznise să bată. A înţeles că, peste tot Ln viaţă, ii iese în cale o sabie de foc şi că <nu 1-i dat lui să ajungă la nici o zariştr şi la nici un liman. S-a lăsat dus de ape, deodată, ca un om pecetluit.

Rusanda s-a prăbuşit. A plîns mult şi s-a zbuciumat greu. Ceasurile lor de sporovăială blajină îi înfloriseră sufletul şi se deprinsese in asemenea .petrecere de timp, ca şi cînd n-avea să se mai schimbe nimic din stările ei şi niciodată. In inima neincăiroată se nituise pas cu pas, zi cu zi, o videnie sănătoasă, ca o minune venită din ceruri, care alunga muike din primejdiile de mai înainte. Pe ce drum s-ar fi călăuzit mai departe, nu ştia limpede şi nici nu cuteza să scotocească. Simţea, numai, că tot trebuie să fie ihî drum şi-l aştepta să se deschidă singur. De aceea, la început, n-a înţeles de fel din care pricină o alunga Manlache de lingă din sul şi nu-şi urmau (irul dragostei, aşa cum Înflorise el. Căci acum, ocnaşul
o alunga. Cu vorbă bună, ou plînset în glas, cu o sfî-şiere fără seamăn, dar o alunga. Şi nu pentru o zi, ci pentru toate zillele lui şi toate zilele ei.

Atunci, in Rusanda şi-a arătat colţii o făptură dirză, care a vrut să trăiască şi să-şi apere inima. Iar pentru inima asta, a priceput că trebuiesc lupte şi danie de jert- feală, măcar o parte din viaţa pe care voise s-o jertfească întreagă. De-atund încolo n-a mai fost Rusanda cea bună şi blîndă, de mai înainte vreme. S-a trezit în ea şi s-a adunat din colţare nebănuite, fir cu fir, o femeie uscată şi rece, care-şi măsura paşii şi vorbele, oare întindea fel de fel de laţluni pe fel de fel de ipoteci, pînă in ziua dnd Ion, ciungul, a venit să-i rîdă in nas :

- Rămăseşi fără Maniaohe, Rusando ! Hai ?...

Acu, spune tu drept, ce ţi-o folosit ? Nu eram mai bun eu ?

Fata a dat din cap, ca şi cînd ar fi zis : „Ce să mai vorbim ?“

Biruitor şi rău, argatul a rînjit:

- Apoi, vezi ?... Şi eram şi eu nebetejit - şi tu nevasta mea... Dar aşa ?... S-o ales puzderia de toţi...

Rusanda a oftat :
- Lasă, Ioane, că nu-ţi era ţie gindul la însurătoare. Alte cele îţi fluturau prin cap. Că dacă ţi-ar ti fost să mă iei... m-ai lua şi acu 1
Dar Ion a clipit din ochii spelbi.
- Ahaha... Apoi aşa aî, domnişorică... Te pomineşti că amu vrei...
Rusanda a strins genele şi s-a stlnjenit. Ii era silă că laţul ei prinde, dac nici nu putea să se lase de prins.
- Păi, de ce să nu vreau ?...
Argatul mai nu-şi oredea urechilor. L-a însuliţat cu ochii crucea frunţii şi a şovăit. Bănuind viclenie şi batjocură, s-a răzbunat scurt :
- Ii hi vrînd ’mneata, numa că s-o schimbat treaba... Dar fata lui Ţigău a luat îndată vorba de altele. L-a
lăsat pe Ion să-şi rumege bucuria, nedumerirea şi teama, înţelegea ea prea bine că argatul nu se mai teme acum de Manlache. Era vorba numai să-l mai stîmească puţind şi Rusanda putea să ajungă unde voia. Dar acum, cînd iţele ei strtngeau bine pe ciung, a început să se teamă de furia ocnaşului. A mai trecut o dată pe la curte, să-l încerce, şi i-a spus de-a dreptul :
- Iar se ţine Ion de mine...
Dar Manlache i-a răspuns :
- Ia4, bre fată, şi iinişteşte-te şi tu odată. Nu vezi că nu-i alta de făcut ?
- N-o fi, nea Manlache... Da ’mneata eşti în stare să-l strîngi de git t
Cuţiitull vorbei a intrat pînă în prăsele. Pe de o parte,
i s-a părut răzbunare de femeie şi a socotit-o îndreptăţită. Iar pe de altă parte, a simţit o mare umilinţă şi
o mare sfîşiere nemeritată, unde mîna lui grea

nu putea să mai îndrepte nimic. Ar fi vrut să mai poată ţîşni ca praştia, cum ţîşnea naiste vreme, să potolească arsura gîodului ei, dar n-a mai fost in stare. S-a cîrjoiat în toate încheieturile din suflet şi din trup.

A sfătuit-o domol :

- N-ai nici o grijă, Rusando... Am îmbătrinit deodată... ca s-o ajung pe nepricopsita ceea de nevastă- mea... Fă ce vrei...

Cu adevărat, Rusanda a făcut ce-a vrut. Nunta n-a avut întârziere, iar drept plată, Ion s-a ales cu mai multe fălci de pămînt decît nădăjduise el. Şi-a adus apoi nevasta la curte şi fălos, în ţîfnă de om mic, o striga în gura mare, să audă bine Manlache :

- Hei, boala dcaoului, ia .poftim la bărbat-o-ncoa! Iar seara, cind paznicul începea să bată potecile ogrăzii nesfirşite, Ion căsca şi se întindea în mijlocul ocolului :

- Ia hai, fa muiere, să ne-ncălzkn sub plapumă, că-i frig afară...

Dar degeaba cerca schilodul să-l aţîţe. Se aţiţa singur, ca un nerod bucuros şi mişel ce era. Ştia el bine că Manlache nu mai răspunde.

Manlache nu mai auzea. Nu mai voia să audă. Tîm- plele i-au căruntţit în cîtcva săptămîni, ca în cîţiva ani. Dar în inima lui albise cu desăvîrşire. De-ai fi putut să-i vezi sufletul, ai fi zis că în iarna aceea a nins în el, ca într-o casă pustie, fără uşi.

După chinul celei dinţii nopţi lingă Ion, Rusanda s-a simţit uşurată de-o crîncenă povară. Beteagul legiuise fărădelegea lui. Atunci frigul inimii din femeie s-a topit ca moina şi, chiar a doua zi, a putut să-i spuie lui Manlache, cu o îndrăzneală dreaptă şi pornită :

- Geaba te codeşti, nea Manlache, că tot al meu ai să fii...

Numai că Manlache teşise în el totul, ca un

nebun, cu
0 ghioagă vînjoasă, închis într-o odaie plină de lucruri netrainice. Surcele şi cioburi, atît mai rămăsese. Şi fiindcă Rusanda n-a priceput, i-a răspuns răspicat :

- Vezi-ţi de bărbatu pe care l-ai ales, fato, şi iasă-mi mie truda mea in pace... Că de nu m-ăi lăsa... apăi, eu
1 şti sama să fac şi cu mine, ce-am făcut cu alţii...

Femeia, încolţită de spaimă, a început să-i teamă viaţa.
îşi socotise negustoreşte paşii, dar iată că socoteala îi **fusese tuibure şi prăpăstioasă. Cu o neaşteptare, care îl chinuia pe Manlache «nai mult dedt pe dînsa, Rusanda a început sâ-1 ca uite, să-l întoarcă înspre ea şi să-i lămurească tot jarul de sub cenuşă, tot ce ocrotise ea pentru el, într-un înveliş de silă, de durere şi dc putregai.**

Dar Manlache se înfipsese, cu amîndouă picioarele lui grele, în clisa păcătoasă unde-1 ţintuise soarta şi nu mai voia să iasă de-acolo. S-ar fi zis că-i plăcea îngenuncherea asta, ca o odihnă pe care şi-o merita.

De aceea, în seara cînd Ion era plecat cu conu Leon după târguieli de unelte la Galaţi, ocnaşul şi-a dat drumul, potolit în toate durerile lui, lknpede ca apa curata de şipot:

- Cine-i înfierat într-un fel, Rusando, se cuvine să vadă pecetea lui. Am fost amărit şi m-am văitat, am rupt cu dinţii sdndum hambarului, da muiţămirea in mine tot nu s-o întors... Eu am inţăles că n-am căitare la o linişte de om şi am rămas pustnic, cum mă vezi... Da in casa altuia nu intru, că cocina pentru aşa faptă eu am omorît om... Vezi-ţi de băibatu-tău şi lasă-mi mie căile mele, aşa pustii cum suit.

Dar de astă dată, Rusanda a plîns şi s-a zbuciumat. A vrut să se agaţe iar de inima lui şi n-a mai putut Manlache se întărise, cum se întăreşte lăstarul peste iamă, de se face lemn virtos din carnea molatecă şi verde. [v]-

Abia atunci a Înţeles femeia în ce prăpastie s-a aruncat de bunăvoie. S-a frînt şi ea înfcr-o dipă, cum se frîn- sese vlaga lui Manlache la măritişul ei. De atunci, ochii i s-au răcit ca gheaţa, buzele i-au rămas încleştate, iar în uscăciunea care a început să-i prindă trupul ca o pecingine si s-o urîţeascâ, dogorea, cu deznădejde neogoită, o patimă din ce in ce mai aprinsă, din ce in ce mai înăsprită. Visuri, năplăite îi cutremurau somnul sponcit, zvîcnele de doruri ceţoase, ori de pofte noocolite îi leşiau ochii şi trupul. Carnea tare gemea după carne tare.

A început să-şi arate ura faţă de schilodul de lîngă dînsa. Înaltă, dolănoasă şi încălată, cum o dăruise Dumnezeu, îmbrâncea dt colo ciungul dnd încerca să-i su- meată mijlocul sub el. îi era scârbă.

Sfada intrase în casă ca un musafir care nu se mai îaveghe să plece. O palmă a plesnit înfundat, apoi a doua zi alta şi altele. După câtva timp se bateau în parte, Înrăiţi ca doi duşmani de moarte, pînă în ziua dnd Ion a scos cuţitul.

Atund Rusanda n-a mai avut curaj să-i răspundă la bătăi. S-a gândit o clipă să puie şi ea mâna pe cuţit, dar a tremurat tot gindul intr-insa. Apoi, deodată, s-a lăsat moale intre pumnii lui şi n-a mai fost dedt o biaită zdreanţă vânătă, nedormită, cu ochii roşii de plâns şi de nesomn, care se topea pe fiecare zi, ca un aluat moale pus în bătaie de vint.

Manlache ştia, vedea, auzea. Trecea înainte şi se înfunda cu Firicel al lui toçmai pe prichidul hambarului, să nu mai ştie, să nu mai vadă, să nu mai audă...

Dar kutr-o noapte, Rusanda a năvălit pe uşă, ţipând :

- **Nea Manlache, mă omoară !**

Atunci paznicul a venit încet, a ridicat din mâzga neagră biata carne învineţită de bătăi, cutremurată de spaimă şi i-a spus blind :

- Trebuie să ai şi tu vina ta, Rusando... Nu ridică nimeni cuţitul de pomană... Du-te in casă şi-l împacă... Că dacă greşeşte şi ei, de scapă o palmă in tine... doar nu-i străin... ţi-i bărbat.

Ochii stidoşi ai lui Ion s-au ferit repede din dosul geamului. Femeia a intrat cu frică în casă, pe dnd Manlache a simţit rididndu-se în el ca un val nou, care nu-1 mai străbătuse de mult.

A doua zi dimineaţa, dnd l-a întrebat coana Tasica ce ţipete s-au auzit peste noapte, i-a răspuns nepăsător :

- Nu ştiu, coană Tasico. Pesemne in drum...

Dar peste dteva nopţi, Rusanda a venit alergând ca o nebună, în cămaşă, pînă la hambar. Tremura într-un zgilţîit care a-o lăsa nici să vorbească şi bîiguia ceva neînţeles, ca o scoasă din minţi.

Afară era ger şi burniţa cu ace de gheaţă.

Manlache şi-a dezbrăcat îndată mantaua de pe el, a învelit-o ca pe un copil, apoi a încercat s-o liniştească şi sâni scoată o vorbă din gură. N-a putut. Nedumerit, a mîngîiat-o o dipă, ca odinioară. Atunci Rusanda i-a prins ca fulgerul amindouă mîiniile, biibîind în sughiţuri de plîns.

O uşă bufnită departe, cîţiva paşi pe-o prispă şi tresărirea îngrozită a femeii a dezlegat

îndată .pricina întâmplării.

Răsuflarea paznicului a început să crească, s-a îndesit în bătaie repezită de inimă şi tremurul Rusandei a trecut în el, tot mai tare, tot mai greu, tot mai ameţitor.

- Unde-mi eşti, căţea ? a şuierat glasul lui Ion, undeva, prin ogradă.

Manlache s-a dat deoparte şi a aşteptat.

Argatul, bizuit pe vorbele lui Manlache din noaptea de mai înainte, căpătase destul curaj să treacă pragul casei şi să iasă în curte, după femeie. Tăcerea înfundată a nopţii i-a dat însă un fior de grijă. A pornit-o mai departe cu fereală şi cu glas mai şerpesc.

- Unde eşti ? N-auzi ?

înspăimântată, femeia a dat să se scoale, să fugă, ori să răspundă. Dar, gîtuită de-o teamă năprasnică, a venit mototol la loc, despoindu-se din înveJAtoarea neagră a mantalei. Acum cămaşa ei se vedea ticuri nd hine in noapte şi Ion a zărit-o... O mai zărise şi altă dată acolo, pe dnd pîndea urmele lui Manlache, iar frigul din lungul spinării i s-a ridicat pînă în creştetul capului. L-a încolţit gîndul că uriaşul e lîngă dînsa.

Strecurindu-se pe lingă cireş şi pe lîngă gard, a ochit însă repede că e singură şi s-a repezit cu pumnul în ea - de-au icnit amin doi în lovitură. Răpăgal[I] pe scîn- dura şuie, s-a poticnit. Dar cit ai clipi a fost iar in picioare ţi cu pumnul sus, să mai dea o dată. N-a mai apucat. Măciuca de mină a lui Manlache l-a trăsnit drept în ţeastă şi i-a înfipt fruntea in muchea podinei.

- Mai dă, cîine ! Şi, înşfădndu-1 de ceafă, l-a smindt în sus, ca pe-o ginganie. Acu, ce să fac cu tine, schilo- dule ? Zi o vorbă, şi te-o mîntuit Dumnezeu...

I *A se răpăga* - a se da pe gheaţă ; aici : a luneca.

Moartea însăşi dacă i-ar fi ieşit în faţă, cu liota ei de strigoi, încă n-ar fi sfărâmat un om, cum l-a sfărîmat pe Ion, din toace încheieturile trupului şi minţii lui, ivirea de acum a paznicului, pumnii lui cumpliţi şi mai cu seamă ochii aceia, care sclipeau in noapte ca ochii roşii dc pisică turbată...

Văzîndu-l cum tremură, lui Manlache i-a fost scîrbă. L-a scuipat şi l-a zvirlit dt colo :

- Du-te diacului, păcătosule... Numa, ascultă aid. Acu s-o isprăvit ! Iar dacă te mai înjunghie pofta să ridici o dată palma la ea, apoi să mi te grijeşti întîi 1a popă în sat, că altfel mori ca un cîine...

Scăpat din malurile ocnaşului, Ion a luat-o la goană şi toată nopticica a dîrdîit în podul grajdului, sub fin, unde îl minase cea din urmă licărire nebuimacă din mintea lui.

Dar Rusanda parcă nu văzuse şi parcă nu înţelesese nimic. Era rătăcită... Aiura. în neştire, sdneind încetişor ca un biet prunc bolnav şi îşi luneca mîna pe spinarea caldă a lui Firicel. Priveliştea asta de nebunie a îngheţat şi inima, şi gura, şi miiniie lui Manlache. Dar după cîtva timp, femeia a adormit, moale, suspinînd tresărit, ca în urma prinsului şi bîjbîind în gol, cu mîna înfrigurată, după un reazim, după mîna lui Manlache, ori poate după spinarea caldă a lui Firicel...

Paznicul, alături, cu odiii pe dînsa, nu mai simţea nid vîntul, nici burniţa îngheţată, pe care i-o scuipa noaptea în obraji. Cercase de dteva ori s-o ia pe Rusanda în braţe, ca s-o ducă în odăiţa lui şi s-o dde în seama nevestei, dar femeia zvîcnea la fiecare atingere şi-şi înteţea plinsul.

Abia spre dimineaţă s-a liniştit de tot. Apoi a deschis ochii mari, rătăciţii, s-a scuturat într-un

fior de frig şi l-a întrebat sfîşietor de neştiutoare :

- Ce-i ?

Mamilache a liniştit-o :

- Nu-i nimic... hodineşfce-te tu acolo.

Dar femeia s-a sculat în capul oaselor, s-a văzut dezbrăcată, a tresărit şi s-a stmns in ruşinea goliciunii ei ; a făcut o sforţare de şi-a adus aminte, apoi a şoptit, cu gura încleiată de rămăşiţa spaimei:

- Era să mă omoare... Ca şi atunci... dar ou cuţitul...

Mamilache nu înţelegea. Rusanda, ca şi când i-ar mai
fi .povestit întâmplarea de odinioară, din capul livezii, a spus încă o dată :

- Ca şi adunai, pe deal... dar cu cuţkail... M-o şi tăiet...

Pe Manlache l-a plesnit bănuiala in miezul capului şi a tras neîndurător mantaua deoparte. Cămaşa era pătată de sânge.

Din cîteva vorbe a înţeles tot. Toată grozăvia dc atunci, toată fuga fetei, toată iintiLnapiarea cu mîna lui Ion şi, mai ales, toată nefericirea din biata lui viaţă de veşnic ocnaş pe pămintul ăsta blestemat, viaţă osîndkă veşnic să uddă, dnd a dorit ceva, fie un gînd, fie o pornire, fie un suflet omenesc...

Şi mtr-o răzvrătire care n-a mai avut margini decît în plinirea ei, Manlache a ridicat un pumn uriaş şi l-a zbătut undeva, spre casa lui Ion, spire casia lui, spre ocnă, spre lumea întreagă... Poate şi spire Dumnezeu...

Iar în noaptea înfundată şi surdă, siub cerul care împuşca cu alice rele de burniţă, ţinînd sfcrînsă lingă ei grămăjoara de biată came dospită in venin, care rămăsese din fata mîndră de altădată, Manlache şi cu Ru- sanda păreau doi izgoniţi din lumină, din linişte, din casă, dintre oameni. Poate că şi din viaţă. Păreau ?

Nu. Eram.

Ion n-a mai ridicat pumnul La Rusanda. Nid ochii nu mai îndrăznea să-i ridice. Îşi temea viaţa, schilodul, cum ou şi-a temut-o nimeni şi niciodată. Ştia că femeia pleacă să stea de vorbă cu Manlache şi n-o oprea. Gemea şi închidea ochii. O vedea venind de la Manlache şi n-o mai întreba. Scrîşnea, dar închidea ochii. In sdumb, s-a frămîntat săptămîni întregi cu gîndul să-l ucidă pe paznic şi a născocit mii de planuri, fără cute- zare să se oprească la unul. Nu-i era. groază de ocnă, îi era groază de pumnul lui Manlachc, care i se părea că trece şi dincolo de cuţit, şi dincolo de puşcă, şi dincolo de moarte. Trece, ca să ajungă măciucă în capul lui, năucit parcă pentru totdeauna de pumnul care-l plesnise în noaptea aceea de pomină.

Primăvara, care le-a venit, a fost frumoasă şi bună ca o binecuvântare. I-a aflat copţi pentru toată înflorirea intimată a inimii şi a cămeî lor şi i-a des priponit în larga încăpere a pămlntului mustind a viaţă.

A fost o pornire neînfirinată şi sălbatecă, asemeni tuturor pornirilor care vin tîrziu. Vor să câştige,- hămesite, toate zilele pierdute, toate bucuriile lăsate în urmă, toată învolburarea care s-a furişat printre degete.

Şi oamenii aceştia, simpli şi drepţi, aproape de ţarină şi de folosirea dragostei firești, deci mărginită să ducă doar lumea înainte, pe cărarea ei de totdeauna, s-au topit într-o apropiere de inimă şi timp, care trăia pentru ea însăşi, ca o floare nouă. Era în minunea reîmpreunării lor o fericire deznădăjduită...

Nu le mai păsa de nimic şi de nimeni. Nici de stăpîni, nici de Ion, nici de gura lumii. Se încleştau în fremă- tarea turbure şi beată a coardelor din ei, unde apucau şi cînd apucau, în

lungul nopţilor acestora ispititoare şi calde. Iar în zguduirea lor trupească, trăiau, cu rîvnă de animale sănătoase, toată ameţirea dulce, atît amar de ani amorţită în ei.

Pînă In miezul verii, Rusanda se învoltase ca o gherghină. O îngrijea Manlache din îmbrăcăminte şi o îngrijea Dumnezeu din sănătate. Era din nou veselă, frumoasă, voinică, iar ochii albaştri zvârleau din ei o

trufie cârc îşi bătea joc de toată orînduiala şi de toată prefăcătoria lumii.

Atunci, la zăporul verii, i-a tresăltat în pîntec o viaţa nouă. Un pLcLoruş, pocnit la drum de dragoste, a bătut supărat in carnea tare, ca într-o uşă pe care o cerea deschisă. Vasile cel nou era grăbit, pesemne, să înveţe şi ei să cimte :

„După dealul cela mare,
Velerim şi...[w]

...Şi vremea s-a aşternut înainte, senină, limpede ş; dreaptă, ca o rază de da sfîntul soare, scăpată peste gene vinete de nori.

Aşa i-a găsit războiul în pragul toamnei, după seceriş ?i după treier : în dragoste şi bună pace.

Dar cînd a trecut în goană şeful postului şi a dat zvon de mobilizare, Ion a rânjit iarăşi gura lăbărţată şi a binecuvântat mîna pe care şi-o îngropase la timp. El răimînea acasă, la adăpost. Ba rămînea singur cu Rusanda, şi stăpîn. Pasămite socotise că Manlache, voinic fără cusur, trebuia să „se îmbrace".

Numai că Manlache n-a plecat şi nu pleca. Avea temeiurile lui. Se golise curtea de oameni şi de mult hălăduia conu Leon - amărît şi înspăimîntat în straiele lui de ofiţer rezervist - pe cele coclauri ardeleneşti, cînd a deschis

şeful de post poarta conacului, sâ ceară îndreptările milităreşti ale lui Manlache, despre care se pîrîse, prin fd de fel de scrisori, la toate autorităţile militare din judeţ.

Numai că militäm îi cinste şi lumină, iar nu beznă şi osindă.

De aceea, Manlache, ca fost ocnaş, era în bună regulă şi a rămas.

A înţeles el bine de unde pornise pira, dar s-a făcut că nu bagă de seamă. Era prea multă tihnă in inima lui, să mai încapă in ea ghes de răzbunări ori supărare. Iar în ziua dnd Rusanda s-a închirdt, înjunghiată de cea dintîi tăietură de durere, Manlache l-ar fi luat în braţe şi l-ar fi sărutat chiar pe un păcătos ca Ion.

Veselia Insă n-a ţinut mult. Copilul întârzia să vie şi femeia uula în scăpărările de junghiuri. După două ale de Ghin - dod nu ştiai al oui chin e mai greu : al femeii, ori al bărbatului - Manlache a pomiit-o în goană 'la Iveşti, de-a dreptul peste dealuri, să aducă un doctor. Deşălase căluţul mic şi îl făcuse numai spumă, dar înitâmplairea de acum îi turbura toate făgaşele vieţii iui. Nu mai avea timp să aibă îndurare pentru nimeni din iumea asta.

Doctorul Drăghici a venk sub seară şi n-a imaii avut ce face. A hăcuit copilul in femeie, de l-a scos bucată cu bucată. In sarcina epâimuitător de grea a Rusandei, doctorul era fericit că a fost in stare să scape macac sufletul lăhuzei.

Dar peste două zile, Rusanda se prăbuşea într-o arşiţă din care nu avea să scape cu zile. S-a stins repede, de parcă gonea înnebunită după bucăţel eie de came pe care le crescuse cu singele ei, cu dorul ei ; şi l-a lăsat ipe Maoladhe, gol, pustiu şi singur, aa in ziua dintâi, cînd a ieşit d5n bezna salinei de la Tirgul Ocnei... Deosebirea era doair, că abunci ieşea spre lumină, pe cînd acum se afunda intr-

o noapte de iad, în care nu mai avea mici un dor şi nu-şi mai găsea nid un rost.

A făcut, ou cuinile lui, amândouă sioriile. A împodobit, cu mîiniile lui, amîmdouă culcuşurile de veri. Le-a făcut crucile şi a scris pe ele cu nuna lui. A făcut singur gropile in cimitir, iar în lungul dangăt de clopot, care hăuia şi hăuia în dunga lui de moarte, Manlache, cu sicriul fărimedor de came din carnea lui, îşi părea că se duce pe el însuşi la groapă, şi vedea, ca in vis, un copilaş micuţ, ou buzele fragede, ca Vasile... şi îl auzea oîntînd încetişor, cum dnta toată 'trista lui copilărie şi tot dorul unei alte copilării :

„...Ci era o minăstire,
Velerim...
...Şi cu poarta de tămiie...
Velerim ;i Veler Doamne...[1]*

Cine ştie ce înţeles înfricoşător are măsura umbxci de otn pe care o ia zidarul pe furiş, s-o îngroape ia temelia unei case noi, va înţelege de cc Manlache ţi-a aşezat stâlpul de stejar la picioare ţi a făcut semn să se taie, unde i se sfirşea umbra lui. Pe Tudosă Stolerul *l-a,* furnicat toată spinarea de groază, dnd a pus fierăstrăul pe sorijălÂGura cuiului, li venea să zvirle unealta din mână ţi să plingă. Dar ochii lui Manlache erau prea hotărâţi să mai îndure şovăire.

- Taie, bre Tudosă, că mai bine e aşa ! M-am chibzuit eu bătrîneşte dnd m-am gîndit s-o fac...

Iar crucea mare ţi grea, făuriită acolo, cu umbra lui Manlache închisă in ea, a pornit in pas de om Încet, spre Călmăţui, .pusă pe o spinare llată de uriaş, dar jirbovită în dteva zile, de pamcă tot pămintul ar fi teşita sub ei.

Moş Petrache, din gura cantonului lui, n-a mai zis nimic. Se uita la omul încovoiat sub greutatea crucii .grele, iac cum urca la deal, în înserarea aceea putredă şi cenuşie de toamnă, şira făcut cruce încet, cu ochii plini de plîns ţi i s-a părut .că vede o icoană pe care o mai zărise undeva, demult, într-o carte, într-un vis, ori pe tencuiala unei biserid...

Abia atunci a înţeles bătrînul că osînda lui Manlache trebuia să ducă la răstignirea lui...

Din ciipa aceea, totul i s-a părut limpede ţi drept, asemeni senisudui sfint şi vorbelor din prooroci. Iar tot ce-a fost să urmeze după asta nu l-a mai durut şi nu l-a .mai mirat, onidtă inimă de părinte bun avea pentru Manlache şi oridt dor purtase să-l vadă odată liniştit, în turburai vieţii lui de hăkudală fără caipăt.

„AICI HODINEŞTE ROABA TA RUSANDA PRECUM ŞI VASILE
«■RUNCUL EI IARA ŢIE SLAVA ITI ADUCE DOAMNE SI ACUMA ŞI
IN VEAC ŞI IN VECn VECILOR AMIN.*

Cînd a zvârlit Manlache cuţitul din mină şi a dtit, de la capăt până ila coadă, scrisul de pe

cruce, nu mai «ca de cunoscut.

Cit trecuse de cînd a început luciul, nu mai ştia nici el. Adusese crucea de la Lieşti, unde găsise un stejar destul de gros şi destul de uscat şi o purtase numai în spinare, fiindcă în vremile grele de-atunci nu mai găseai o căruţă in tot satul. Dar cum o lăsase pe prispa Hambarului din deal, acolo unde poate mai pîlpdîa şi azi urma sufletului dus, s-a aşezat la lucru şi nu s-a clintit pînă n-a înflorat şi cel din urmă colţişor al lemnului. Noaptea, aprindea o gazomiţă şi migălea înainte, cu vîrful cuţitului, pînă începea albeaţa norilor de dimineaţă să biruie luminiţa galbenă de lîngă el. Uneori nici nu băga de seamă venirea zorilor de zi şi se trezea cu **lumina** aprinsă în nămiaza plină de soare...

Nu-şi mai simţea nici mina umflată, nici foamea, nici nesomnul. Palma îi era carne vie, din pricina beşicilor făcute în irtîneml cuţitului, dar el cioplea înainte vîna tare a stejarului, în care îşi îngropase umbra, ca şi cînd ar fi vrut să-şi mai îngroape, nu numai bietul suflet pustiit, ci şi toată vlaga din carnea aceea, pe care n-o doborîse, pînă acum, oid o greutate şi nid o' durere.

Iar cînd a bătut cu lopata cea din urmă mină de pămînt, împrejurul crucii aşezate la locul ei de cuviinţă, a mai trecut o dată, pe lingă ea, ca şi cum ar fi vrut să vadă dacă l-a încăput bine, apoi, ca uşurat pînă şi de sine însuşi, s-a tras îndărăt la pidorul mormîntului, cu ţărîna reavănă pe el, şi a mai citit o dată, ca un străin care vede întâia oară vorbele cuvioase înscrise pe lemnul gălbui...

„AICI HODINEŞTE ROABA TA RUSANDA PRECUM ŞI VASILE PRUNCUL EI IARĂ ŢIE SLAVA ITI ADUCE DOAMNE ŞI ACUMA ŞI IN VEAC SI IN VECII VECII.OR AM1N*

S-a întors pe urmă liniştit acasă, s-a bărbierit, s-a spălat, a înghiţit câteva bucăţele, din ce îi

întinsese remeia pe masă, apoi s-a lungit în patul lui rece, ca t intr-un sicriu, ţi a închis ochii, pîndind somnul, cu mulţumirea cu care îşi pîndea moartea cea din urmă.
Cînd s-a trezit spre seară a auzit sub geam un cîntec înoetinel de glas femeiesc. Nevastă-sa ingina, ia legea ei, o biată tăinuire de suflet omenesc.
Dar în inima lui Manlache a săgetat un cuţit cu otravă : „Se bucură..." şi a ieşit afară cu paşi mai grei ca oridnd.
- Ce te-a apucat ?
Femeia a tresărit ingrijată şi s-a sculat în picioare de pe prispă.
- Nu cumva ţi-oi ti stricat hodina ?
Manlache a minîit :
- Nu... Da nu te-am auzit cîntind niciodată pini azi.... Şi a înfipt ochii sfredelitori pe faţa uscată ş.' creaţă a femeii, gîndind : „Se bucură..."
Anica a simţit vrăjmăşia, fără să-i înţeleagă pricina, şi a întors capul în altă parte. Uitase de multă vreme ce înseamnă să-i cate Manlache în ochi, iar uitătura iui ciudată de acum îi cădea ca o piatră în sufletul ei oropsit. Nu putea s-o îndure şi a ocolit-o...
Pentru ocna.ş, fereala femeii a fost ca o întărire a gîndului.
„Se fereşte, să n-o văd că se bucură..." Iar în inima (ui a început să zbîmîie o coardă de vint Lncîinat, care a sunat tare şi amar, asemenea vuitului într-o casă pără- ginită.
A suflat adine şi a pornit-o de-a dreptul la grajd fără să ştie nici el lămurit de unde i-a căşunat îndemnul.

Acolo, l-a găsit pe Ion, aşezat între două lăzi, una în chip de scăuieş şi alta in chip de masă, căznindu-se să scrie cu mina .stingă.

Ciungul nu l-a simţit. Se ghoboşise peste foaia, de hîrtie, crunt, ca ila o îndeletnicire grozav de grea, apăsa cu toată puterea in căpeţelul de creion şi scotea limba în colţul gurii, de amarnică încordare.

Cînd a tresărit şi a ridicat ochii la uriaşul din prag, a ris prosteşte :

- M-ai prins... Mă învăţ să scriu cu stingă, ca pruncii la şcoadă.

Dar faţa înăcrită a lui Manlache i-a şters risul de pe gură.

„Se bucură şi aista", i-a bănuit paznicul, şi vântul rău din el a purces cotropitor, ca un iureş de vîrtej. Ii pîndea ochii fără gene şi nu înţelegea nimic din ce spune, dar tăietura gurii mari, care-şi arăta dinţii laţi la fiece vorbă, ii năzărea înjunghiere dc ris : „Se bucură..." scrîşnea în minte Manlache şi nu mai putea să scaipe de cucuta vorbelor din el. Căci pînă şi mintea îi dădea dreptate. Oamenii aceştia, pe drept cuvînt, aveau de ce să se bucure. Ii răzbunaseră întâmplările, mai crâncen dedt putuseră ei să nădăjduiască, şi nu-i mai primejduia nimic şi în nici un fel.

„Se bucură..." huruia maşina turburată din gîndul lui, iar vorbele au crescut, au crescut, aiu crescut, pînă ce i-au îmţălenit creierul întreg, ochii întregi, trupul întreg, in podidirea asta chinuitoare, simţea cum în toate covrurile[1] sufletului şi în tot cuprinsul cărnii se petrcc numai vîrfiuri singeroase de cuţite, mustind tortură nă- sîlnică şi fără rost. Căci îl durea şi4 umilea bucuria, mai presus de măsură, mijită în. ochii şi în toată făptura lor... îl punea mai prejos de oi, îi dovedea că Dumnezeu le-a dat dreptate şi sfărâma intr-insul pînă şi cel din urmă lucruşor care mai rămăsese sfinţit în inima lui : suferinţa, durerea, chinul, pustiul... I se părea aşa de

I ***COVTU*** **-** cotlon, ungher.

înspăimântător de trist şi de amar, aşa de inspăiimui' tător de crâncen lucru să ştie că cineva îi deapănă, rânjind, urgia şi prăpădul vieţii, incit scrişnea ca o fiară neputincioasă, cînd a priceput că Dumnezeu şi-a închis- pentru totdeauna porţile milei (ud.

Din zkia aceea, traiul i s-a făcut o tortură mai grea decît toate torturile pe care le suferise în amămnicia osândelor trecute. Răstălmăcea fiecare vorbă, căuta înţeles în fiecare mişcare, pândea în fiecare clipă locuşor ţi prilej să vure vorbele de groază, de umilinţă ţi de durere : „Se bucură".

Şi astfel chinul creştea şi ura creştea, ca puhoiul turbat al unui Şiret milos, vînăt, in creşterea năboită a ploilor turburi şi năprasnice. Zi de zi, ceas de ceas, la durerea de până acum, venea să se împreune o clipire ciudată a .unuia, o vorbă greşită a aikuia, pînă ce a prins să înţeleagă că bucuria a trecut de bulamacii conacului ţi s-a întins, s-a întins spre răsărit şi spre apus, spre miazăzi şi miazănoapte, în toate satele care-1 ştiau ţi în toate locurile unde se aflase ceva din şuvoiul durerilor lei.

De aceea, intr-o bună zi, Manlache s-a pomenit uiftnd de moarte lumea aceasta toată, de la copilul care trecea ferindu-se şi ooolindu-1 pe drum, pînă la moţneagul oare nu se mai mişca din bătătura casei. Şi rămas pe lume mai singur ca niciodată, uriaşul acesta simţea că dospeşte în el o răzbunare neagră ca iadul, care nu-l mai încăpea, nu mai putea să raibde coşul pieptului său şi duduia înfiorător, ca un cazan de vapor, gata din cliipă în clipă să plesnească şi să nimicească, în crănţăitul de moarte al ţăndărilor de schijă, tot, dar cu desăvârşire tot ce-i şade în preajmă ori îi vine în cale.

Vorba blajină şi înţelegerea coanei Tasica erau alin prea neputincios pentru o insîngerare fără de margini. Doar Firicel de mai îmblânzea, în ceasuri de noapte goală, înverşunarea de copcă

şuierătoare din inima paznicului înrăit.

De aceea, întx-o dimineaţă, dintr-un nimic, ceasul cei rău s-a apropiat cu pas de fulger. Manilache a zăpsit, din dosul casei, pe Ion pus la sfat cu Anica. Brâu veseli, nici vorbă ; sc bucurau, negreşit, şi tăinuiau ; aruncau priviri pe lătuci, să nu-i zărcască cineva... Dar de cine puteau să se teamă oamenii aceştia decît de d, de Manlache ?...

Şi pentru ce s-ar fi temut, dacă nu ar avea o vină anume pe inima loc neagră ?...

Iar cum paznicul nu s-a gîndit o clipă măcar pe alăturea drumului care-1 înnebunise de atitea săptămîni, s-a dus glonţ pe el, pînă a ajuns în răscrucea blestemată unde s-a întlkiit cu două-trei crimpeie de amintiri vechi :

Cum se poate să moară ? strigase doctorul Dră- ghici, cind a auzit de pierderea Rusandei. Trebuie împuşcată moaşa aceea, că numai ea a omorit-o... scrişnise după aceea. Şi altă moaşă n-ai găsit, decît pe baba asta ? a râcnit înfuriat, cînd Ion i-a adus bătrâna, după cum ii poruncise."

într-o dipă, Manlache şi-a adus aminte că baba Var- vara e un fel de cimotie cu Anica. înnebunit, s-a repezit la grajd.

- Ioane, cine ţi-a spus ţie să aduci pe baba Varvara la naştere ?

Argatul, luat fără veste, s-a nedumerit :

- Da de ce întrebi ?

Ocolirea asta i-a ridicat lui Manlache părul in virful capului. A răcnit :

- Ca să spui : iaca, de asta !

Celălalt a ingăimat cu teamă :

- Lelea Anica !...

Manlache s-a dâtinat In lumina neagră care il năpădise. A şuierat printre dinţii strinşi, doar atit :

- Bine aţi ales-o... Acu înţeleg !

Dar oridt de bine ar fi Înţeles adevărul cumplit di<n trecut, înţelesese mai bine şi mai limpede un alt adevăr, cu mult mai aimplit. înţelesese că nu

se mai poate da

indărăt de la ucidere de om. Rusanda fusese omorită #i cerea moarte. Anica şi Ion trebuiau să-i plătească viaţa care-o prăpădiseră amin doi...

Cu inima îngheţată - de parcă nu mai şerpuia fir de sînge in căuşul ei - cu minte limpede şi chibzuită a făcut planul liniştit şi crud. Avea să aştepte dimineaţa, ca să nu turbure noaptea şi hodina coanei Tasica. Se ducea întâi ila grajd, să facă felul lui Ion, tot cu securea, dar de astă dată cu tăişul, ca să ou mai fie scăpare şi nici să trebuiască să deie de două ori. Pe urmă mintuia şi pe Anica, chiar in odaie. Apoi pleca singur, să se deie legat la jandarmi, ca să-l scoată pentru vecii vecilor din viaţa de om şi să-l întoame între şalgăii salinei, în fund, în fund de tot, in marele mcw- mînt gata pregătit.

O dată hotărît la faptă, inima i s-a înseninat în cruzime, ca într-o zi cu soare rodnic. Se socotea ucigaş de pe-acum şi nu-i mai păsa de nimic.

Doar spre dimineaţă, dnd a dat să se scoale de pe prispa hambarului, iar Firicel a ridicat dintre labele pintenate botul cald şi ochii lui de om care a uitat să vorbească. Manlache l-a mîngîiat trist şi fără grabă,, şoptindiu-i :

- Poate că ţi-o da Dumnezeu şi un sbăpîn bun, măi Firicel, măi.

Apoi a plecat spre ogradă, să vadă de s-a ridicat jaluzeaua de la geamul coanei Tasica. Era prea grăbit să inceaipă osînda de ispaşă.

Dar stăpîna dormea. Paznicul a stat o clipă în cumpănă şi a trecut încet la poartă, aştepdnd scularca cucoanei. Şi ca totdeauna cind trecea, a trecut şi de astă daită in virful picioarelor, ca o pisică, nu cumva să-i rtrice somnul de copilă năzuroasă la hodină.

Toată viaţa e un şir de potriviri minunate, dar potrivire ca aoeea nu avusese Manlache în zilele lui. Abia ajunsese în poartă, de şi-a împuşcat o dată ochii spre Griviţa şi o dată la turla bisericii din Călmăţui, răsă- ■oiţă din vîirful sălciilor de la

Iaz, ţi a rămas încremenit, văzând cum vine spire dânsul, pe pirtia de lingă şanţ, făptura puţintică a lui moş Petrache Sava, cantonierul din Nisipuri.

- încotro, moţ Petrache ? a întrebat ocnaşul.

- Pînă aid, la curte. Am venit cu oişte treabă la păcătosul ista de Ion. Are nişte pămînt bihâit pe acolo, pe lingă şfara mea, de ila Cudalbi, şi-am venit să-l iau. să aşezăm odată un hotar, că adtminte iar mă jăcuieţte hoţomanul cu o braadă-două la întorsătură...

Ce va fi zărit atunci moşneagul în ochii lui Manlache şi ce va fi înţeles el, e greu de spus. S-a oprit din vorbă şi i-a cătat in ochi :

- Da tu, flăcăul moşului, ce negureală mai fumu- .ieşti în tine ?...

- Nimic, moş Petrache...

Bătrînul a clătinat din :

- D-apoi că mie poţi să-mi spui ce te macină... că -ţi altă dată, dacă mi-ai spus, rău n-o fost...

A aşteptat mult şi fiindcă Manlache îşi încleştase gura, s-a apropiat de el şi l-a min^iat pe braţ :

- Rău de amu ibătrin că i se clatină clopotul în feudă... dar mai rău de cel în putere, ca tine, dnd o bătut dopotul lingă el...

Era atâta durere şi atâta milă nesfârşită în glasul bun şi simplu, încât încdncenorea lui Manlache a ameţit şi a scăpătat într-o clipă. S-a răvăşit totul în d şi s-a făcut puzderie. Toată liniştea dintr-însul s-a umflat ca o fiertură de apă şi plîusul i s-a îndeştat în gât, de nu mai putea nici să .răsufle. li tremura buza şi ferea ochii din calea băitxânudui. Apoi, deodată, n-a mai .putut să se stăpânească. I-a dat pe faţă întregul clocot negru, cu glas răguşit şi torturat de durerea din inima lui ţi de plânsul din ochii lui. Pe urmă, potolit, a încheiat :

- Au avut noroc de 'mneata azi I... Da mini...

Cantonierul a dat din cap :

- Nişte mişălnki, Manlache băiete, urgisiţi de Dumnezeu să-d .poarte amămucia pe pămînit, ca să fie o pildă pentru alţii. La aiştia numai viaţa îi

osindă - moartea îi iertare şi îngăduinţă. Eu chitesc că ei de-aoeea asmuţă omu, doar-dioar s-o aiila un cuţit, oui o bardă — «ă destupe vrana bdăstămului din inima lor. S-o destupaşi să scape. Adicăte să le ia altu păcatele şi să ajungă -ei la liniştire...

Acu te întreb în cuget: de ce să-ţi iei tu pe suflet păcatele lor ? N-ai avut destulă osindă în zilele tale ? Fă-ţi cruce, Manlache flăcăule, şi lasă-i să trăiască în- gheenaţi, cum i-a afurisit oel-de-sus. Aiasta-i credinţa mea şi sfâtuLrea mea de om 'bătrîn şi cu tragere de inimă la amairuil tău... Lasă-i să muşte ţăma, că de- aceea mişălesc de-ailde ei sub sfîntu soaie...

Dar Manlache a răspuns muşcând din vorbe :

- Nu mai pot să-d văd...

Bătrinul era spăimintat. Ştia bine ce înseamnă încă- păţînările ocnaşului şi înţelegea că nişte 'biete vorbe inimoase nu-s în stane să-l îndepărteze de la ceea ce hotărâse. De aceea, s-a gîndit o dipă să-i spuie lui Ion şi să-l îndrepte să fugă de la curte. Mai apoi, insă, şi-a dat seama că Manlache putea sănl găsească şi altfel, dacă era purces la omor şi n-a mai bătut calea acestui gînd. Atunci s-a ridicat în inima lui un fel de sînge- rare creştinească, In care mi finirea, afurisenia şi min- gîierea se împleteau laolaltă, încreţind carnea înfrigurată a ocnaşului.

- Şi eu, Mamdache, am avut odată îndemnare să omor, ca să plătesc o sfîşiere năprasnică. Da mi-o venit lumină de la arhanghel la vreme şi mi-o arătat smoala iodului, de s-o cutremurat înspăimântată toată inima din mine... Am înţăles că-s blă&tămat de diavol, că m-o încins afurisenie grozavă, care mă jurui/se la pierzare. Şi atunci m-am dus la biserică şi m-am spovedit, Manlache, şi am plecat, bre.

Şi iaca, acu, îs om ajuns la păr alb cu cinste, iar pe -celălalt l-o doborit tâlharii, aşa cum i s-o cuvenit unui păcătos ca el...

Du-te şi tu, Manlachc, la biserică şi liniştește-ţi orîşnirea din tine... şi află îndreptări... Că-i păcat, Manlache, mare păcat...

...Ş-apăi, una ti-oi mai spune, da mai grozavă ca toate... Mortului de la inimă, pomană să-i dai, mincare pentru el să-i dai, apă însetatului să dai. iar nu hoit de om mişăl, nu sînge putregăit de răutate... Că mortu cu aceea se hrăineşte in ccea lume, bre - cu ce-i dai tu. Pricepi ? Şi-acu te-oi întreba în lege : pe Rusanda ta, şi pe Vasîle al tău, cu aiasta vrei tu să-i hrăneşti ?...

Eu, bre Manlache, înţăleg să-ţi duci osîndirea, cum te-am văzut că le duceai crucca în spinare - s-o duci pînă unde ţi-i porunoire s-o duci. Da ca s-o dai la altul

- ba s-o dai cui ţi-a fost mai drag - iaca, aiasta nu pricep, că aiasta ii blăstăm mai negru ca gura iadului. Pune-ţi tu ştreangul de gît. dacă vrei, ori du-te la răzbel să te puşte duşmanu... Da hoit de pomană şi sînge păcătos să nu dai... Şi praznic cu ele să nu facă ! Aiasta-i credinţa mea...

Cu capul între pumni, uriaşul asculta.

Cînd a ridicat ochii turburi şi roşii de plîns, moş Petrache a înţeles că biruise. Ca şi odinioară, virise un cuţit întreg în buba plină de puroi şi acum curgea, curgea mereu, rău şi bun laolaltă, în crişnet, dar spre bine şi spre vindecare.

- La răzbel ?... Şi ochii lui Manlache au privit in gol...

- Chiar la răzbel. Că acolo, dacă nu mori. poate că te mai iei şi mai uiţi... a încheiat moşneagul. Iar în mintea ocnaşului s-a deschis o poartă miluită de Dumnezeu...

Cînd a ajuns Manlachc cu Firicel la tranşeele din Poiana încărcătoarea - ■ loc de mari primejdii din pricina apropierii de inamici - voinicul a răsuflat de uşurare. Dusese o luptă aşa de aprigă pînă să ajungă aici, îneît
i se părea că abia acum dă la stropul de linişte şi de uitare spre care năzuia.

Mai înlii Luptase crâncen cu coana Tasica şi mai ales cu lacrimile ei, pînă cînd s-a hotărât să fugă, aşa cum a fugit. Luptase, pe urmă, cu toate odăile cazărmii dix. Tecuci, cu toţi ofiţerii, care nu pricepcau ce pofteşte vlăjganul acesta hăbăuc, care nu-i bucuros să stea acasă, ciad nu-1 sileşte nimeni să plece în buza tunurilor. îl trimiteau dintr-o parte în alta şi a fost mare hatir cînd s-au în vegheat să ia o hotărâre. Luptase *task,* mai ales, cu blestematul tren regimentar din Pralea, unde îl aruncase, în cele din urmă, îndurarea bine .plătită a unui plutonier cu pîntec mare şi un petic de mustaţă tunsă, agăţat sub nas.

Dar iată, in sfîrşit, că biruise şi împlinea acum io totul porunca lui Moş Petrache, urdnd, cu inimă ne- pîngărită do omor, cărarea Lunetoasă care îl îndrepta spre tranşeele căpitanului Cirlan, unde era împărţit de batalion.

Comandantul de companic, băiat voinic şi vesel, dnd l-a văzut, a râs :

- Păi, tu n-ai nevoie de puşcă, Manlache. Pui un tun la o subţioară, iar în mîna cealaltă iei un copac şi cînd îi chiui peste reţele, în cinci minute cureţi singue încărcătoarea de inamici... Pe urmă laşi dulăul să le facă urmărirea...

Numai că hotărârea omului nu-i totdeauna pe plăcu', lui Dumnezeu. Asta a simţit-o bine, şi o gindea Manlache cu mare amărăciune în inimă, cînd a trebuit să ia drum inapoi, pe targă dusă de patru soldaţi şi abia la o săptămână de la venirea lui pe front.

O incursie vrăşmaşă îl duruise în schije de granată, iar un glonţ intrat pe rădăcina gîtului ii străbătuse tot lungul plămînuJui, pînă in măruntaie.

De bună seamă, a fost minune că scăpase numai cu atît. Pornise la luptă ca o arătare şi toate puştile duşmane îl ocheau, pe dnd aama lui se înfundase de la ce! dintîi încărcător. Atunci

inşfăcase puşca, de ţeavă, s-o slujească drept ghioagă, şi s-a năpustit fără nid un cumpăt, de Q căutau gloanţele ca albinele pe stup...

O detunătură uriaşă, o hăoială fără sfîrşit şi crîncenâ usturime a ochilor, în care n-a mal văzut nimic. Man- ladie a mai simţit o dipă botul umed şi rece al Iul Firicel, pe vfcful degetelor. Şi atit. încolo, huiet greu şi încuneiec.

Rănile nu s-au vindecat uşor. Dar cele două liuni de spital au tămăduit mai ales altfel de răni, mai vechi şi mai dureroase. Gîndurile pline de cruzime s-au irosit,, iar durerea din trecut a rămas surdă în el, ca o prelungită tristeţe de îngenunchere. Umilinţă de om isprăvit.

Astfel, rana din plămîni, care l-a trimis acasă pentru totdeauna, l-a împins din nou, ca o ursită neiertătoare, în ograda conacului căimăţuian, intre ochii spelbi ai lui Ion şi obrazul sfarogit al Anicăi. Dar l-a adus potolit şi împăcat, cum nu fusese de multă vreme, în viaţa lui chinuită, pentru că ţesutul sfkticaf al trupului, ca şi al sufletului, crescuse zgirci nesimţitor în locul cărnii vii de-odinioară.

Nu i-a maii păsat de rânjetul lui Ion. Nu i-a mai păsat de spodxwăiala ciudată a oamenilor, prin colţuri. Nu i-a păsat nici că Ani ca trăia cu argatul, chiar în odaia în care trăise el. Şi nu i-a păsat că ograda tihnită de odinioară gemea în ticseala de ostaşi străini gălăgioşi, zdrahoni şi îndrăzneţi. Trecea printre dinşii, uriaş cum era, uispăimîntîndu-i cu spatele lui de munte şi pumnii fioroşi, cu o nepăsare plină de Înţelegere şi iertare. De l-ar fi pălmuit unul, n-ar fi mişcat un deget.

Un singur lucru l-a amărit : cînd a văzut ieşind din uşa caisei trupul subţirel ca mlaja al unui ofiţer frumos şi chipeş. L-a fulgerat de la început o bănuială şi în cîteva zile nu s-a mai îndoit. A înţeles toată veselia, tot cîntecuâ din gura coanei Tasica şi toată roşeaţa sănătoasă de suflet fericit. Dar lingă iama din inima lui, primăvara asta de

inimă femedască l-a durut cumplit.

Negreşit, Manlache nu-1 iubise niciodată pe conu Leon. Totuşi, în clipa asta, dnd îl ştia rupt, murdar şi vlăguit, intr-UQ şanţ plin de noroi de pe creasta Mărăştilor, l-a
făcut să sîngere crincen veselia negrijulivă şi vinovată care şi-a înflorit veninul dulce în casa de la conac.

Pricepea bine pîndarul că, odată şi odată, tot trebuia să se ajungă aid ; îi dădea chiar dreptate femeiuşcii acesteia, care nu aflase încă ce înseamnă un pîrjoil de dragoste, ba acum îl ocrotea şi ol - dt putea sufletul şi trupul lui sâ ocrotească dragostea stăpânii - dar în tainiţele inimii lui, avea o groază nesfîrşitâ... Ştiuse şi el ce înseamnă o dragoste. Iar plata pe care a dat-o pentru dragostea aceea i se părea că trebuie să o dea oricine, dnd cutează să rupă o bucată de soare şi s-o vire in inima ku.

De aceea, nu-i de mirare că în toate zilele, cind se ducea să mai citească o dată, pe crucea mare din ţintd- rkn, cuvintele de evlavie de pe ea, mintea lui potmea să închipuie alături, din senin, alta mai nouă, mai mare poate, dar tot aţa de tristă :

„AICI SE HODINEŞTE ROABA TA... PRECUM ŞI PRUNCUL EI .
IARĂ ŢIE SLAVA ADUCE DOAMNE..."

Şi iată că nu-i ursit niciodată să se aşeze o linişte în viaţă. In fiecare ooiţ al lumii pîndeşte un virat, o creangă, o floare ori un chip de om, şi-ii de ajuns o întâmplare de nimic să facă, din orişice, cuţit tăios de rană nouă, ori unghie rea, care să rupă zgaoca binefăcătoare a rănii vechi.

De ce oare a fost ursit ca, între atâtea sute de catane împărăteşti cane s-au perindat prin ograda de la Călmăţui, să nimerească într-o zi şi flăcăul acela înalt, subţirel şi plăviu, cu ochii albaştri şi buni, cu gura veselă şi proaspătă ? Şi de ce a

trebuit să aducă în toate cu Rusanda, aşa cum era in vremea ei de frumuseţe, de mîmdirie şi de fericire ?

A încremenit mima lui Manlache dnd l-a văzut. A încremenit o dipă, dar pe urmă a luat-o înnebunită la goana înapoi, şi a rămas lipită acolo, de amintirea aceea., care nu voia cu nid un chip să moară. O vrere prea dumnezeiască, ori poate prea pagină ca s-o poată judeca
un om, trimitea amintirea aici, vie, întreagă şi turburătoare, să închege lucrurile şi întâmplările, aşa cum se vede că era ursit să fie închegate, pentru ca, mai apoi, să le ducă pe drumul cel de mai înainte scris, de pe care nimeni şi nimic nu poate să se abată.

Căci lui Vasik i-a fost drag dintru început Manlache şi tot atât de mult, pe dt de dragă i-a fost şi ocnaşului icoana răsplăsmuită a fetei lui Ţigău.

Dar, în rindurile ostaşilor, prietenia asta dudată a stlr- nit, de la o vreme, vorbe rele. Manlache înţelegea bine
1 ncrurile, din pilda .răstimpului celor zece ani de ocnă şi de viaţă numai între bărbaţi. A singerat de scîrbă, sub bănuială şi a mocnit durerea in el, ca totdeauna. Numai că, într-o zi, ofiţerul cel frumos a chemat pe Vasik şi a ţipat la el, cu o răutate pe care ocnaşul nu mai putea să o îndure de la nimeni şi pentru nimeni. S-a apropiat cu ochi crunţi şi n-a înţeles prea bine de oe ofiţerul ţipă mai tare şi tot mai rău, dedt atunci dnd a început să-l arate cu mîna şi pe dînsul.

Vasik s-a înroşit. Ochii cei albaştri au prins pojghiţă de aburi şi buzele ii tremurau.

Privirea lui Manlache a rămas înnebunită pe obrazul soldatului. Niciodată nu semănase aşa de desăvirşit cu Rusanda, ca în clipa aceea.

Cu Rusanda ? Da, poate. Dar cu o Rusanda răsplă- mădită în chip de flăcău înmugurit, aşa cum ar fi putut să se pîrguiască şi Vasile, cel hăcuit în bucăţi, dacă măa ceruilui l-ar fi îngăduit

să crească trup din visul unui ocnaş...

Dar abia apucase căpeţelul firului de gind şi pe faţa lui Vasik a plesnit o cravaşă, ca un cuţit.

Manlache s-a trezit încleştînd' pumnii şi fără voia lui a început să-i ridice, într-o încordare care ar fi sfăirimat un munte. Vasik a văzut şi a întors brusc faţa la el. Oohii albaştri şi îmbrobonaţi îl rugau : „Nu !..."

De la coana Tasica a aflat însă îndată cine era de vină. Ordonanţa strecurase ofiţerului in ureche toate vorbele auzite in curte. Şi ca să le întărească, nu s-a dat îndărăt să spuie mai mult dedt făurise zvonul vitreg. Ba, uneori, dădea de înţeles că văzuse anume lucruri, chiar cu ochii lui.

Dar .prigoana nu s-a oprit aici. Peste dteva zile Vasik a fost răzmerit în altă parte, undeva, ipe front - chip să se puie capăt unui scandal - şi acolo, băi etanul a închis ochii cuminte şi fără zgomot, hăcuit în detunătura unui obuz, trăsnit în pîntecul tranşeuilui. Aproape ca şi Vasile...

In urma lui, Manlache, clocotind de o ură nouă, nu ocoli nici un prilej să arate colţii vlăjganului cu faţa turtită ţi nas teşit, care slujea pe ofiţer. De altfel, nesuferirea şi duşmănia se încrucişaseră pe drum, de la întîia lor privire.

In pornirea lui împotriva lui Manlache, ordonanţa nu *scăpa* nid un prilej să-i rîdă în faţă, ori să bolborosească în limba lui vorbe de ocară. Ocnaşul nu le înţelegea, dar le simţea prea bine rostul. Ii închidea gura, initexnrindu-se spre el şi sfredelindu-1 ţintă, cu ochi care nu îngăduiau împotrivire. Numai că ostaşul n-avea curaj să ducă vrăjmăşia prea departe. Se mulţumea să dea pe furiş cu piciorul în pîntecul lui Firicel, oînd îl prindea la bucătărie, ori să-i zvirle tingiri în cap. Cu încetul, clinele a prins şi el duşmănie de moarte împotriva omului şi dc atunci, bătălia a început fără milă şi fără ostoire.

Manlache a înţeles tot. Dar mai ales a priceput că toate lucrurile acestea ii împing la o prăpastie

de care se ferea necontenit şi de care tremura toată făptura lui.

I s-a jăluit coanei Tasica şi a rugat-o :

- Spune-i ofiţerului, coană Tasico... Şi povăţuieşte-1 să •cuminţească păcătosul, că eu fac moarte de om...

înspăimântată, femeia i-a spus cu mare grabă iubitului ei toată teama pe care i-o iscase în suflet îndârjirea lui Manlache. Numai că ofiţerul a pufnit de rîs şi de enervare. L-a scos din sărite numai gîndul că un ţăran păcătos ameninţă pe un ostaş al lui şi ţîşnind pe uşă, ca un tăiuş de vint, s-a repezit de-a dreptul la Manlache.

- Asta... tu... mort aici... Pricepe ? Şi a bătut pe ţoşca de piele a armei, ca ţi când ar fi avut în ea un nuomiîiic gol, care-şi aşteaptă omul.

Apoi l-a înjurat crâncen şi l-a lăsat acolo, negru şi imens, în mijlocul curţii, ca un uriaş gind rău, care s-a înfipt in pămînt, să nu-l - mai alunge nimeni.

încurajat însă că ofiţerul îi ia parte, ordonanţa şi-a dat drumul în voie la toate pornirile lui hainite de săl- bătăciuae fără cumpăt. Răbdarea lui Manlache pirîia din toate încheieturile, ca o şandrama ablenduită de furtună.

Infar-o zi, n-a mai ţinut. A fost ziua dnd Firicel a venit cheiălăind, cu pidoiul rupt de o scurtătură de lemn. Cine o aruncase nu mai era de întrebat. Manlache a ameţit in zvfrcoliil sîngehii şi s-a făcut ca un iaz uriaş, oare îşi prăbuşeşte iezătuia. S-a cepezit spre bucătărie.

Ostaşul, care îl pîndea, a ieşit să-l înfrunte, cu revolverul in mînă. I-a ţintit între ochi şi a rinjit cîteva vorbe de batjocură. Manlache s-a încordat să se repeadă. Era înfiorător. Dar în clipa aceea, Firicel a luat-o înaintea stăpinului, de parcă era gindul lui. S-a năpustit în soldat şi i-a înfipt colţii în caime. Ostaşul a udat, s-a întors şi a tras în dine. N-a nimerit însă trăgaciul a doua oară* pentru că pumnul Lui Manlache i-a rupt mîna, zvidin- du-i armia cit colo. înoîrjoiat de durere, ordonanţa a sorişnit din dinţi şi a sărit Lntr-o parte. Dar Firicel s-a repezit din nou. Atunci ostaşul, cu o mişcare iute ca fulgerul - l-a prins de ceafă şi înviitindu-il în aer, cum şuieri un îmblăciuc, l-a trăsnit îngrozitor cu spinarea de pămînt. Firicel a zvicnit b dată... de dlouă ori... apoi mai încet... şi a căscat gura.

Manlache, cu ochii holbaţi, buimăcit, se

uitase la Firicel, zvîcndse cu el o dată şi acum îngheţase ca şi ei, de parcă fuseseră o singură făptură şi cate nu putea să moară în parte.

Apoi, încet, privirile turburi şi răvăşite s-au ridicat, s^au ridicat şi s-au înfipt în obrazul lăţit, galben şi murdar. Rînjetul bestiei a încremenit pe loc. Ochii mici n-au mai putut să dlipească. Nid n-au mai avut timp. S-a prăvălit peste dânşii o fiară spăiiţiintătoare, năpustită pe neaşteptate, ca un glonţ, i-a aruncat în sus, i-a făcut praştie pe deasupra ţi i-a prăbuşit în pămînt. Trăsnet de oase sfărâmate, icnet scurt, geamăt de moarte şi atât. Ostaşul a rămas pe loc, îngheţat, lîngă bietul «rup al lui Firicel.

Soldaţii din curtea plină încremeniseră. Nici au mai suflau. Manlache s-a clătinat, s-a dus la Firicel, l-a ridicat de jos, apoi a pornit încet spre hambar, târfndu-î în neştire. Capul od frumos şi catifedait se bălăbănea zdruncinat în giunjii tari, uiirindu-se înapoi şi arăbîndu-şi dinţii spre leşul zdrobit în iarbă. Se duşmăneau şi după moarte.

Dar în tăoerea groaznică a ogrăzii, s-a spart deodată un răcnet răguşit de bărbat. Ofiţerul ieşise afară şi văzuse. Acum venea în goană, ca un scos din minţi, stri- gînd spre ucigaş.

Manlache s-a oprit şi s-a întors ameţit. A dat din umeri, s-a apropiat biiguiad vorbe neînţelese între sughiţuri de pldns şi arăta dinele mort. Ofiţerul n-a înţeles. Nu mai avea nid vreme, nici minte. Ţipa asurzitor şi scosese revolverul. Când i l-a văzut lucind, Manlache a făcut o -mişcare scârbită cu mîna, a mai strîns o dată din umeri şi a dlat să plece. Dar în aceeaşi dipă, o împuşcătură i-a crăpat urechea şi trupul a zvâcnit în ţăn- cuşa de pară a plumbului, tras in plin spate, de la dţiva paşi.

Manlache s-a răsudt ca vktejul şi-a uirlat:

- Nu iîn spaite... Aici !... şi a plesnit, cu pumnul imens, pieptul lui uriaş. Ofiţerul îl aştepta să cadă. Zadarnic. Nid. nu se dintea. A tras încă o dată, ca în lemn.

O perdea fumurie a început să pîLpdie în faţa ochilor, văzîndu-1 că stă acolo, drept, înţepenit, înspăimîntătot de mare şi de fioros. Năucit ca de un vis rău, ofiţerul a dat să mai ţipe şi n-a putut... Manlache a încleştat dinţii şi a sertişmit cu barba înfiptă în piept :

- Aşa ! Aid !... Trage !

Ca o maşină, acela a tras iarăşi. Atunci uriaşul a pornit spre d, cu paşi rari şi grei - sub care tremura pămîntul.

- Trage !...

Degetul ofiţerului a tresărit pe trăgaci, ca la poruncă. Focul a pornit... Iar Manlache venea, venea, venea, cres- cind oesfîrşit, ca o iazmă, în ochii înceţoşaţi de prăpădul groazei.

- Trage 1...

Ofiţerul s-a dat înapoi pas cu pas in faţa acestei arătări de duh al iadului, care nu mai cădea... Mina se încleştase pe trăgaci şi trăgea, trăgea... Şi trăgea năprasnic de bine... Cumplite flori mari roşii ţîşneau pe cămaşa albă. Nămetenia se făcea tot mai mare, tot mai neagră... Apoi brusc, revolverul a plesnit sec, gol... fără gloanţe.

Manlache crişnea in.iinte, între dinţi :

- Trase... pe dnd o mină imensă s-a abătut întinsă spre gâtul ofiţerului, l-a prins şi l-a proptit in zid, apă- sindu-1 ca un munte de piatră, prăvălit pe o pojghiţă de gînganie. Paralizat, ofiţerul a scăpat revolverul, miinile au bălăbănit de două ori în gol, s-au frînt fulgerate de dambla, genunchii au scăpătat.... Mîna lud Manlache era ca un ştreang...

Dar un ţipăt înfiorător a spintecat creierul uriaşului... A întors capul, a văzut o pîlpîire albă... şi ochii... numai ochii coanei Tasica....

- Nu-1 omorî, Manlache 1

Ca tăiată de cuţit, mica omului a căzut jos. A încercat să zâmbcască, apoi a încercat să-l arabe pe Firicel, care-i atînna in mină... şi, deodată, s-a năruit la pămînt, ca un mal.

Un zvîcnct, un sughiţ scurt l-a îndns pe spate şi a rămas aşa, acolo, cu ochii deschişi mari spre cer, cu Firicel alături... în zece lacuri de sînge, ca un butoi de spaimă, din care ţâşneşte viaţa prin zece vrăni deodată.

înnebunită de groază, ooana Tasica s-a apropiat hohotind, a îngenuncheat lîngă el, i-a luat capul sub braţ şi i-a şters nul de sînge care podidea din gură şi se revărsa pc obraji.

- Dc ce ai făcut asta, Manlachc ?

Dar uriaşul nu mai auzea. Aduna din iarbă, ca un orb, trupul cald al lui Firicel, îl mîngîia cu grebla vînătă a degetelor care abia mai mişcau, şi urmărea cu ochi împăienjeniţi o pilpiire albă de lumină, care-1 ridica încet, încet de tot, ca întir-un fum uşurel şi străveziu...

- Manlache...

O umbră a lunecat ca o negură şi l-a oprit... O gură fragedă a tremurat, a plims...

„Manlache... mă mai cunoşti ?...“

Bl a zîmbit, blînd şi înseninat...

„Da...“

„Ştii cine-s cu ?...“

„Da... Va...si...le...“

Şi in tăcerea înfiorătoare, întinsă de moarte deasupra ogrăzii încremenite de groază, deasupra meleagului acesta pustiit de iarnă, Manlache se stingea încet şi fericit, zîmbind cu ochii turburi şi buni, oare nu mai

desluşeau nimic dincolo de ei, unor vedenii liniştite şi blajine, ce-i purtau sufletul undeva, în sus, sprea ceaţa cerului încruntat.
Pe buzele care-şi îngheţau zîmbetul încetinal, au riurit în tremur, ca o suflare de sfîşiere, şoapte fără înţeles.
„Vrei tu să fii al meu, Vasile ?“
„Mţ !...“
Dar în picla domoală din el, acolo unde mai Licărea pilpiirca unei flăcări de lumină, un copilaş cu picioruşe subţiri cînta neauzit din buze fragede, cu ochii prinşi pe lacrima de argint, rourată în mînuţa cît o frunză dc griuşor.
Iar cântecul acela, ca şi dnd ar fi fost cel din urmă paznic al vieţii, ieşea strop cu strop din gura lui, mai rar, tot mai rar, mai încet, tot mai încet, şi se ridica plutind uşor, undeva, înspre înaltul cerului, după Vasile, după Rusanda, după Firicel şi după toată osînda din viaţa chinuită a lui Manlache Pleşa.

Şi aşa, şedea aoolo, î-ntr-o linişte mare, mingi ia spinarea ferinta a lui Firicel - samănă tuturor zilelor lui - şi murea şoptind încet, să n-audă decît lumea mai bună spre care se ducea :

„După dealul...
Velerim şi...

Şi cu poarca... de... tă-mi-ie...
... Doamne...*[4]

Floare de oţel

Roman de război

fc7 — Velerim ţi Veler Doamne — c. 253

...Scuturat din negura cloroformului, a deschis ochit. Sora de caritate îi zitnbea. In mîna ei, şi profilată pe lumina şorţului alb, o floare roşie, ca o garoafă închegată în singe.
- A înflorit în dumneata!
Degetele lui, slăbite şi palide, au pipăit, încet şi îndelung, asprimea corolei de singe putred, cu petale reci şi zdrenţuite.
In mieyd lui, adine, sub bandaj, ţesutul viu creştea, plămădind pe ruptura cărnii, o floare de celule noi.
Iscălitura celeilalte.
...Un gînd pitit în gropi de spaimă sortise glonţul să fie cheie pentru poarta altor lumi. In ştâend traiectoria, în vaiertd ţipat, în izvorul de singe, şi-a sfărmat menirea de oţel.
Găsise aha.
Şi vrăjit de taina caldă a cărnii lui, glonţul s-a oprii deschis, ca o floare pusă pe tm prag.
Pentru cineva care pleacă sau pentru cineva care vine.
Poate pentru ammdoi.

Cu floarea de oţel în mină, rănitul zîmbi.

Zîmbi florii de singe şi dq viaţă nouă, care creştea în ei.
Culesese, cu trupul vechi, o floare fulgerată de văzduh şi acum sta aşa, de parcă şi-o dăruia lui însuşi.
Imaginea florii din el î
Urare de bun venit, pentru cel nou din el î
*...**Zîmbea**...*

O floare de oţel răsărise tn carnea lui. In el — tn mii de oameni ca el...
Şi poate, în noi toţi.

Unde se vede ci un început vine totdeauna după un sfirşit.

Sin tem doi. Eu şi feratele meu. Nu ne-am înrolat odată, dar nefiricirea unui icter mi-a curmat amul mdliitării, ţi amîinarea de un an ne-a dus la Botoşani, pe amlndoi odată.

Şase luni de forfot, de alarmă, de instrucţie grea şi tndîrjită. Şase luni de război arîncen,

ou vrăjmaşul cel mai nemilos : mizeria. Culcare cu hainele umede. Somn de piatră, cu dinţii strânşi, pumnii încleştaţi 'la gură şi trapul făcut covrig, sub pătura îngheţată. Suplimentul foii de cort, ai hainelor şi al mămtăiii însemna supliment de greutate, nu de căldură.

Ne tăiem, singuri, lemne verzi în pădure şi supaiturile noastre se ifoisesc în depozite cLaindestiine, de unde furtul nu mai este penai, întrucât, cu mulit mai penală ajunge redamaţia Hui.

[. .]

tn trenul care ne-a dus în trei zile pînă ta Iaşi, mi-am îngăduit să lipesc, ciob de ciob, viaţa mea de pînă acum. Nu ca s-o Tnai întrebuinţez. Ar fi fost inutil. Voiam s-o privesc. Pe inima mea se lăsase o negură. Sau se ridicase. Oricum, aveam alţi ochi. Crescuse în mine, sau se dezvelise, neştiută, o făptură nouă mai colţuroasă şi mai directă. Un fel de desen al celei vechi, văzut parintr-o prismă dură, care-i <*Jîimiina rotunzimile.

Libertatea de odinioară mă crescuse docil şi molatec. Disciplina aspră, ascultarea oarbă răsădise în mine ceva tainic, dkz şi autoritar.

...Trăisem ani lungi de dulce amăgire

ieşeană. Şi în negrija tkiereţiei mele, apa asta încropită înspicase un romantism iremediabil.
...Am retrăit zi cu zi viaţa mea, din odăiţa curată, do lingă biserica Banu, unde nopţile se legau între ele, depănate pe acelaşi fir. Acelaşi chip de femeie, repetat pînă la obsesie.
...Mă vedeam, în zorii zilei, cu două fine de floare în mînă, urcînd pe strada Ganea, ca să i le arunc în usa chioşcului iunde avea să vie, peste o oră ori două, să-şi prepare examenele.
Toate icoanele astea, care erau odată mugur de calde emoţii, îmi apăreau acum, ascuţite şi fără viaţă, ca in chinoplast. Ceva rece de sticlă şi în ele, ca şi în mine. Trecutul era o amintire, nu mai era emoţie.
Emoţia se deplasase. Se concentra toată pentru ziua de mi ine.

în dimineaţa zilei cînd să ajungem la Iaşi, Nazarie, prieten buin de universitate şi ostăşie, şi-a mutat locul lingă mine.
Era împrăştiat, absent. Frămîiota în gura încordată şi posacă o biată ţigaretă ieftină de cireş,
- Ce ai tiu ? l-am întrebat.
- Presimţiri... Apoi a dat din umeri, mormăind, ca pentru dînsul : Prostii !

Şi-a făcut încet o ţigaretă, cu ochii duşi pe câmpul . negru, care fugea în evantai leneş.
- ...Şd totuşi ce-ar fi ?... Atâta vreme între noi...
M-am dumirit. Vorbea de Lucia „lui". Zic a lui, fiindcă tot Luda o chema.
L-am apucat de ceafă şi l-am scuturat:
- Ce-ar fi ? Dai din umeri şi pled la tranşee 1 Acolo se găsesc de toate. Şi leacuri, şi sinucidere.
- Şi tu... aşa ai face ?

- Ce alta ?...
A stat o clipă - s-a uitat lung la mâne, m-a mîngîiat pe obraz cu o mînă aspră şi bătătorită de patul armei. A deschis gura să spuie ceva, apoi a renunţat.
L-am apucat de mînecă.
- Spune...
Cu ochii 'in altă parte a şoptit ceva. L-am auzit ? Nu ştiu. Dar am înţeles. Nu se putea să spuie altceva.
- S-a logodit!

...A fost o prăhuşire. N-a clintit un muşchi pe faţa mea. N-a fugit o picătură de sînge mai departe. Lumea s-a oprit pe loc.
în gară la Iaşi, i-arn strâns mina, fără o vorbă. Pe o linie, mai încolo, pleca un tren. Unde ? Nu ştiu. M-am înghesuit în el, de-a valma cu soldaţii.
Nazarie a itâmas mic, tot mai mic, acolo, lingă peronul gării, frămintîad in gură ţigareta lui ieftină de cireş. Şi poate o întrebare. Una pentru mine şi una pentru ol. Aceeaşi.
Căci peste citeva ore avea să caute şi el uin tren pe urma mea...

... Şi aşa, în cea dinţii zi de primăvară şi de Paşti, am plecat spre tranşee, ca spre o sinucidere.

..Mama mă aştepta acasă..

Aci se va înţelege ci Ha'lambe are despre neamul nemţesc o părere foarte ciudată.

Ai băgat de seamă ce voluptate crâncenă te prinde să te laşi bătut de ploaie cind eşti trist

şi gol şi nu mai simţi nimic în inimă ? Ce rotund se înfrăţeşte cenuşa ploii cu pustiul din tine ? Ce semuifcor ţie pare peisajul acela, mărginit scurt şi înainte şi înapoi ? Te simţi lînceaind într-un fel de apă moartă, ca toată viaţa din tine, ca toate dopurile şi toate visuirile tale, şi nu mai simţi nimic rău şi nimic bine. Pîclă şi cenuşă. Ţi-i totuna.

...Aşa ram şi eu în ziua aceea.

Ploua în joacă.

Drumiul de la CăLuţi pînă la Pralea şi deacolo pînă la regiment, l-am făcut ca ceva ce trebuie făcut. Fără teamă, fămă suferinţă, fără bucurie. Deasupra mea şi pînă în mine, adînc, numai pustiu încenuşat.

Nori de âlţi alhkioşi coborau şi se căţărau de-a bu- şelea peste păduri. Şi lunecau mai departe, supţi de gura. unei văi nevăzute, oii Lnosindu-se într-o taină de mai sus.

Cîte un miliţian, ou caii, ne dădea cuiaj, cu îmbierea aceea nelipsită a romînuiui :

- Mai tăieţi dinul şi colţul pădurii, şi...

...Un deal... o vale... o limbă de pădure...

De la Pralea în sus, pădurea se ţinea, lanţ. Amurgea. Un amurg posomorit de primăvară stearpă. Primăvară fără plug.

Linişte opacă stăruia peste tot Braţele copacilor se ridicau negre, cerşind zadarnic o bunătate intiissiată.

linişte.

Rar, o pasăre speriată tremura o olipă din aripi, ca să se îngherouiască mai liniştită, mai cuminte, pe vreo crenguţă mai prielnică somnului ei. O clipă, două, crenguţa se ilegăma fără zgomot, ca o vietate fără glas.

tn creastă, întunecime de noapte. Pădurea, somnoroasă, îşi trăsese peste cap un nor greoi, de pîslă, ca o plapomă.
Dibuim drumul diupă făgaşe pline de apă şi coborâm.

Un deal... o vale... o limbă de pădure...
Front ? Tranşee ? Război ? Tun/urd ? Unde vor fi pierit toate aceste visuri negre, penibm hrana cărora fusesem pregătiţi ?
Ca o taină mare şi grea, punea gîndiul nostru peste toată înserarea şi toată înfăţişarea paşnică a codrului.
Simţeam războiul ca pe o tămie dincolo de realitatea din jur. Un dumnezeu teribil şi ascuns vederii şi auzului.
...Iar în calmul desăvkşit al senii acesteia, dulcea teroare a misterului, care inu se mai dezvăluia, a iaceput să prindă nesimţit culori şi proporţii păgine.
Sub vraja lor, ca într-un vis de spaimă, în care jumătatea trezvied dă viaţă, iar trupului siguranţa neprimej- diei, inima se olătina leneşă şi ameţită. Creierul, biciuit de un singe pompat mai viu şi mai nervos, planta in tainiţele codrului acestuia uriaş şi posomorit toate armele de moarte şi de apărare, toată viclenia şi cruzimea mărturisită a războiului.
Tot ce învăţasem - toate foile şi schemele cărţilor - lua proporţii gigantice şi se întindea de la răsărit la apus. din sus în jos, de-a lungul şi de-a latul pămintului ca într-o reţea uriaşă.
Şi totul ara ca pentru mine : moartea mea şi apărarea mea. Alţii ? Ce^mi pasă de alţii ? De mine !...
Am zîimbit... îmi pasă de mine ? Ce gilumâ I...
Dar dacă totuşi îmi pasă ?... Ce rămăşiţă din trecui mai dăinuia încă pe fundul vasului golit

? Poate viata

cărnii ? Tiranica viaţă care îşi bate joc de bietele noastre aripi, dnd nu-i ipriesc ?... Aşa de repede am trecut dincolo de sinucidere ?... Am dat din umeri, săltwd raniţa ipilimă de tăietura de cucele. Acum începusem să simt.

Un deal... o vale... o limbă de pădure...
Deodată, ca un clopot lung şi adînc, a hăulit peste dealuri. Nc-am oprit amindoi. Inima, strânsă uşor o clipă, a început bătăi înteţite. O auzeam.
Un şuier încetând a dejghiocai pădurea şi a pierit. Tîrziu, departe, i-a răspuns ca un icnet scurt al pămîntului.
- Tunuri... mi-a şoptit fratele meu.
Am dat din cap.
- Trebuie să fim aproape...
Larga traiectorie a proiectilului făcuse parcă înadins o boltă, sub care trebuia să trecem. Lăsam în urmă o lume, ca să intrăm în alta.

...Un deal, o vale...
Ba nici o vale.

Doi soldaţi, apoi încă unul, apoi dţiva strinşi la o colibă... Şi iatăme la postul de comandă al regimentului.
Ne-am prezenta*.
Goloneluil, un splendid cap de vultur - icoană vie şi perfect semiuitoaire lui WiLheLm al doilea - îşi supraveghea .ultimele lucrări ale rondurilor lui de flori.
lingă el, o potcă de aghiotant.
- Bine că aţi venit 1 Să-i trimeţi la deal !
Am salutat scurt şi am pomit-o pieptiş, pe cărare, urcând din greu, după călăuză.
- Departe frontul, camarade ?
- Mţ ! Şi răspunsiul ostaşului a fost aproape adevărat.
După un ceas de urcuş, eram la batalion.
Era noapte de-a binelea.
Din pragiul bordeiului, vîirit pe jumătate în

pământ, s-a ridicat o namilă de om.
- Bravo, băieţi 1 Mai veniţi şi voi să jucaţi tontoroiul, că nouă ni s-a acrit! Şi o mină lungă, mare şi grea a plesnit, dezechilibrat de amicală, peste umerii noştri, tăiaţi de curelele ranitldor.
- Fraţi ? a întrebat maiorul, diupă ce-a citit hîrtiile.
- Da !
- Apoi, eu vă des frăţesc. Tu, la compania douăsprezecea I
Frate-meu a [decât cu omul de legătură. In faţa maiorului ne-a fost greu rhiar să ne dăm mîna. Ne-am luat rămas bun din ochi. După o clipă, între trunchiurile copacilor, silueta lui subţirică s-a topit.
- Tu ai să te duci la a noua. Pe ftate-tău l-am trimis la poştei de observaţie - că-i mai mare...
- Păi, eu îs mai mare, domnule maior...
M-a fulgerat:
- Apoi, de ce n-ai spus ?
- N-am ştiut că...
- Ostaşul să ghicească !... Ei, şi la urma urmei, să-i fie de bine. De ce-a fost obraznic ?
- ... ?
- Sigur !... De ce-a fost obraznic, să crească mai mare ca frate-său cei mare ?
Şi a încheiat măreţ :
- Toate greşelile se plătesc în lumea asta I Apoi, a ris din toată inima, s-a întins de două ori mai lung dt era şi a căscat de-a huit pădurea. Acum, lasă-mă-n pace să mă dezbrac, că mi-i somn. Şi du-te 'la datorie !
N-am apucat să pornesc cu omuil de legătură şi maiorul se dezbrăcase. Iar eu şase luni învăţasem că, pe front, toată lumea trebuie să doarmă îmbrăcată şi încinsă...

In bezna pădurii, pe cărarea lunecoasă şi cotită pe care mă călăuzea ornui de legătură, în

pustiul acela jilav al pământului dispărut şi în faţă, şi în spate, şi de sub pidoare - despărţit de copilul bun şi drag cu care trăisem alături, toţi anii mei puţini - am simţit destrămarea ajunsă pînă şi în bruma de familie ce-mi rămăsese. Păşeam mecanic, fără de gînd, şi parcă orbăcăiam într-o gură imensă de prăpastie a morţii.

- Mai pe dreapta, că ia stânga ii rîpă...

L-am auzit ca în vis. Râpă ? Ei şi ? Toată noaptea asta, şi pădurea asta, şi moartea asta care plutea lingă tranşee...

Deodată baioneta mea sună sec. Coaja albă a unei crud de mesteacăn. Mai încolo alta, şi alta... Cărarea tăia printre crud. Firesc, nu ? Totul e să treci dincolo de de. Numai că aici, dincolo de ele, te aşteaptă altele. Întrebarea e dt vei hălădui pînă să fi-o găseşti pe a ta. Şi creştineasca dorinţă e să ai norocul ca măcar să ţi-o găseşti, fiindcă în urma ta rămîn ceilalţi, care ţin să fii al lor şi după aceea.

Pufnesc în iris. Al lor ? Nu.

Cine va mai urca pe meleagurile astea, cu miros dd mortăciune, tirziu, încolo, cînd vor rămîne singure, şi goale ca întru început ? Doar copiii satelor de vor zburda in joacă, diucindu-şi vitele la păscut, în dimineţi proaspete de vară. Dar pentru ti, nu vei fi tu. Vei fi amintirea unei vremi crimcene, ca şi teanşeea de alături.

M-am cutremurat. Şi liniştea nopţii, şi bezna pădurii, ţi toată atmosfera asta jilavă de pămînt reavăn, in care vorbele sînt şoptite şi gesturile sînt pline de fereală, creau, toate, o dureroasă impresie de nevoiaş ţintirim sătesc.

Iar în dipa aceea, linia tranşeelor am văzut-o ca un mormînt multiplicat la nesfîrşit, pe care oamenii şi-l sapă 6 in guri, ca în cele mai sinistre scornim ale bolnavei imaginaţii

orientale.

Şi în acest mormânt colectiv, cei vii stau laolaltă, aşteptând mîna, ori obuzul care să-i îngroape, chiar în clipa când i-a uds.

O bufnitură scurtă şi o înjurătură crâncenă. Tresar.

- Ce-ii ?

Nid un răspuns. Umbra de dinaintea mea dispăruse.

- Unde eşti ? întreb. Şi mă străduiesc să dezlipesc ceva, din apa neagră An care sînt. Nimic. Doar forme fantastice, care se unduiesc alaranate, după măsura alarmei mele.

- Ia, aici, răspunse un glas, de undeva, dintr-un fund, care părea nesfârşit. Am lunecat ! Na !... Bine face don* lo'tnnent când rîde de anine. Cică : „Mă Ha'iambe, tu nu eşti agent de legătură, mă ! Tu eşti agent de lune- cătură..." Incai de-aş luneca odată devaie, pîo'la noi în sat !... Dar, dă !... Ruşinea asta nu mi se întâmplă... Asta unde mi-ar prii...

Şi monnăind blajin, în buna lui lege de ostaş necăjit, Ha'lambe, agentul de legătură de ia compania a noua, a urcat pe căi tăinuite mie, pînă la cărarea unde mă ţin- tuiise „ruşinea lui".

- Acu, dă imîna încoa, să te duc eu ; că aid se afuriseşte treaba ! Dar, invitaţia lui mi s-a părut riscată, şi oridt de frumoasă ax fi scrtidaritatea ostăşească, după cele întâmplate cu doi paşi în urmă, am preferat calea răspunderilor personaje.

Ha'lambe, oarecum jignit de neîncrederea mea, a făcut •dţiva paşi înto-o muţenie îmbufnată, apoi, răzbunător, a început o adevărată teroare :

- Mai la dreapta... La stânga... Mai sus... Hop !... mai jos... aid se cască altă rîpă !... Acu, hurducă-te peste •copac... Ia, aid, vezi că-i o

boambă în pămînt... Nu ci ar fi... eh ! dac, oricum... Acu-i acu ! Aid e-o clisă, ca untura !...

într-un târziu, simţindu-mă sleit, i-a trecut obida.

- Greu... nu ?

Nu i-am răspuns. Dădusem din cap pentru mine şi mi s-a părut destul. A pus pinten, răspunzând singur :

- ...Pînă te înveţi... Dar noi, care... şi acasă la noi... noaptea... ba cu vitele... ba... dă I Altă... vorba ceea... Şi dacă dai în labe... nu-i cine ştie... Eh !... Se întâmplă... Te scoli şi gata...

Mă încăpăţânasem să nu răspund. Dar nid nu prea auzeam ce spune. Urechea mea, speriată puţin, în zgo-

moţul monologului ţinut dc Ha’lambe, căuta să-i des- coasă efectele. Căd ostaşul vorbea acum tare şi fără grijă, ca la el în sat Izbutise să populeze şi bezna, şl pădurea, dar crease In mine ca o ameninţare nouă.

- Nu s-aude, dacă vorbeşti aşa tare ?
- De unde să s-aiudă ?
- De la nemţi.
- Ei şi ?... Şi aid Ha’lambe a scos, printr-o vibraţie scurtă a buzelor lui rudimentare, un sunet foarte jignitor pentru nemţi.

Voiam, cu orice ipireţ, ca duşmanii să nu fi aiuzit expresia nedvilizată a camaradului meu. Era şi un pic de laşitate în asta - recunosc - căd, evident, dispreţul lui Ha’lambe sunase înibrmn limbaj aproape internaţional. Dar mai mult dedt laşitate, era cavalerismul impus de şcoală faţă de vrăjmaş.

De altfel, chiar fără şcoală, pe un duşman n-ai chef să-il batjocoreşti. Il respecţi. Uneori îl respecţi curios de mult. Aş .potea să spun că îl respecţi cu atit mai mult, cu dt e mai primejdios. E şi logic. Cu dt te simţi mai slab, cu atît adopţi mai puternic prindpiile redprocităţii.

Dar se vede că Ha’lambe nu împărtăşea punctul nostru de vedere. Şi asta, nu fiindcă n-ar fi fost un om temător în faţa morţii, dar pentru simplul motiv că nu vedea necesitatea să moară tocmai d. La această înălţime am socotit, la început, că l-a ridicat slujba lui de agent df legătură.

Dedt Ha’lambe nu era omul să păstreze echivocuri. Vrind să-i controlez temeinicia curajului - şi să fac totodată o constatare ce mă interesa direct - l-am întrebat :

- Tranşeea e departe ?
- Mîhî... Răspunsul nu mi s-a părut tocmai dar, dar mi l-^m închipuit ou un adaos de

mişcare.

Insă Ha'lambe a mirosit îndoielile mde. A ckmit scurt la dreapta, pe o moviliţă, şi s-a oprit.

Cînd am ajuns 'lingă dânsul a zis :

- Iote 1

Şl în acccaşi clipă, ca fulgerul mi-a pus mina în piept, tăindu-xni pasul următor. Avea dreptate. Eram pe o buză de şanţ.

- Ce-i asta ?
- Tranşeea...

Am amuţit. Ştiam că pe fronturile apusene soldaţii condamnaţi la moarte sînt ridicaţi pe tai uz. Executarea o făceau gratuit, prompt şi fără formalităţi, cei de peste dirum.

- Dar bine... am îngăimat eu... nemţii nu ne văd ? Nu trag ?... Sînit aşa de departe ?
- Nemţii simt în... Şi aici Ha'lambe mi-a dat, într-o sinteză pitorească şi rurală, o informaţie absolut de necrezut asupra poziţiei ocupate de nemţi.

Dar silueta lui lălîie şi neagră, tăiată sus, pe taluzul şanţului, mi-a părut în clipa aceea de două ori mai mare şi de două ori mai caldă.

Nu mai era un om care vorbea, ci o momîie de lut, crescută din lutul itmanşeei ; o momîie vrăjită — de noapte şi ceva neînţeles mie - care silabisea într-un limbaj rudimentar, calm şi sălbatec de adine, o nepăsare de element primar şi indestructibil.

Ha'lambe crescuse peste dimensiunile patetismului.

Era pămînt.

Unde se vede câ vreau ţi eu si-tm fac datoria, dar nu ftiu care este.

- Tră... dom' lotsn... Dumnealui la a noua... Dom' maior...

Peste masa făcută din trei sandu ri rupte şi

proptită in pari, s-au întins două miini...
- Locotenent Andreescu.
- Sublocotenent Călugăru.
- Ia stai, domnule... Să măninci ceva... Ghiiţăăă !...
- Traţăăă...
- Din ce-i de mâncare... pentru o gură de om flămând...
Şi în cîteva minute, lingă opaiţul acela nevoiaş, care-şi
pîlpîia luminiţa lui săracă in bordeiul murdar şi plin dc fum, lingă cărţile de ecarte, halcile de slănină, ouăle coapte, peştele afumat şi paharul de vin, aduse din belşugul curţii boiereşti vasluiene a locotenentului rezerv ist Andreescu, am simţit pentru prima oară, după ani lungi şi chinuiţi, cum ia trup şi ddevăr tot ceea ce bănuisem vis, literatură, fantezie.
Oamenii aceia n-aveau haine pe sufletele lor. Ii des- puiase sălbăticia pădurii şi a războiului. Vorba lor bruscă, gluma directă, risebul pdin şi neoprit, toate astea durau ca un început de lume nouă.
Şi Intr-adevăr lume nouă era.
Turburat fără măsură de viaţa asta proaspătă care mă înconjura, mă asalta, mă domina şi se strecura turburătoare în mine, urmăream jocul 'redeschis al ecarteului lor ca pe-o arătare din altă viaţă. Război ? Tranşee ?

Uitasem. A trebuit să fac o sforţare să-mi impun capătul unei întrebări :
- Eu ce trebuie să fac ?...
Cum s-a uitat unul la altul ! Cum s-au uitat la mine t Cum au zîmhfc !... Au răspuns *ca* uin singur om, cu o singură idee...
- Să mînînci zdravăn...
- Şi să te culci şi să dormi şi mai zdravăn.
- Şi să te plimbi vreo dteva zile...
- ...Ca să vezi cam ce-i pe-aici.
- ...Şi pe urmă om vedea.
- Că miuncă este de făcut.
- ...Şi nu-i nimeni de prisos.
Am zis că au răspuns ca un singur om, cu o singură idee ?... Trebuie să adaug : dar cu două bunătăţi, pornite dintr-o înţelegere, tot arft de mare.
Intr-un tîrziu, chinuit de-o întrebare pe caire nu mi-o mărturiseam, am işaptât :
- Dar văd că e linişte pe front...
- Ei da - damă... Is amorţiţi ca urşii în bârlog...
- Dar lasă, că aiu vreme să se dezmorţească...
Vorbeau aşa de simplu şi de fkesc, de parcă pomeneau de-un câine credincios culcat în prag.

O trăsnkură de armă a chicotit peste văi - îndoin- du-se scurt. Alta, mai aproape, i-a răspuns. Apoi două. Apoi cind... apoi fără număr, repezi, duşmănoase, în- fricate. In cîteva alipe, noaptea se făcuse ferfeniţă, în ropotul înnebunit de arme. O mitralieră, mai departe, a început să ţăcănească uscat, ca o falcă prinsă de friguri. O gură de tun a zgilţîit înfundat creasta, şi potopul de foc şi de trăsnet creştea ca o năvală de apă turbată, cu glas de tunet şi dinţi de oţel.
- I-am deocheat... Şi ce le-a spus locotenentul Andreescu nemţilor semăna grozav cu părerea lu Ha’lambe... Hai la şanţ.

M-am sculat... Ca şi dnd nid n-aş fi fost pe lume, nu mă vedeau. Legindu-şi centurile. îşi împărţeau sec-

toare şi treburi grabnice. Auzeam şi înţelegeam f rin tun de vorbe : „reţele-capra provizorie... şanţ de scurgere.- post de observaţie... baterie..."
- Dar eu...
Nimeni nu mă auzea...
- Eu... domnule locotenent... Ce fac eu ? Daţâ-au ordin...
- Ordin ? Mînînci bine, să te saturi... şi te culci... Să ne ierţi că nu-ţi putem ţine companie, dar trebuie să potolim măgarii...
Şi au plecat, misfcuindu-se în noapte.

Bordeiul s-a făcut deodată imens, rece şi trist. împuşcăturile nu se mai deosebeau. Erau ca un urlet continuu... Ameţit, am dat ia o parte foaia de cort din uşă şi am scos capul afară.
De undeva, din văzduh, teşituri de pară ţîşneau scurt şi rînckiit. Una şi aha... şi altele multe...
Tot într-acolo, alte lumini scăpărau mai tari, mai zgomotoase.
Focul se înteţea... Am txas perdeaua la loc.
Ordonanţa sublocotenentului Călugăru s-a ivit în prag, cu tot echipamentul pe ea :
- Asta-i semn de ducă, dom' elev !
Şi, repezit, a început să stringă lucrurile din bordei.
- Dar eu ce trebuie să fac ?...
- Dumneavoastră luaţi-o devale...
O zguduiifiură crîncană de afară a făcut ghem perdeaua în uşă şi a stins opaiţul...
- ...de nemţi 1 a strigat Traţă, care-şi însuşise şi el părerile stăpinilor şi ale lui Ha'lanxbe ! Şi a aprins din nou luminiţa.
Ordonanţa locotenentului, venită şi ea în grabă, cu ochi cîrpiţi de somn - m-a dat scurt din cale şi **a** pornit la strîns bagajele.
Foaul jiu contenea de fel.
Voiam să fac ceva şi mu ştiam ce pot să fac.

- Dacă m-aş duce în tranşee ?...

Dar Tiaţă mi-a curmat avântul.
- Vă-mpuşcă... nu vă cunoaşte soldaţii 1
- Mergeţi cu noi, dom' elev, dacă e căzu], zice celălalt.
Şi fiindcă Traţă asculta bot mai alarmat iadul de afară', s-a hotărât : Eu chiar zic să plecăm - că aista e dntec de mutare ! Şi, săMndu-şi ia spate lada de campanie, *a* ieşit.
- Dar eu ?...
Tiraţă nu mi-a .răspuns. Şi-a răspuns singur, numai, unei întrebări pusă în el, ţi-a zis scurt:
- Da !...
A înşfăcat opaiţul în mină, l-a stins şi, cu lăzile la subţioară, a oobodt in vade, cu mecînitărită grabă. Nedumerit, încurcat de frigurile zarvei acesteia nebuneşti, nu apucasem nici măcar să-i cer să-mi lase opaiţul.

în mijlocul bordeiului pustiu şi întunecat, m-am simţit cel mai nenorocit dintre oşteni, cel mai nedreptăţit dintre oameni...

Am venit aici să-mi fac datoria... Dar care-i datoria mea ?

Şi zadarnic cercam să filozofez asupra ei... Trebuia întâi s-o găsesc. In iureşul nebun al luptei de afară - cu nenorocita mea de baionetă — fiindcă altă armă nu aveam - ce eram să fac ? îmi venea să pling.

Şi ticălosul de Tiraţă, care mi-a deschis şi ochii asupra primejdiei să mă duc in Cramşeu.

Resemnat la orice, m-am aşezat pe leasa goală care slujea de pat locotenentului... Era atâta zgomot, că aproape nu-1 mai auzeam. Ca o destrămare nervoasă mi-a frînt încordarea.

O lumină de gînd mi-a adus în ochi chipul fratelui meu... Îl vedeam eroic la tramşeu... biruind... lovit... iar... Toate au treout pe dinainte, au pîlpiit o clipă... două... şi s-au topit.

Am sărit în sus îngrozit. De afară bătea un soare voinic şi tinăr, ca într-o zi de sărbătoare. Era zi plină.

In jurul meu, bordeiul, cu toate lucrurile lui la loc, -avea o ipace cucată şi cuminte, de gazdă chivernisită.

în prag, pe două capete de butuci, ofiţerii mei citeau ijumale proaspete. Lingă ei, bea o cană de ceai, fratele meu...

Am sărit din pat, ruşinait.

Cei de afară au întors capetele zâmbind...

- Traţăăă ! Ceaiul pentru dom' elev ! Apoi spre mine : Ţi-a venit fratele să se intereseze de dumneata. A auzit lupta de astă-noapte...

- Nu azinuoapte. Eu, azi-noapte, domneam - i-a răspuns fratele meu - dar am auzit azi de la comandantul companiei... Apoi, mie - şi cum te ştiam în stare de -orice - mi-a fost teamă...

Locotenentul a ris.

- Şi-a făcut datoria perfect. A avut ordin să doamnă, şi a dormit aşa de bine, că o-a simţit nici dnd ordonanţele d-aiu miutat din pat.

- Şi ce-a fost ?... i-am întrebat

- Ai dormit înainte, buştean.

Am zâmbit.

- Dar focurile de azi-noapte ?

- O mică reprezentaţie, care a reuşit...

Am făcut ochii mari. Călugăru a pufnit în ris.

- Trebuia să-ţi punem nervii la încercare ! Asta fac eu cu fiecare subaltern... Trimit vorbă unui soldat să tragă câteva focuri, că pe urmă trag toţi ca chiorii. Nemţii se sperie şi ei... răspund... Şi reprezentaţia urmează după program.

- Şi ? am întrebat cu un nod în git.

- Şi - pot să-ţi dau certificat de bună ostăşie. Ţi-am spus să stai aid, ai stat. Bun !

Ai auzit o luptă şi n-ai fugit I Bun 1 Ai adormit! Asta-i mai bun ca toate 1 Nervi sănătoşi ! Deci...

Sergentul telefonist l-a întrerupt.

- Domnule locotenent, regimentul cere raportul luptei de azi-noapte.

Rîzind, locotenentul a intrat in adăpostul telefonului. De acolo l-am auzit :

- Astă-noapte, la oca 11,32 minute, o patrulă inamică, de mărimea unui pluton, ou o secţie de mitraliere, a atacat frontul companiei a noua, protejată de focul intens al tranşealor inamice şi de bombardamentul de airtnlerie.

După o luptă care a durat aproape două ore, inamicul *SL* fost respins, şi s-a retras în poziţiile lui, ducînd cu sine mai mulţi răniţi.

...Insă adevărul, eu nu-1 ştiu nici pînă azi.

Glonţul ia de multe ori viaţa,
dar uneori dă alic nouă.

Deziema miulcomit. Pe tront. viaţă leneşă. Ca un fel de anmistiţtou tacit, sc încheiase intre noi şi cei din faţa noastră. Nid o împuşcătură nu spărgea tihna umedă a văii Limpejoara. Rar, hăt-departe, spre Caşim, dte un zvon posomorit de turnuri trezite pufnea greoi, amintin- du'ne indîrjirea miută a vremurilor. încolo, bună pace si bună gospodărie prin cotloanele noastre pline de fum.

Cărăruia din spatele frontului mergea mină în mină cu tranşeea. Mă duceam ia compania a douăsprezecea sub ispita multor lucruri deodată. Pretextul era să-mi văd fratele. Adică să-i întorc vizita. Dar in mine, tremura uşurel dragul unei primejdii închipuite. Voiam să calc în postul înaintat. Coiţuil acela, înfipt în buza tranşeei nemţeşti, la treizeci de metri de

bînlogul celorlalţi, îmi dădea dinainte fiori de faptă mare. Voiam să mă pot lăuda faţă de mine însumi că în traiul acesta aşa de paşnic, am ştiut să vir pintenul unui gest. Şi mengînd vesel, ca spre o mare bucurie, ascultam, in tremurarea proaspătă a zilei, >un dnitec lin de armonică, adus de viratul primăvăratec, peste dealuri. Nemţii dn- tau ;i ei.

Am trecut pe lîngă batalionul unde şedea compani? de rezervă. Gîţiva soldaţi, ohindţi pe rădăcina unui copac, povesteau înde ei, nupînd, cu tmini grele şi posomorite, crengi fragede de lăstăriş.

Le eram nou. S-au sculat fără pripă şi m-au salutat. Le-am răspuns înfiricait, cu grabă reglementară. Trecut de ei, le-am simţit în ceafă un zîmbet îngăduitor. M-a bucurat vâlceaua care mă cufunda in pămint, nipîndu-mă din ochii lor.

Mi-am găsit fratele An bordei. Răsfoia, împăjcat, o cărţulie soioasă, găsită acolo. Şi în diipa aoeea, mi-a părut micşorat, ca un om care niu-şi dă seama de importanţa locului pe care-1 ocupă.

Direct, ghidmdu-mi insultător curiozitatea, cai-a tăiat vorba :

- Hai să vezi postul înaintat. Dar o să ai o deziluzie. Nu-i ce te aştepţi...

Am ocolit un şanţ şi am intrat sub grinzile postului înaintat Printre două bînne, o iimiiuţă de lumină arăta cărăruia spre deal. Cai de sktmă ghimpată, răsturnaţi de-a curmezişul şi, ceva mai sus de ei, ca o scurmătură de pămint

- Acodo-s... mi-a şoptit

în faţă, nid. o mişcare. Nici măcar o crenguţă clătinată. Cu adevărat bine spus : muţenie de monnîat.

O pată cenuşie cu ferestruică mărginea în semicerc tui crenel. Şi pe tahizul lor, abia

zbicit, cîteva firişoare de iarbă grăbită, ca şi ia noi...

Ei şi noi.

Treizeci de metri la mijloc şi o taină înfiorătoare : prăpastia dintre două vieţi. Neastâmpărul îmi dă ghes. Vreau să văd mai mult decît îmi îngăduie aţa de lumină întninisă între târne.

E atita linişte, nemişcare şi aer de bună pace, că teama de puşca lor se topeşte în curiozitatea mea. Trec alături de adăpost şi mă ridic pe prispa tăiată pentru trăgătorii obişnuiţi.

Acum văd ibine.

Tranşeea lor lunecă în linie potolită, devaJe .la dreapta, şi se pierde între copaci.

Aş vrea să-i văd, să-i aud, vii, materiali. Ascunşi acolo, îin cămăruţa lor nesfîrşită, de lut, îmi pair ca fioroasele animale din preistorie : terifianţi şi inexistenţi, leii, eraiu oameni ca mine şi ca tine. Depărtarea de dînşii îi întrupa omeneşte. Apropierea lor mi-i face ireali, ca duhurile fioroase, care-mi îngrozeau copilăria.

Şi totuşi e linişte. Armonica lor dată înainte, subţirel, departe. E ca un glas de împăcare venit din sufletul pădurii, din sufletul pămîntului.

Peste miiila uriaşă cate mă tăiămie blajină şi îndurerată, faţă de toată zădărnicia trudei şi a morţii, un drag imens de viaţă îmi fuiră şi ochi, şi minte peste colina lor.

Din adincuri de mult uitate, iese, bulbucind la suprafaţă, impresia dulce de glumă şi primejdie din jocuil de v-aţi ascumselea ai copilăriei mele.

Simit înainte de orice că „e frumos". Şi mă simit zîm- bind fără voie. A ! ce copil incorigibil port în mine f Constat, şi mă bucur.

O clipă-două.

Ce-a fost aista ? Un şuier, o trăsnituiă, uo fulger.
Au tras în mine.
In mine ?
De ce ?
Şi mă simt îndurerat ca de o nedreptate. De ce ou tras în mine ? Sufletul meu mîngîia şi taiuzuJ tranşeei lor. Cu toate astea au tras.
Da, dar puşca s-a clătinat Cit a trebuit să tremiure mîna care a tras, de n-a izbutit să lovească în plin la treizeci de metri ? Şi cine a vîrfit în ea tremurul care m-a apărat ?
Brusc, m-am prăbuşit. Trecuse o moarte pe lîngă mine. Nu o moarte îndmplătoare, d a mea, trimisă pentru mine, cu toată setea să mă ajungă.
Iar eu scăpasem. Şi eram nundm.
Se făcuse în mine ca uo nod. Nod de aducere-aminte ori de început a ceva nou.
Puşcaşul de la cota 711 n-a ştiut niciodată că dincolo de marele război, focul lui de armă pornise un alt război :

al meu. Căd de-acem îmoodo nu «nai erau vrăjmaşii tuturor, erau vrăjmaşii meL

Fratele meu era. galben. Focul de puşcă, felul cum mâ făcusem ghem îi dăduse impresia că-s lovit.

Dar soldatul de pază la post a scuipat ireverenţios peste toată linia nemţilor, blagoslovindu4 cu două vorbe scurte, îndesate şi foarte laice în expresia lor totală, deşi, în parte luate, pline de cuviinţă şi cucer- nide.

De astă dată vorbele nu m-au jignit. Erau o împuşcătură spirituală, trimisă înapoi ca revanşă, şi se adresau unuia singur, ca reprezentant al tuturor.

Şi aşa, fratele meu 6-a întors spre bordei întovărăşit de un om nou.

Aceia eram eu.

Paf/ele e sărbătoare, dar nu pentru toţi.

Astăzi e zi sărbătorească. Norii s-au destrămat.

Doar spre Momiâa de au mai 'rămas dtera caiere ceauşii, agăţaite de crengile copacilor.

Staiu la postul înaintat. Stau din zorii zilei, fiindcă nemţii au prins glas, şi am o dorinţă nebună să desluşesc ceva din mormăiala lor ; măcar ideea de vietate omenească.

Dar în alairă de câteva hohote de rîs, date, pline şi liniştitoare, nu pot prinde nici o vorbă. E şi asta destul. Aeruil .tăcut şi fioros al locului se fărâmiţează în rîs ca o apă între pietre.

Simţi că primăvara a trecut şi .peste caii de sîrmă ghimpată. Ne îmbăiază deopotrivă pe toţi, în acelaşi soare şi acelaişi bine.

Şi totuşi rîsul acela, venit din fund de pămînt,

sună straniu câteodată. Ga o umbră ciudată se aşează pe el. Lndepăirtîndu-1, instrăinindu-1. Să fie de vină buza puştii care pândeşte din crenel, ori altceva mai ciudat, care ne-a despărţit mai grav dedt sîrma ghimpată ? Nu ştiu. Stau aşa, nemişcat, cu faţa în soare, cu ochii închişi, rezemat de peretele tranşeei, şi ascult

Din cînd îm dnd, armonica prietenoasă prinde glas. Se tmguie dulce, apoi se topeşte nesimţit, ca într-o oftare. Azi parc maâ aproape — ori vîntud mi-o aduce mai de-a dreptul. Cintă. E liniştită, cuminte şi tristă ca ziua asta de Paştii, cu soare cald şi cu pămint umed, zgîrdat de oameni dătători de moarte şi temători de ea.

...Mi4 închipui. Un bătrânel potolit, ou mustaţa blondă şi căzută, cu ochi mici albaştri, visind departe, departe de tot, la sătuleţul Sileaiei lui. Ce i-i cântecul, dedt o dulce chinuire, decît o dureroasă aduGere-aminte [5] Aducere-anuinte ? El (nai are ?

Eu sînt gol. Gol, fără sfârşit de gol. Ca un vas din care s-a strecurat totul...

Trebuie pus altceva în el... Primeşte orice. A şi primit : glonţul de ieri. Amară şi tare temelie pentru omul cel nou.

Şi armonica se tînguie înainte în limba ei. A ei, şi a neamţului blajin de acolo. De ce nu şi a mea, a noastră a tuturor acestora din linia noastră ?

Eu, cel puţin, mă prefir în acordurile ei de mică orgă ca intr-o 'primiţi/vă slujbă bisericească. Evadezi din tine şi urci, urci. Unde ? Tot in tine desigur, dar într-un „tdne“ mai bun, mai nepămintesc. Ded o iluzie a ta...

E zi de Paşti...

...Şi mă simt împăcat cu toate negurile din trecut şi toate negurile viitoare...

...O bătrinică încovoiată răsare dintr-un ascunziş. Hieroglifele obrazului se rup cu linii tari, în bătaia lumînărdii din mîna silaibă. Lingă ea, un copil, doi... Acasă rîde în floare albă masa întinsă... cozonacul... ouă roşii... Şi în dreapta, în stingă, în sus, peste noi, cântă dopatele, de parcă toată viaţa oîntă, trezită în noapte...

E zi de Paşti...

Un ris tare şi greu izbucneşte dincolo. Apoi o larmă, un vălmăşag de rinjet, ţipăt şi ceartă. Ascut urechea şi tresar. Glas de femeie :

- Lasaţi-mă...

Urechea mi se încleştează, auzind-o.
- Lăsaţi-tmă odată... Nici în ziua de Paşti au...
...Şi n-am mai auzit.
Cei de dincolo dădeau au tîmăaoape grele in temelia bisericii rli.n mine.
Cei de dincolo, sau ceva dincolo de ei ?
Am rămas cu ochii îngroziţi, în ochii fratelui meu. Si acolo, am citit limpede, marea spaimă :
„Şi biserica trebuie să ne-o reclădim ?“

Cind dărui ni gropi celor morţi,, furăm taina celor vii.

Azi e zi de armistiţiu pentru îngroparea cîtorva morţi dintre linii. Au rămas acolo, nefericiţii, din miezul iernii. Şi-au dormit somnul pe loc, şi iarna a avut grijă să-i ţie în zăpadă, ca sub cearşaf.
De cînd a dat însă topirea de primăvară, alătumi de ghiocei, an început să iasă la iveală mini înţepenite şi negre. Morţii cereau cruce, aşa explica Ha'lambe.
După multe rapoarte, s-a admis cererea armistiţiului.
O după albă s-a ridicat peste tranşeul nostru. Dincolo s-a făcut vâlvă şi iureş de glasuri. Dupăieli grele de paşi sunau înfundat. Un glas a întrebat :
- Ce vreţi ?
Li s-a răspuns.
După câteva ore, au revenit spumind că mai-marii lor admit armistiţiul de dteva ore.
De la noi, a fost delegat sublocotenentul Binder - de la ei, un ofiţer tinerei.
S-au ridicat o dată peste taLuzuri şi s-au apropiat unul de altul.

Izolată între sîrrne şi intre puştile ţintuite de amindouă părţile, s-a ridicat Pacea.
Pacea 1 O ară ori două numai - dar Pacea. Două ore de altă viaţă.
S-au înţeles repede, in nemţeşte. Porund scurte au scos apoi din tranşee cîte o grupă de soldaţi cu Jopeţi. De la noi şi de la ei.

Şi în vîlceaua în care mai dăinuiau urme de zăpadă înnegrită, i-am văzut luorind de zor, laolaltă. La început crunţi, neîncrezători şi duşmani. Dar repede de tot, i-a cuprins pe toţi ceva nou şi comun. Nid. azi nu-mi da» seama ce cîntec le-au cintait lopeţile dim mină, ori hal- cele de pămînt, răsturnate.

Cuirînd, i-am văziut amestecaţi şi uniformi, ca şi morţii de la picioarele lor.

...Ia, acolo, o mină de oameni harnici, care se zoresc la o treabă veselă, ca să nu-i apuce seara.

Spectacolul era neobişnuit.

Cele două tranşee vrăjmaşe înfloriseră. Toţi soldaţii noştri şi al loc priveau cu capetele puse pe braţe rezemate de taluzuri. Şi încolo şi încoace, două rin duri de tărtăcuţe înnegrite, scoase din pămînt.

Comentariile şi glumele curgeau ca puhoiul. Şi de la noi, şi de la ei.

Nu pot spune că nu mi s-a stmins inima. Peste moartea răsărită din zăpadă, viaţa se răzbuna. Era o nevoie bolnavă de învesalire. O excitare trecută dincolo de margini.

Observatorii din creneluri ţineau în cătarea puştii ofiţerii de sus şi soldaţii de jos : garanţia păcii. Simbol stupid, dar tragic şi adevărat, poate, nu numai pentru ceasurile de atund.

Dar dincolo de ei, viaţa se restaurase.

Cel dinţii care a dat drumul primei pietricele vesele a fost un neamţ voinic şi gras, cu o faţă roşie, ca o Lună de şes, în răsărit.

A sărit cu trup greoi pe italuz şi s-a aşezat pe el, ca pe un scaun. Ocupase, cu dispreţ suveran şi cu altceva, locul cuvenit puştii.

A rîs şi a dlat două vorbe răguşite, pe care nu le-&. înţeles nimeni. Dar dospea în ele atita voie bună, că au fost contagioase.

Morţii ? A ! da, erau acolo, negri şi crispaţi, cu gheare uscate virate în frunzişul mort ca şi ei. Se sărutau.

Au fost vreodată oamenii în formele astea ? Cine sa se mai întrebe ?

Erau binecuvântaţi că erau oin pretext de viaţă nouă.

Gâlan sergentul şi-a îndemnat oamenii, şiret:

- Rîdeţn, mă fraţilor, să nu creadă nemţii că sintern mai flămânzi ca ei !

- Şi fumaţi, mă I... a adăugat sergentul Iancu.

Dinoolo, un neamţ a scos pe buza teanşeei o arde de conserve, din care îmbuca în plină aşezare şi in plină pace.'

Gălan a simţit ofensa şi a replicat scurt:

- Vasile, dă pîinea înooa.

Şi, cu briceagul lui de altoit, a rupt o felie cît opt.

- Faceţi şi voi ca mâne, flăcăi.

Cel dintîi „flăcău" care l-a urmat a fost, fireşte, moş Toader Păscarul din Dorohoi, om cu cinci copii şi părul alb.

Nemţii au înţeles limbajul tutunului şi al pîinii. Au răspuns. Două ţări îşi arătau bogăţiile. Război economic : carte de vizită a pădi.

Curînd au început însă fcrişările.
Iancu, sergentul, fost cîrdumar, şi-a dus sticla la gură. El nu umbla cu bidon ; rămăsese credincios meseriei. Mi-a şoptit la ureche :
- Să creadă că-i vin ! şi a contrafăcut pe gură o suflare de beţiv cînd dă de băutură tare.
După asta, s-au dezgolit toate raniţele şi toţi sării. Abia atunci am văzut eu ce le burduşea. Roţi de caşcaval, metri întregi de pastrama, sad de ceaipă, slănină, şipuri de rachiu colorat, măsline...
Ba Goldenberg Şmil, ca om mai subţire, a scos doi cîrnaţi întregi de salam de Sibiu şi s-a învoit cu Cristea, de lingă el :
- Te fad şi tu că minând dintr-unul, dar să nu te-atingi de el, că...
In cineva minute, cele două taluzuri erau ca două mese lungi de oirgie.
...Intre ele, morţii dormeau cuminţi...

Bieţii morţi... înţelegeau ei oare, în nemişcarea lor, că erau iiăzbunaţi pe războiul care-i nimicise ? Vedeau ei că li-s gropile făcute, dar soldaţii de-acolo le îmtirzie înadins, ca să mai prelungească bunăvoia clipei ?

Ofiţerii de sus nu (băgau de seamă. Sau se făceau. Intraseră adine initr-o discuţie de .prieteni, care-şi servesc graţioeităţi, în numele patriilor. Binder îil informa că America a declarat război Germaniei, iar neamţul, foarte vesel, îi explica plăcerea luptelor cu oceane la mijloc, in loc de 6Irmă ghimpată.

Soldaţii noştri, bizuiţi pe neintemaţionaliitatea limbii romaneşti, făceau reflecţii tari, şi în ton, şi în culoare.

Ck priveşte pe cei din fundul vîlcelei, erau toţi robiţi vervei lui Gîlcă, cel cu falca sfărâmată de trei gloanţe. La început îi privise chioriş. Dar ajuns lîngă ei, şi văzîndu-i mai mici şi mai sflabi, s-a adresat odată la toţi :

- Şi voi mi-a ţii rupt bunătate de falcă ?...

Nu era greu de lămurit ce-a vrut să spuie discreta lui mormăială îmbre dinţi, care a urmat, dnd adaosul l-a spus tare :

— ... I... doamne iantă-mă, că nu se cade la o zi mare !...

Şi s-a simţit bucuros pe loc. Ii iertase cu mărinimie.

„Dă-i, neamtule. dă-i 1“

Ingîna în tact, şi săpa zdravăn, îndemnîndu-i. Nemţii, între ei, au zîmbit, clătinînd din cap. Dar Gîlcă a înaintat repede la familiarităţi .neînchipuite. A dat unuia o sfîrlă peste nas, altuia i-a rupt un fir de mustaţă. Pe altul l-a sfătuit să se lase ras cu lopata, pînă ce-a ajuns de i-a turtit altuia capela peste

urechi.

In cele din urmă, şi încurajat mai ales de hohotele dublei galerii din tranşeele de sus, Gîlcă a trecut între doi nemţi, le-a pus mînile pe după gît, şi a schiţat, intre morţi şi gropii, un briuşor barbar, dntind in plin :

„Dă-i, neamtule, dă-i 1“

Ordinele de sus le-au încremenit o clipă veselia. Şi lor, şi nouă.

Morţii au fost puţi în gropi şi pământul s-a aşezat la locul lui, moale, umed şi afinat. Ca o fată cuminte care-şi ascunde ceva de preţ, sau ceva care o stingherește.

Gilcă, tăcut, a scos un firicel galben de luminare, I-a frint în două, şi a aprins două flăcărui la capetele mormănaşelor negre.

Pe urmă a ris vesel, ca de-o poznă, şi le-a bătut în pumni nemţilor, care nu se îngrijiseră de candelă pentru mormintele dor.

Dar pe taluzul tranşeelor n-a mai ris nimeni.

Ca un val negru se prăbuşise peste tot. Peste oameni, şi peste locuri.

Să fi fost aerul de cimitir ? Nu cred. îmi închipui că în fiecare s-a încleştat ceva. Aluneca La fund o făptură bună. Vacanţa se isprăvise. O vacanţă mare şi primitoare a vieţii.

Vorbele au căpătat ceva scrîşnit. Observatorii şedeau cu degetele pe trăgace şi paturile armelor înfipte bine în umere. Pe obrazul lor lipit de lemniul rece şi lucios, zvicnea cîte un muşchi.

Era o ireîncordare, mai pietroasă ca cea de dinainte. Şi soldaţii scăpărau vorbe mai necivilizate, la adresa celor de peste drum, cu ofiţerul lor în cap.

Groparii s-au cufundat în tranşee, cu spatele înfiorat. Peste matca păcii trecute, căzuse ca intr-un gol, să-r umple, tăcerea înfricoşată. Venea mină in mină cu noaptea şi le şedea bine laolaltă.

Ofiţerul neamţ, rămas singurul vizibil, a primit toate rămăşiţele de ură veche şi toţi mugurii de ură nouă. Acum, se părea tuturor obraznic, stupid' în rigiditatea lui spilcuită cu cizme de lac şi frizură pomădată. Eram din

nou duşmani.

Dacă ar fi înţeles limba romînească, ce i-ar fi auzit urechile !...

19. Velerim şi Veler doamne.

S-a uitat o clipă spre noi şi a zimbit...
Simţea ?
A întins mîna lui Binder, i-a strîns-o şi i-a spus :
- Cam gălăgioşi soldaţii dumneavoastră romîni... cînd e armistiţiu.
Binder, înţepat, i-a răspuns :
- Scuză-i. Sînt mai tineri dedt cei din 204 Land- wehr ai dumneavoastră.
Celălalt a dus ca fulgerul mîna la gît şi a îngălbenit. Pe gulerul lui, sclipea cifra regimentului. Eleganţa, pe care inoportun voise să o arboreze faţă de noi, îl făcuse trădător. Şi nu era Binder omul să nu prindă cifra blestemată, pe caire nu o putusem afla, ou toate incursiile şi încercările noastre.
Neamţul a strîns ochii. Suferea îngrozitor în biata lui conştiinţă de ostaş.
Şi cum Binder s-a întors zîmbind spre noi şi ne-a spus tare :
- I-am făcut-o I Să vadă cu cine are de-a face !... celălalt i-a întins mîna şi i-a răspuns în cea mai perfectă limbă românească :
- Mi-aţi făcut-o. E adevărat I Dar ştiam mai demult că am de-a face cu regimentul doisprezece din Bîrlad, domnule sublocotenent Binder...
A salutat scurt şi a dat ţanţoş înapoi. In buza tran- şeulmi s-a oprit, a mai salutat o dată şi s-a prăbuşit în fund, cu un salt.
Binder încremenise pe loc.
- Peste un minut, armistiţiul încetează ! a tunat un glas de dincodo.
Binder aibia a avut vreme să ajungă la post şi oel dintâi foc a şi pornit. De la ei.
...Apoi linişte şi întunerec. Doar in vale, două flăcărui mai stăiruiaiu pe morminte. Nemţii se distrau trăgind la ţintă în ele. Şi poate dincolo

de ele. In pietatea pădi. care devenise inutilă.
Peste o oră, Tudose din postul trei - post obligat si steie noaptea pe tahiz - se prăbuşea în fundul văii, lovit de un glonte în cap.
Acolo în fundul văii, lîngă mormintele celorlalţi, care cereau ji altele.
...Dar cel puţin Tudose a avut o luminare la cap — **o** luminare de pace.

O mici intimplare meniţi si fac cunoştinţă cu colonelul, cu maiorul fi mai ales cu înţelegerea dintre ei.

M-am statornicit în companie şi tni-am luat plutonul în primire. Am acuma un sector şi-s mîndru de d. E primejdios şi are un post de observaţie al artileriei. Mai exact, e primejdios fiindcă are un .post dle observaţie al artileriei. Căci nemţii l-au descoperit.

L-au descoperit şi nu-1 iartă. Adică nu mă iartă pe mine, fiindcă sublocotenentul Brătăşanu ştie ce înseamnă rezistenţa materialelor şi a durat ţin adăpost, cu cei mai groşi copaci din pădure. *L-a* denumit, *„Su-prafort".*

De aceea, îşi îngăduie luxuri primejdioase. Repet, primejdioase .pentru mine şi pentru bieţii mei ostaşi descoperiţi.

De pildă, nu le dă voie nemţilor să facă zgomot. Nici un zgomot. Imediat ce aude ceva, telefonează din adăpost, bateriei, lucruri alarmante :

- La 6}6, un pluton face lucrări ! sau : Pe drumul care duce la 670, din colţul pădurii, se transportă muniţii...

Şi bateria ţifaoasă a căpitanului Maidan plesneşbe- in seria ei de patru, pînă ce dementa lui Brătăşanu se iodură de moi.

De noi, nu de netnţi, fiindcă ei ripostează prompt. Şi oum nemţii nu cunosc dedt postul de observaţie de la mine, mă copleşesc cu o atenţie oţelită care, curind, o să defrişeze toată pădurea de pe tranşeu şi toţi soldaţii din el.

Că mai are acest bosumflat de Brătăşaiau o meteahnă infernală : vrea să-şi facă de lucru fanteziei lui. Şi construieşte, oonstiriiieşte la

infinit ! E un romancier, pus in slujba tumulilor.

In felul acesta, nu-i zgomot, dt de neînsemnat, venit de dincolo, să nu aibă o poveste întreagă şi complicată, dedusă diiin situaţia generală a războiului european.

De exemplu, astămoapte s-a auzit un scîrţîit de car.

Iată cam cum e raţionamentul, in stil :

„A fost auzit un sckţîit de roată. Prin urmare era un car. Dacă scîrţîia, înseamnă că mergea carul. Bun ! Un punct GÎştigat. Carul scîrţîia, ded cel puţin o roată era neunsă. Dacă era neunsă, nu putea să fie militară ; nemţii ştiu că orice zgomot trădător trehuie eliminat. Bun ! Al doilea .punct cîştigat. Deci, un car civil. Prin urmare, car raminesc, luat dintr-un sat, din spatele frontului. Să fi fost luat în grabă aşa de mare că nu a avut vireme să fie uns ? Sau, a făcut atâtea transporturi grăbite, de n-a mai fost vreme să fie **leuns** ? Amîndouă ipotezele duc ila aceeaşi oonduzie : se face ceva în grabă mare. Bun 1 Al treilea punct cîştigat. De ce aceasta grabă ? Ori au primit informaţii că vor fi atacaţi, ori au ordin să atace. Bun ! Al patrulea punct ciş- tigat : e vorba de un atac. Să luăm pe rind. Atacăm noi ? Nu se poate. Mai întii, fiindcă ruşii au fost opriţi în Galiţiia. Să atacăm, ca să le descongestionăm frontul, acolo ? Nu se poate, fiindcă pe frontul framdez» situaţia e liniştită..."

Şi a.şa mai departe...

Concluzia era totdeauna aceeaşi :

- Ailo, bateria I Opt lovituri ia cota...

Şi Maidan se executa, cu o docilitate şi o repezidune formidabilă.

Dar opt lovituri de ila Mardan însemnau un ricoşat de treizeci şi două de lovituri în plutonul meu.

Lui Brătăşanu ii sticleau ochii, dim adăpost.

- Nu vă temeţi, lăgăiie ! Au obuze proaste. Se sparg numai in o sută—o sută cincizeci de bucăţi, pe cînd ale noastre, franceze, se sparg in două mii... Oţel superior !...

Dat, consolarea vrednicului artilerist nu ridica prea mult moralul soldaţilor mei.

începuse să mă frământe dorul unei ideale organizări de tranşee, cu toate adăposturile şi subteranele ei. Brătăşanu rîdea.

Dar intr-o bună zi, a început să fie agiresiv. Nu ne-a mai dat explicaţii ample, şi n-a mai inventat şahuri de strategie universală. S-a supărat pe nemţi, pur. şi simplu. A început să-l sîcîie existenţa Jor.

Pretextînd mai întîi o rectificare a tirului - „un reglaj de vară", cum zicea el - şi-a convins căpitanul, apoi a început să „lucreze" toată tranşeea nemţească. O ara ou obuzele, şi-o stropea cu şrapnelele.

Era ceva minunat şi înfiorător. Tunurile iui Mardan, puse pe Dealul Mare, dominau poziţia duşmană. „Trăgeau ca in sitirachină" - după expresia rurală a lui Ha'.lambe. Şi ajunseră să tragă aşa de precis, încât puneau obuzele în tranşeea nemţească, de parcă le puneau cu mîna. Gîlcă îşi schimbase cântecul :

Mardane, dâ-i !"

...într-o noapte, eram la cărţi. Adică priveam. Şi eu, şi Brătăşanu.

Puţin vorbăreţ de felul lui, de astă dată era şi mai morocănos. Ba era aşa de puţin vesel, incit nu comandase un singur obuz măcar, toată ziua.

Telefonul a ţiu.lt lung. Artileristul din post a raportat că între 670 şi 693 se aude zgomot ; bătaie de pari şi sunet metalic.

Pari ?... Sunet metalic ?... Concluzie : reţele de sirmă.

— Nişte bestii, domnule ! Nu llasă bieţii lor soldaţi să doarmă în pace ! Ei stai, că le arăt eu ! Hai să vezi 1

Şi foarte convins de larga lui umanitate, a comandat cinci sailve, la punctul indicat.
Cîteva clipe, obuzele, in iureş nebun, s-au întrecut, şuierind prin noapte şi s-au prăvălit, ca zvîriite dintMun singur pumn, pe un colţişor de loc.
Douăzeci de evamtalii de lumină, de moarte, de urlet.
Şi din clocotul lungilung, al Limpejoarei, a rămas in urmă un vaier sfişiefcor de om. A trecut ca un cuţit peste păduri, pînă la mine.
Brătăşanu m^a strîns îngrozitor, de braţ :
- Auzi ?
Şi vaierul s-a reîntărit - o dată... de două ori... Apoi s-a dus departe, mai departe pe calea văii, după clocotul exploziilor.
S-a dus pe calea loc şi s-a stins cu ele.
Dar cu ele s-a stins vaierul numai. Omul se stinsese desigur aici...

Brătăşanu şi-a dat chipiul pe ceafă şi a icnit :
- Am cheltuit o mie de obuze ca să aud muzicuţa asta !
Mi s-a părut un monstru. Unde dormise fiara asta în omul care îmi era aşa de drag ?
Voiam să fug de el - să dau d« ceilalţi - de oricine.
L-am refuzat scurt, brutal aproape, dnd mi-a spus să me întoarcem împreună lia bordei. Am rămas singur şi mi-am lipk fruntea de ţarina rece a tailuzului.
Vaierul s-a auzit iar. S-a auzit, ori mi s-a părut ? Nu ştiu. Era în urechea mea.
Lingă nune s-a ivit umbra cumsecade şi bună a lui Gălan, sergentul de serviciu. ,,tn sfîrşit un om !“ mi-am zis. Şi m-am agăţat de cuvîntul „om“ ca de o salvare.
- ll auzi, dom’ elev ? Am stat o dipă la îndoială.
Glasul îi suna altfel.

- Ce să aud ?
- Guiţatul neamţului...
...Mai încolo, Gîlcă, in post, fredona vesel :

„Dâ-i, Nlardane, dă-i !"

I-ajn întors spajtde şi am pornit orbecăind în noapte prin gropi, printre copaci, ca un rătăcit... Un ris minunat, sănătos şi vesel, m-a scuturat din amorţeală.
Eram la bordei.
Brătăşanu se înveselise, era cel dinainte : glumeţ, bon şi mulţumit. Pedepsise bestiile !
... A doua zi dimineaţă, binoclurile ne-aiu adus lingă ochi lucrări de reţele începute şi lăsate la mijloc, cu pari grămadă şi roţi de sînmă. Erau în punctul indicat nouă din vreme şi sortit să fie portiţă pentru un atac al nostru : calea cea mai uşoară şi cea mai puţin sîn- geroasă de ajuns la tranşeea nemţească.

După-masă, a pornit vijelia. Toate bateriile şi toate calibrele, cu toate felurile de proiectile.
Se scutura biata noastră pădure bună, de tot ce era mai frumos şi mai proaspăt în ea.
în două ceasuri, secbocui meu era un 'morman de gă- teje. Oamenii la fel.
Tot regimentul era la creneluri, şi rezervele apropiate, cu arma în, mină. Totul vestea un atac. Pînă şi Gîlcă era impresionat ; se întorsese la vechea formă :

„Dă-i, neamţule, dă-i !“

Brătăşanu nici nu se clintise.
- Răspunde ! Ce aştepţi ? îmi distruge plutonul !
Caikn, m-a bătuit pe umeri :
- Lasă-i, domnule, şă-şi facă şi ei cheful. Nu-i nid o 'primejdie. Aştia îs industriali : taie pădurea ! Pe urmă, a adăugat ou dispreţ suveran :

- Asta-i **artilerie** ? Fabrica Gotz et Comp., industrie **de lemn !**

Şi s-a întins pe pat, cu miinile făcute puişor.

A avut dreptate.

Nici un rănit şi nici o .lovitură în tiranşeu. Dar teroarea zgomotului sleise tăaia plutonului.

Fără să mai întreb pe nimeni, am scos oamenii la lucru şi am început un adăpost, la vreo douăzeci-treizeci de metri în spatele tranşeei.

Voiam să sap o galerie pe la şase-şapte metri sub copaci şî s-o întăresc în sitilpi zdraveni, ca stilpii puşi, de artiJerist, la post.

Soldaţliii, cu toajtă oboseala, lucrau de zor. In sfîrşit vedeau ceva penitau ci, oridt de primejdios le părea gîndul să se adune toţi laolaltă într-o hrubă care se putea surpa în cutremurul obuzelor.

La mijlocul lucrului, mi s-a vestit trecerea colonelului. 11 vedeam îintîia oară pe front.

Cu mica şi inofensiva ingîmfaire a elevului nou-nouţ, l-am aşteptat in faţa gurii de groapă pe care o ini- ţiam. Căci aid, pe front, pot spune că intr-adevăr o ini- ţiam. Ideea unui adăpost solid, înfipt adine sub pămînt, nu era cunoscută. Erau doar câteva ridicule adăposturi de tranşee, dar acelea erau pentru ploaie şi cel mult pentru gloanţele şrapnaleior. Nici chiar adăpostul făcut de artâlerişti nu era mult mai avansat, cu toate bimele lui groase.

Eram prin urmare mindru că sînt cel dinţii din regiment care fac asemenea ocrotire pentru trupă, şi aşteptam, legitim, măcar o strfngere de mînă binemeritată.

Iată în sfîrşit şi colonelul. Scurt şi îndesat, urcă încet, Ungă vlăjganul blond, cu ochi albaştri şi zîmbet deştept pe buze, care era maiorul batalionului meu.

- Ce fad aid ?

Explic.

- Ce ? Şi se stximbă, ca în faţa unei comedii neînchipuite.

încerc să explic iar.

- Lasă, că am priceput eu invenţia dumitale.
- Credeam...
- N-am zis : „Ce 1" adică „sînt prost şi n-am învăţat nimic !“ Am zis : „Ceee I“... adică „eşti prost şi n-ai învăţat nimic !“
- Păi, tocmai la şcoală...
- Să ninAi spui mie ce se învaţă la şcoală I Şcoala nu poate să te înveţe asemenea prostii...
- Adăpost...
- Ce adăpost, domnule ? Asta-i adăpost ? Asta-i zămnic pentru varză şi pentru cartofi...
- întărit cu bfcne...
- Ahaaa !... Dar de unde ?
- Din pădure.
- Ahaa ! diacă-ţi dau voie eu.
- Credeam...
- ...Daaa 1 c-o sa te las să tai pădurea, ca să ne vadă nemţii toate tranşeele, nu ?... Dar eu nu dau voie 1 Pe urmă s-a enervat: Şi cu ce să tai ?...
- Şi cu ce să tai bîrjiele ?... Hai ?...
- Un joagăr 1
- De unde ?
- Dumneavoastră...
- Dar ce, eu îs joagăr ? N-am 1 Statul n-are. Cînd ai venit cu invenţia asta, de ce n-ai adus şi un joagăr în raniţă ?...
- Credeam...
- U'iite, domnule, că mai discută ! Toţi ăştia, noii, sînt ca dumneata ? E o fericire !... Cu asemenea invenţii aştigăm războiul, cu siguranţă... Auzi, domnule, ce învaţă 'mnealor pe soldaţi : nu vă mai duceţi fraţilor înainte,

intraţi sub pămînt. Buuună şcoală ! Dar, mă rog, alte invenţii n-aveţi ? Aşa, nişte soldaţi care să nu mănînce şi să nu moară ?... Şi socotind că a glumit destul cu mine, a terminat milităreşte : Să^mi laşi soldaţii în pace, săracii. îs destul de trudiţi ei şi aşa.
Dar simţind că maiorul se uită la el, l-a privit în sus şi a dat din umeri :

- Ba nu zău I Poftim, viitori ofiţeri !
Decît, maiorul îl privea de mult. Deşirat oum era, i se uita în fundul chipiului, de parcă ar fi fost de sticlă. Ce vedea maiorul prin stida aceea, nu ştiu. Dar în ochii mici şi albaştri, era o luminiţă care tremura foarte- foarte dudat. M-a încremenit, însă, cînd l-am văzut dînd din cap colonelului, în chip de aprobare.
... Şi au plecat mai departe. După cîţiva paşi, colonelul s-a oprit :
- Să-i trimiţi pe toţi oamenii liberi la sirmă - şi să-i pui să lucreze în echipe. Pînă dimineaţa, să fie gata reţelele...
- ?...
- Ce te uiţi aşa la mine ? Reţdele din spate ! Şi să-i piui să facă latrine sistematice... Şi să astupe porcăria asta de aici...
Maiorul pornise înainte, cu mâinile la spate, cu chipiul pe ceafă, ca un om împăcat cu cugetul.
Colondul, agitat, l-a ajuns, gesticulând şi bombănind...
Petidţi de frunze, tot mai petidţi, au dispărut în sus. In urma lor pădurea s-a închis ca o oetăţuie. I-a închis şi m-a închis.
„Vrăjmaşul de peste tranşee mă omoară - dacă poate. Cel din josul tranşed mă umileşte. Şi poate !“
Eram aşa de micşorat in ochii mei, că n-am avut curaj să mă uit la soldaţii care încremeniseră cu miinile pe lopeţi şi tîmăooape.
Aşteptau un ordin. Le-am întors spatele şi m-am dus în tranşeu.

Cum stam acolo, cu capul in palme şi coatele pe talu2, am zărit, dincolo, o sentinelă nemţească, la post.

Am luat prima puşcă şi am tras. Am tras răzbunător, cu sete, cu ură. Neamţul s-a uitat mirat în toate părţile. Cine ce avea cu el ?
Am tras apoi a doua oară, a treia oară. Aş fi fost fericit să-l lovesc.
După nu ştiu dte focuri, l-am scos din fire.S-a aplecat şi el pe puşca lui şi a tras. Unde ? In altă parte. Pesemne undeva de unde i se păruse că vin gloanţele.

Seara, regimentul raporta diviziei că o sentinelă germană de la cota 670 ucisese o sentinelă din compania a 4-a şi rănise pe soldatul care-i luase locul.
Vinovat era comandantul companiei, care fixase postul intr-un loc deschis. I s-a luat comanda.

A doua zi dimineaţa. Ha'lambe a venit la mine, in transcu.
- Tră' dom' 'lev ! Dom' ma'ier m-a minat să vă spun aşa :

„Bat-o mama de viaţă !
Cine ştie nu învaţă,
C-a-nvăţat ce nu mai ştie...
Şi-i o mare porcărie...
Ş-apoi, foi de lobodă,
Gura lumii slobodă :
Baba cu rotiţi şi cai
Spune lumii că-i
tramvai !"

De la crenel... Gilcă trăsese cu urechea şi fredona :

„Dă-i, ncamţule, dă-i !..."

Aici se va vedea eâ e bine sâ ai pietate, dar e mai bine si n-o ai.

După o luptă crâncenă şi plină de îndoieli, soaiele făcuse abur oţărala babelor întârziate. Şi primăvara, gospodină săritoare cum este, s^a îndemnat la rosturile ei. O apucase vremea şi dădea aor.

Din cea dinţii suliţă a soarelui şi pînă se dătea gura cerului în apde puhave şi leşietioe, răsturnate în fund, spre Răchitaş ori Soveja, ca nişte cladăre nedărăcke de lină amestecată, mai că vedeai iarba crescând.

S-ar zice că ieşea la soare duhul adevărat al pădurii -şi al mdea gurilor astea.

Din mizga dospită de apă şi fnunziş mort, chiuia parcă o tărie nouă. Şi tăria asta, suptă de milioane de rădădni, se ridica semeaţă şi se trimitea înapoi cerului, în milioane de frunzuliţe şi fire de iarbă proaspătă.

Păsările înnebuniseră. Nu mai ştiau ce să cânte : lumina care cădea de sus, ori viaţa verde, care se ridica de jos. Săltau în iureş de stoluri, pînă în podada cerului şi se prăbuşeau pînă în umbra căpriţei fragede, ca iar să se urce şi iar să coboare, dapănînd firul zborului pe o suveică nevăzută. Parcă făceau slujbă de ştafetă între duhiul de sus şi duhul de jos, îndemnîndu-le spre cununie.

Agenţi de legătură. Iluzii.

Numai tranşeea nu înflorea. Se vede că pământului nu-i place osteneala zadarnică. Acolo, lutul dejghiocat de reveneală, se răsturna în gninzi şi mai mici şi mai mari, fărămiţindu-se şi dospind sub frămîntarea bocancilor scâldaţi.

Adăposturile de iamă din tranşee miroseau a mucegai.

Unul oiţe uniul, soldaţii, acoperiţi de frunza pădurii, cutezau să se caţere pe taluzumle de lut galben şi să se lase moi, pe pufuleţul proaspăt de iatbă, ieşit din pămint.

Dezmorţite. îmbiere spre alte locuri, spre alte

gîn- duri. Poate chiar spre viaţă. De ce nu ? Inima e aşa de încăpăţînată, iar dincolo de ea, tairna aceea a bătăii ei, pe care mu a pus mîna nimeni, e aţa de surdă la socoteala limpede a morţii, că nu-i de mirate puhoiul acesta de dor de soare şi odihnă, care i-a înjunghiat pe toţi.

Şi fireşte şi pe mine.

Am ieşit la iarbă şi la soare.

Aici, la cîteva sute de metri de bordeiul meu, e o poieniţă de toată frumuseţea. De jur împrejur, «tufişuri grase şi curate o mărginesc aşa de gospodăreşte, că-ţi par puse dinadins, de o marnă harnică de grădinar isteţ. La mijloc iarba s-a îndesit şi-i toată picurată cu flori. Parcă a smălţat-o, cu vrere anume, o stropitoare de aur, de singe şi de cer, au tot curcubeul lui.

Comandam pii noştri i-au schimbat rostul ei de pajjş.te. Au făcut-o minciună. Minciună pentru avioanele nemţilor. Căci au brăzdat-o în lung şi în lait cu tranşee adinei de-o palmă şi cu reţele de-o şchioapă. Pentru desăvârşirea minciunii, fundul tranşeelor de-o .palmă e presărat cu ţarină neagră şi capetele parilor de reţele sînt date cu var. Obiectivele de la trei mii de metri înălţime vor fi rămas îngrozite de o atît de perfectă organizare. Iar în bordeiele de dincolo, bucăţica aceea de peliculă trebuie să fi stricat somnul multor oameni şi a multor nopţi.

Fragmentul văzut era însă tot ce se putea vedea.

Pădurea, desigur, nu putea să ascundă decît un rest, mai primejdios, mai strict organizat şi mai plin de capcane teribile.

Nu şi-au închipuit nemţii niciodată că tranşeea noastră era o vietate şi ea, sensibilă la soare şi plictisită de umezeală. Oricum ar fi fost, însă, poiana mea trebuie să le fi fost nesuferită. E şi uşoc de închipuit

Din tranşeea lor nu se zăcea, prin Luminişul copacilor, decît un colţişor. Un colţişor mai

frumos decît toată poiana. Dar drept acolo, în mijlocul verdeţei, ai- beau crucile de mesteacăn ale citorva morminte. Şi dacă mormântul din spatele tău înseamnă o durere care a trecut, cal dinaintea ta nu-i decît o durere permanentă. E durerea care te aşteaptă. E durerea de pînă la final. Spun asta, fiindcă şi la ci se zărea o cruce, spre dreapta, lîngă Incărcătoarea. O cruce mică, umilă, pierdută sub hăţiş. Dar nu mi s-a întâmplat, o dată măcar, să-mi arunc ochii intr-acolo şi să n-o văd. Iar neamţul care se oprea lîngă ea, cu ochii la noi, parcă spunea obraznic şi sinistru :

„Vă aşteaptă !...“

Decât astea toate le-am gîndit şi le-am văzut, după aceea.

Căd atunci era o zi aşa de caldă şi florile clipeau aşa de armonioase cu iarba şi ou cerul, încît crucile albe şi grămăjoarele de pămînt negru, de la rădăcina lor, mi-au părut nesfirşit de triste şi obidite. M-a duiut sărăcia şi singurătatea lor. Nici iarbă nu voia să crească pe ele. Nedreptate inutilă a naturii. Am vrut să acopăr, cu cîteva fiori de cîmp, goliciunea aceea dureroasă.

A ! nu-mi păsa de loc că pe cruci nu era scris nici un nume şi că niciodată n-am ştiut ciţi fuseseră ai noştri şi cîţi ai lor, care erau ai noştri şi care erau ai lor. Mi- Teria morţii fusese bună prietenă tuturor. Şi eu mizeria asta voiam s-o acopăr.

Am strîns un mănunchi curat şi proaspăt: bănuţei şi albăstrele. M-am plecat uşurel deasupra celui dinţii morman de ţărină, dospit cu viaţă de om şi mustind in

trup de om... Şi printr-o ricoşare năprasnică de ginduri şi închipuiri, mă vedeam pe mine însumi întins ia doi metri dedesubt şi pornind cu zîmbet şi dulce stringere de inimă mîngiierea de tloare a ofrandei venite în creştetul moanintuLui.

Era o simţire înduioşătoare, tristă şi bună. O fărîmă din resemnarea ce-mi trebuia să nu mai bocesc zadarnic jertfa inutilă a tinereţii mele...

... O paimă cumplită m-a plesnit peste ochi şi mi-a zvîrlit capul intr-o parte. O palmă groaznică, nevăzută, care a şuierat şi a trăsnit îo aceeaşi dipă, de m-a lăsat buimac şi cu inima seacă.

Copacul de la dţiva paşi de mine s-a frînt ca o aşchie, in explozia caire-i fulgerase trunchiul, şi s-a prăvălit.

... Trăseseră ou tunul in mine. Micul lor tun de tran- şeu, pus înadins să supravegheze şi să cureţe poiana primejdioasă, 'îşi începea activitatea lui vitejească cu mine.

Cu mine ? Nu, desigur. Cu biata mea pietate inutilă.

Iar mai târziu, cind tunuleţul acesta l-am găsit crăpat în bucăţi pe dieadui lor şi am privit prin că tarea lui cele trei cruci albe din .poieniţa noastră veselă, am înţeles ca şi eu aş £i făcut la fel. Pietatea, acolo, era ca o batjocură adusă crânceniei în care ne scăldam.

Şi cred că singurul lucru care m-a salvat a fost doar faptul că m-am indicat cu un dat de palmă mai puţin. Traiectoria de trăsnet era bariera pe care n-o trecusem...

Iar asta mi^a dovedit că mă dezbăram încet şi sigur de rămăşiţele vieţii cu care nu mai trebuia să mă in- tîlnesc...

Acum, mof Păscaru din Dorobor va dovedi că războiul face pe om să uite fi ceea ce nu trebuie.

Făgădiuiiiala regească de împărţire a pămîntjuriioc a. ajuns şi în codanul nostru. Oamenii sînt turburaţi, ca de toate veştile maci de victorii, de care au aiuzit. Şi fiindcă ştiu că Ia urmă o-a fost nici o victorie, nu cred nici vestea nouă. Asta nu-i împiedică, totuşi, să fie veseli şi să o discute. Li-i drag faptul că mărimile s-au gindit la ei.

Regimentul ne-a transmis ordinul să întocmim statistici. Iată un bun prilej, pentru fiecare din noi, să intrăm cu mîinile pînă în coate în mizeria ostaşilor noştri.

Afli case cu cîte zece a>pli, o capră şi douăzeci de prăjini de pămînt, iar alături, vezi miluiţi cu zeci de fălci moldoveneşti oameni singuri 'şi fără - rost.

Cînd e vorba de împărţeala pămîntului, fiecare arată[1] că mai are nevoie şi dincolo de ceea ce aire. Nici um argument din lume n-ar fi în stare să-i dovedească lui Iancu, ckdumaruil de oraş, că n-are nioi drept, nici nevoie.

- Apoi, de unde să ştie statul că eu îs drriumar ? îmi spunea el. Eu arăt hîmtiile că-s născut la ţară. Şi-adică, eu de ce fac război ? Să nu mă aleg cu ni-mic ?

Gt priveşte pe Ion Mărgărint, el era categoric :

- Am opt făld, dar ce ? Le-am furat ? Trei îs zes-tre de la nevastă, două mi-a făcut taica pe numele meu

20. Velerim şi Veler doamne.

$i celelalte două le-am cumpărat eu. Care va să zică îs om vre'rnc, nu ?
- ...mda, Mârgărinte !
- Apoi ?... De ce să nu iau şi eu dacă-i pe degeaba. Eu aşa chitesc că trebuie să se fi gîndit stătu : „Mă, eiite că aista îi muncitor şi iconom. Să-i dăm, săracu, pen'că la el prinde. Da beţi'ului celuilalt de ce să-i mai •dăm, că tot âl bea..." Nu ?
- Mdla, Măfgărinte 1
- Şi-acu, mă întorc şi altfel. Nu ca să ziceţi matails că-mi trag cenuşa pe turtă. Hai la împărţeală. Da să fie dreaptă. Că alminte, ce fel de-mpăiţeală mai este ? Nu ?
- Mda, Mârgărinte !
- Uite, mă ! Ţine tu o falce, şi tu **o** fake, şi tu, vere, ţine o falce... Mă rog, dt cade laurapărţeală I
- Da, Măirgărinte, tu ai dreptate, dar atunci nu se -ajunge, băiat ale, şi au vine omului mai nimic.
- Şi cam cît să vie ?
- De unde vrei să ştiu eu ?
- Dar măcar aşa, pe deasupra... O fi o jumătate de falce ?
- Nu ştiu !
- ...două prăjini, trei ? Hî... Şi MărgârLnt se uita cu ochi subţirei la mine, ca şi dnd asta ar fi fost o afacere a mea, .personală, din ca/e voiam să-l păgubesc numai pe dînsul. L-am înfruntat:
- Vine puţin, flăcăule, puţin de tot!
- Ei las' să fie aoolo, că nu strică 1

I-am explicat liniştit şi lung. I-am spus ce vrea statul. I-am vorbit de minimum de existenţă şi i-am făcut toate teoriile de circumstanţă. La urmă a dat din cap, ca şi cînd ar fi zis : „dacă-i aşa, apoi bine !" Dar dnd a deschis gura :
- Eu zic că maitaile să sorii acolo că am şi eu nevoie de dnd ictare, ca tot omu...
- Nu, asta n-o spun, fiindcă eu n-am nevoie

1 A rîs :

- Eh ! Ce ştii maitaile 1

Apoi, pe un ton de dulce complicitate a adăugat încetişor :

- Şi-adică matale n-ai să iei ?
- Nu, Mârgărimte, nu iau 1
- Apoi dacă îţi fi avînd...
- N-am nici o palmă de pămint, mă băiatule !
- Păi, atunci de ce să nu luaţi ?
- Dair ce să *iac* eu cu pământul ? A clipit din ochi şi a rîs sub mustaţă :
- Iacă, să mi-1 daţi mie !

Nu se mai termina. Sâcâit, am dat din umeri. El *a* continuat:

- ...Apoi eu aşa zic, după mintea mea proastă. De pămint, ane tot omul nevoie. Dar la unul nu se dă şi la altul se dă ; matale nu vi se dă, că sinteţi tîrgoveţ, cum s-ar zice, şi nu ştiţi daraverile pământului. Va să zică nu vă pricepeţi. Atunci se dă la ţărani, că ei, săracii, se pricep. Da să ştii matale că nu se pricep toţi. Eu, acu, se vede că mă pricep. Am făcut din cinci opt. Dar iaca Vasîle - am un cumnat - a făcut din pateu, două... Care vra să zică nu-i ştie rostul. Şi dacă statul i-o mai da cinci, el le face iar două... Dar eu, din cinci mai fac opt, că aşa-i dovada...

Şi fiindcă tot n-am vrut să scriu oe crede Ion Mărgărim despre împărţirea pămîntuliui, ostaşul meu s-a depărtat încetinel, dînd din cap, scîribit de nedreptatea mare ce i-o făceam lui şi eu, şi statul. Alţii, mai naivi şi mai vicleni, minţeau. Ba spuneau mai puţin pămint, ba născoceau greutăţi familiare. Unii, luaţi mai repede, se întorceau, rizind, la declaraţii mai exacte :

- Păi, am cam vreooooo... hai să zic aşaaa... să tot fie trei fălci.... Cam aişa... Dar chiar trei n-or fi, că... mat o brazdă răsturnată... fuge hatul... Să zicem, .pe laaa... preţ de două fălci şi jumate să fie...

De bine de rău, smulgeam bietele date trebuitoare statisticii.

Singur moş Toader Păşeam din Dorohoi s-a dat în* dărăt. Nu voia în ruptul capului să dedare nimic.

Am crezut, la început, că e o şiretenie sau o sfială. Părea aşa de nevoiaş, aşa de rătăcit pe lume bietud om, îndt mi se păiea o glumă să-l întreb de averea lui.

- întrebaţi-i pe ceilalţi mai întâi, dacă aşa trebuie...

Şi mi-am âs că-4 sfieşte, ori o sărăcie dusă dincolo de

■orice margine, ori o bogăţie nemărturisită şi greu de dat pe faţă, acum şi aici, în mijlocul oamenilor care-l ştiau sărman.

ll ştiau şi îl vedeau.

Căci moş Păşeam n-a ştiut niciodată ce înseamnă *o* rezervă de hrană, ţinută în raniţă. Lui nu-i trimitea nimeni. Nid nu ştia să Geară. Oamenii, îmbunaţi de atâta liipsă, îl îmbiau totdeauna. Făcea o favoare :

- Să iau, ca să nu-ţi fie cu supărare, dar eu... sau : Lasă acolo, să mai ai, că eşti tânăr. Eu am trecut peste nevoile aistea... Ce să mai stric, de pomană, un lucru ■bum ?...

De fumat, fuma doar dt i sc dădea de la companie. Cit priveşte solda, soarta i-o ştiau taţi. O împrumuta şi făcea uitate datoriile. Era înduioşător dnd venea un om să-i plătească împrumutul. începea să tîdă uşurel, Lua banii, îi îmvktea pe toate părţile, ou un zîrnbet de nedesaris şi întreba, de pildă :

- Oare nu se supără stătu, dacă le-aş piinde pe bordei, ca nişte poze ?... sau, filozofa : Acu viaţa-i ieftină, mă ţîcuşor, nu face atâtea parale... sau : Pe arginţi numai Iuda a vindiut...

Şi totuşi, oricine ştia că moş Păşeam are cinci copii, în bîrloguil lui din Doirohoi. Nu-i scriau, nu le scria ; dădea din umeri :

- ...De le-oi seri, onr să se sature ?

Tristeţea lui dulce, de om necăjit, dar împăcat cu necazul, rni-l făcea tot atit de drag, pe cit de drag mi-1 făcea hămida lui dom oală şi tăcută. Nu

l-am auzit niciodată văitindu-se. în schimb, într-o înserare blajină, dnd era în post, l-am auzit cintînd. Nu mă simţise. Era atîta

senină durere in cintecelul acela, cântat încetişor, numai pentru sufletul lui, că m-am dat indăoăt furiş, să nu mă simtă.
Din ziua aceea mi-a fost drag de-a binelea.
Iată de ce, in faţa ferelii lui să-mi dea lămuriri pentru statistică, n-am vrut să-l silesc. L-am lăsat la urmă.
- Acum, dumneata moş Toader.
A stat o clipă şi a lunecat, spre dreapta şi stingă, ochi mici şi cenuşii :
- **Las' că-ţi spui eu matale...**
Il stinghereau dţiva soldaţi din preajmă.
Taina începuse să mă supere. Am trimis soldaţii la bordeie şi am rămas singuri.
- Acum, spune I
A ocolit iar :
- ...Să zicem că unul mu spune nimic...
- ...Da... Şi ?
- Oare se supără stătu ?
- Nu, dar nu-i dă pămînt.
Moş Toader a înjunghiat a ris, sub mustaţa lui bălaie şi dată pe oală.
A făcut un gest domol, de nepăsare :
- Parcă altfel... Ba nu, zău, dom' elev, nu-i şagă... Crezi matale în povestea asta ? Iaca, eu nu cred. Să mă tai şi nu cred ! Că regele o fi zis... se poate... Dar ce te fad cu sfinţii ? Că eu mi-s păţit cu daraveri de aistea
- ukă-te la părul meu alb. Eu afca cred că a zis stătu - ţi ce să zic, a chitit bine el, în socoteala lui : „Mă, aiştea îs oameni amăriţi şi-şi lasă osul pe cele coclauri. Ia să le făgăduiesc eu ceva, să aibă inimă să ducă la ham. Că o minciună frumoasă face cit o mie de bogăţii, dacă-i la rostul ei."

Şi i-am ascultat povestea sărmană, multe ceasuri în şir. Că o mane obidă neagră cursese peste toate alele lui amărâte, de dăcaş împovărat. N-avea nid. o palmă de pămînt. Muncea de-a

valma, cu -nevasta şi copiii, pe unde apuca : la un chiabur din sat ori la un arendaş.

Pentru el, iarna şi vara erau acelaşi lucru : trudă. Şi pentru el războiul fusese ruptură crincenă tn viaţă. Patru ani bătuse toate dealurile ţi toţi munţii, săpînd tranşee- şi desfundând drumuri. Concentrat la graniţă, ou cea dintâi serie de oameni, în vremea neutralităţii, rămăsese pînă azi să împlinească vorba tristă a cinfeculuí, pe care îl murmura cîteodată :

„Frunză verde iasomie,
Din partea mea de moşie
Să-mi faci, maică, liturghie,
Că ne-a dus din sat in sat.
Ca banul de căpătat.
Şi ne-a dus din ţară-n ţară,
Ca banul de cheltuială..."

Povestirea lui măcina toată asprimea din mine. M-am pomenit punîndu-i mina pe umăr şi îmboldit să-i sărut obrajii uscaţi şi tăbădţi de toate vîntuiăle, toate ploile, ninsorile şi amarurile tuturor meleagurilor bulgăreşti, ardeleneşti şi romîneşti.

Dar în mîna mea a foşnit scurt şi rău statistica regimentului. A fost ca o chemare la datorie.

Golit o clipă de durerile lui, n-a mai stat împotrivă. A dat din cap, ca un om bărbîn ce era şi care nu voieşte să strice cheful copiilor.

Mi-a -răspuns ila tot ce l-am întrebat : o sărăcie în- spăimintătoare şi o siguranţă crincenă că nimic nu se mai ,poate schimba.

- ...cinci coipii mi se pare. Nu ?

- ...vreo cinai... Şi a zâmbit singur şi amar în aproximaţia lui. ...Cel mai mare de... acum trebuie să aibă caro şaisprezece ani - Neculai îi botezat el, da noi îi zicem Cui ai. Pe uirmă-i Gheorghe. Gheorghe îi zice şi mă-sa. Să fie de paisprezece şi vreo trei luni. După el am făcut-o pe Vasilca - astani mititică - adică tot are cam la unsprezece

ani... Pe urmă... pe urmă e... Un băiat... făcut pe iarnă... ea îi zicea...

A urmat o ipauză groaznică. Ochii lui moş Toader s-au făcut întîi fierbinţi, apoi reci ca de mort... Abia a şoptit, în spaima :

- ...Am uitat cum li chcamă...

Cu mîna grea de plumb, a şters încet, mecanic, citeva broboane de sudoare rece, ţîşnke pe fruntea lui uscata. Şi infigînd ochi răi în ochii mei umeziţi, mi-a rînjit :

- ...Apoi daca i-am uitat şi eu... cum are să-i mai ţie minte stătu ?

Unde se vede că sergentul Gâlan vrea să scape viaţa unei vrăbii, dar mt-şi poate scăpa nici viaţs lui.

Treisprezece mai.

Eu, din parte-mi, nu pot suferi superstiţiile. Mai ales una aşa de banal jî ca as ba. Mă 'revoltă şi protestez automat. Toţi sînt ca mine, dar, ca şi mine, păstrează, in fund tăinuit de inimă, o mică febră care ne indispune.

Nu-i vombă, ziua a început ,prost. Ne-am deşteptat în vuietul infernal al tunurilor ruseşti. Bat in creasta dealului Momîia, de parcă vor să-il niveleze. Fumul ourge pe văi, în Jostopane albe, o dată cu trunchiurile aşchia te de copaci şi cu pământul arat. [...]

Pe Momîia aveau post înaintat, la treizeci de metri de nemţi.

Trăiau Ln bună pace, pînă ieri. Dar pe seară, un neamţ mai dîrz la datoria lui a zvirlit o granată în ruşi. A sfîrticat vreo trei, a rănit vreo opt, şi a rîs vesel pes-te gemetele lor. Era dreptul lui.

Ruşii au pus iute mîna pe granate, să răspundă. Ar fi fost un răspuns prompt şi eficace. Dar risul neamţului i-a oprit. Batjocora merita alt răspuns.

Peste noapte, trupele ruseşti s-au retras şi artileria a intrat în funcţie. Pe creasta unde nu cuteza mei un tun să tragă, de teamă să nu-şi ucidă piropriii ostaşi, obuzele ruseşti au măcinat, şase ore în şir, nemţi, copaci şi pă- mînt ladlaLtă.

Din furmil care a cobarît spre poale, creasta păduxită a Momîiei a ieşit la ora zece, ca de la un bărbier ne-

unii os : o imensă chelie pudrată cu praf de lemn, de frunze şi de moarte.

Comandanţii nemţi au înţeles că se pregăteşte o diversiune.

Au dat duiumul din lanţ tunarilor lor, să ne hămăiască in bună voie.

Întîi s-au năpustit pe artilerie. Defrişase Mardan o parce dki pădure, ca să vadă pînă în creastă. Cu asta, bateria iui era la cheremul nemţilor. Numai că ei îşi avea o teorie aparte :

— Nemţii sînt deştepţi şi mu pot să mă creadă aşa de prost, ca să pun bateria unde am pus-o. Ei or să creadă că am pus-o m creastă, dar am tăiat pădurea în urmă, să-i înşel !

Teoria lui riscată ne cam dădea fiori.

Dar treisprezece mai a fost, ca să zic aşa, treisprezece pentru alţii. Pentru Maidan a fost o zi de mare biruinţă. Căci oemţii au zvinlit în el peste o sută cincizeci de proiectile mari şi au fost deştepţi, întocmai cum prevestise căpitanul : le-au dat în creastă.

Ba încă ile-au dat ou atita precizie, că -n-a căzut nici unul dincolo, spre baterie.

Cel puţin aşa socoteam noi.

Mardan a avut însă grijă destulă să ne dea emoţii şi nouă. La începutul bombardamentului, ne-a telefonat prin Brătăşanu :

- Să nu se bucure măgarii, că am să fac teatru I

Măgarii — adică noi — am luat însă teatrul în serios.

Bateria căpitanului a început să răspundă în salve întregi. Fiecare tun bătea în altă parte. Nemţii întăresc.
După o serie de sailve - băgăm de seamă că unul din tunurile lui Mardan închide gura. Urmează în serie de trei, pe cînd nemţii dau drumiul vijeliei întregi.
După câteva zeci de minute, seria de trei a lui Mardan se reduce numai la două tunuri, apoi, la unul singur.
Obuzele nemţeşti înnebuniseră. Dar înnebunisem şi noi. Eram siguri că i-au scos trei tunuri din luptă.
In uraganul de moarte care sfărma creasta Dealului Mare, a îngheţat şi glasul ultimului tun romînesc. Nemţii au mal tras un sfert de oră, de-au măturat gătejele rămase, apoi au tăcut
Brătăşanu, livid, îşi muşca mustaţa, zbîmîind telefonul ;
- Şi totuşi telefonul funcţionează... De ce au răspunde ?... Eu trimit soldatul la baterie... Sau... mai bine mă duc eu, că tot degeaba stau aici, de vreme ce bateria ii scoasă din luptă...
Dar telefonul a sunat, ca un bondar nervos.
- Aici Mardan, măgăriilor ! Am murit voluntar în rate şi acum inviez în bloc !
Şi în aceeaşi clipă palmi tunuri au plesnit, patru obuze au şuierat, patru trăsnete au căzut şi au ieşit din tranşeele nemţilor.
Şi tranşeele lor erau pline de soldaţi. Toti ieşiseră la creneluri să vază isprava artileriei lor.
Urlete nesfîrşite, vaiere, ţipete de ordine. Altă salvă, şi alta, şi alta.
La telefon, căpitanul, după vechiul obicei, imitând bufnetul tunului, faşîitul obuzului şi explozia, striga :
- Buimim şşşşii... apro-bbbattt !
Nemaiînţelegînd nimic, nemţii au schimbat ţinta. Şi iată-mă vîrit în buza tunarilor. O jumătate de ceas m-au înnebunit in vreme ce Mardan îşi plătea poliţa, bătind infanteria lor.
La un moment dat s-a plictisit.

- Mă Brătăşene, spunere să înceteze ei întîi, că eu îs politicos. Sînt în ţara noastră, aţa că aştept să facă ei gestul... altfel nu tac două luni.
Toate rugăminţile noastre erau zadarnice. Politeţea lui desăvîrşită nu-i îngăduia să se scoale „de ila masă", cum zicea, înaintea „musafirilor".
Brătăşanu era în al noulea cer :
- Dom'le căpitan, eu sînt cam răguşit, şi regimentul ăsta de nemţi e Landwehr - dc ăia bătrîinii - cam surzi... Eu zic să ie scrii dumneata asta, cu obuze pe tranşee - ca să fie clar...

Nu ştiu ce minune s-a întâmplat, dai după o vreme nemţii au tăcut. Mardan a vestit şi ei :
- Acu să le zic şi eu la revedere... şi a tras o salvă.
...şi mersi ! ...şi iac a mai tras o salvă.
Apoi a terminat şi el.

O linişte mare s-a întins peste pădure. Ca dislocaţi din toate încheieturile fiinţei noastre, şedeam moi, fără vlagă, rezemaţi de taluzurile traoşeelor. Id-colo, cîitc o crenguţa ruptă scăpata, jos, ca un rest din durerea trecută. Mi-am 'inspectat leneş sectorul şi m-am oprit în partea mai ferită de pădure. Un girup de oameni şedea ia cislă.
Gălan era mai trist ca toţi. Se urcase pe taluz şi-şi proptise umărul într-un copac.
- Ce-i, Gălane ?
Mi-a întins o schijă caldă de obuz :
- Am prins-o adineauri. îi făceam semn să vie la mine, şi n-a vrut. M-am supărat şi am apucat-o de coadă !
Oamenii au ris încet inel. Gîlcă a îndrăznit :
- Mare ispravă! Cu mîna, e uşoară treabă ! S-o prinzi cu falca, aşa cum am prins-o eu ! Dar deh 1 ’mnealui e don’ sergent! Tot cu palma... I-a fost ruşine să întindă gura după ea !...
Oamenii au rîs şi n-au prea ,ris. Gălan s-a uitat blind.
- De, mă frate Gilcă. De patru ani de cînd bat pustiile, n-am avut noroc să prind nimic... Şi, zău, că mi s-a acrit. Nu vezi tu mamă, nu vezi tată... nu vezi frate... Ujieori mai că aş fi bucuros... Ce să mai vorbim ? Şi-a rămas cu ochii în gol.
- O să vie şi asta, Gălane...
- M-a prins uri tu, don’ elev. Stăăăm pe loc, de ne macină cuscrii creierii din cap.
- Deh I mă Gălane, ce vrei să facem ?

- S-o pornim... încolo, ori încolo - şi a arătat spre nemţi şi înapoi — dar s-o pornim odată... Şanţul aista a început să duhnească a ţintirim...
Nu-1 auzisem niciodată vorbind aşa. Era ostaş bun şi curajos. Depresiunea din el nu era numai in el. Curgea ca un firişor de apă prin toate tranşeele. Ce să-i răspund ? Vorbe ? Patriotism dezumflat ? Am rămaş cu obrajii în palmă, cu glodurile şi ochii duşi, Întocmai ca dinsul.

Pe o crenguţă de lăstăriş, o vrabie s-a aşezat cu zgomot. Toţi ochii s-au întors spre ea. Fugise dt a fost urgie, şi s-a întors o dată cu liniştea - ou pacea.
In dipa aceea un singur fir de aur s-a depănat in toate minţile. Toţi ochii au zâmbit : o viaţă micuţă şi liberă se clătina în frunze verzi.
Ce gînd drăcesc mi-a pus puşca în mină, (vu ştiu. De unde în mine dorinţa asta stupidă să împuşc o vrahie. cu armă de război ? Găilan a făcut ochii maci. Ocheam încet.
- Nu trage, dom' elev ! Ce ne-a făcut ea, săraoa ?
O clipă, mi-a tremurat mîna, in apa caldă a glasului
' care mă ruga. Nu înţelegeam însă oe spune. M-am îndîrjk.
- Huşş !... Viahia a ziburat, speriată de Găian. Şi sergentul s-a uitat ia mine cu ochi care mi-au tăiat supărarea. îmi imputa şi mă ruga să-l iert: „Am scăpat un suflet, săracul !"
M-a învins. Am lăsat puşca pe crenel. Dar după cîteva minute, vrăbiuţa s-a întors pe crenguţa ei. Fără să vadă Găilan, am ochit şi am tras. A căzut, ruptă în două.
Găilan s-a dus, a luat-o în mină şi a dat din cap$_r$ oftind :
- Oof, doamne ! Unde e să crape pământul, apoi se crapă... Degeaba vrei să fugi, degeaba

te alungă altul...
După înnoptat, sergentul Ia nou trebuia să treacă prin reţele, să aşezie ascultătorii. Un telefon, de la batalion, mi-1 cerca însă, pe un ceas, la distribuţia de alimente.
- Atunci, pui posturile cînd te-ntorcd 1
Gălan, de lingă mine, zise :
- Mă duc eu, dom' elev. Tot n-am ce face I
- Unde să te duci ?
- Dincolo de reţele !
- E rândul iui Iancu, iasă-J să se ducă el.
- Se întârzie şi nu-i bine ! Ce mare lucru ?
Şi s-a dius.
Peste o oră, mi 1-aiu iotois împuşcat în piept. Un glonţ intrat prin spate şi ieşit pe sub sânul sting. Doi centimetri mai sus, ar fi adus inima. Şi, era. glonţ de la noi-
Plângea de ducere şi spaimă. Clăbucii de sânge se amestecau cu lacrimi.
îmi venea să udu de amărăciune, ll ţineam pe braţe, in vreme ce îl bandaja brancardierul. Hemoragia era teribilă. Zadarnic îl rugam să tacă, zadarnic îi spuneam că-şi face mai rău zbudumîindu -se.
Cind i-a înfipt tiifoanele muiate în iod, a început să geamă cu tot glasuil :
- Mamă... mamă... Şi n-am să te mai văd...
Sângele a izbucnit furios, ll vedeam murind din vina lui. Mila s^a schimbat intr-o furie de nebun.
I-am strigat :
- Dacă mai spui o vorbă, îţi drpesc cîteva palme- de te năucesc !
Urlasem de-a huit pădurea.
L-am văzut căscînd ochii mari. Ochi mari de vită bătută. S-a uitat liung la faţa mea de ceară şi n-a mar
zis nimic...
Numai pleoapele clipeau, gonind, spre capul ochilor, lacrimi mari şi neînţelegătoare.

Hemoragia s-a potolit.
Cînd l-au suit pe brancardă, mi-a făcut semn. M-an> apropiat. Abia suflind, mi-a şoptit:
- Nu s-a auzit de la nemţi... E departe...
Şi-a rămas cu ochii la mine, pînă oe-a cotit brancard» după tranşeu...

Mă, Gălane, mă, flăcăul meu voinic şi bun, azi eşti om cu stare şi cu rost în satul tău, nu-i aşa ? Înţelegi tu şi astăzi ţipătul meu, tot aşa cum l-ai înţeles atunci ?

Acum dau pe faţă conspiraţia făcută de ofiţeri, să apere pe colonel de moarte şi pe noi de colonel.

Colonelul era om gospodar. Postul lui de comanda, pitit tocmai*în fundul văii, s-a înconjurat cu o grădi- fiuţă curată, împărţittă de brazde verzi, in straturi înflorate. La mijloc, un chioşculeţ de lemn de mesteacăn desăvirşea patriarhalitatea unei aşezări înstrăinate cu totul de asprimea tui litaniei noastre.

Dar, într-o zi, un obiectiv fotografic, cocoţat într-un avion nemţesc a avut indiscreţia penibilă să înregistreze această întocmire lumească şi să n-o socoată o urmă din trecut. Dovadă că, mu mult după asta, o sumă de proiectile au pornit dlin fundurile văilor stapinite de nemţi -şi nu s-au oprit nici la noi, nid n-au urcat pînă în Dealul Mare, ci s-au mulţumit cu o jumătate de drum. Adică au avut necuviinţa să necinstească, cu fum şi schije, frumuseţea durată cu osîrdia batalionului de rezervă.

Va fi fost panică ori nu, n-am de unde şti. Dar maiorul meu a primit un telefon graibnic, pe care tot grabnic mi l-a retransmis. Mă privea personal :

- Ascultă, ţuşcă. Mi-a telefonat Wilhelm al doilea numărul doi, aşa : „Ăla care făcea groapa aia, cînd noi amîndoi... ţi-aduci aminte. Aşa 1 Să-

i dai ordin să poftească aici să facă un adăpost de artilerie - dacă se pricepe. Să-l văd şi eu ce se pricepe..." Aşa ca, du-te la Berlinul din fundul văii şi fă-i groapă, săracul ! Şi ascultă, tu ai memorie bună ?

- Am 1

- Bun. Atunci să-i faci un frontispiciu şi să-i sapi acolo, versurile astea... Stai să le fabric, că eu le ou îndată .

„Fie groapa cit de rea,
Tot mai bine-n groapa mea !“

Peste două zile adăpostul era gata. Colonelul venea, se uita, strîmba din nas :
- Să vedem...
Cînd l-am anunţat că e gata, nu i-a plăcut nimic. Birnele erau prea subţiri, locul prea mic, scările proaste şi insuficient de adine.
Peste alte două zile, o ploaie torenţială a adus in el un şuvoi de apă şi l-a făcut putină. Cînd a încetat ploaia' de sus, au început nemţii alta. Ceva mai dură şi localizată precis, la postul de comandă.
Atunci însă defectele adăpostului au fost uitate. S-a trecut cu vederea chiar şi apa din el. Vorba maiorului
- care schimbase versurile de circumstanţă :

„Vie apă cit o vrea,
Tot mai bine-n groapa mea 1“

Dar intimplările astea au avut un efect ciudat. Colonelul a început să viziteze frontul tot mai des. Aspru cum era de felul lui, nu găsea nimic bun şi nimic organizat. Mica lui teroare zdruncina şi picătura de tihnă ce ne-o mai dăruia frontul, din dnd în când.
Căci - lucru lesne de înţeles - nu venea pe front dedt atunci cind era linişte şi bună pace.
După dteva săptămini de vizite, ofiţerii erşu înnegriţi. Singurul care jubila era Dobias. în sectorul lui, colonelul nu călcase niciodată...
- Ai noroc 1 a oftat Mina Filip...
- Norocul şi-l face omud cu mîna, a replicat scurt Dobias şi a ris. Proştilor, eu am găsit soluţia : dau reprezentaţie !
Invenţia lui Dobias putea să fie salvatoare. Rareori un om a fost ascultat cu o mai adîncă

dorinţă de învăţătură.

- E simplu ca oul ăluia cu America. Doi poili sergentului telefonist de la regiment. El telefonează : „Don’ colonel o pornit pe front". Bun. Expediez un soldat să-ţi facă de lucru unde se de&part cârâirile la batalioane. Vede că a apucat la alte batalioane ? Nu mă interesează. A aipuoac spre noi ? Telefon : „Vine la batalionul nostmi“. Bun. Scot zece oameni la cremele, cu granate, şi aştept. Colonelul trece pe la batalion şi apucă unde vrea. Se duce la alte companii ? Nu mă interesează. Vkie la mine ? Doi poli sergentului telefonist de la batalion, şi i-am deschis gura. Telefon : „Vine la dumneavoastră". Eu gata simt. Dau ordin : „Zece granate zvîillite pe rind şi zece puşti. Foc repede." Nemţii, proşti, se sperie, habaar n-au ce^i, dar încep să tragă şi ei. Ba, dteodată, pun şi o mitralieră. Şi cum poziţia lor e mai sus ca noi, gloanţele de la dînşii vin exact pe versantul văii pe unde vine colonclui... Şi colonelul o ia frumuşel înapoi... Asta-i !

Eu mu cred că Edison, cînd a inventat lampa cu cărbune, a primit felicitări aşa de călduroase ca Dabias in ziua aceea.

Dar de a doua zi colonelul n-a mai putut să urce pe front.

Citâva vreme, nici nu s-a mirat, nici nu şi-a pus vreo întrebare. Ba începuse să fie mindru că şi pe frontul nostru e o activitate mai intensă.

Numai maiorul, vulpoi blond, a mirosit ceva. Imediat -a trimis la toate companiile un avertisment, scris de mîna lui :

„Cucuie cu pană sură.
Fii măgar, dar cu măsură..."

Şi oum frontul întreg începuse să fie mai

neliniştit şi mai iritat de fel de fel de veşti şi hărţuieli, care trădau un intens spionaj nemţesc, toate lucrurile au căpătat explicaţie logică :

- Trebuie că este spioni, dom'le ! Prea se ştie precis fkece mişcare 1...

Unde se vede că sint gata sd ***prind*** *un spion, dar n-o nimeresc.*

îmi place să-mi petrec veacul in tranşeu. E răcoare şi pămîntul miroase plăcut în umbra asta dulce de primăvară proaspătă. Soldaţii, luminaţi ţi ei de binele vremii, au prins grai şi doruri. Povestesc fel de fei de întîmplări ţi scorniri. Mi-i drag să-i ascult. E fraged ceea ce spun şi e simplu. E odihnitor şi tonul, şi cuvîintul. Mă îmbăiez, cu voluptate nespusă, în apa asta rustică, de care mă rupseseră anii mei de şcoală şi de viaţă orăşenească. Aş zice că mă reclădesc pe vechile mele temelii şi string mîna, peste o generaţie, înţeleptului moş Gheorghe dio Dodeşti, bunicul cu barba albă, cu căciulă miţoasă, cu cizme largi şi grele şi cu privire de oţel in singurul lui ochi, pitit sub sprinceană aspră şi stufoasa. Mi-i bine. Asta-i tot - şi e nesfîrşit de mult Mă simt ca o plantă proaspătă, care se hrăneşte lacomă şi creşte cu rivnă, din belşugul cald al pămîmfculuL In urma mea, amintirile aproape că s-au prăfuit. Nici nu-mi mai par ale mele. Sînt lucruri din viaţa altcuiva. Da, e drept, mi le-a spus şi am suferit de drama Iar, dar nicăieri nu-i o zgancă, să mi le ţie treze.

Mă ridic înalt şi drept, într-o curăţie şi o simplitate primară, pentru ceva mai sus decît a fost calea dinapoi. Moarte să fie ? Sînt resemnat. Viaţă să fie ? Sînt gata.

Ochiul e limpede. Vede in afară clar, pînă hăt,

pe vîrful Răchicaşului, unde şi-au ridicat nemţii observator de artilerie. Dar înlăuntru vede şi mai limpede, şi mat

SI. Velerim $1 Veler doamne.

depaite. La dreapta drumul curat pînă la cruce. La stingă : luptă, senin, ţi o voinţă neînfrîntă de izbindă, dar nu înnebunită de visuri bolnave, ci în chibzuinţă unei drepte umiiinţi creştineşti, unde se cere, înainte de orice, să-ţi masori şi să-ţi ştii fără amăgire locul pe care îl ocupi în spaţiu.

Mă gmdesc - şi rid cind mă gi adese — la micul şi ridic uiul donchişotlsm, cu care afirm am tatei că din război ori nu mă mai întorc, ori mă întorc maior.

Avea dreptate bătrinul : om să mă întorc locotenent

- dacă mă întorc.

S-au dus veleităţile, ca fumul. Acelea nasc şi înnebunesc oamenii, în hăiţuiala stupidă dintre ziduri duşmănoase, unde fiecăruia i se pare că doi oameni nu pot trăi unul lîngă adiul pentru că nu încap sub soare laolaltă.

Dar aici e atîta spaţiu... Nimeni nu strică viaţa celuilalt. Ba dimpotrivă. Ce caldă înţelegere a adm între noi, strânşi aşa, cum siotem, din toate meleagurile şi din toate lumile, traiul acesta, sub cer deschis şi sub primejdia deschisă şi uniformă.

Bizuindu-ne unul pe altul - căci trebuie să ne bizuim - n-avem vreme sâ ne mai vedem cusururile. Iată izbinda unui nou creştinism. In el nu mai are nimeni sensul îngust ai meseriei lui - ce meserie ar mai fi de căutat acum ? - ci sensul iui larg de om ridicat „deasupra burţii pline", cum spune Satin, din *Azilul de noapte.* Căd tăria şi înălţimea omului de aid încep.

Şi peste ani mulţi, încolo, prietenia asta va răscoli temeliile noastre, mai adine dedt orice altă răsturnare. Ne vom realiza atund în devălmăşie, cum ne-am pregătit acum să ne realizăm în parte. Marea faptă a războiului asta va fi. Şi înseamnă mai mult dedt locuirile cucerite şi dedt vrăjmăşiile satisfăcute...

Am ajuns să-i spun toate gîndurile astea, de parcă l-aş fi cunoscut de un veac. Era un bătrânel alb şi blajin. Răsărise in tranşeu, drept ia punctul de legătură cu regi- meatul din dreapta. Nici mi m-am prezentat măcar. M-a bătut pe obraz :

- Cum te cheamă, băiatul moşului ?

I-am spus. Dac nu ştiu ce blestemată sfială m-a oprit să-l întreb şi eu. Căd n-avea nid un grad - şi hainele ponosite de pe din sul nu-mi dădeau voie să-i acord mai mult ca o căpitănie, ori o maiorie în rezervă.

La urma urmei, ce-mi păsa ? Era un om bun, mai bătrîn ca mine ou o viaţă întreagă, şi care totuşi simţea şi înţelegea la fel ca mine. Nid nu m-am întrebat a cui biruinţă e mai mare : a tinereţii mele, ori a bătrâneţii lui ?

M-a iscodit de oameni, de ofiţeri, de colonel. I-am răspuns fără înconjur.

Apoi, mi-a cerut informaţii despre tranşeu, despre postul înaintat, despre mortiere...

Am stat o clipă la îndoială.

- Dumneavoastră sinteţi din regimentul unsprezece ?

A dat din cap zîmbind, ca o aprobare firească, şi ca o

mică mustrate faţă de neştiinţa mea.

Puţin umilit i-am spus după aceea tot ce voia să ştie. Mi-a mulţumit şi mi-a dat mîna :

- Apoi, la revedere, băiatul moşului 1
- Vă întovărăşesc şi eu ! i-am spus grăbit.

- Nu, puiule, mă duc singur. Nu vreau nid să te deranjez, nid să mă deranjezi... Glasul îi era dulce, dar suna ca o poruncă.
Am rămas pe loc, pînă nu s-a mai văzut.
Nu aveam astîmpăr. îmi dădusem drumul gurii prea uşor. Ca să-mi despovărez sufletul, am dat goana pînă la cel dintîi ofiţer din regimentul unsprezece. Nu ştia nimic, nu văzuse pe nimeni, iar în regimentul lor nu era nid un ofiţer cu semnalmentele bătrânului.
- Ia vezi să nu fie un spion. Mişună, ca furnicile, pe front. Goana după el.
Goana am dat, dar după dînsul *am* trimis un soldat să i se ţină de pulpană. Eu am dat un telefon alarmat maiorului.

Cu paşi dezbîrnap, într-un minut, maiorul m-a ajuns. Am luat-o prin tranşeu pe urma bătrinului. La postui Inaintat l-am găsit cerind informaţii sentinelei.
Maiorul l-a bătut amical pe spate :
- Ce pofteşti matale, camarade ?...
Bătrinul s-a întors. Maiorul a înlemnit:
- Trăiţi, dom'le general 1 Apoi s-a uitat la mine, cu
o mutră... Doamne! Şi repede mi-a şoptit la ureche ;

„Of 1 Săraca Romînie,
De ţi-ar sta-a putere (ic
Ai vîri-o-n puşcărie,
Şi-ai ucide-o din prigoani.
Socotind-o că-i spioană..."

...Era generalul nostru de brigadă !...

Cind buhaiul muget
Dorobanţul fuge,
Numai Spaimi-
rece Calculă fi
trece...

La punctul de legătură dintre sectorul meu cel nou fi regimentul din dreapta, fac cunoştinţa ou locotenentul Florea Dimitiâu. Um bărbat tinăr, plin de vlagă, de cuminţenie şi de acel fluid misterios care iţi mărturiseşte un suflet cald şi frăţesc.

Nu glumeşte nici cu viaţa, nid cu războiul. E dîrz în amândouă. Şi nu din datoria silnică. Dintr-o conştiinţă fermă şi dară, bărbătoasă şi aspră, ca vremurile noastre.

E un duşman al „eroismului**.

- Eroismul contrazice instinctul de conservare. E o alienare. Şi eroismul e

primejdios ca orice scăpătate de sub control. Se deserveşte şi deserveşte : distruge oameni inutil şi face surprize în operaţii. Războiul e o vinătoare. CLne pune nervi sperie „vraatul" şi se primejduieşte. Numai o socoteală rece şi o frică bine dozată poate să dea roade bune. Sudoare multă - sînge puţin ; sudoare puţină - sînge mult. Adevărata victorie nu constă in distrugerea inamicului, d în conservarea ta perfectă... Cele cind minute de rezistenţă în plus de care vorbea Togo al japonezilor.

Cu o companie dresată, doi ani de zile, în ptindpiile iui, vednul meu de sector izbutise să aibă cel mai mic număr de pierderi din toată divizia. Şi cu toate astea, nimeni nu făcea recunoaşteri şi incursiuni mai primejdioase ca dînsul.

Avea nervi de fier. Aşteptase un atac nemţesc, pînă la cincizeci de metri. Atunci abia au ţâşnit, în arc, cele trei sute de granate şi e greu de spus, dacă din două valuri de nemţi s-au putut în toarce înapoi, teferi, două-zeci de oameni.

Trecut ou sectorul la Incărcătoarea, a începu* să sape un tunel spre nemţi, ca să-i zvîrle în aer. Nu 1-aiu înţeles mărimile, şi neînţelegerea asta a costat mai tirziu câteva sute de vieţi.

Distanţa de nemţi îl supăra. Prin bolţi subţiri, lucrate în linişte, la un metru sub pământ, îşi împingea frontul pînă în skrna nemţească. Acolo, găurile de cîrtiţă se legau, tăinuit, între ele. După asta, intr-o singură noapte, se dărâma pojghiţa de deasupra.

Dimineaţa, nemţii vedeau, ou groază, iun transeu întreg, la o palmă de dânşii. Bineînţeles, dacă mai apucau să-l vadă. Căd Dimitriu avea şi obiceiul să stringă în companie pe cei mai straşnid aruncători de

granate.

Pentru isprăvile acestea, făcute cu calcul şi hotărire,
i se zicea „Spaimă-rece“.

Căd era spaimă nu numai pentru nemţi. Vecinii lui de sector tremurau dt şi nemţii, la năzdrăvăniile astea, încheiate totdeauna cu trăsnete de mortiere, cu zile întregi de luptă încruntată şi ou o nouă serie de crud albe, Ungă cele vechi.

Fireşte, Spaimă-rece avea grijă de ostaşii lui. Acolo mortiarele bateau zadarnic, iar granatele lunecau, stupide, peste adăposturi. Dar în dreapta şi stânga sectorului său, era seceriş în toi.

Odată, la un pahar de vin, i-am întors teoria eroismului.

- Tu, ou toată compania la un loc, eşti o singură fiiiinţă. Şi dacă vezi lucrul mai de aproape, faceţi laolaltă unul din eroii aoeia pe care îi deteşti şi care deservesc. Ca o dovadă, sînt cei morţi pe lîngă sectorul tău. A stat o clipă la îndoială.

- Se poate. Mă gîndeam şi eu uneori. Dar asta e iluzia pe care o dă raportul dintre mine şi ceilalţi. Intre dementa eroului şi cuminţie e acelaşi raport ca între calculul rece, amănunţit, precis şi lasă-mă-să-te-las-ul celorlalţi.

- Admit. Dar cînd vezi cît deserveşti, de ce nu pui frâu ?

A strîns ochii şi umerii, ca într-o crispare deznădăjduită.

- Nu pooot! Eu sînt de meserie inginer mecanic. De mic copiii am fost atras de fascinaţia rotiţelor cu zimţi, care se învîrtesc uluitor de repede, făiră să scape una din alta şi fără să se vateme. Nu te gîndi la rotiţele ceasornicului. Acolo, e un ticăit lent. Totul se face mai uşor de controlat, mai uşor de

înţeles. Gîndeşte-te la viteza unei locomotive care trece urlind de datină pămîntul, ori ia motocul sinistru al unui automobil de curse ori de avion.

Calculul cel mai perfect cere punerea în practică, să-l confirme. Şi frumuseţea - poezia dacă vrei - nu e in plan, d în realizarea, în funcţionarea desăvârşită a planului realizat.

Eu, în război, sînt un ofiţer-inginer mecanic. De aceea, cred că mi s-a zis bine Spaimă-rece.

Desfăşurarea unei incursiuni sau săparea unei tranşei, o calculez ca pe o maşină perfectă. Uite planurile toate, schiţate metru cu metru.

Soldatul meu ştie dinainte copacul unde se opreşte, locul precis unde îţi face masca şi timpul exact dt stă acolo.

Vezi aid fiecare traseu de drum, cu numele fiecărui soldat. Dincoace, e planul galeriilor. Uite cum am ajuns, uite cum i-am legat.

De n^ar fi ai noştri fără curaj, ştii ce-aş face ? Aş săpa taanşeu dincolo de tranşeul nemţilor, ca să-i atac prin spate.

Şd, cred că am s-o fac, pe proprie răspundere. Mi se pare stupid de uşor şi nu pricep să nu-mi pun în aplicare un plan cu o reuşită tot aşa de sigură, ca şi cele

de pînă acum. Ar £i, de altfel, o inovaţie în

războiul

ăsta 1

Dar dincolo de aceste planuri, care însemnau tot atîtea supărări pentru superiorii lui, Florea, dnd nu făcea invenţii, aplica sisteme vechi la războiul nou.

Fabricase, cu soldaţii, vreo dnci-şase catapulte mici, cu care zvîrlea graaate pînă la două sute de metri. Fabrica un fel de arcuri pentru zvîrlit rachete. Iar la un moment dat, necăjit pe reţeaua ghimpată a nemţilor, a

fabricat, cu prăjini lungi, nişte foarfeci, cu care tăia sirenele, ziua^n amiaaa mare. Era acolo un sistem ingenios de pîrghii şi sfori, care-i îngăduiau să opereze din fundul tramşeului.

Nemţii, furioşi că focul puştii ajunsese riddcul de neputincios, au fabricat alte prăjini să i le rupă. Şi in războiul artileriei grele, al tancurilor, al avioanelor şi al gazelor, cota 711 a văzut bătaie crîncenă cu prăjinile, peste firele de sîrmă ghimpată.

Efectul foarfecii-prăjină era însă mic. Il micşorau şi prăjinile înnebunite ale nemţilor. Atund Florea a găsit altceva mai bun : cabluri lungi şi multe, cu greutăţi la cap, zvîrldte peste sîtmele nemţilor, încolăcite în ele, şi trase cu macaraua.

Nemţii n-au înţeles adevăratul scop decît în clipa cînd au văzut cablurile intinzîndu-se, o dată pe tot sectorul, iar parii lor cu reţele cu tot, ieşind din pămînt, culcîndu-se jos şi pornind-o spre tranşeea romînească.

Ceasul acela cred şi eu că a fost la ei un ceas de spaimă rece.

Soldaţii îl divinizau. Pe front, unde era o imposibilitate de garantat ceasul de odihnă, Spaimă-rece izbutise 6ă reglementeze şi viaţa lui, şi a celorlalţi : zece ore de lucru şi paisprezece de odihnă. Dar lucrul era lucru şi odihna-odihnă. Mergea aşa de departe cu respectul acesta îndt, ila un atac al nemţilor, n-a admis la creneluri ostaşii care erau in oră de odihnă.

Cît priveşte hrana lor, era singurul din divizie care izbutea să dea două feluri de mîncare şi la prinz, şi seara. Avea, cum zicea el, parafrazând „curăţitorii dc tranşee" din armata franţuzească, „curăţiitori de ogrăzi", care-i procurau porci, oi şi miei, după timp şi

împrejurări. De la el am învăţat - şi md-a prins bine mai tîrziu - că un porc mistreţ e „o chestie de apreciere"...

In asemenea împrejurări, autoritatea se dădea de la sine. Nu dădea o palmă unui om, nu striga la nimeni, ou se supăra pe nimeni. Soldaţii erau : frate Vasîle, trate Gheorghe, frate Neculai. Numai ordonanţa era : frate Vax, telefonistul : frate P.T.T. şi furierul : frate S.S.R. i.

Nemţii în schimb erau : domnii.

- Ce fac domnii ? Ce părere au domnii ? S-au supărat domnii 1

Cînd îl lăsau în pace să lucreze la vreunul din planurile lui infernale, spunea cu toată inima şi toată serio' zitatea :

- Păcat că *domnii* se încăpăţînează să stea *vis-ă-vis.* De-ar veni aid, ar fi oişte rumini foarte cumsecade.

Din două în două zile, dădea cîte un ceai la „tinichele". Tinichelele eram noi: ofiţerii şi elevii. Aluzie la bucăţelele de tablă, scoase din cutii de conserve, ori din încărcătoarele „Steyer" şi care ne serveau de grade.

Atund era o gazdă afabilă şi atentă, ca o femeie burgheză. Bordeiul lui era podoabă de curăţenie şi gospodărie. Făcea singur ceaiul ori cafeaua şi gonea, dt colo, pe fratele Vax.

- Asta-i treabă subţire, frate Vax. Ca să te primesc la ea, ar trebui să te avansez la gradul de frate Cremă... Dar asta-i greu pentru stimata scăfârlie a domniei-tale !...

Nu juca cărţi şi nu fuma. După ce ne dădea ceaiuri, **ce** aşeza în fundul pătucului curat şi desena in legea lui, ferit de ochii noştri. A trebuit să ne împrietenim muk ca să-mi arate o dată, în mare taină, „hirtia stricată" de ei. Case, peisagii, capete de femeie...

— Amintiri... Vezi tu, ţâncule, Ewers spunea într-o nuvelă că într-o insulă din

Pacific a aflat oameni cu o memorie fantastică. In mijlocul lor şi memoria Lui a început să se lumineze. A descoperit că ascuţimea asta, a amiabilii, era datorită alimentaţiei : un anume soi dc peşte, bogat In fosfor şi uşor de prins. Pentru mine, frontul, pădurea, moartea - ştie diacu ce ? - sînt ca peştele cu fosfor al 'lui Ewers. S-au luminat în mine atâtea mii de lucruri care se prăfuiseră, că vreau să profit şi să le însemn. Dacă aş desena ca tine, aş fi fericit. Dar, prost, aşa cum le fac, simt totuşi ca un (el de fişe ale vieţii mele... Gine ştie de nu mi-or trebui vreodată — la bătrineţe... Stai cu nevasta la sobă, să-ţi încălzeşti reumatismele şi să-ţi aduci aminte...

N-a răspuns. Şi-a aruncat ochii pe pereţi şi a zîmbit. Erau acolo, poLnse in cuişoaie, peste douăzeci de fotografii : nevasta lui. Un căpşor blond, ou ochii mari, veseli şi ras de copul om. In mutrica aooea nevinovată, doar gura însemna o dră de femeie.

O adora. Niciodată nu vorbea de dînsa direct. Dar din toate pildele lui, din felul în care nu suferea să se glumească asupra căsniciei şi a femeilor, înţelegeai uşor ce gravă, adincă şi fundamentală dragoste dospea in inima acestui calculat Spaimă-rece. Era ca o uriaşă răz- bufnine de viaţă, de sub pojghiţa de oţel a socotelilor lui centimetcate...

înţelegeam toţi acelaşi lucru şi îl simţeam crescut in ochii noştri.

De altfel, avea tot dreptul s-o iubească aşa cum o iubea. De acolo, din orăşelul ei de pe maU Bistriţei, îi trimitea regulat scrisori imense, sorise mărunţel, ţi pachete doldora de bunătăţi.

- Două minute, te rog, să citesc scrisoarea asta şi..i

Şi cele două minute se făceau o jumătate de ceas, In cel mai nefericit caz. Nefericit pentru dînsul, bineînţeles.

Asta era jurnalul lui, jurnalul vieţii lui. „Viaţa mea de sub gîit“, spunea în glumă. Dar ochii lui nu glumeau. Tot adîncul îi era prins Ln dragostea asta, exasperată de o prelungită despărţire.

Se bătea uneori, brutal peste piept :

- Blestemata asta de fleică nu vrea să ştie nimic de calculele mele. Cînd fac un calcul du pot suferi tic-tac de ceas - mi-aduce aminte că trece vremea... Iar „dumneaei" mă-aduce mereu aminte că trece viaţa...

Insă destăinuirile lui se opreau aid. Trebuia să lipeşti mii de bucăţele ca să poţi întregi o clipă. Dar şi atît de puţin, încă era de ajuns ca să te ameţească frumuseţea unei căsnicii aşa de depline : trup şi suflet, trecute peste timpi şi peste întâmplări.

Cum era să n/u primim cu entuziasm vestea că, în sfîrşit, a căpătat un concediu de două săptămâni ? Era ca un copil. Şi-a sărutat toţi soldaţii, el, inginerul rece şi calculat - şi a plecat devaie, sărând aşa de uşor, de-ţi era o surpriză neplăcută că nu-i vezi aripi.

Care din noi, în lipsa lui, n-a privit îndelung, în voie, şi în tristeţe uşor colorată de invidie, fotografiile care-i am beau în urmă ? Şi care din moi nu s-a înfiorat construind ceasurile de revedere, după dragostea şi dorul lor, încordat în cei doi ani ai despărţirii ?...

Cînd s-a ivit Florea in pragul bordeiului, ni s-a oprit inima pe loc. Lipsise numai trei zile : timpul să ajungă şi să se întoarcă imediat. Cărţile ne-au căzut din miini moarte. Ochii ne-au îngheţat pe faţa lui. Ne-a dat mâna la toţi, şi-a lăsat mantaua, a clipit din ochi, să se de-prindă cu umbra, apoi, încet, fioros şi liniştit a

strîns toate fotografiile de pe pereţi.

Ce putere nebunească a fost în degetele lui de-a sfîşaait, ca pe o singură foiţă, maldărul acela de cartoane ?

Bucăţi, le-a scăpat din mînă. S-a aşezat pe pat, la locul lui, şi a murmurat:

- Care-mi dă o ţigară ?...

A luat, la întîmplare, una din cele şapte cane i mu întins.
- Şi un foc...
Dar în pata chibritului i-am văzut ochii străini. Miaa îi tremura. Şi in clipa aceea a tremurat şi mai taxe miaa in care ţinea chibritui.

De atunci, Spaimă-rece a fost un ofiţer ca oricare altul. Stăpîn pe ştiinţa tuturor rotiţelor, din maşinăriile complicate - el n-a mai puibut să îndrepte, niciodată, rotiţa vinovată a vieţii Lui...
între crucile albe ale oiinitiiruilui improvizat de pe costişa bordeiului, s-ar mai fi cuvenit una. Dar pe aceea
o-a avut nimeni curaj s-o puie. îngropa mai mint uedt un om : îngropa pe Dumnezeu din om...

Capitol fără titlu, căci cimitirul n-are cruci.

într-un loouşor clădit sub umbrare falnice de ulm, preotul regimentului a slujit batalionului nostru. Mă răcoreşte, ca o mireasmă nouă, poezia aceasta, aproape uitată, din versetele Scripturii. Simt azi că aveam nevoie de ea. De ce, nu ştiu să-mi lămuresc. Dar parcă niciodată înfiorarea bătrină a vorbelor şi doinirea tărăgănată a melodiilor noastre ortodoxe n-a sunat în mine mai adînc şi mai adevărat. Da, acesta e cuvîntul : adevărat Am simţit slujba, ca o pregătire penitru fiecare •clipă. Şi în pregătirea asta - de care viaţa dîrză a zilelor obişnuite nu vrea să ţie seamă, fiindcă se bizuie pe tăria lor - am găsit reinviorată credinţa celor dinţii ■creştini. Mi-am lămurit atunci şi pietatea bătrânilor, mi-am lămurit şi pietatea înspăimântată a copiilor, mi-am lămurit şi pietatea prudentă a

femeilor. Şi m-a uimit gîndul că în acest amestec de copil, bătrîn şi femeiesc, un straniu alchimist atotputernic a ştiut să îmbăieze şi să dospească inima luptătorului cu moartea.

Iată că reduc la această formulă simplistă pe fiecare tovarăş şi fiecare ostaş din jurul meu. îi reduc la fd şi îi recunosc pe toţi. Căoi din fiecare, viaţa de aid, ca o sită rară, a strecurat tocmai miezul acela care construieşte şi prelungeşte viaţa : tinereţea şi dragostea. Mila şi cruzimea sînt deopotrivă de exagerate : ca la «copii, femei ori bătrîni.

Pornirile sînt violente, opririle sînt încăpăţînate, prieteniile aiu ceva bolnăvicios şi instinctul de conservare e ciuntit, pesemne unde lipseşte astăzi tocmai resortul tainic al bucuriei şi al aevoilor trupeşti din echilibrul firesc al cintamiui uman.

încarc să explic pe alţii şi, de fapt, mă eaplic pe mine Uneoci, rar, mi se pare, nu că mă reconstruiesc, ci că am pierdut legătura cu mine însumi.

Căci e im mine o came tînără şi zvăpăiată. Au (ost în ea clocote lungi şi grele de porniri. Unde mi s-au topit ? Ce zeu misterios a secat izvorul firesc ? Şi cu ce scop ? Iată, mă judec, dezbrăcat de mine însumi şi nu mai pot afla, nicăieri, învăpăierile de altădată.

S-a lăsat un stăvidar, numai ? S-a căldit o iezătură trecătoaire ? Ori e o răsturnare întreagă în rosturile vieţii, pentru ca însăşi carnea să sufere mai puţin ?

Şi iată-mă ajuns la singurul gînd care mă împacă.

Ascuilt slujba, cum se tnşkuie domoală şl tristă, iar gîndul meu nu mă mai ruşinează. E

poate india oară în viaţa mea cînd pot privi cu limpezime, in fum de tămîie şi în verset de Biblie, rosturile adină ale sîn* gdui omenesc.

De mult, din clipa când viaţa mi-a deschis ochii asupra lor, m-a copleşit o mare şi turburată nedumerire : de ce tocmai creştinismul, aistă credinţă a dragostei de oameni şi a iubirii, credinţa oare „a iertat mult celei care a iubit mult" .păstrează încă, într-un colţ, vrăjmăşia păcatului originar ? Şi de ce numeşte „păcat" cea mai firească şi mai neînfrintă pornire şi nevoie a vieţii omeneşti ?

întrebarea asta s-a răsucit in mine, amară şi grea, ani de-a rîndiul, şi se întorcea cu duşmănie, în toate ceasurile mele de reculegere. Mă urmărea din cuibul de taină a visului meu, pînă în colţul stranei, unde mă împingea şi inima mea, şi moştenirea din inima mea. Dar acolo, sîmgeram într-o luptă crâncenă cu nedumerirea. Şi însăşi ispita întrebării îmbrăca haină de păcat.

Azi mă văd senin şi îndoiala s-a dus. In meleagul ailelor mede, bucurat de o lumină nouă, pot plivi şi răsădi în bună voia mea. Sint împăcat ou mine, căci au mă mai pot turbura. Amintirea zilei de ieri nu-mi dă «eamă pentru ziua de mîini ; şi icoana ei nu mai poate fi răsfringerea de oglindă a întimplămikxr din trecut. Cel mult, prevestirea lor. Dar o prevestire vagă şi umbroasă, ca un vis făcă contur.

O simt şi o vreau. E ca o siguranţă viitoare.

Iar siguranţa asta îmi îngăduie a»t--ăgii să gândesc orice, fiindcă prezentul, cu jertfa lui din mine, a dezbrăcat de păcat nu numai viaţa mea de azi, dar însuşi păcatul zilelor viitoare.

In rîndul meu, la fel cu mine, îi judec pe toţi.

Iatăii aici, roată, uniformi în faţa lui

Dumnezeu şi a oamenilor. Răvăşiţi trupeşte de frig şi foame, de bo- leşniţi grele şi de neodihnă, învestmîntaţi în petice aspre de haine murdare, naraşi, încercănaţi şi supţi, ce ie-a mai rămas să îndure, ca să-i -pun alături mucenicilor ? ! Şi came păcat va mai fi pentru ei păcat, dnd viaţa le-o îngădui să-şi reîntoarcă un drept pierdut - dacă vor mai avea această viaţă şi dacă le-o mai îngădui ?

In şapte ani de zile toate celulele trupului omenesc mor şi sînt înlocuite cu altele noi. In şapte ani de zile ne vom şti „alţii - cu desăvîrşire alţii". întorşi la casele noastre vom găsi streini din care nu cunoaştem dedt numele. Ce ne \na mai lega de făpturile acestea noi, dnd nici o celulă dimlăiuntrul nostru nu cunoaşte, nu simte şi nu înţelege nici măcar o celulă din trupull lor. Rămine sufletul ? Care suflet ? Eu văd că in mine au fost de ajuns două luni numai, să mi se altoiască un altul. Ce prăpăd va fi atund în şapte ani ?

...Şi mă uit cu milă fără de margini la un ofiţeraş tînăr, aşezat, cuminte ca o fetiţă, în mijlocul ofiţerilor de la mitralieră.

Nu-1 cunosc. A venit proaspăt între noi, chiar azi de dimineaţă. E tînăr, frumuşel şi curat, ca o fată de pension ieşită întîia oară în lume. Are în ochi, în port şi in gest ceva sfios şi plin de cuviinţa pe care o dă sentimentul că in cea mai mică greşeală e simbure de ca-tastrofă.

Hăinuţele lui sînt scoase din cutie, manşetele sînt albe şi noi, cizmele sclipesc necuviincios de tare, iar la încheietura miinii, ca o desăvîrşiie fizică şi morală, sclipeşte lănţugul de argint al unei brăţări.

Ce se va alege din obrazul acesta roz-alb,

peste cîteva luni ? Cum or să lucească ochii lud de copil, dnd i-o secătui spaima ?

Îl simţi sărutat proaspăt de lacomă gură femeiască şi te întrebi cum va fi în ziua dnd altă gură, mai lacomă încă, s-ar potrivi să-l aleagă.

Şi mă cutremur în suliţa de foc a unei imagini.

Din ziua dnd neamţul de la postul înaintat a tras nefericitul glonţ, mă chinuie pînă la boală obsesia înfăţişărilor postume. îmi dau seama că e ridicul şi totuşi n-o pot împiedica. Mă uit la fiecare om şi mi-1 închipui mort. De fapt, e o revenire a unei obsesii vechi. De dnd eram copil, îmi plăcea, seara în pat, să-mi pun mîinile pe piept, să închid ochii, şi *„să mă văd“* mort. Era o voluptate bolnăvicioasă, pe care trebuia să mi-o satisfac şi cu mine, şi cu alţii. De cîte ori ou s-a trezit bunica cu mîinile puse pe piept, Încetişor, de mine ? Şi de dte ori n-am pîndit somnul mamei şi al tatei, ca tă-i surprind, o dipă măcar, în poziţia „de mort" ?

Numai că, atund, era o gimnastică uşoară şi uniformă. Acolo era poziţia simplă a sicriului.

Aici însă, fantezia are tărim larg, şi ochiul meu deprins cu desenul se vrea divers şi colorat la nesfîrşit.

De ce oare mintea mea a fabricat acum imaginea ■sta groaznică ? Ce are-a face bietul copil din faţa mea, ce-şi ascultă aşa de cucernic liturghia, cu oroarea crispată
In praf şi sfîşiere de cărnuri pe care „o văd" ? Şi ochii aceştia blinzi şi buni, cum de-i pot socoti în stare sâ ajungă siniştrii globi sticloşi, îngheţaţi de

moarte şi de iadul spaimei, din tabloul de vis -rău, pensulat in mine, ca de un cînd barbar ?

Şi strângerea mea de inimă se intreieşte deodată.

Poţi tu scăpa cu viaţă, frumosule ofiţer, poate să fie mincinoasă, c!t o vrea, imaginea groaznică din mine, în ce priveşte trupul tău. Ea n-o să fie însă niciodată mincinoasă dincolo de el.

Căci într-o zi, ştiu bine, sufletul tău de azi va fi, în inima ta, asemeni întocmai cu înspăimîntatoarea icoană in care te-am zugrăvit.

IL Velerim şl Veler doamne.

Se vede că pregătim ofensiva. Asemeni ordinelor venite de la regiment, a intrat in noi ceva înfrigurat ţi rău. Nu cruţăm aid o durere şi aid o iseoveală. Pîn- dîm, ou o nelămurită înfricoşate, agentul de legătură, "dnd se furişează grăbit printre copaci, de poartă ia săculeţ ordinele batalionului, şi-i ca o uşurare întârzierea zilelor crunte. Căci, în adevăr, crunte se arată să fie, în stoăşnioia poruncilor de sus.

Croim mereu adăposturi zdravene, am primit căşti şi măşti de gaze, hărţi noi rectificate, iar avioanele udă -cind mai sus, cînd mai jos, după cura joii şi treburile lor tăinuite.

Zilele trecute, un ofiţer francez - aviator - şi-a plimbat silueta subţirică şi neagră pe tot lungul (contului, ca să controleze de jos aceea ce văzuse de sus. Sălta uşurel, ca o pisică, peste şanţuri şi arăta dinţi albi sub mustăcioara neagră, dnd ii fluiera amical la ureche un glonţ trimis de dinooilo să-i salute venirea.

Sub seară, a plecat, făgădiuindu-ne pe a doua zi o reprezentaţie excepţională. Dar nu s-a ţinut dc cuvini. In schimb nemţii au binevoit să greşească un vagon de bombe aeriene In nefericitul nostru spital de la Căiuţi. Ce va fi fost acolo, nu ştiu. Şiu insă bine ce-a fost la noi după o săptămînă, când huiiau văile toate de ropotul nebun al unui bombardament, întâmplat, Dumnezeu ştie unde, departe, spre munţi. Avioanele noastre întorceam

postului de comandă nemţesc, din Soveja, vizita cu praf de puşcă de la Căiuţi. Jalea pe care aiu stârnit-o, am aflat-o mai tîrziu. Atunci ne-aan bucurat doar de falnica

întoarcere a maşinilor uşurate, de lîinia lor perfectă şi de tăcerea desăvârşită a tunurilor antiaeriene.

Decît, mica biruinţa de la Soveja nu se repeta în fiecare zi. Fusese intr-o sîmbătă şi ne încheiase frumos săptămîna. Cea următoare avea să fie mai puţin veselă, fiindcă nemţii, speriaţi, se vede, de numărul avioanelor,, au adus cîteva escadrile proaspete şi pornite pe harţă...

De luni de dimineaţă, un avion, rmai îndrăzneţ ca toate, s-a plimbat peste coţi copacii noştri, de parcă îşi făcuse drum din frunzele lor. Zadarnic ţăcăneau mitrali erele, zadarnic detunau puştile. Se plimba avionul, ca la el acasă. Ba, la un moment dat, băgînd de seamă o secţie de mitraliere ieşită la lumină, s-a repezit în ea cu o bandă întreagă de cartuşe luminoase şi explozive.

Curând, alte două avioane s-au furişat, jos de tot, peste tranşeele nemţeşti şi au năvălit în noi.

Ce-or fi vrut e greu de ştiut. Ceea ce simţea însă oricare din noi era ca o mare batjocură. Cu atit mai mare, ou cît n-aveam nid o putinţă să ne răzbunăm. Pădurea, buna prietenă care ne ascundea de alte primejdii, apăra acum tot aşa de prieteneşte maşinăriile uruuoare şi jucăuşe cu cruce neagră pe ele.

Deodată, de undeva, din văzduh, un puneţi ş or negru s-a prăvălit ţăcănind.

Ca fulgerul, avioanele nemţeşti au luat înălţime şi, vreme de un ceas, am asistat la cel mai minunat şi emoţionant joc de moarte pe care l-am putut vedea in viaţă. Luptă inegală şi sălbatecă între trei nemţi şi o sfidează românească.

Greu aş descrie ce învolburare aprigă era

în ele toate. Mitralierele mu mai conteneau şi goana cu răsturnări, cu înălţăm, cu luneçări şi căderi, era ca un joc de vrăbii neastâmpărate, cu pene de argint şi suflet de oţel.

Lupta venea uneori jos de tot, peste copaci, iar alteori pierea, pilpikid, în slava cerului, fără altă biruinţă şi altă înfringere, decit se alege dintr-o joacă de copii gălăgioşi şi zburdalnici.

Rominul dansa încolţit de cei trei duşmani, şi lăsîn- du-se in jos, ca o frunză bătută de vînt, îşi proptea mitraliera în coada unui neamţ pînă îi izgonea. Urca apoi drept ca o săgeată şi se răsturna pe altul.

Dar joaca asta o-a ţinut mult. Cele trei avioane nemţeşti s-au strîns pumn, şi au pornit spre romîn ca trei drumuri care se adună la o răscruce. Sub vijelia mitralierelor, rominul s-a clătinat şi s-a prăvălit...

Abia atunci ne-am dat seama că se jucau acolo zaruri de vieţi omeneşti. Inimile ni s-au strîns.

Cei trei nemţi îşi purtau, în cercuri largi şi elegante, fala izbînzii lor. Pe pămînt, scrişneau dinţi încleştaţi şi poate, mai încolo, întins pe iarbă, sub fierăria ruptă, un suflet de-al nostru se stingea in prăbuşirea cea de - pe urmă.

Ca o materializare a amarului nostru, primul tun şi-a trimis primul proiectil. Intre cele trei avioane, un fumu- leţ rotund şi alb s-a învoltat oa o floare. Apoi altul, şi altele multe, repezi, grăbite, enervate.

In cîteva minute cerul era smălţat.

Dar lupta s-a apropiat de noi, peste noi. Priveliştea răcoritoare de sus a venit cu primejdia ei: paharele şrapnelelor au început 6ă stropească pădurea.

Ne-am tras în gura bordeiului, mai la

fereală. Pe ce. avioanele, oestingherite, se invkteau pe loc. Deodată ur proiectil explodează sub aripa unuia, şi-l răstoarnă...

Am chiuit de mulţumire.

Şi a chiuit mai tare ca mine Grigorcea, agentul dc legătură, care avea un frate la bateria antiaeriană.

- Aşa, Costache, stuche-1 sub coadă !

Un hohot de rîs a plesnit sănătos de lîngă noi :

- Mai pune-i una şi sub aripa cealaltă, să-l îndrepţi I

Dac in aceeaşi clipă, un urlet de pahar a crescut de

sus, a trăsnit în crengi. Grigorcea s-a făcut ghem U

rădăcina copacului, a zvîcnit o dată, de două ori, apoi s-a întins moale.

De sub casca sfărimată şi vîrită în ţeastă, un fir de sînge s-a preilins încetişor.

Spre amiază batalionul ne-a trimis poşta. Intre cele cinci scrisori, una era pentru Grigorcea.

Am înviirtiit-o între degete... îmi tremura mina. Am întors-o :

„Află despre mine dragă toadere că mii dorinţa Bă te v&d pînă noi închide ochii că am ajuns la mare slăbidune şi OM păcătoşit boala şi bătrîneţea şi aşa mii dorinţa să te mai văd că eu numai pe voi vă am şi toate ts degeaba dacă ou vă văd şi iam scris şi Iui costache şi să te rogi şi tu de domnu căpitan al tău săţi dea drumul să te aba(i

o zi acasă şi lăi mulţumi |1 tu cu ceva că aid am de toate şi degeaba am de toate daci bucurie nam că nu-i vreme de bucurie dacă ou vă văd pe voi că acu numai năca2 pe lume şi la sufletul meu cft aşai vremea..[K]

„En France, cbez nous..."

ll chema Chamard ţi era locotenent proaspăt.

Bălan, cu o mustăcioară gălbuie, cu ochi mici, ca doi bolzi albaştri între gene albe şi ou figura oarecare, instructorul francez detaşat regimentului nostru a venit să modeleze, în civilizaţie străveche, barbaria organizaţiei noastre de bătălie.

Nu avea nid timp, nici drag de altă argumentare, pentru tot ce voia şi pretindea, dedt: *„En France, cbez nous..."*

tn bună parte, avea dreptate. Era trimis să aplice la noi ceva ce învăţase, dădea roade bune şi era admis, în meleagurile lui. Ba, tn soartă vreme, ca să elimine, de la început, orice discuţie, pornea toată propunerea cu :

- *En France, chez nous, pour ameliorer ţa, on...*[I]

De fapt: *„En France, cbez nous"* era pentru ei ceea ce era pentru mine : „Noi, la şcoala militară..." Inutilitatea argumentărilor, faţă de neînţelegerea altora, ne dăduse laitmotive care ne înfrăţeau. Şi ne înfrăţeau, negreşit, înseşi principiile noilor metode de război. Eu le ştiam teoretic, iar el - pesemne - le învăţase din practică. Era logic să ne simpatizăm şi să ne căutăm. Dar cum eu nu puteam să las plutonul, cutreiera el sectoarele., pînă mă găsea într-un colţ de tranşeu. Şi lingă

I - La noi, tn Franţa, ca să îmbunătăţim asta, ie... (fr.).

mormănaşe de mucuri stinse, se încehia totdeauna asia noastră prietenească, de ore lungi şi rihnke.

In ceasurile astea, am învăţat să-l cunosc, incepînd cu mutra lui anonimă ţi sfîrşkid cu marele anonimat al sufletului.

Aţi băgat dc seamă că oamenii au, îndeobşte, mutra speoifică a preocupărilor sau meseriei lor. Uneori, însă, îşi adaptează o miutră *passe-partout.* Ţi-i imposibil să-i descifrezi şi le şade tot aşa de bine, sau tot aşa de rău, în orice haină s-ac îmbrăca. Sinteza lor s-ac găsi in acele imbecile acte civile, unde oficialitatea e convinsă că a rezolvat formula individului, constatind că are: gura potrivită, nasul potrivit, fruntea potrivită, bărbia potrivită...

Acest „potrivit" pus în vîrful acoladei semnalmentelor era formula lui Chamard. Mai mult chiar.

Ştiindu-J franţuz, erai înclinat să-i găseşti mutra galică. Dar bălana lui faţă putea să fie, tot aşa de bine, mutră de neamţ, de rus ori de bulgar. Chiar comun putea să fie, judecind după straşnica lui semănare ou Vasi- lache-Boucoş, caporalul din a patra de mitraliere.

Era rezervist. Trebuie să £i fost un biet om tare necăjit de viaţă, în zilele lui de pace. Vocba maiorului, limba românească i-a dezvăluit expresia lui adevărată i

„Frunză verde de mărar,
Am ajuns la vai ş-anmr 1“ (Chamard)

O lună de zile, porecla li rămăsese, şi el însuşi rîdea spunîndu-şi : *lieutenartt Vaille Cbamard,* ceea ce îi dădea prilejul să glumească : *Qui Vaille Chamard ?* Cred însă că nimeni nu i-a lămurit prea bine ce-i cu acel „vai“ pe oare şi-l scria după ortografia - din

toate punebeLe de vedere, convenabilă - a limbii lui. Eu unul nu l-am lămurit. Fericita confuzie i-a dat o mindrie pe care o purta ca pe o decoraţie, alături de glorioasele palme ale medaliei Lui militare.

In fond era un copil.

Neam de negustori, dintr-un sătuleţ agăţat pe-o ripă a Vosgilor, el însuşi negustoraş, fără prea multă carte.

au cunoştea din gloria Frandei lui dedt două-trei crimpeie de istorie banală, ţi două-trei orăşele mai răsărite, prin care il purtase războiul. Bacăul i se păruse, de aceea, un oraş mare şi frumos. Cît priveşte laşul, îl robise cu desăvirşire, prin localurile „somptuoase" şi acele extraordinare *„les bodegas*“, care nu aveau seamăn decît cu cele din *„En France, cbez nous, et surtout de Paris...* "[I]

- *Cest toujours l'esprit latin, mon vieux... La grande 'ace...*[II]

Trăind pe două-trei idei simple, Chamard construia înlăunitrul lui o viaţă superioară nouă, printr-o Franţă fantastică, ciugulită din atlase, reparată cu pensulă de poveşti şi pusă în lumina caldă ţi duioasă a unui patriotism singular, exasperat de nevoia înălţării personale.

Căd Franţa n-avea importanţă ca ţară aparte, ci ca loc de naştere a lui Chamard : certificat. De aceea nimic nu era imposibil acolo, nimic mai mare ca acolo, nimic mai perfect ca acolo. Mai exact, Dumnezeu vorbea franţuzeşte.

Aşa, am aflat că aed *„En France, chez*

I „La noi, in Franţa, şi mai ales la Paris...“ (ftJ

II - Tot spiritul latin, bătrine... Marca gintă... (fr.)

nous" nu era numai o logică nevoie profesională. Era reazimul întreg al vieţii lui.

Şi atunci, e uşor să mi-J închipui, astăzi, în prăvălioara Iui din Vosgi, spunînd fiecărui client o poveste uimitoare, care începe neapărat cu : *„En Roumanie, preş de la Mer Noire..."* [I]

Se înţelegea admirabil ou colonelul, fiindcă nici el nu pricepea romîneşfce, nici celălalt nu-i putea spune pe limba lui. Iar aghiotantul, om abM, traducea cum voia, şi ce voia. Ii împăca pe amîndoi. Căci - lucru sigur - metodele noi de luptă îl scoteau din fire pe colonel, iar Chamard - din principiu - detesta *„ces metodes bocbes d'avant guerre, apportees ici par le vieux Charles premier"*

Pentru colonel, Chamard era : „Păpădie franţuşcă", iar pentru Chamard, colonelul era : *„Le Kaiser-cadet"*[J], sau *„La deuxieme edition"*[II], sau mai simplu : *„Le gr and chameau"* [III].

Încolo, Chamard se împăca ou toată lumea. împărţea ţigări la toţi soldaţii şi-i bătea amical pe obraji.

- *Y a-t-il de nouveau*[IV], Ghiţă ? Căci auzise şi el că un „Ghiţă" e în orice ostaş romîn.

Numai cu Florea Dimitriu ou s-a împăcat de la început.

Inginerul mecanic, de cum a făcut cunoştinţa, i-a ţinut acest mic *speech* în cea mai perfectă limbă franţuzească.

- Domnul meu, îmi pare rău că facem

I[9] „Io Romioia, aproape de Marea Neagră...[14] Ut.)
II„Ediţia a doua" (fr.).
III„Cămila cea mare" (fr.).
IV - Este ceva nou (fr.).

cunoştinţă. Iubesc adevărul şi drumurile netede. Sînt silit, de aceea, să-ţi «pun lucruri neplăcute. în primul rînd nu am nevoie de instructor. In al doilea dnd, chiar de-aş avea, ar trebui să fie un geniu ; şi dumneata ai să recunoşti că n-ai nimic genial în dumneata, afară de mutra asta ştearsă, pe care geniile au cochetăria să o arboreze, ca să-şi bată joc de lume.

Acest *speech,* spus fulgerător şi tăios, l-a amuţit pe Chamard. Clipea din ochişorii lui albaştri şi mid, su- flînd nervos pe nări, ca un biet copil bătut degeaba, îţi făcea milă, şi totuşi era comic.

Noi, privitorii acestui box fără partener, şi ded inutil, eram nefericiţi de tot. Ne era silă şi să crîcnim. Florea era scos din fire şi ochii lui, injectaţi deodată, arătau colţi de ciine, care nu sufere mici băţ, nici mîngîiere... De altfel, începuse să ne fie teamă de dinsul. De la nefericita intîmplare a concediului, avea suişuri şi cobo- cîşuai care nu prevesteau nimic bun. Ziie întregi, cădea într-o nemişcare soră cu piatra. Alteori, ca acum, năvălea in oameni, fără ptidnă, şi ou cruţa nimic dim deşteptăckuiea lui, ca să lovească ;i să stirnească umi- linţi. Ceea ce era mai dureros era că nu-şi mai recunoştea nici o greşeală. Crescuse Ln el, ca făptură vie, tot cinismul inteligenţii Lui ied şi distrugătoare. Crea distrugerea, iată. Şi nu ştiu dacă se simţea bine, ori se simţea rău în calea chinuită a vieţii lui de azi, dar îl mulţumea, ca o patimă nefericită.

In tăcerea care se lăsase grea, peste noi, şi-a aprins o ţigară, a mozolit-o in gură şi ne- a privit pe rind.. Apoi a pufnit scurt, in rîs mau. A scuipat ţigara întreagă din gură, ca şi

dnd ne-ar fi scuipat pe toţi, de-a valma şi a rînjtk :

- Ce vă uitaţii aşa la el ? Vi-i milă, nu ?

Vasiliu a îndrăznit:

- ...în orice caz...

- **În** orice caz, ce ? Nu trebuia să-i spun, nu ? Să gîndesc ceva, tot aşa de precis şi de drept ca o linie intre două puncte, şi să ocolesc 1 Ei bine, eu mi pot. Am nenorocul că am învăţat să trag linia dreaptă şi am mina predsă... Nu-i vina mea, dacă voi sînteţi nişte neputincioşi şi vă tremură ouinile, ca la babe. De altfel, discutăm degeaba. Sînteţi nişte laşi, fiindcă, de fapt, toţi gîndiţi ca mine.

Am intervenit, cu toată teama că-i rup orice zăgaz r

- Dar nu ne strînge nimeni de gît să gîndim ca time$_r$ Floteo...

A făcut un gest dispreţuitor :

- A «a. dacă nu vă strînge nimeni de gît... Din nenorocire, pe mine mă strînge. Şi mă strânge teribil. Mă strînge, fiindcă are cine să mă stringă. Am aid - şi s-a plesnit cu palma peste frunte — am aid un domo care pune oamenii în cifre şi-i calculează, ca într-un bilanţ de bancă. In chestia asta, cine nu gindeşte ca mine **nu** gîndeşte de Joc. Voi sinteţi fericiţi, fiindcă, pesemne, puteţi să nu gindiţi. Eu au pot şi sînt silit să trag concluzii. Asta-i I

A ieşit apoi în gura bordeiului, s-a răzămot cu umărul de uşă şi a rămas cu ochii, pe jumătate închişi, în golul pădurii.

Mai departe, încolo, ordonanţa lui, tăcută ghem la pămint, în patru labe, sufla într-o fărimă de foc, sub gamela agăţată de crăcană. îi erau ochii roşii de fum şi obrajii

aprinşi de sforţare.
L-a strigat :
- Frate Vax, fa-te incoa.
Ordonamţla a venit in goană. Gîfîia.
- Ia o ţigară. Şi să-mi spui tu - dar drept - pentru ce ne chinuim noi aici ?
Soldatul a dat din umeri :
- Păi, dacă nu se poate altfel...
- Aşa, frate Vax, asta-i! Şi s-a întors spre noi : Auziţi, domnilor ? Ştii... ascultă, Vax 1 Pentru cine lupţi tu ?
Aici ostaşul a stat in cumpănă :
- Păi, pentru... paitrie !
- Eşti un dobitoc ! Du-te dracului! Dar mîncatea tot pentru patrie o faci ?
Era furios.
- Nu, pentru dumneavoastră.,
- Apoi atunci ?... Hai, marş de-aici, că eşti prost I
Soldatul nu s-a mişcat. A spus mai încet:
- Adică dumneavoastră vreţi ca să spun tot... drept... Eu credeam că întrebaţi aşa - unde-s aici domnii ofiţeri şi franţuzul... da, tot pentru dumneavoastră luptăm... Cum s-ar zice, vorba cu patria e aşa... că aşa ne învăţa de răcut...
A mai dait o dată din cap, ca şi dnd ar fi zis : „Asta-i şi s-a dat înapoi spre focul lui neaprins, şi spre gamela cu peşte uscat.

Florea s-a întors cu capul spre noi, şi peste umăr De-a **(pus :**

- N<u se poate altfel... şi patria e aşa... Că aşa De Învăţa ca răcut... *Voilă* /[I]

Ne-am uitat unii la alţii şi am dat din umeri. Ca şk dnd ar fi avut ochi în ceafă, să ne vadă, a continuat :

I Asta-i I (fr.).

- Nu vedeţi legătura, nu-i aşa ? Cel puţin vi se parc că n-o vedeţi. Dar în voi nu-i jignit sentimentul ospitalităţii - asta ar fi onorabil, deşi e stupid. E zgîriatâ. laşitatea. Duoe-ţi-vă dracului, cu ea cu tot. Eu nu pot să fiu laş. Vă invidiez şi vă urăsc. La urma urmei... a adăugat mai încet, e şi asta o laşitate. Cine zice: „nu pot" e laş. In dicţionar trebuie tradus „nu pot“ cu „laşitate"...

Apoi, deodată s-a întors spre mine. Avea ochii injectaţi şi aprinşi :

- Mă, băiatule, mă. Vorbesc cu tine. Tu eşti UJÎ coheror perfect Nu ştiu cine dracu a avut fantezia să te facă fără zgură - pesemne tată-tău era beat dnd te-a zămislit - altfel nu-mi explic cum ai ieşit aşa din neamul tău de ţărani - dar numai tu ai să pricepi.

Eu fac războiul fiindcă am găisit dmp de activitate pentru mine, pentru judecăţile şi pentru calculele mede. Puţin îmi pasă mie de socotelile complicate ale celor maci. Aceea e o algebră pe care n-o pricep şi nu mă interesează. Pentru mine ecuaţia e simplă : am o singură necunoscută, ded ecuaţie de gradul întîi : să-i fac pe măgarii de vizavi să se teamă de mine. Dar aici nu mai încape nid Romînia, nid Franţa, nici Chamard al vostru : sînt eu şi o dihanie cu capete multe, într-un birlog de peste drum.

Zic : „eu“, pentru că soldaţii mei sînt tot eu. Sînt gindurile mele materializate. In compania mea, iniţia' tiva nu există. Am pus pe ea tăbliţă, ca pe stâlpii de reţea electrică : „pericol de moarte". Soldaţii mei n-au voie să vrea şi n-au voie să gindească : „primejdie de

moarte". Sînt conducte goale. Am, aid, rezervor mar ev ca să le dau la toţi. Şi rezultatele le vezi. Mai ales ai să le vezi de-acum încolo, fiindcă marea bătălie n-ara dat-o. O pregătesc
Am murmurat :
- Bine... oricum... asta-i altceva...
A pufnit de rîs şi m-a mîngîiat :
- Şi pulberea de fier din coheror... s-a transformat în praf de cărbune prost...
Apoi şi-a întins hainele pe el, a luat chipiul, ne-a salutat :
- *Guten Tag, metne Herrn... lcb babe die Ehre...*[1]
Şi a plecat pe tranşeu, fredonind fals în muzica unei
şansonete franţuzeşti, greu de recunoscut anume, versuri improvizate :

„Şi pulberea a (ost...
Praf de cărbune prost !...“

Am rămas copleşit. Concediul nefericit ridicase în mintea lui zăgaz teribil. în creierul acela luminos şi ascuţit ca o lamă de brici docotea o tragedie. Viaiţa lui fusese fără nici o supapă de siguranţă şi vedeam venind explozia, fără putinţă de oprire.
M-am sculat şi am pornit sipre sectorul meu. îmi uitasem şi de tovarăşi, şi de Chamard.
într-un tîiziu, locotenentul francez m-a ajuns pe cărare. Nu scosese o vorbă de la atacul nebunesc al lui Florea. îl simţeam că vrea să spună ceva, în limpezire. Am dat din umeri şi atn zis :
- Asta-i 1
El a răspuns :
- Da, da... asta-i 1
Apoi, după cîţiva paşi, a intrat în miezuil lucrului r

I - BuoA ziua, domnii mei... Am onoarea... (germ.).

- Ei bine, ce-a spus in fond ? Vorbea aşa de iute... şi pronunţă aşa de greşit franţuzeşte, că n-am înţeles mare lucru. A spus ceva care să mă jignească ?

Am zâmbit. îşi găsise cea mai naivă portiţă de scăpare. L-am încurajat :

- **O I**

- ...şi la urma urmei nimeni mH vinovat că Napoleon a fost consican. Fetdkiand al vostru e neamţ... Asta ou vă împiedică să vă lăudaţi cu dînsul. Nu-i aşa P

- Evident...

- în orice caz, acest biet locotenent ar avea neplăceri grave, dacă m-aş apuca, să raportez ceva... nu ?

- Evident...

- Are însă noroc că ţi-i prieten...

N-am mai răspuns.

Norocul ăsta nu mi se părea aşa de evident.

Şi am aivut dreptate. Peste o siptămînă, Florea era chemat urgent la divizie.

Generalul, . crîncen, l-a primit fluturîndu-i un raport de patru coaie.

- După ce-mi faci toate buclucurile din lume, mi-1 mai faci şi pe ăsta ? Ştii dumneata ce o să se întâmple dacă las lucrurile să meargă mai departe ?

Cu călcîiele lipite oficial, Florea a răspuns scurt şi calm :

- Da. Guvernul firamcez o să-mi declare război...

Generalului i-a căzut raportul din mînă şi şi-a ascuns

faţa in palme. Umerii i s-au zguduit o dată, de două ori. S-a întins pe fotoliu mtr-o crispare.

Florea -urmărea scena, serios, cu un ochi lucid şi interesat, de doctor.

Era-ntr-adevăr o minune: generalul acesta sîngeros şi bain, pentru întâia oară în viaţa lui, rîdea. Rîdea cu hohot. Râdea cu lacrimi.
Şi în mijlocul acestui rîs nervos, oare nu-1 mai părăsea, a luat condeiul şi a scris pe referatul lui Chamard :
„Ofiţerul va fi trimis la curtea marţială..."
In procesul oare a urmat, Chamard a făcut gestul nobil : s-a înscris ca apărător şi a vorbit cuminte, cald ţi speriat de efectul neaşteptat al referatului său.
La ieşirea din proces, Florea, achitat în unanimitate,
i- a întins mîna. Sperind într-o mulţumire logică, Cha- mard a zîmbit şi se pregătea să fie modest şi elegant.. Celălalt a scrîşnit:
- *Guten Tag, mein Herr...*[I]
Aipoi, după dţiva păţi s-a întors :
- Ai fost ţi de astă dată franţuz. Adică, mai pe româneşte : cabotin.
Şi a plecat spre sectorul lui, fredonând pe aceeaşi muzică, de nerecunoscut, versurile lui, întoarse pe dos r

„Şi praful de cărbune prost
Tot pulbere de fier a
fost..."

In aceeaşi zi, pe seară, m-am pomenit cu Filarea in tranşeu la mine. M-a întrebat de-a dreptul :
- Tu eşti un copil ţi Chamard tot un copil. Dacă aduni un copil cu un alt copil, ştii ce dă ?
- Doi copii.
- Nu, o copilărie...
Şi a plecat fără să-mi întindă mîna.
A mirosit, pesemne, că eu l-am îndemnat pe Chamard să facă gestuil de la curtea marţială. In urma lui m-am gîndit ou amărăciune că

I — Bună ziua, domnul meu... (germ.).

întâmplarea asta mulţumise toată divizia, afară de trei oameni: Florea, Chamard fi eu.
Asta ca să se adevereasckă versurile lui Dimitriu :

„Şi pulberea a fost
Praf de cărbune
prost !"

Unde moş Toader Păscaru înţelege suferinţele omeneşti.

Singurul om practic pe front s-a dovedit Chamard. El rezolvase chestia alimentaţia, bizuit pe obiceiuri care n-au putut, nicicând, să ne intre nouă în viaţă. Mai simplu spus : mînca hroa$te.

Şi slavă domnului, de toate era lipsă pe meleagurile noastre, numai de broaşte nu. Urla valea de orăcăitul îor impetuos. Era, după vorba maiorului, ca o dntare :

„In băltoacă
La răstoacă.
Bate-o toaca
Năpîrstoacă.
..**

Chamard le gătea cu o ştiinţă de invidiat şi o pasiune agravată încă de mărimea lor impresionantă. Erau, îintr-adevăr, nişte broscoi imenşi, cit puii de găină, iac în farfuria întinsă a franţuzului, care nu-şi găsea tovarăş
- ceea ce nu-1 stingherea de loc - păreau cu adevărat ispititori.

Soldaţii, dnd au aflat de obiceiul păgîn al lui Cha- cnard, s-au îngrozit. Nu-i mai primeau nid ţigări dio mină. Numai moş Toader Păscaru a fost îngăduitor :

- E... e şarade mare pe lume, dom'le... Ce ? Ca la noi, unde sînt vite pe toate drumurile ?...

Cum se pripăşise Isac Goldenberg din Hirlău, tocmai in plutonul meu, mu-mi aduc aminte. M-am pomenit cu el, intr-o zi ploioasă şi grea, ca de fier. Nemţii trăgeau de zor - ou toată artileria şi cu toate mitralierele - sîcîiţi de cîteva patrule cercetaşe, care le păruseră, se vede, avangarda unui atac.

Goldenberg a vetnit, s-a prezentat şi a stat un ceas lîngă mine, făiră să-i clinteasc㠄 un mușchi pe obraz, cu tot potopul obuzelor, ou toată urgia de zgomot şi de moarte care urla peste noi.

Isac Goldenberg.

Vorbea domod, aproape in şoaptă, articula greu în jargonul lui de evreu al Moldovei de sus. Liniştea îi era tot pe-atît de sîditoare, în larma şi nervii bombardamentului, pe cit ii era de odihnit calmul şi stăpânirea.

Scos din fire l-am întrebat:

- Dar aoum nu ţi-a fost frică ?

- Frică ?... Şi a rămas cu ochii goi la mine, de parcă vorba a huit într-iun pustiu.

Cîteva clipe mai apoi, un obuz a izbit în plin tran- şeul şi a rupt în bucăţi pintecul unui soldat. Goldenberg a rămas neclintit, cu ochii la biata zdreanţă de came amestecată cu pămînt şi sînge şi m-a întrebat liniştit :

- Avea copii ?...

Acest „avea copii ?“ mi-a sunat multă vreme în ureche, ca o obsesie.

Pe Goldenberg îl vedeam iar. Săptămîni întregi nu-mi ieşea în cale. Ceea ce mă mica e că nu-1 întîlneam niciodată la crenel. Întreb pe sergentul Iancu.

- Nu-1 pot pune la crenel. I se faoe rău. Am încercat în fiecare zi ; nu poate. Moare de frică.
- Frică ?... Şi tonul meu a sunat întocmai ca al lui Goldenberg, în ziua cind venise pe front.
- Acum unde e ?
- La postul de ascultare.

Postul de ascultare era in buza nemţilor. Veşnic îmi dădea răniţi şi morţi.

- Acolo nu i-a frică ?...
- Se cere singur. Acolo nu i se face rău...

Nu mai înţelegeam nimic. Voiam să stau de vorbă mai mult ou el şi i-am trimis răspuns să vie la mine cind o ieşi din post.

Mi-a venit, rănit grav în ceafă.

Şi rîdea.

- Uite, oum mi-a trecut glonţul... Cit pe ce să mă împuşte...
- Dar acum nu ţi-a fost frică ?
- Mie mi se face rău. Nu ştiu cum e cînd ţi-i frică.
- Şi la postul de ascultare nu ţi se făcea rău ?
- Ba da, dar acolo mă vedeau numai trei soldaţi. La tranşeu rîdeau toţi de mine...

Aici, Gîlcă e foarte turburat ft chinuit de-o întrebare grozavi.

Făceam inspecţia sentinelelor de la creneluri, cînd, din valea Limpejoairei văd ivindu-se, prin frunzişul des, două făpturi omeneşti. Mecanic, îmi întinz mîna, apuc braţul ostaşului de lîngă mine şi-i arăt. Veneau direct pe cărarea unde aveam trecerea prin caii de sîrmă ghimpată.

Dar ostaşul m-a liniştit.

- Dom' ofiţer franţuz, cu Gîlcă...

Chamard şi Gîlcă ? Era de mirare. Niciodată Gîlcă al meu nu4 iubise pe francez. în altă cale decât a lui Florea Dimitriu, şi ostaşul meu socotea prezenţa lui Chamard de prisos şi jignitoare :

- Adkăte să vă înveţe el pe 'mneavoastră ?... Mare minune şi asta...

Argumentările mele erau de prisos. Gîlcă avea argumentul hotăritor :

- Păi, dacă-i aşa de învăţat, de ce 'mneavoastră ştiţi limba lui şi el n-o ştie pe-a noastră ?

în împrejurarea de faţă, credeam însă că s-a făcut minunea împăcării. Lucrul mi l-a întărit spusa lui Chamard :

- îmi ştii obiceiul. Vreau să identific locurile şi trec dincolo de sîrme. Ei bine, Gîlcă ăsta a fost uimilibr. De două ori uimitor. In primul lînd a avut o delicateţe care m-a mişcat pînă la lacrimi. A venit singur după mine, să mă păzească, fiindcă a văzut că sint fără armă. Şi

pe urmă, cind am vrut să-i dau dţiva lei, n-a vrut sâ primească. N-am crezut niciodată că un ostaş aşa de simplu poate să aibă în eJ atîta delicateţe...

Înainte de plecare, i-a întins o ţigară :

- Un ţigar bun, Ghiţa... Dar Gîlcă a ridicat scuirt din spnîncene, cu un „nu" neîndurat.

Rămaşi numai noi doi, şi nedumerit de ochii crunţi ou care se uita după Chamard, întreb :

- Ce-i, Gîlcă ?
- Păi, dom' elev, aici treabă curată nu-i.
- Cum adică ?
- Păi, ce tot meremetiseşte franţuzul ista, dincolo de reţele ?
- Vede locurile, ce vrei să cate ?
- Şi matale crezi povestea asta ?
- Dar ce să cred ?

- Dom' elev, să mă tai dacă aici îi treabă curată. Aista-d om cu bucluc. Una din două : ori îi şpion, ori vrea să treacă la nemţi.
Am înlemnit. Ca să mă uluiască de tot, Gîlcă a întărit:
- La urma uimii, poate că-i şi una, şi alta. Păi, ştii matale că umblă cu haita la el şi înseamnă tot ? Ba s-a făcut că scapă harta din mînă, să-i rămîie acolo. Pricepi mataile ? Pian, să rămîie, s-o ia nemţii. Dar ce, crezi că m-am lăsat ? Am luat-o de jos şi i-am dat-o .- „Uite, musiu franţuz, că pe urmă o iau nemţii matale.. Am spus tare să audă şi nemţii de pe deal. Şi acu vine greul. Ştii matale oe-a făcut ? A făcut aşa : „Ssst!" Adică: să tac din gură, şi mi-a dat bani. Păi, dacă-i era lui inima curată, de ce-a făcut : „Ssst!" şi de ce mi-a dat bani ? Uite acu să-ţi spui : m-am dus după dînsul să-l păzesc ce face...
Şi a încheiat, categoric ca totdeauna :
- Moartea isbuia, de la mine se trage.»

Acum moş Toader Păscaru îmi cere iertare că m-a supărat.

Ziua aceea amurgea potolită şi caldă, ca o zi bună ce fusese de la începutul ei. N-o tulburaseră nici nemţii, n-o turburaseră nici mai-marii noştri. Ca o zi blajină de vacanţă 3a ţară, ori în pădure prietenoasă.

Din pricina asta, e ilesne de înţeles ce duşmănos mi s-a părut focul de puşcă .tras de la nemţi, şi e lesne de înţeles de ce, fără să vreau, am simţit în el ca o nenorocire.

Aşa a şi fost.

Sus pe dimbuil tranşeelor, moş Toader Păscaru căzuse frimt in fulgerătura glonţului. Şedea galben şi liniştit Ja pămînt, în desişul

unde îl tîrîseră soldaţii, şi se uita ■la cer. Se simţea bine, uşurat ca de o povară, senin şi împăcat.

Mi-a lămurit întimplarea. Tranşeul făcea un cot mare. Ca să scurteze diurnul, a luat-o de-a dreptul pe cărăruie, măcar că se vedea de la nemţi şi măcar că era oprită trecerea pe acolo.

— Dc unde să-mi închipui eu atita hainie, după o zii aşa de liniştită...

Părea să fie o rană •uşoară de lot. Pe dinafară doar cîteva picături de sînge, la încheietura de sus a piciorului stâng. O săptămînă de ambulanţă.

Ca o apă neagră şi rea mi s-a revărsat în inimă şi în cap. îmi era aşa de scump bătrinul acesta, întins galben la picioarele mele şi mi se părea aşa de dureroasă despărţirea de dinsul, pînă la vindecarea rănii, că simţeam o pornire sălbatecă să-l calc In picioare, ca să-mi răzbun ura pe nechibzuinţa lui, care mă nedreptăţea întîi şi iutii pe mine.

Căci pentru el, nu putea să însemne mare lucru. Nici măcar durere. Doar dteva zile de odihnă...

Judecata asta mi-a descleştat pornirea. Fără sl-mi mai stăpîinesc vorbele, l-am ocărit ca pe cel mai rău şi mai din urmă copil.

M-a ascultat, ca totdeauna, fără să spuie o vorbă ţi fără să clipească. Gkid m-am oprit, a murmurat, blînd :

- De ce mi-a fost teamă tot n-am scăpat... Mă gin- deam eu că am să te supăr... dar chiar aţa de tare...

Apoi mai încet :

— Iartă-mă ţi matale. Zău aşa, iartă-mă...

Ce dracu, mi s-a năzărit mie că zîmbea ? Nu ştiu. Asta m-a înnebunit. Nu mai vedeam în faţa ochilor şi nu mai ştiam oe vorbe grele îmi ies din suflet.

Deodată, Iancu mă stânge de braţ. Tresar şi mă opresc. Balta de sînge de sub bătrîn îşi făcuse pîrău devale şi curgea, curgea, o dată cu biata viaţă din- tr-însul.

Tăcere înspăimintată s-a întins între noi. Hemoragia internă îşi făcuse locul ei şi îşi împlinea rostul ei năprasnic.

Ci numai moş Toader Păscaru nu ştia nimic. în vărsarea neoprită de sînge, se simţea uşor ca un fulg, făta durere şi fără teamă, ca în tresăltarea bună a unei ameţeli duld.

± Se uita neschimbat ţi adine sus, sus de tot, undeva în fundul acestui cer fumuriu de înserare, şi se urca încet spre ol, ca o pasăre nevăzută, ca un gînd...

Negură uţoară se lăsa pe ochii mad ţi umezi. încet, tot mai încet, murmura din dnd în cînd :

- Iartă-mă...

Şi uşor, bucuros de taina nepamintească pe care o simţea strecurîndu-se in el, se stingea liniştit ca ziua

asta cuminte şi bună, care a vrut să-i fie tovarăşă credincioasă pînă la scăpătatul ei de totdeauna.

De la mmotmintarea lui moş Toader Păseairu, s-a petrecut în mine ceva neobişnuit. Din adinei codoame tăinuite, a ieşit la iveală o mocirlă grea şi nesănătoasă, pe care nimic n-a mai .putut s-o stăvilească. Ani au trebuit să treacă după aceea, ani mulţi, grei şi dureroşi, ca să stknpere puţintel din arşiţa de ură şi de namilă pe care o încrustase în zilele mole, in mintea mea, în trupul meu, nedreapta pierdere a moldoveanului aceluia bătrîn, trist şi bun, pe care dinoşenia unei bestii, intr-o seară senină de vară, l-a furat .rosturilor mele şi l-a dăruit unui ţindrim cu trei cruci, pierdut într-o poieniţă culcată pe un sîn de vale. e

De-acolo, din neştiutul unde pluteşti, vei fi zimbit poate văzindu-mă cu cea mai bună puşcă din regiment, cutreierînd toate colţurile, pîndind are întregi ou obrazul culcat pe patul armei, ca să văd unul de-al lor cum vine gemînd la pămînt, prins ca un fluture în acul glonţului meu. Vei fi zimbit, şi vei fi dat din umeri.

Şi eu, în biata mea pornire tinerească de om al pă- mîntului meu, am vrut să te răzbun şi să mă răzbun.

Şi te-am răzbunat cu prisosinţă, bătrîne moş Toader, crede-mă...

Obişnuiesc, in viaţa mea, să nu mă culc, pînă ou-mi pot spune, ca bunicul meu :

- îmi merit hodima, doamne !

Din seara morţii lui Toader Păscaru, am putut cu' adevărat s-o spun, în fiecare seară, oricît de crînoen va fi sunat în urechea celui-de-sus. ♦

Descoperisem toate locurile bune de pîndă de pe tranşeu. Ştiam trecerile celor de dincolo şi locurile de sentinele. Iar dacă îmi muşcam mîinile, că n-am o puşcă cu lunetă, şi cu ţeavă lungă, specială pentru observatori, cum aveau

nemţii în crenelurile lor betonate, aveam ia schimb un ochi precis şi olar, în care gămălia de ac a chiverei nemţeşti se contura limpede şi fără tremur.

exact în unghiul crestăturii din înălţător şi în virful de cuţit al cătării.

O vlnăboare sinistră şi rodnică, care înălţa în fiecare zi cîte o GPuce pe versantul de dincolo de creastă.

Eram **prtiimejdAMt** şi eu ? Ei şi ? Dar mult mai puţin decît ei, cei de dincolo. Lupta mea cu ei, războiul meu cu ei n-avea nevoie de fariseismul obişnuit aii războiului, unde afişăm cavalerism şi facem abilităţi, ca să-J ocolim. Mă ascundeam bine şi atacam piezişş, ca în principiile de vinătoaie aile iui Florea Dimitriu.

Ba într-o zi, cind nemţii de la .postul înaintat aveau chef de vorbă şi se căţărau peste transeu, am tras, de la treizeci de metri, în plin, în faţa roşie şi rotundă, ca o lună, care-şi arăta dinţii albi şi dornici de ris. Şi chi'uiam şi eu acum, alături de Brătăşanu, cind ii auzeam urlînd peste dealuri, în durerea cărnii şi în spaima morţii. Ispitiţi de pilda mea, soldaţii au început şi ei o activitate vînătorească întinsă. Sectorul meu, Liniştit de obicei, era ca o febră continuă a întregului front şi nu le era greu nemţilor, după poziţia ocupată de mine, să lămurească schimbul trupelor .pe poziţia noastră.

Mă urmăreau şi mă distingeau cu o atenţie plină de mitraliere şi de obuze. Observaţiile regimentului în privinţa consumării de muniţie şi a pierderii de oameni nu-mi făceau nici cald, .nici rece. Războiul meu, ca şi al lui Florea Dimitriu, însemna mai mult dedt războiul lor.

Peste răzvrătirea asta, s-au prăvălit două pietre grele şi an potolit-o sau, mai exact, i-au schimbat calca.

, tnfcr-o zi, o sentinelă, aşezată într-un loc descoperit, părăseşte postul şi vine să mi se piingă că nu mai poate sta, din pnidna unui observator neamţ, de la 670, care trage necurmat în el.

îmi iau puşca şi alerg.

Neamţul mă primeşte cu un glonţ, destul de bine tras. Pun puşca pe crenel, îl caut, ii văd capul negru, ca un punctişor înălţat pe creasta lui de deal, şi trag.

Dispare cîteva clipe, îmi răspunde tot aşa de aproape ca şi întâia oară.

Schimbăm, ca intr-un duel organizat, câte cinci focuri. După al şaselea, îmi înfige un glonţ, la dreapta puştii mde, in taluz ; al şaptelea mini pune la stingă.

„Mă caută bdne, şi se apropie", îmi zic, şi răspund. Ţişnitură de foc, nisip şi praf mă orbeşte. Duc mîna la ochi, ca fullşeru‘1 : „M-a lovit !...“ Mă pipăi... Deschid ochii şi aproape nu-mi vine să cred : „Am scăpat ?...“

Da, glonţul exploziv intrase la an deget sub arma mea, şi scăipasem.

Plecat suib buza iCramşeirlui, ascult cum trimite glonţ după glonţ, în acelaşi ioc, sau poate, de astă dată, mai sus cu degetul acela caire putea să însemne nivelul dc plutire al vieţii mele...

In mine s-a răsucit ceva greu şi dureros. Siguranţa morţii m-a făcut să ilunec, umilit, într-o mare ştirbă de mine, într-o ură şi mai mare pentru ceilalţi...

Soriştiind din dinţi, am schimbat locul sentinelei şi m-am aşezat la pîmdă, lângă ea.

Eram ferit de astă dată şi vedeam în linişte. Sentinela de la 670 zadarnic a pipăit cu gloanţe tot lungul tranşeei. Peste o oră avea să tacă .pentru totdeauna.

Da, primejdia lui tirecuse. Dar umilirea diin mine n-a mai fost să treacă niciodată...

Seara, cântecul acela de armonică, în cate ne deprinsesem să încheiem, ca-ntr-un fel de pace zilnică, războirea noastră fără capăt, nu s-a mai auzit.

Şi nu s-a mai auzit niciodată...

Peste cîteva săptămîni, după ofensivă, cînd am trecut de lucrarea în S a nemţilor, Dumitru Vasile, caporalul, mi-a adus o armonică veche, găsită într-un adăpost. Praf gros şi urmă de paianjen pe toate colţurile ei. Iar pe burduf, două pete mari de sînge.

Unde aflăm că Bpcăneţ vine fi pleacă după voia l.ti fi a lui Dumnezeu din cer.

Un ostaş venit de la centrul de instrucţie a adus, într-o bună zi, vestea că Bocăneţ s-a cerut pe £ront. Cît ai clipi, ca o zarvă mare s-a întins peste toată rezerva regimentului. Telefoanele zbîcnîiau la batalioane şi la companii, agenţii de legătură colindau şanţurile şi adăposturile, iar ofiţerii îşi vesteau unul altuia o bucurie de neînţeles.

In toată lumea asta, veselă şi gălăgioasă, care flutura numele lui Bocăneţ ca pe un stindard de mare eveniment, doi oameni se simţeau nelalocul lor : eu şi cu sergentul Ioncu. Eu, pentru simplul motiv că habar n-aveam cine e Bocăneţ, iar sergentul Iau ou, fiindcă îl cunoştea prea bine. De aceea, se vede, a fost aşa de supărat de vestea venirii lui Bocăneţ, încît, fără să mai ia seama cine-i pe lîngă el, a aghesmuit ireverenţios soarta care nu-1 lasă în pace nid pe coclaurile astea.

Decît, dacă durerile personale ale lui Iancu mă interesau mai puţin. Bocăneţ mă interesa foarte mult. In primul rind, se dovedise un personaj senzaţional, şi, io al doilea rinid, neştiimd nimic de dînsul, aş fi fost osinidit, vreme de două săptămîni, să ou pot lua parte la veselia regimentului întreg, nid să înţeleg toate hazurile care-i cutremurau de ris pe ofiţeri, pe gradaţi, pe soldaţi şi pe ordonanţe.

In cîteva zile, închinate investigaţiilor mele asupra lui Bocăneţ, am aflat destul despre dînsul, ca să-l pot descrie şi eu la rindul meu.

3 Bocăneţ era ostaş de pace. Arătos, nu era el de
8 felul lui ; ba dimpotrivă. Un flăcăiandru potrivit
4 de stat, cu faţa spînatecă şi arsă de soare, cu

ochii nepăsători şi blajini - la drept vorbind, cam prea nepăsători şi prea blajini - dar în totul, un băiat de treabă şi liniştit, pe care nimic şi nimeni nu putea să-l scoată din vorba lui domoală şi mersul lui încet.

Căci, aşa tîrîie-briu cum era el, nu-i păsa de nimeni în regiment. De nimeni, afară de colonel şi de don' sergent Iancu. Aceste două grade îi impuneau şi le respecta. Respecta, adică, oamenii de sub ele. Căci în mintea lui, gradul în sine nu însemna nimic. Pesemne că, ori dispreţuia abstracţiile, ori nu ajunsese încă la ele. Decît, aceasta e o chestiune care îl priveşte, şi n-o să căutăm noi explicaţii acolo unde nici Bocăneţ nu poate să le dea.

Se pare însă că alte grade nici nu ştia. La urma urmei de ce să le ştie ? Spuneau unii că n-ar fi putut să le înveţe, dar asta nu se poate discuta, atâta vreme cît Bocăneţ n-a vrut să le înveţe. Şi n-a vrut, fiindcă nu avea nevoie de ştiinţa ailbor grade, in mijlocul trebilor lui militărieşti.

Căci, iată-ne ajunşi la cheia tuturor lămuririlor. Bocăneţ avea in regiment o slujbă specială : era îngrijitorul cîinilor de la mitraliere.

In calitatea asta, era singur stăpin pe capul lui şi pe capul dinilor lui. Cine ce avea cu slujba lui şi cu slujba cîinilor lui ? Doar colonelul, care îl vizita, şi sergentul Iancu, care-i dădea demincare.

Ca semn distinctiv al acestei îndeletnidri singulare, Bocăneţ purta, cu o mîndrie foarte puţin ascunsă, uo lanţ de dini, trecut ca o lediuncă de paradă şi îşi îngăduia să nu salute pe nimeni, să nu asculte pe nimeni şi să nu se ducă dedt acolo unde socotea d că e mai pdelnic iui, slujbei lui şi dinilor lui.

Auzind aceste toate, s-ar părea că Bocăneţ era un om mîndru. E exagerat.

Mîndiria lui Bocăneţ nu era, ca să zicem aşa, o mîn- drie înnăscută, ci făcută. El venise de acasă modest şi 9upus. Mîndiria lui era mîndria

meseriei lui ; o lunecare firească în joauJ atribuţiilor şi ai răspunderilor. Deci, ca să precizăm, au era un om mândru, ci ua am mândru de treburile lui.

Şi aici avea dreptate din toate punctele de vedere.

Ideea să se înhame dini la mitraliere era importată din ţări străine : o 'primă superioritate, ca un galon de aiur. Iar îngrijirea unei haite întregi, unde chelălăiala, bătaia, naşterea şi moartea au alte norme decît cele ursite muritorilor de rînd, însemna nevoia unui talent special şi a unei priceperi speciale : aii doilea gaion...

Dar vine aoum galonul al treilea, şi cel moii însemnat. Viaţa ostăşească e viaţă de război, numai din and în dnd. Regula sălăşluieşte în pacea bună a cazărmii, cu cazanul ei ou tot, şi ân sclipirea rară şi senzaţională a parăzillor, bătute în cadenţă, in nasturi lucitori şi in miuzică de alamă.

Despre asta, Bocăneţ ştia lucruri însemnate şi avea o vedere «pedală, întărită încă de constatările lui ulterioare.

Parada c, fără îndoială, lucrul cel mai frumos din lume. Dar soldaţi, caii, drapele şi fanfară vede omul oricând. Cîini înhămaţi la mitralieră nu se văd pe toate drumurile. Prin urmare, o singură secţie vîrîtă într-o brigadă atrage strălucirea parăzii întregi. Că Bocăneţ avea dreptate în judecata lui, a dovedit-o şi colonelul, cînd l-a bătut pe umăr, la 9 mai, şi i-a sipus :

- Miine, soarta mea e in lanţul tău, Bocăneţ... Să arăţi lumii ee poţi...

Şi Bocăneţ a arătat.

Mai initîi, de cum aiu prins să dnte cele două fanfare, puse de-a dreapta şi de-a stingă tribunei, dinii lui Bocăneţ au început să chelălăiască şi să sc zbuciume, dc-au adunat

lîngă ei tot norodul târgului înghesuit, ca la o zi mare ce era.

Vîrîţi unii într-alţii, ori «risipiţi dt ii ţineau hamurile, dinii mitralierelor se arătau hotărâţi să strice, cu totul, orarul oficial *al* defilării. Ca prin farmec, însă, zbuciumul s-a oprit. în mijlocul celor cîteva zeci de limbi roşii, a apărut .un omuleţ domol, cu ocări cuviincioase la adresa unor dobitoace aşa. de neînţelegătoare. Cîinii, năpustiţi în două labe pe dînsul, şi-au trosformat larma într-o mişcare înzecită de cozi, vwiturate viu, ca evantaliile cu-coanelor năduşite de pe trotuar.

— Bine, mă Grivei... apoi tocmai tu, care eşti mai bătrîn... Şi tu, Roşcato ?... Hai... Păi, te mai las eu la paie ?... Şi tu ?... Să nu mâ faci, că-ţi zic una de rîde toată paradia de tine... Şi tu, urîtule, te dau pe mina gheneralului, de-ţi plîng, de milă...

Şi vorbind cu ei, ca la nişte tovarăşi înţelegători, le-a descurcat hamurile, i-a pus la rând ou el şi a trecut marţiai prin faţa tribunei, în aplauzele înfocate ale boieriimei şi în chiuiturile copiilor, cocoţaţi pe case şi pe copaci.

Se zice că generalul a făcut haz mare de câinii lui Bocăneţ. Dedt, pe osteanul nostru nid capul nu l-a durut. Mai înitîi şi imtii, fiindcă nu i-a văzut pe general, şi al doilea, chiar dacă l-ar fi văzut, tot nu avea de ce să-i pese, fiindcă nu ştia ce4 aceea un general.

Şi pe urmă, Bocăneţ nu s-a ocupat în viaţa lui de oamenii pe care nu-i cunoştea personal.

Aşadar Bocăneţ venea pe front. Acest luonu îl ceruse cu străşnide, ca .pe un drept al lui, după cum, odinioară, ceruse, ţipînd, comisiei de recrutare, să-l dea la armată.

Şi izhîndlse şi acum, cum izbândise şi atunci.

Peste cîteva zile telefoanele au zbîmîit din nou, gureşe :

- Fraţilor, Bocăneţ a sosit I

- La ce companie să te dau, Bocăneţ ? l-a întrebat colonelul.
Răspunsul a fost limpede şi scurt:
— La don' sergent Iancu...
Şi ca totdeauna, s-a făcut pe voia neînfrântă a lui Bocăneţ.
Iată-1, dar, ia plutonul meu.

Vestit din vreme de fericirea care mă aşteaptă, stau în buza şanţului de comunicaţie cu toţi gcadaţii mei şi pîndkn sosirea omului zilei.
Urcă încet pe cărare, cu Ha'lambe, agentul de legătură, ţi se duce puşcă la Ianou, pe care-1 salută milită- reşte, corect, «rîntiad călcâiele :
- Trăiţi, don' sergent 1 M-am dat la 'mneavoastră !... Oarecum stingherit, Iancu mă arătă :
- Uite, Bocăneţ, dumnealui e dom' elev al nostru... Bocăneţ se întoarce la mine, o clipă, apoi dă din cap,
ca şi and ar zice : „N-are dedt să fie...'*
Iancu stăruieşte :
- Mă Bocăneţ, dumnealui e mai mare peste noi.., Bocăneţ a făcut scurt, un rîs de două silabe:
- Hă 1 hă 1... apoi a smîrdit din nas, l-a şters pe tnîneca măn talii şi a pornit sus pe deal, deasupra tranşeei...
- Nu pe-acolo, mă, că te văd nemţii şi te împuşcă !... i-a strigat Gîlcă.
Bocăneţ a răspuns iar cu „Hă, hă", şi a strîns din umeri...
Cu mare greu l-am convins să intre pe şanţ. A trebuit tonul ridicat al lui Iancu, şi o anume făgăduială, în ochii lui, pe care Bocăneţ a înţeles-o surprinzător de repede...

Am adormit, in seara aceea, tirziu, şi l-am visat pe Bocăneţ, mare dt un uriaş, cu lanţul de gît, cu droaia de dini după el, umblind teleleu pe parapetul tranşeei.

Şi în vreme ce eu făceam zadarnice sforţări să-l strig şi nu-mi ieşea nici un sunet din gură, se făcea că Bocăneţ, zîmbitor şi ironic, îşi scotea liniştit, din piele, gloanţe mari, nemţeşti.
Fireşte că mă vedeam veşnic cu Bocăneţ, de-a lungul tranşeelor. Dar hotărit lucru, prietenia lui mu puteam s-o cîştig uşor. Mă privea, n)ă asculta, răspundea monosilabic şi îmi întorcea spatele neturburat, ca să se ducă ia trebile lui.
Soldaţii făceau haz. Decît, pe mine, de ce n-aş mărturisi-o acum, îndărătnicia asta mă necăjea. Oridt de opac era el, mi-era dudă că nu găsesc o mică portiţă, să pătrund în inima aceea simplă, faţă de viaţa căreia aveam - oricum - destulă răspundere şi eu.
Dar cînd disperasem sănl mai cuceresc vreodată, prilejul s-a ivit fără voia mea, într-o întâmplare de toată ziua.
Se împărţiseră ţigări şi Iaaicu - obicei vechi - vîrise mina in porţia lui Bocăneţ.
Fără să ştiu nimic, doar ca să-mi fac de vorbă cu dînsul, l-am întrebat imtor-o doară :
- Ţie ţi-a dat ţigări ?
- Mţ!
- Şi de ce ?
- Aşa 1
Pentru el, o fi fo9t un motiv, dar nu era şi pentru mine. Eram supărat.
- Ascultă, Bocăneţ, ia du-te şi spune sergentului să vie încoace.
Dacă i-aş fi cerut să-mi aducă luna pe pămint, încă n-ar fi făcut ochii pe care i-a făcut.
- Auzi ce spun eu ?
- Ihi !
- Hai, du-te 1 •
- Mţ!
- Ţi-i frică să nu te bată ?
A ridicat din umăr.

- Spune-i că îl chem eu... Auzi ? Spune-i că îl chcamă /

dommdi

elev M ţ !

Mi-am ieşit difi-- .

fire :

- - Eşti un .prost !... L-am jignit, că mi-a dat din cap *jt*

- Apoi, diacă vorbeşti aşaaa ! Şt a dat să plece.

Am ţipat:

- Să stai aici !

Porunca îl impresionase. A clipit de cîteva ori şi n-a mai priceput nimic. S-a lăsat jos pe prispa crenelului, cu ochii la mine.

Cînd s-a întors soldatul pe care îl trimisesem, după aceea, la sergent şi mi-a spus că Iancu vine numaidecât, Bocăneţ s-a uitat lung la mine, m-a măsurat de sus pînă jos, şi abia, înbr- un tîrziu, a îndrăznit :

- De ce l-ai chemat ?

- Să-ţi dea ţigănile !

Bocăneţ* a sărit în sus, de paircă l-ar (i muşcat un

şarpe :

- Să nu-i sipui de ţigări, că te bate...

- Ceee ? Supărarea mea l-a încremenit. A şoptit:

- Să nu-i spui de ţigări...

Dar sergentul a venit in goană, şi l-a întrerupt. S-a oprit scurt, ţăcănindu-şi căkîiede şi salutând, mai reglementar ca de obicei, fiindcă mă simţise supărat. Şi prilejuri, ştia ei bine că îmi dă destule :

- Trăiţi, dom’ elev l

M-am răstit la el :

- Ce-i cu ţigările lui Bocăneţ ?

Iancu a ingăimat nişte videnii neghioabe, ca să se explice. Eu pufneam.

Cit il priveşte pe bietul Bocăneţ, nici nu mai sufla. O fi priceput ceva din vorbele pe care le-am spus ? Nu cred. Se uita cînd la mine, care eram palid de mînie, cînd la Iancu, care se făcuse ca sfecla de încurcătura in care-1 vîrîse mica lui potlogărie, pentru dteva ţigări.

Ca pedeapsă, i-am luat lui Ianou toate ţigările bune pe care le avea şi am umplut cu ele buzunarele lui Bocăneţ.

Ce-a fost în creierul lui, nu ştiu. Dar ştiu că, în clipa aceea, mai ostăşeşte ca oricind, a lipit călcâiele de-a sunat pădurea, şi a spus tare, să sc audă pînă peste- deal :

- Trăiţi, don'...

Căci mai departe n-a ştiut niciodată.

A făcut apoi stînga împrejur, ca la cazarmă, a plecat doi paşi şi s-a oprit, privind Lung in urma mea, pînă ce nu m-am mai văzut prin coturile tranşeei.

Era ca şi cînd Bocăneţ şi-a descoperit pe Dumnezeu. Numai că, în ziua aceea, eu, care dorisem aşa de mult clipa de-atunci, nu mi-am dat seama că biruinţa mea însemna uciderea lui Bocăneţ, aşa cum înseamnă, mai totdeauna, descoperirea lui Dumnezeu.

24 — Velerim şi Veler Doamne — c. 253

„Demnul Gbeorgbe Pi! fila aia,
Gheneralul din Gbeboaia...'

Aşa ii zicea Gîlcă. Şi avea dreptate. Soldatul Filfă- loaia Gheorghe a trecut toată viaţa drept un nerod şi jumătate, mai întîi fiindcă îl chema Fîlfăloaia, şi al doilea fiindcă era aşa cum era: mic, slab, negru şi cu „idei".

Pe pildă, dacă il întrebai de ce e aşa de jigărit, iţi ■răspundea iimmaidecît :

- M-a făcut mama pe vreme de secetă !

Iar dacă îi dădeai vreun şfichi, ou privire la obrazul iui tuciuriu, te înfunda cu un răspuns ca ăsta:

- Păi, mama era femeie cuminte şi ruşinoasă... m-a făcut noaptea 1...

Apoi 11-avea dreptate Gîlcă să-i zică aşa cum îi zicea ? M-a pus o dată nalba să-l întreb de ce-1 cheamă Filfă- loaia. Ştiţi ce mi-a răspuns ? Iată :

- Lumea rea, dom' elev. M-a văzut brunet, şi a început : fil-fîi... mi-a rămas porecla Fîlfăloaia...

- Şi-ţi paie rău ?

- Ba, drept să-ţi spun eu matale, tot mal frumos e Fîlfăloaia decît cioară, curat. Şi-ap oi dnd vorbeşte omul de Fîlfăloaia, pricepe numaidecât că-i vorba de mine. Dar de-o spune de cioară, cine mai ştie de care ţigan e vorba ?

Dar astea sînt fleacuri pe lîngă multe altele, petrecute între nuce şi d, in zilele noastre de front şi de pădure.

Aţa, de pildă, eram o dată in bordei ţi aud un şuier de obuz. ll întreb :

- Al cui e obuzul ăsta, Filfăloaia ?

- Al nemţilor ! zice eiL

Şi eu ascut urechea să-l aud apropiindu-se... şi degeaba. Obuzul, .pace să mai vie. Tîrziu, aud o bufnitură slabă şi îndepărtată.

„Au tras la artilerie, se vede“, gindesc Dai iată, alt. fluierat, şi iar întreb :
- Dar ăs ta al cui e ?
- Apoi, ăsta-i aii nostru, dom’ elev...
Şi eu, bineînţeles, îmi iau grija.
Dar nu trece mici cit ai număra trei şi o trosnitură groaznică îmi cutremură tot ooperişul bordeiului pe cap.
- Bine, mă nerodule I sar eu la Filfăloaia, ăsta a fost al nostru ?...
- Apoi, don’ elev... nu ni l-au dat nemţii nomă ?...
Am stat şi m-am uitat la el... Ce era să^i fac ? Nerod
ţi pace !
Nerod era Filfăloaia, aşa cum spun, ba încă un nerod ţi jumătate. Dar în toată compania nu găseai o sentinelă mai bună ca el. Mai cu seamă în posturi înaintate era nepreţuit. Ochi buni, ureche bună şi frică de loc : tocmai ce trebuie.
Dar într-o zi, s-a întors din .post foarte cătrănit. Să fi fost de vină cele cîteva obuze sparte lingă nasul lui ? Nu cred. Trecusem cu inspecţia pe acolo şi îmi spusese foarte liniştit :
- Aici s-a spart o purdcă, dincolo alta... mi se pare că nemţii vor să mă facă porcar...
- Şi tu ce-ai făcut cînd au explodat ?...
- Păi, ce să fac ? M-am .uitat la ele...
Va să zică, supărarea lui Filfăloaia venea din altă parte. Am încercat s-o aflu, dar multă 'vreme n-a vrut să-şi descleşteze gura. Părea cu adevărat ceva serios.
Şi poftim ce mi-a spus nerodul :
- Acu, dom’ elev, şedeam la post, cum aţi văzut. Deodată, aud, departe, un glas care zice : „Bum-buum 1...**

Pc urmă, numai ce aud, pe sus, că vine un glas şi îm-^ treabă de mine : „Unde-i Fîlfăloaia ? Unde-i Fîlfăloaia ? Unde-i Fîlfăloaia ?...“

j
La început întreba mai încet, dar mai pe urmă s-a întărit, s-a întărit... şi-i da mereu cu : „Unde-i Fîlfăloaia ? Unde-i Fiîlfăiloaia... Unde-d...“ Dar eu, de colo, mi-am dat -cu capul că nu-i lucru curat glasul Ista care vine pe Sus, de la nemfi, şi întreabă de mine tocmai cînd sînt eu în post...

Şi cum zic, venea-venea, venea-venea... şi tot mai tare

- şi tot mai tare.…Unde-i Fîlfăloaia ? Unde-i Fîlfăloaia...."

Mai să-mi spargă «urechile...

Mă uit eu în dreapta, în stingă... nimic... Venea pe sus, dom’ elev, mai să juri că-i obuz... Şi numai ce-aud -odată cum strigă taie şi înfundat, de mi-a spart urechile : „Uite-1 1“

Ghiulea ora, don’ elev... şi mă căiuta... De nimerit,

- ce să zic ? - 'mu m-a nimerit. Dar se vede că tare i-a părut rău de trebuşoara asta, că inutnaidecit am auzit un glas subţirel văitimdu-se : „Vai, vai, vai, vai...“ pînă ce s-a stins...

Acu, care-i buclucul ? Să-ţi spun. Eu n-am nici un neam de partea muntenească, să zici că i-i dor şi întreabă... Să ştii că moartea uirfblă după mine, dom’ elev...

Şi asoinkiîndu-1, mai că-ţi venea să-l crezi, aşa de serios îşi spunea neroziile şi năzărelile lui.

Nu, hotărît luanu, mare nerod e Fîlfăloaia, mare nerod.

Dar intr-o noapte, mi-a făcut o năzbitie care le-a pus vîrf la toate.

Era o noapte ca păcura. Iţi virai degetele în ochi şi umblai prin tranşee ca orbii, pipăind pereţii umezi. Nid lună, nici stele, nki măcar rachete. Şi veniseră prin telefon nişte ordine aşa de severe, că eram în tot dreptul să bănuim vreun atac din partea nemţilor. Nu mai dormea nimeni pe tot frontul. Eu, mai ales, care eram in partea cea mai primejduită din tot sectorul, aveam numai furnici in mine.

Cine altul să fie sentinelă, la post înaintat, dacă nu Filfăloaia ? Nerod-nerod, dar alt ochi mai ager, altă ureche mai bună şi altă mină mai fără tremur nu era în toată compania.

In felul ăsta, cel puţin despre partea postului, eram liniştit. Fireşte, atit de liniştit cît era îngăduit de o noapte ca aceea şi de ordine ca cele primite atunci.

Ce-o fi gîndit Filfăloaia de toată alarma îndesată a nopţii aceleia, n-aş putea să ştiu prea bine. Dar ce nerozie *a* ieşit din capul lui, veţi vedea singuri, mai departe.

Căci diuipă un ceas de oarecare linişte, focurile de puşcă ■s-au înteţit îngrijorător. Oricît de bine aş fi ştiut eu că .aşa se întâmplă cam în toate nopţile întunecoase, cînd năzărelile sînt mai uşor de înţeles, totuşi răpăiala sectorului meu avea de ce să mă îngrijească. De la o vreme, spre postul înaintat, nu mai deosebeam foc de foc, aşa ■era de întinsă răpăiala care clocotea în pădure.

Am alergat să văd ce s-a intimplat.

Ştiţi ce-am găsit ?

Nerodiul de Fîlfăloaia sta pe pîntece, lingă o rădăcină de fag, şi trăgea cîte două focuri, unul după altul, din două arme : aşezată una la umărul drept, alta la umărul sting.

Alături, tovarăşul lui de sentinelă dublă încărca alte două arme, ca să le schimbe pe cele trase, şi poc-poc, poc-poc, poc-poc...

M-am erudit.

- Bată-te Dumnezeu, nerodule ! Dar ce ţi-a mai trăsnit prin cap ?...

Atunci Filfăloaia a întins gît lung spre mine şi mi-a descoperit cea mai uluitoare invenţie făcută pe pămîntul ţării noastre :

- Trag cu două puşti, ca să creadă nemţii că avem şi noi mitralieră la post...

înţelegeţi dumneavoastră ?... Filfăloaia rezolvase chestia mitralierelor...

In sfîrşit iată şi ofensiva. Am simţit-o, căci o pregăteam. Şi e o satisfacţie, fiindcă, oricum ac fi, e un capăt. Capăt ?... Nu ştim pentru ce, pentru dţi şi pentru care din noi, dar nimeni nu se îndoieşte, că poimîLne, dincolo de creasta care ne stă in faţă, începem ceva nou : fie chiar o altă luptă. Tunuri mici s-au îngropat adine în tranşee şi au deschis guri, acoperite dibaci cu frunziş. Artileria şi-a controlat tirul peste artileria nemţilor, rezervele s-au întărit, muniţia doarme in maldăre mari, scufundată in paza gropilor adînci, iar reţelele s-au desfăcut, la punţile înadins clădite, peste tranşee.

Două zile de bombardament năucitor. Iată un lucru impresionant. Şi, în mai puţin de o zi, aproape toate tunurile nemţeşti amuţesc sfîrtecate de schijele lui Mardan, ale lui Covrig şi ale ruşilor, care bat ca într-o leasă de fasole vie...

Se ară bine pe dealul Mărăştilor... Şi e o arătură bine stropiră.

In miezul nopţii, ordin de pornire. Atacul începe la patru jumătate - în crăpatul zilei.

Coborim valea. Limpejoarei cu paşi de lup. E o noapbe aşa de frumoasă, aşa de senină, că. nid urletul tunurilor nu-i poate dunti măreţia.

N-avem voie să fumăm, e drept. Dar sub mantalele noastre, dne n-a aprins o ţigară, sorbiad-o cu gîndul că poate e cea din urmă ?

Opriţi pe coastă, ia aşteptarea clipei de pronunţare **a** atacului, ne facem procese in

tainiţi de inimă şi ne mărturisim unul altuia vagi testamente de circumstanţă. CLn- tărim greutăţile fiecăruia, copii, neveste şi părinţi, ca să ne găsim cîte un biet reazim sufletesc, in faţa glonţului sau schijei, care poate să dea trupului cep, ca unui butoi, şi să-i şiruie viaţa, din el.

Eu, Ioan şi Constantin sînbem cîte doi fraţi. Am lăsat şi acasă, cîte o soră ori un frate mai mic. Greu de crezut să murim perechi întregi. Şi de-ar fi aţa, încă mai este cineva să slujească de reazim părinţilor sărmani.

Soarta unuia singur ne îngrozeşte : Ţenescu, ofiţerul tinerel pe care l-am văzut india oară la slujba bisericească dintre copaci. E singurul copil la mamă singură. E toată viaţa ei...

îl sfăitiuâm să rămîie în vale. Nu vrea. Ofiţerul activ din el se scutură de gîndul nostru, ca de-o mare crimă. Şi totuşi n-are nici un rost să vie ou noi. E comandantul mitralierelor şi sîntem batalionul de rezervă. Avem de fiecare campanie o secţie şi n-avem nevoie de comandantul tuturor. Firesc e să stea lîngă materialul şi rezerva lui.

Cu ordinul maiorului, il convingem în sfîrşit să rămîie.

O nedibăcie a batalionului din faţă descoperă, nemţilor, atacul. Tranşeele lor se burduşesc de soldaţi şi infernul începe. Căci nimic nu ne mai poate întoarce înapoi.

Intr-o jumătate de ceas două batalioane sînt făcute puzderie, cu ofiţeri, cu comandant ou tot. Trece livid, pe targa lui, pe lîngă noi şi pilînge.

Adunăm din pădure cincizeci de oameni : e tot ce-a mai rămas valid din şase companii.

Intrăm pe prima linie, într-un spaţiu unde fiecare centimetru e o moarte sigură.

întins la pămînt, cu linia întreagă a trăgătorilor, urmăresc granatele lenticulare ale nemţilor, ureînd din tran- şeea lor, drept în sus,

oprindu-se o dipă acolo şi căzînd apoi, in curbă elegantă, lîngă noi şi între noi.
Pămîrubul se macină dedesubt, în Clănţănituri groaznice de proiectile şi de granate mari. Deasupra noastră, la o palmă, ţesătura traiectoriilor de gloanţe din zeci de guri de mitraliere fluieră cu mâi de virfuri oţetite. Se sfişie parcă şi se rupe în bubuituri toată schela vieţii şi a lumii. Iac în urmă valea Limpejoarei udă lung, oa un imens dine rămas în casă pustie...

Mi-a murit Vizitiu, eu ţeasta sfânmată de o granată care l-a lovit drept în cap. I-am urmărit toată traiectoria, cu un ochi foarte clar şi curios. Am văzut-o căzînd, venind spre d, în el. I-am văzut explozia, iar din para şi fumul de trăsnet, am văzut lăsîndu-se jos o rămăşiţa de cap.

Nimic n-a tresărit in mine : nici frică, nici groază, nici milă măcar. Era un spectacol, atîta tot.

Un plubon trece dincolo de ruptura sirmelor ghimpate. Fac salt şi intru la riadul meu în breşă. Am găsit un loc bun : o mică mincătură de obuz.

Trebuie să aştept. Urechea s-a deprins cu zgomotul şt în mine tresare un copil amuzat de toată înfăţişarea asta a luptei adevărate. Pentru cîteva clipe au dispărut şi gândul morţii, şi răspunderea, şi răsuflata poveste a eroismului... E frumos ! E numai frumos.

Iată la dreapta, în para dimineţii abia începute, ce roze sînt fumurile exploziilor la 670. Tn dreapta, stânga, înainte şi înapoi, coloane uriaşe ca de artificii, cînd albastre, cînd roşietice, oresc din pământ şi dispar in d, ca şi cînd ar fi undeva dedesubt o mină uriaşă care bate scoarţa pă- mîntuhii în adînc.

Clocoteşte pământul, ca o apă bulbonată in fiertură... Asta e.

In asemenea frumuseţe, moartea şi-a pierdut

sensul. E un aoddemt, tot aşa de neînsemnat, ca ruptura din genunchi a pantalonilor mei, agăţaţi in si rina ghimpată.

Plutonul dinainte a intrat în tranşeul nemţesc. E rin- dul meu. Expediez grupă de grupă. In salturi mici, ostaşii trec în goană şi se prăvălesc la pămint. Numai Bocăneţ a trecut în picioare şi fără grabă, cu ochii luminaţi de

un zimbet aşa de batjocoritor şi aşa de stăpân pe sine, de părea că-i menit să copleşească întreaga oştire nemţeasca.

Şi a trecut neatins.

Ajunşi in tranşeea nemţească, ne zvirlim ca fulgerul în ea.

In picioare, drept, pe parapetul ei, in porţiunea aceea de aer găurită de mii de şuierături ucigătoare, Bocăneţ a început să rîdă. I-am părut caraghioşi, noi, oamenii în toată firea, .care săream, ca nişte copii, într-o groapă ruinată. Am strigat la el.

încet, să nu se murdărească, s-a lăsat jos rezemat într-o mînă. în aceeaşi clipă un glonţ i-a frînt osul şi l-a rostogolit in fund : imagine de-o clipă a unui braţ cu două coate.

Ordin scuirt să ne întoarcem înapoi din pricina situaţiei generale : sin tem cei dintâi care am intrat şi singurii. Descoperirea atacului î^a oprit pe cei din dreapta şi stingă să atace la timp. Reîncepe bombardamentul nostru pe tot frontul.

Nu apuc să ies din tranşeu şi o furtună înnebunită de obuze se abate peste noi...

De astă dată sînt tunurile noastre şi am ipriilej să verific laudele lui Brătăşanu in privinţa oţelului franţuzesc.

Intr-adevăr, bun oţel. Nu scapă de sărutuii lui nici a zecea parte din oameni. îmi răsare în cap, ca fulgerul, vorba lui Horea : „Asasini !...“ Şi de astă dată e ou adevărat o asasinare... Ajuns la o sută de metri de tranşeu, privesc brusc înapoi. Mă ard în ceafă ochii lui Bocăneţ, pe care l-am uitat acolo. Strig la Iancu şi îi spun, dar -cînd să pornesc înapoi, iaită în fund pe Bocăneţ cătărîn-du-se cu mina bună de marginea tranşeului : Se urcă. E sus în genunchi...

O pară de foc... drept în el şi fărîme de om amestecate cu fărîme de pămînt ţişnesc negre şi roşii, in fumul trandafiriu de soare proaspăt... Mă sprijinesc de Iancu să nu cad. Mă uit in ochii lui înnebuniţi, şi mă văd mai înnebunit şi mai galben ca el...

Clipa aceea a schimbat faţa pămîntului int'-eg. O spaimă fără de margini a paralizat în mine totul... Gura încleştată refuza să articuleze. Ochii impăien,căiţi ca de beţie aproape nu mai vedeau, picioarele s-au clătinat M-am lăsat moale jos, ca intr-un leşin...

Aţi stat vreodată să vă închipuiţi că v-^ar trece pe deasupra locomotiva uriaşă, în viteză maximă, a unui tren fulget ? Iată, asta trecea acum peste mine.

M-am dezmeticit într-o răpăială de grindină, cate batea stupid în căştile noastre. Parcă se jucau mii de copii cu pietricele de alee.... Erau şrapnele...

Caut să aflu ceva de tratele meu. Nimic limpede. I» cinci minute l-am aflat sănătos, lovit uşor, ucis, înviat, şi iar lovit... Singura nădejde mi-i în locotenentul Călu- găru, care-1 ţine pe lîngă el. Şi Călugăru are şcoală bună şi experienţă bogată.

Ca un pustiu imens se lasă peste toţi. încep să aud gemetele ceLcw rămaşi, să văd zvîrcoliinle odor oare încearcă să mai vie şi a celor care ştiu că nu pot să mai vie. Şi mai ales văd mina dreapta a lui Vizitiu, crispată ca o gheară vânătă, pe patul armei.

Iancu îmi flutură mantaua şi fluieră. Mă uit şi-mi vine să rîd. Biata mea manta curată e ferfeniţă... Pe unde oare aiu putut să treacă atltea gloanţe de nu m-au atins *?*

In dreapta, Florea Dimitriu dă asalt unei lucrări făcute în virf de deal, cu poiană limpede în faţă. E înnebunit. De acolo de sus, fulgeră şi

seceră un cuib de mitralieră. Orice pas înainte e moartea şi Florea vrea să fie şi el asasin.

Lasă comanda, trimite raport că peste o oră ia poziţia şi pleacă înapoi 6pre tranşeele noastre vechi.

In drum îl intîlneşfce Chamard :

- Ce fad, domnule ?

- Nu vezi ? Fug de pe front! Apoi, din goană, ît strigă : Nu ştii că pămîntul e rotund ? Nu-i pot ataca prin faţă ; mă duc pe partea cealaltă să-i atac prin spate.

- E nebun, e complet nebun, murmură Qiamard privind in urma lui Florea, pînă dispare in frunziş.

Dar Florea era numai pe jumătate nebun. A urcat firi» suflet dealul şi a intrat în cel dintâi adăpost de tun de tranşeu. A azviriit servanţii la o parte, a încărcat singur şi a tras. O dată, de două ori, de trei ori. Cuibul de mitraliere a sărit in cer.

Apoi, a poruncit servanţilor să desfacă tunul şi a pornit cu tun cu tot să ocupe în pas normal poziţia unde nu mai era dedt un morman de bîrne, pămînt, capete strivite şi benzi de mitraliere îmbăiate în sînge proaspăt.

A instalat tunul sus, punând revolverul îin tiîmpla arti- lerişâlor, pentru care nebunia asta putea să aibă urmări groaznice.

A desfăcut cele cinoi mitraliere din cuib şi le-a pus In funcţie.

La ora şapte, atacul general l-a găsit întărit ca în cel mai vechi fort al poziţiei, cu toţi soldaţii sănătoşi, cind mitraliere grele şi un tun de tranşee.

Şi de acolo trăgea, singur, focuri piezişe, înspăimîntînd poziţia nemţească de la încărcătoarea, unde au se găsea altă explicaţie dedt că sint învăluiţi.

Dar focurile de tun, de pe poziţia lui Florea, au fost alarmante şi altfel înţelese de la noi. Artileria noastră a început să tragă acolo cu raiale de toate calibrele.

Mai bine informaţi, nemţii au început să tragă şi ei.

Şi în mijlocul uraganului dezlănţuit peste dînsul, Flo- tea a sărit pe creastă, .uriînd :

- Eu sînt aid, Florea Dimitriu...

Cine să-l mai audă ?

Se dezbîma poziţia din încheieturi şi fierbea uscat în ţişniturile năprasnice ale malurilor de pămint detunate de trăsnetul înmiit al exploziilor. Peste o grupă de oameni aciuată in fărima unui căpeţel de tmnşeu, s-a răsturnat uriînd, ca un munte prăbuşit din văzduh, toată rădăcina scoasă din adînc a unui fag uriaş, făcut bucăţi de un 210. Sub mitraliera din dreapta s-a înfipt şi a scuipat-o pînă în rîpă, cu servanţi cu tot, un proiectil venit dinspre bateria de 150 a lui Covrig.

în zece minute aşchiile de copaci, lostopanele de lut şi hălcile de came omenească se amestecau în zburătura lor de iad... Ai fi zis că pămintul şi-a deschis o gură nevăzută, care clefăie înfiorător şi stropeşte, udind spre cer, dumicatul lui cumplit. Cîteva clipe Florea n-a inţele' ce se petrece... A văzut grupa ucisă de malul imens al rădăcinii căzute, ca opt gâze... neînsemnate făcute praf sub un pietroi, a înţeles că-i îngropată pentru totdeauna şi a sarîşniit. Apoi n-a mai avut timp să gîncleascâ. A urlat :

- Coborîţi devale ! Dar nimeni nu putea să-l mai audă ori să-l vadă. Obuzele tocau tranşeea ca o sapă înnebunită pusă peste o rimă... Bulboanele de pămint clocoteau, răsiturnind gingâniiile insîngerate de pe faţa lor,

aooperindu-le şi descoperindu-ie pînă le nimerea în plin, de ţişneau asemeni unor butoiaşe cu sînge şi carne explozivă... într-adevăr, aveai părerea halucinantă că nu obuzele, ci oamenii făceau explozie.

- Coborîţi devale ! Coborîţi devaile... răcnea deznădejdea lui Dimitriu...

Dar deodată, n-a mai văzut «imit. O umbră neagră i-a fulgerat în ochi şi l-a acoperit. Buimac, instinctiv, a ridicat cotul să se apere. Mîna i-a intrat in ceva vîscos, cald şi umed... Explozia îi ţintuise în cap un pîntece căscat, cu toate măruntaiele aburind...

S-a ridicat in picioare, ţipând înainte, în neştire :

- Devaile !

Dar un cutremur i-a tăiat picioarele şi l-a înşurubat cu ţeasta in jos, peste băltoacele hîde de sînge înţătmat.

A sărit din nou. Şi iarăşi iureşul tirăsnitor l-a făcut boţ peste hăcuiala de noroi şi carne care se întinsese ca o mâzgă înspăimintătoare, sub picioarele lui... A stat o clipă nemişcat, mort. A deschis apoi ochii şi a ridicat fruntea... Voia să-şi vadă soldaţii... O palmă jilavă şi rece i-a orbit vederea. A pus mina pe obraz şi a tras îngrozit de pe el bucata băloasă de piele şi păr cu care î'l ţintuise explozia...

Cutremurat pînă în măruntaie, s-a încordat nebuneşte şi a dat să sară în sus, uriînd înainte... Dar în gura căscată de zbierăt a stropşit, ca o mînă care voia să-i năbuşe glasul, terciul unui creier proaspăt... Şi în aceeaşi dipă, la doi paşi a văzut pe fratele Vax, care se sculase şi voia să-d saiă în ajutor, făcînd doi paşi înainte fără caip — un obuz venit în plin i-1 retezase din gît, ca un satir...

Florea a scuipat şi a rămas pe loc... în creierul cel ascuţit s-a făcut deodată lumină rea şi a hîrşit un gînd bolnav şi jucăuş : putredă veselie a nebuniei.

„Scîrbos creier ai, frate Vax... Creier prost... Al meu trebuie să aibă gust mai bun..."

Apoi faţa i s-a destins, s-a luminat şi a început să rîdă.

- *Icb babe die Ehre, meine Herrn... Guten Tag...*

Şi aşa, cu faţa spre soarele care se ridicase sus, a rămas între ţişnituri de obuze, saludnd şi irîzînd departe, spre Dealul Mare, de unde băteau pe el, neîndurate, cele douăzeci şi patru de tu/muri cu obuze franţuzeşti. La ora şapte, patru soldaţi de^ai l<ui, plingînd, aibia îl duceau

- atâta putere ii dăduse nebunia.

Şi Spaimă-rece, izbindu-se în ei fioros, şi scrîşnind, cînta de urla valea Lirmpejoarei, pe melodia lui neşdută :

,,Şi pulberea a fost,
Praf de cărbune prost."

La şapte şi jumătate, am ocupat poziţia întreagă, goală de nemţi. în schimb, plină de ostaşii noştri.

Iar la o sută de metri în spate, pe o margine

de cărare, jefuit pînă şi de lănţugul de argint de ia mînă, cu pin- tecele rupt in bucăţi, şedea crispat, cu ochii lui de copil scoşi din orbite de groaza morţii, Ţenescu.

Cînd a trecut dincolo de noi, ce l-a îndemnat să urce coasta pe care i-o interzisesem, n-a ştiut nimeni să spuie.

Biata rămăşiţă fioroasă, zvîrlită pe-o margine de cărare,, a dus cu ea, pentru totdeauna, taina unui destin neînduplecat.

Unde se vede ci dincolo de moar~ te, este altă moarte.

Am trecut. Nemţii nu se retrag, ci fug de-a binelca. Numai spre dreapta, ne-au mai făcut necaz vreo cîteva ceasuri, cu încăpăţînarea lor să ţie frontul in loc. O mică învăluire le-a virit minţiile în cap.

Pentru mine cuminţia asta a venit la timp. Eram cu desăvîrşire sleit în nervii med şi bombardamentul nebunesc mă ducea ou iuţeală vertiginoasă pe urmele lui Florea.

Dar bietul meu pluton e rămas dt o câprăxie. Mi-a dispărut pînă şi Fîlfăloaia. In schimb Gîlcă şi sergentul Iancu au trecut neatimşi.

Colonelul a făcut raport de decorare pentru, toţi ofiţerii morţi şi răniţi. Pentru noi, vorba lui:

- Gloria şi mulţumirea că aţi scăpat.

Pe dealul Babei, un avion greoi trece la cîţiva metri deasupra noastră şi observatorul lui, încetinind o clipă motorul, ne urlă să înaintăm. îndemnul e foarte frumos, dar ordinul nostru e să facem legătura cu vecinii. [...]

înaintăm pînă pe creasta care dă deasupra satului Guta Văii. Inserează. In satul mort, nici o lumină, nid in glas. Trimit o patrulă, şi peste cinci minute, ţipete fioroase de femeie înjunghie tihna abia răsărită.

Mă pregătesc de primit un atac, in măşti adinei, săpate cu înfrigurare.

Patrula urcă in goană panta şi raportează.

Alarmă degeaba. Satul e gol. Adică gol de nemţi. Ţi petele erau de bucurie şi dovada o aduce în braţe Vasile Dumitru : cîteva bidoane mari de marmeladă nemţească,, dăruite de-o babă patriotă, care l-a mozoilit pe ostaşul meu, sărutîndu-d pe toată suprafaţa pieii lui neacoperite...

In Cîmpurile, mă aşteaptă evenimente : avansarea la. giradul de sublocotenent şi doi ochi sfredelitori de ţărăncuţă, în odaia unde am poposit un ceas, maică-sa mi-o căinează, bocindu-i suferinţde şi ruşinea păţită cu nemţii...

- Păgîni, măiculiţă I Cîini, măiculiţă, trăsni-i-ar cel-de- sus ! De faţă cu mine, draga mamei, care cum apuca... Şi să nu crezi matale, uiite asta mi-e crucea, nici măcar ca oamenii... Crede la gura asta bătirină - ca cîinii !

Dar dacă, la început, cei doi ochi mititei, ageri şi vicleni, au lăsat o dipă genele în jos, mai tîrziu, cînd am zis şi eu, de circumstanţă : „Biata fată !" a ridicat spre- mine două luminiţe mai mult decît recunoscătoare şi mai mult decît dulci. Pentru că a şi zimbit. Şi atunci a chiuit, printre buzele subţirele, un pui de strungăreaţă care n-a. putut să imputie respect nimănui. Nici chiar mie. Ca o dovadă - iată ! în dipa aceea, în loc să blestem pe nemţi, i-am invidiat.

De altfel „biata fată" a ţinut să puie la punct starea civilă :

- Mi-s măritată, domnişorule 1

Ceea ce suna aproape ca o scuză pentru nemţi.

înainte de plecare din Cîmpuri, a fost scuză şi pentru; mine.

...Şi aşa, am pornit-o spre Soveja, lăsînd în urmă mîndrie înfloritâ :

- Al meu, fa, era şi tînăr, şi ofiţer...

Şi luînd cu mine o şoaptă spusă în prag şi cu obrazul lipit de uşă :

- Cînd te întord, întrebi de Anica...

în capul satului, pe marginea de şanţ, o biată femeie plînge lîngă biserică. Plinge şi se roagă formei de biserică,

ideii de biserică. Fiindcă biserica e acum grajd. Artile- riştii nemţi aveau nevoie de adăpost bun pentru caii lor.

O întreb de oe plinge şi de sub broboada peticită scoate un pruncuşor cu ochii albaştri şi o mînă sfârtmată. S-a indurat un brancardier să-l bandajeze şi abia de mai scîn--ceşte, palid şi supt cum a rămas, după atîta vărsare de ■sînge.

— Dar cine a putut să aibă atîta inimă de cîine ? întreb.

— Ne-au luat nemţii să facem adăpost, pentru tunuri... şi-a venit o ghiulea de la ’mneavoastră. Da un neamţ, de colo, zice : „Romin al tău ucis copil... Cîine romin al tău...“ Da eu i-am închis gura : „Lasă, că cine o tras şi-a făcut el cruce întîi şi J-a iertat cel-de-sus. Că nu-i dine ■cine se bate cum vrea Dumnezeu - da-i cîine cine ne pune ‘1a treabă de bărbat..."

Urcăm pieziş in faţa Dragoslavelor, pe un clin de lut, galben ca lâmiia şi lunecos nevoie mare. De sus, din vîrftil Răchit&şului, valea Şuşitei, cu Soveja ei cu tot, se deschide largă şi primitoare.

O explozie groaznică ne cutremură creierul din caip. Nemţii au zvîrlit în aer depozitul de

muniţii, pe care il aveau in 'fabrică. îi vedem cum fug, in cete mici, spre deal şi începem o vânătoare fără greş.

Osîndiţi să ţină şoseaua, un atelaj de tun goneşte îm galop mare spre stingă. Cîteva sute de gloanţe îi urmăresc caii şi călăreţii. Un singur cal a rămas in picioare şi trei soldaţi.

Sar de pe chesoane, taie şleahurile şi se ba: pe ca!, nebuniţi de spaimă, în roiul de gloanţe care-i caută. Unul din tiunari, ca să aducă o împăcare neîntirziată, scoate revolverul şi ne ajută : îşi întinde la pămînt tovarăşii prea doritori de viaţă. Apoi încalecă şi fuge. A rămas ţintă singur. Două regimente trag în el. La cotul şoselei, cal şi călăreţ se dau de două ori peste cap.

O zvîicoilire, două şi apoi odihna şi liniştea cea fără război şi fără frică.

Dormim noaptea ipe Răchkaş. Dar dormim cu adevărat.
E linişte, e bine şi războiul sare In aer, bucăţică cu bucăţică, o dată cu obuzele din depozitul nemţesc de la fabrică.
In zori, primesc ordin să fac legătura cu regimentul din dreapta.
Iau o secţie, cu plutonierul Banciu şi cobor. B soare, cald şi fiTumuseţe proaspătă de cîmp şi pădure. Cui naiba să-i mai audă de război ?
Banciu materializează gin dud meu : se suie pe un va- gonet, cu toată secţia, mă pofteşte şi pe mine şi desface frâna.
Se simte la el acasă : e frin ar de meserie.
VagoneOuil o ia la vale încetişor, apoi se iuţeşte : Banciu fixează viteza, după calcule ce mi-au rămas necunoscute :
- Tren de marfă !... Tren mixt!... Tren ,personal !... Accelerat!...
Valea Şuşiţei urlă îngrozitor in durerea fierăriei, iar ostaşii mei - cu Banciu în cap - chiuiesc ca la nuntă. Gîlcă bate in călcîi un pas de briuşor şi pe vorbe aplicate : „Dă-i viteză, dă-i !“
Cine-a spus că e război ?
Peste o jumătate de ceas, viituri de puşti şi chivere se iţesc din iarbă, barând calea ferată.
Trântiţi fulgerător in fundul vagonului, nu mai avem nici vreme să frânăm. Col puţin Banciu are altă ocupaţie : face cu iuţeală de admirat cruci salvatoare...
Vagonul trece fulgerător prin barajul de soldaţi, se izbeşte ca un bolid de ceva mai tare ca el, deraiază şi ca o Labă uriaşă şi grea ne răstoarnă în iarbă şi se aşează peste noi în chipul unui capac de cutie... Sau poate de sicriu ?...

Răspunsul, şovăielnic în ameţeala clipei, e îmbucurător după o prealabilă examinare a trupului: am scăpat toţi teferi.
In aceeaşi clipă, Gîlcă chiuie :

- ...De-ai noştri, bre don' sublocotenent!
Uf 1 !
Căpitanul detaşamentului postat pe linie vine la noi, îşi face cruce şi scuipă :
- Sînteţi nebuni 1 Toată marginea pădurii e plină de nemţi I
Mi s-au tăiat picioarele ! Voiajasem la două sute de metri de ei, paralel cu linia lor. Cum de n-au tras ? Ar fi fost cu adevărat de neînţeles, dacă mintea lui Gîlcă n-ar fi găsit explicaţia logică :
- Au crezut că-i trin blendat 1...
Cit mă priveşte pe mine, prefer să mi-i închipui uluiţi, paralizaţi, de apariţia absolut dementă a unei cete de descreieraţi, care le trece prin faţa puştilor şi mitralierelor, chiuind şi dansînd în picioare, pe platforma unui vagon deschis, ca o şleahtă de beţivi ieşiţi de la un chef in lege.

- înainte 1
G mare nevoie să te strige, fiindcă faţa lucrurilor s-a schimbat. Undeva, în miez de munţi, s-au oprit şi s-au organizat. O dovedesc tunurile, care trag cu o nemaipomenită precizie, şi o dovedesc patrulele cazacilor, care nu mai pot înainta, cu tot sprijinul automobilelor blindate.

împuşcăm, la botul calului, un ungurean găsit cu un mic telefon în pod şi tunurile îşi alterează precizia.

Ordin de suit pe Ţuia Neagră, în plin bombardament, şi ordin de întărit poziţia.

Ne oprim I Deci, zvonurile rele de la frontul armatei I sînt adevărate ; ofensiva a căzut în baltă.

,3ieţi ostaşi morţi, ai mei, iertaţi-mă !..."

Primesc sarcina să plec, imediat, pe vechea poziţie nemţească de la Mărăşiti, unde ofiţerii care au luptat - dte unul de

batalion - vor studia organizarea tranşedor.

Mi se dă o gloabă de mitralieră, care mă confundă cu samarul ei. După o oră de călărit, încep să binecuvântez foloasele infanteriei de rind.

In a doua oră, imddent neplăcut. Urcă şoseaua, în goană, o maşină regală : prinţul Carol la volan.

Mîrţnaga mea sforăie pe nări, se da înapoi, Intră In şanţ şi mă dă peste cap. Apoi, mindră de puterea ei şi dispreţuitoare faţă de UD samar aşa de prost legat, îmi întoarce coada, fluturLndu-şi-o spre mine. Se mm că nu-mi dădea mai multă consideraţie dedt uneia din muştele indiscrete ou care avea de-a face.

Sar de jos, iaiu dinlogii şi vireau să salut. Dar Rosinanta mă răsuceşte brusc şi mă întoarce cu spatele la maşină, ftyjTiai dnd era în dreptul meu.

Am doar timpul să văd departe, la cotitură, capul prinţului Catol, întors spre mine şi rîzînd în hohote...

Jignirea mi-am răzbunat-o iprintr-o întoairceie cruntă de jignire : am refuzat serviciile iepei. Cît va fi suferit ea din pricina asta, nu ştiu - şi nu-mi pasă. Dar cel puţin ştiu că eu n-am mai suferit.

Credincios trecutului, în Cimipurile, am întrebat de Anica. Aş zice că am întrebat degeaba, dacă de fapt nu mi-air fi folosit. Căd Anica, din ordinul unui medic mili- tair, fusese expediată la un spital dvil, în secţia aceea pe care muritorii de rând o socotesc neonoraibilă.

Puteam deci să verific eu însumi dt de păgini au fost păgînii de nemţi şi dt de nepăgîni creştinii noştri...

Concluzia mi-a fost, ca a lui Florea :

- Nemţii ar fi nişte rumîni foarte cumsecade, dacă n-ar sta vizavi.

Dar m-a apucat noaptea în Câmpurile. Caut gazdă şi găsesc una bună de tot, cu casă gospodărească, mamă harnică şi două fete, ca toate fetele din sat.

Locotenentul Chirilă, care m-a ajuns din urmă — şi pe drum, şi în gazdă - se grăbeşte şi sperie codanele, cu o totală <lipsă de fotmă, ceea ce îi aduce .riposta:

- Păi, nemţii au erau aşa I...

Iac la ou ştiu ce obiecţie patriotică a lui :

- ...Şi daoă-i vorba pe aceea, nu vreau cu ’mneata !...

Linia de purtare îmi era ded limpezită. Am refuzat să
dorm in casă şi am cerut ode de cuviinţă patului, într-un
adăpost blindat şi căptuşit cu sdnduri, lăsat acolo amintire de nemţi.

Tactica urmată mi-a reuşit. Ba încă mi-a reuşit aşa de bine, îndt nu puteam să rămîn două clipe singur cu una din de, că venea cealaltă. Toate abilităţile mele s-au oprit aici.

Şi pentru că o osteneală zadarnică e mai istovitoare ca orice osteneală, am adormit, cind se crăpa dle ziiuă, mai ostenit ca orkind.

La plecare, cele două fete, cu ochii roşii de nesomn, ii imputau lui Chkilă :

- ...şi ne pare rău, să ştii, că n-ai fost şi ’mneajta ca ’mnealui...

Pe dealul bătăliei soarele fusese şi era mai grăbit dedt miliţienii sortiţi să îngroape morţii. In arşiţa uscată a zilei aceleia de iulie, din valea de la Gogoi, pînă în dealul Drăgoteşti, stăruia duhoarea grea a miilor de trupuri în putrezire. Dacă ai fi închis ochii, ai fi avut groaznica impresie că eşti cu obrazul lipit de carnea unui mort.

Am colindat toată creasta, din Mărăştii unde atacase generalul Mărgineanu, pînă la poiana Incărcătoarea şi ne-am mulţumit fiecare să ne stârnim amintirile, durerile şi lacrimile pentru cei scumpi, care s-au dus.

Iată, aici a murit şi c îngropat Vizitiu. Iată, aid a murit Bocăneţ, cel ce trebuie să fie înmonnîntat pe un hectar întreg de pămînt, ca să contrazică, şi în moarte, regulile pe care a fost menit să le contrazică în viaţă...

Şi iată fortifiicaiţia lui Florea şi sîngele ostaşilor săi, rupţi de toate obuzele celor două artilerii înfrăţite, in dragul lui... Sîngele ostaşilor lui ? Mai degrabă, şi mai exatt: sîngele lui...

Am văzut totul şi n-am învăţat nimic... Doar un luciu : ofensiva toată a fost degeaba... Toţi morţii ăştia au pierit degeaba... cum degeaba a fost şi toată strădania regimentului 204 Landwehr să încropească bătrîneşte, cu te miri
ce, un simulacru de front, cu tranşee fioroase pe dinafară ţi patriarhale pe dinăuntru.

Pe creasta morţii, de la Mărăşti la Incărcătoarea, aş acri ou litere de cruci albe : „Degeaba !“

Cînd s-a terminat conferinţa şi vizitarea, primesc ordin personal să plec urgent la Caş in. Regimentul meu e pornit acolo, în pas de *atac-,* să acopere frontul părăsit de ruşi.

Iar nemţii, mulţi odihniţi şi admirabil utilaţi, au pornit uo contraatac general, de la Galaţi pînă la Oituz. Aşadar, înainte, spre moarte 1

Un călăreţ pe şleab, ca în vremile de altădată.

M-am deprins ou biata mea mîrţoagă. Merge liniştită in drumul ei şi puţin îi pasă de pustiul nopţii. Căd merg în noaptea asta, de parcă plutesc într-o mare apă neagră şi

pustie. Nicăieri nu intilnesc un om. Intru şi ies din păduri, bat poteci pieptişe, calc în pîraie sărace şi nu văd nimic înainte. Nid afară, nid în mine. Căd în hăul acesta de beznă nu duc în mine nimic... Nid un gînd, nici un dor. Merg înainte, atîta tot, ca şi dnd aş sta pe loc. Nid o deosebire.

Un acoperiş de casă părăsită se taie negru şi zdrenţuit în fărâma de cer culcată pe streşini de şindrilă ; cîteva pete albe îmi dau a înţelege că am întâlnit un sat... Dar trec de d ca şi dnd nu l-aş fi îmtîlnit şi intru iar în gol şi în beznă, fără să-mi aţie calea nid măcar prietenia din lătratul unui dine...

...Iar in jurul meu, în hainele mele murdare, în pielea roasă a şelei, în părul noroiat al calului stă agăţată şi vine cu £ără-de-gîndul meu toată duhoarea lîncedă, pe care am strîns-o de pe creasta Mărăştilor.

Duc numai răsad de cimitir, ori duc cu mine cimitirul tot ? Iată că n-aş şti să-mi răspund.

Şi-mi vine să rid. Căd mă întreb de ce mi-aş răspunde azi, dnd peste o zi, ori două, o să-mi răspund limpede şi crunt, aşa cum se cuvine unor vremuri aspre, dacă voi imai putea să răspund.

Dar la urma urmei, oe rost îşi mai au atâtea întrebări ? De la vestea lui Nazarie şi pînă azi, toate dte au trecut pe lingă mine şi în mine - oameni şi intimplări - n-au făcut dedt să sfărîme fk de fir din copilul care mă ştiam. Dor de viaţă ? Ginduri pentru mai tirziu ? Glume. A stat vtiaţa in loc, iată adevărul. A stat înfricaită să-şi croiască fn3r.gr o singură

iluzie, ca să nu aibă măcar un singur regret.

Şi minunat cod e pustiul ăsta, unde nu mai poate răsări nimic. Parcă ar ti în mine toată creasta Mărăştilor, răscolită de foc, uscată de arşiţă şi duhnind a mort putrezit...

Prin hăul acesta negai, în care calul resemnat îşi ţăcăne pas ifegulat şi moale, de parcă ar trage un dric, au pe mine mă duc să mă aşez, pe altă creastă şi pe alt meleag, ci creasta aceea de moarte pe care am strîns-o in coşul pieptului, in răsuflare şi in ochi.

O duc dincolo, ca s-o dau altora după mine, s-o ducă şi ei la rîndul lor. O făclie sinistră, asemenea vremilor acestea.

Fiindcă aista ne va £i viaţa toată şi ila toţi, noi cei care trebuie să înţelegem aoest adevăr groaznic, de te cutremuri numai gindmdu-1 : *N-am avut tinereţe!* Şi această tinereţe pe care am îngropat-o incomplet în noi, ca morţii de pe creasta Măxăşti, va duhni greu şi linced a cadavru neîngropat, tot lungul amărit al zilelor noastre...

Apă din pămintul de pînă acum ţi binectrSmtarea din sufletul care va să vi0

După hălădui ala de peste noapte, somnul mă nimicise în gura lui neagră.

M-am deşteptat greu, în şoapta înfrigurată a lui Ţară-Lungă : alarmă.

Ruşii părăsiseră frontul de pe Leşunţ, după o lună de dulce tovărăşie cu nemţii. Ofiţerii din amândouă părţile se adunau prieteneşte la joc de căiţi şi ocheală de poziţie. Dar cum ruşii erau mai boieroşi, numai nemţii se indurau să calce drumul dincoace de creastă. In felul ăsta, cu vrerea ori fără vrerea lor, ştiau bine ce faimoase întărituri aveau în faţă

şi pricepeau îndeajuns ce le trebuie, la o supărare, să rupă o portiţă pînă în Grozeşti. Greul era pînă acolo. Mai departe îi duceau singure văile şi dealurile rotunde ale Moldovei mele.

In ziua aceea însă, vrednica oştire a ţarului s-a lehă- metit şi de cărţi, şi de prietenie. A strîns catrafuse bogate şi-a pornit-o înapoi, singurică şi senină, cîntînd, de huiau văile păduroase, coruri de pustiu şi tristeţe.

In luminiţa albastră a zilei, care se iţea de pe zarea răsăritului, glasurile lor bărbăteşti şi pline sunau împăcate şi adînci. Conştiinţi curate plecau spre treburile lor. Urgia nouă, din cotloanele ei îndepărtate, avea glas mai tace decît vaietul unui biet ogor străin. Era firesc.

Dimineaţa rece şi clară, ca de sticlă, ne dădea fiori. Ordinul sunase crîncen : pas de asalt pînă la poziţie.

Acolo, destrămate de lungimea nemăsurată a frontului, golit, şedeau în gură de moarte sigură două batalioane din al şaptelea de vînători. Veniseră şi ele în grabă, aduse de la mari depărtări, ca să ţie frontul părăsit de o divizie întreagă. Iar informaţiile dovedeau că nemţii au îngrămădit în faţa lor cinci regimente noi-nouţe, cu cadre complete.

Batalionul nostru trebuia să întărească şi să fie trupă, de contraatac.

Compania pusă în front se desise în ascunzişul rourat al unei livezi de gospodărie săracă. Eram gata. Suiliţi de soare fulgerau piezişe şi însângerate printre spărturi de frunză : pete de sînge anticipate pe iarbă, pe haine şi pe feţe. Prevestiri triste ? Nu. Conştiinţa le primea ca pe certitudini firesti.

, Ca să înlocuiesc opririle zadarnice din drum, dau ordon să se umple bidoanele de apă.

Sergentul Iancu îmi pune în vedere că fîntîna e departe şi se pierde vreme. Stau în cumpănă.

Din grupul de copii slajhi, cu ochii mari de spaimă, de uimire şi de foame, o fetiţă subţirică sare împăciuitoare :

—Vă aduc eu cofa noastră.

In cîteva clipe bidoanele sînt pline şi gurile răcorite. Micuţă, cu picioruşe subţiri de trestie şi cu repeziciune speriată de marea taină spre care ne ajuta să plecăm zoriţi, fata din Fîntînele purtase cofa grea cu rivnă de om mare, In tot lungul frontului. O biată albină mică, slabă şi trudită.

Scot să-i dau un ban. Răsuceşte brusc mîna la spate, de parcă era s-o frigă hirtiuţa celor dţiva lei. Sfcăruiesc. Ea dă din cap, scurt şi hotărîtă :

- Las'că şi ’mneavoasbră munciţi aaolo la deal, pentru noi...

Unde Dumnezeu binecuo'mtează moartea ; şi moartea cere iertarea lui Dumnezeu.

Un vălătuc imens de nori sîn garaţi creştea ca un pumn ameninţător din zarea vînătă de muraţi.

în drumul pe care ruşii il făceam dimpotrivă, antui- diu-şi veselia, noi alergam bătuţi de ploaie ţi de grindină cit oul de ,porumbel.

Noaptea, ne-am dormit-o în valea Leşunţului, pe dte o 'mînă de frunze umede, întinse pe mocirla de jos şi n-a fost un>ul din noi să nu adoarmă cu buna-ştiinţă că nu se mai trezeşte. Dar dimineaţa ne-a zîmbit veselă şi bună, că ne găsise sănătoşi,

proaspeţi şi plini de voie, ca nişte copii odihniţi.

Un ceas ori două de linişte.

Apoi, deodată, ipădurea a luat foc şi a crănţăinit pă- «nîntul din măruntaie. Nemţii dădeau o replică strălucită bombardamentului de ia Mărăşti.

Atacul a început fără întârziere. Bietele batalioane de vînători, rare şi vlăguite, aiu fost jucărie, de carne şi sînge, zdravenelor regimente nemţeşti, tinere şi virate proaspăt in foc.

Trebuiau ţinute in loc cu orice preţ. Compania noastră avea drumul ia cota 704, pe care nemţii se organizau temeinic.

Plecăm. La dţiva paşi ne îngheaţă pe loc barajul 'for- >midabil al tunurilor grele.

Locotenentul, plecat in recunoaştere, îmi lasă compania în mină. Şi eu trebuie să trec această companie, sănătoasă, prin infernul care a schimbat valea intr-un cazan înfiorător.

Grupă gu grupă, le strecur pe toate şi-mi păstrez fratele, fără ruşine de slăbiciunea mea. îl păstrez la urmă, nădăjduind, copilăreşte, într-o potolire de-o clipă.

Dac focul creşte pe măsoră ce creşte în mine groaza că am greşit, păstrînd la urmă şi la primejdie mai mare, tocmai ce vroiam să ocrotesc.

Timpul mă stringe de gfc. Mă uit la copilul ,palid de Mngă mine şi ameţesc de îndoială. E înspăimântător să mai ai ceva scump, in prăpădul acesta de iad.

De-aş fi singur, aş boci.

Un sergent mi se uită în ochi. Mă Înţelege. Plec fruntea. Apoi deodată, mă crispez,

pîndesc prima explozie de obuz şi fac semn :
- Acolo .1
Grupa ţâşneşte în groapă. Nor de-pietre şi pămint i se abate în cap. Sînt numai ochi înnebuniţi de groază. Nu mai am nici inimă, nici sînge. Strig :
- înainte !
Şi grupa se ridică. Dar în aceeaşi clipă se prăbuşeşte la pămînt, ca tăiată de-o secure nevăzută.
Am închis ochii ca fulgerul, de m-a acs durerea pleoapelor. Ii deschid. Grupa e acollo, făcută morman negru sub valul de pămînt. Urlu :
- înainte I
Şi giupa isare, cade, iac sare, şi cade... şi...
A scăpat 1 1
Braţele mi se frîng, moi, ca de cînpă, şi mă prăbuşesc, fără suflare, au faţa în pămîntul măcinat şi ud.
Qt am rămas, nu ştiu... O clipă-două... o oră... un veac... Apoi alt om... - ce vorbă ? ! om ? - mayină, fără gînd, fără articulaţie... plec încet, în picioaire, ferindu-mă de explozii, stupid, cu cotul, ca de nişte gîngănii...

Iatâ-ne sus, în buza crestei 704. Tirnăcoapde nemţilor sună lămurit şi trebuie să le oprim să nu mai sune. Aşadar contraatac.
Cărăruia umbroasă din dîmb ni-i axă. La dreapta, eu cu un pluton, la stânga, fratele meu.
Un iureş nebun şi iată-mă <la treizeci de metri de nemţi. Le văd faţa, le văd gurile căscate şi ochii holbaţi de spaima acestei iviri sălbatece şi neaşteptate. Ii simt
- nu, nu zic bine - îi văd ridicaţi în ,patru labe, gaia să fugă, în paralizarea groazei.
Degeaba 1 Soldaţii mei s-au clătinat. Firul de oţel din ei s-a frîot şi glasul meu udă zadarnic : „înainte !...“
Aud, în secunda aceea, glasul de gheaţă care sună sec, acolo sus :
— *Granaten l*
Şi grindină neagră se prăvale în aceeaşi clipă peste noi. Atît.
0 sută de explozii, o sută de bufnituri grele şi aproape o sută de oameni îmi îngheaţă acolo, pentru totdeauna, cu capul spre creasta blestemată, ca o sută de .raze negre ale unui soare funerar.
Cei treizeci de oameni scăpaţi din hăuiaila granatelor se lasă rostogol devale, ca nişte pietre scăpate de sus.
Am rămas singur. Vreau să strig şi nu mai pot. Gură, gît, mi-s complet paralizate. Doar braţele flutură moi, ca nişte zdrenţe inutile, bătute de vînt. în fum de leşin, văd tăindu-se pe cer umbre negre şi agitate... Tiag in neştire, cu revolverul, iar de acolo pornesc spre mine în arc puncte negre, care vin încet ca nişte balonaşe...
Pământul se tălăzuie o dipă-două, ca un leagăn uriaş, creasta se dăinăie *, desfăcută de copacii rămaşi în aer

- şi într-un urlet prelung mai aţele lunecă peste mine, zvîrlindu-mă in gol...

Mă trezesc, mingiiat de palma udă şi aspră a lui Gîlcă. Prin potop de gloanţe şi de granatie m-a tras înapoi,

[1] *A se dâinăi* - a se legăna, a se dStinn.

între ei, după perdeaua de tufişuri care ne desparte de creastă.

Ameţit, ca din somnul leşinului, las moale fruntea pe tnineca mămtălii. Cind o ridic, mâneca mi-i neagră. Sudoare rece a ţişnit din toţi porii mei şi mi-i frig.

Gîlcă imi pipăie braţele, picioarele, pieptul... Mă doare tot... şi nu mă doare nimic... Rană ?... Nu ştiu... Mestec îin gură gust de sînge şi pe podul palmei, cu care-mi şterg gura, se lasă o urmă de roş - proaspăt...

Atunci, da. A zvâcnit în mine ceva încordat şi rău. Gustul de sînge şi vederea lui a ridicat în picioare viaţa din mine. M-am dezmeticit într-o fulgerătură de clipă, ca sub o lovitură binefăcătoare. Mă simt mai dîrz şi mai sănătos ca aricind şi văd limpede situaţia.

Treizeci de oameni rămaşi. Nemţii, la treizeci de metri. In stingă linişte. Prin frunzişul des, abia zăresc cărarea. Dincolo de ea perdeaua verde astupă vederea.

In stingă ?...

Fratele meu ?...

întreb grăbit:

- Ce-i acolo ?

- Nu se aude nimic...

Trimit un ostaş să facă legătura. îl urmăresc pînă in cărare. Trei granate şi un lăibrat scurt de mitrailieră i) dărîmă ca pe un colţ de zid. Trimit alt om. îngheaţă acolo. Trimit altul, şi altul... morman negru de came vie, care mai zvîaneşte

încă în durere şi in moarte...

Am rămas ou douăzeci şi cinci de oameni, singur, izolat.

Omul din dreapta imi spune că prin rarişte a văzut tirecînd departe, în sipate, lanţ întreg de nemţi. Toţi soldaţii mă roagă să ne retragem. Mă uit la ei şi parcă nu-i aud. Apoi deodată îmi zbârnâie ura in ochi, în glas, in inimă :

- Vi-i frică. O *să* crăpaţi aid, de vreme ce n-aţi fost vrednici să mai faceţi zece paşi, acolo sus, adineauri.» Aici o să crăpaţi...

Douăzeci şi cinci de guri au scrâşnit surd şi lung ca într-o durere mare, o neînţelegere şi o uiră dincolo de priceperea minţii omeneşti, în vreme ce eu, 'liniştit, îmi încărcăm revolverul, cu ochii la ei.

- Şi dacă ne ia prizonieri ? îmi şuieră Gîlcă.

„Prizonier ?“ Violent, ca o mare lumină s-a făcut io
mine. Şi o salvare. „Eee I Iaită pentru cine îmi încărcăm revolverul. Nu pentru ei, ci pentru mine...“

Căci eram hotărât să staiu aici pînă la urmă.

Atund Gîlcă, ca şi dnd ar fi simţit tot lanţul întunecos al judecăţilor mele, şi-a ridicat faţa neagră de pe patul armei şi mi-a spus :

- Bre, dom’ su’lo'tinent... mă duc eu...
- Unde ?
- tn dreapta, da fratele matale...

- ...şi om vide ce-i de făcut...

Am vrut să spun o vorbă şi n-am .putut. Simţeam că de-o spun, mă podidesc lacrimile în hohot. L-am tras doar lingă mine şi l-am apucat de ceafă. Gîlcă a închis ochii, ca într-un sărutat.

A pornit. Xată-4 în marginea cărării, dosit în lăstăriş. O clipă-două. Se-ncordează,

aşteaptă... O dipă-două... Ţişneşte în cărare şi automat, ca şi dnd ar fi fost trăgaciul unei mitraliere, cheamă scurt căţeaua morţii de pe deal... Tăiat in două, Gîlcă se năruie... O dipă-două... Cîteva bufnituri scurte de granate căzute... cîteva explozii... o dipă-două... Gîlcă se răsuceşte ca un vaier lung dincolo de cărare şi piere rostogolit în valea pe care n-o mai vedeam... o dipă... două... o veşnide...
Apoi liniştea mare s-a întins peste tot...

Nid măcar nu mă mai doare inima...
Mă uit la ostaşii palizi de lingă mine şi nu-i cunosc... In afară de ţigănuşul subţirel careuni stă în spate, agentul meu de legătură, din vechiul pluton n-a mai rămas mi meni. I-am presărat ca pe o sâminţă rară, cu gest larg de semănător generos, peste toate dealurile şi văile Moldovei mele, de la Mărăşti pînă la Ţuia Neagră şi de la Soveja pînă la Leşunţ.
Şi, fără voie, îmi vin în minte vorbele bunicului, seara, în faţa patului întins :
,ytmi merit hodina, doamne !...
Peste două ceasuri, ostaşul de lîngă mine mă strînge groaznic de braţ :
- Ne-au înconjurat... Vin prin spate I...
In fund, departe, ferite, printre trunchiuri negre de copaci, văd furnici cu armele întinse. Rid senin şi mă uit la revolverul meu... Mi-i drag, în clipa asta, acest dătător de odihnă... pat al meu desfăcut...
- îmi merit hodina, doamne 1
Soldaţii îşi pun armele jos şi îşi vîră feţele în unghiul cobului. Pling...

Erau de-ai noştri. Am ordin să mă retrag.
La un kilometru în spate găsesc pe comandantul detaşamentului, un maior

oarecare. Mă primeşte aproape supărat:
- Nici ou mă mai gîndeam c-o să te întorci!
Mă socoteau de mult ridicat de nemţi.
- Nici n-aş fi trimis după dumneata dacă nu mă înnebunea rănitul ăsta...
- Care ?
Un brancardier dă la o parte basmaua murdară de pe faţa unui soldat întins pe targă : Gîlcă...
- Şase răni de glonţ şi nouă de geanată...
- Scapă ?
Brancardierul se uită la mine, ca la un nebun, şi rîde :
- A şi scăpat...
Şi sanitarul alungă cu mîna coiiul de muşte care se plimbau pe guta îngheţată, pe ochii îngheţaţi, pe toată vrednicia şi bărbăţia aceea veselă, mare şi inimoasă, care

«-a stins în ziua asta cu soare, ca să aline o clipă amarul ţi deznădejdea mea...

S-a dus să afle unde mi-i fratele...

Si mă cutremur.

Poate că acum a şi aflat... că nu-i mai ştie nimeni de urmă copilului ardmia bun şi 'drag. Zece mii de întrebări au zece mii de răspunsuri, dar nimeni nu mai ştie de mai este oui nu mai este...

Te-am semănat şi pe tine, copilule, pe-aici, pe undeva ?... Ce-mi mai lipseşte atunci să împlinesc vorba bătrânului : „Îmi merit hodina, doamne..."

Şi de pe targa lui, Matei, cu mina frîntă din umăr şi viaţa fiinţă din rădăcini, mă întăreşte :

- Nu mă plîmg pe mine, vă plîng pe voi care aţi rămas 1

Lipiţi, ckpiţi, adunaţi din toate armele şi toate regimentele, ne facem într-un biet lanţ comic de trăgători.

Un sfert de oră linişte.

Lîngă capul meu, o rădăcină putredă de copac. lipesc fruntea de ea şi lunec... lunec departe... într-o 'bunătate, o tihnă şi o împăciuire pe care n-am mai fost găsit-o niciodată. Îmi pare ca o încheiere de totdeauna, odihna şi mîngiierea blajină a clipei acesteia. Şi, zâmbind, ca într-o înseninare fără de margini, lunec mereu, mai adîtic, mai depaite, într-un somn pe care mi l-aş vrea fără de capăt...

Pădurea e verde şi îngăduitoare... Bate soare cald şi binefăcător, inima se unduieşte înmuiată ca o ceară simţitoare, la mîna vântului uşurel.

Iat-o colo... Răsare dintre copaci, în rochiţa

ei albă, <3u zâmbetul ei de atunci - ţii minte ? - din seara aceea petrecută în lumea noastră studenţească, pe dealul pă- durit al Bîmovei... Şi pe fruntea deschisă, stăruie şi acum, ca şi odinioară, o iradiere de lumină ciudată...

„Tu...

Te apropii uşurel sâ nu te simt ? Bine... Am să închid ochii, sâ nu vezi că te pdvesc... îţi place gluma ? Dar ştii bine că boabele de roua dintre pleoapele mde mi te arată mai frumoasă, mai albă, mai în lumină...

Tu...

Acum eşti aşa de aproape că nu te mai văd... Văd numai lumina ta... Dar simt, înţelegi tiu ? Simt mina ta, că pluteşte peste mane nehotărită... Haide, las-o uşurel pe fruntea mea... N-am să mă trezesc, n-ai grijă !... Înţelege acest adevăr mare şi de totdeauna : n-am să mă trezesc, fiindcă sînt destul de treaz ca să-mi impun să nu mă trezesc... E taina dragostei...

Tu...

Ai auzit gindul meu ; nu-i aşa ? Trebuie să-l fi auzit, fiindcă trebuie să fi zîmbit, cu ochii in driAomţii umezi ai părului meu... Nu te văd, dar simt zîmbetul tău în inima mea, ca o pată de lumină care scapă pmintr-o crestătură de frunziş... A pătinuns, drept, ca săgeaita şi încăl- zeşte .petecul pe care l^a sărutat...

Tu..."

O trosnitură, de obuz, mă trezeşte din somn.

Gheorghe a Floarei, sergentul, cu mîna ruptă de o schijă, scapă arma jos şi în liniştea care s-a întins, ţinîn- du-şi cu dreapta încheietura fărmată, udă spre deal, ca Rpre o ţară întreagă :

- Ii stingă ! Tot n-aţi nimerit-o bine. Paşteie şi dumnezeii mamei voastre !...

Apoi ne retragem, urmăriţi pas cu pas de

valurile lor.

In vale, între pietre, primim şi noi cu granate, la dncized de metri, un front încheiat de soldaţi tineri şi frumoşi. Ii facem praf în cîteva secunde, răstumăm pe cei scăpaţi, hnpuşcîndu-i, ca .pe iepuri, din goană, apoi urcăm rîpa Leşunţului Mare, mulţumiţi şi împăcaţi, ca nişte oameni de ispravă, care se întorc de la coasă de fîneaţă bună şi bogată.

Nemţii ne lasă un ceas de odiihnă, apoi, ne sbring in cleşte.

Prind cinci patrule de ostaşi bosnied, vlăjgani înalţi ca bradul, care^mi spun, nontrebaţi, tot ce vreau şi or nu vreau.

tn zorii zilei sînt înconjurat. Toată marginea poienii, de jur împrejur, e înţesată de ai lor.

Dau ordin să se tragă în neştire. Trag şi eu, cu toţi laolaltă, iar ţigănuşul de lîngă mine, agentul de legătură, îmi dă încărcătoare de schimb. Nid nu mă uit la el. întind mina înapoi ţi-mi pune încărcătorul în ea.

O dată, de două ori, de o sută de ori...

Ştiu că totul e fără de folos, ştiu că e o joacă neroadă, de copil fără minte. Dar trag, şi tragem toţi, în pămînt, în copad, din văaduh, poate tot vom nimeri ceva. Măcar pe Dumnezeu...

Mai cer un încărcător şi mina rămîne goală. Flutur braţul nervos, fără de rod. Mă in,torc, gata să ţip.

Ţigănuşul meu îşi culcase cuminte faţa lui subţirică şi palidă în iarba proaspătă, plină de rouă. Iar din fundul oăştei vinete, prin găurica de opt milimetri a glonţului, un firişor de sînge îngheţase, ca o lacrimă neagră.

- Drum bun, cel din urmă, frate al meu ! Vin după tine* neîntârziat ! Aşteaptă-mă ! Şi spume-

le tuturor din pluton că sînt pe drum...
„Acum îmi merit hodina, doamne..."

Cartuşele sînt pe isprăvite şi îmi vine să rid... De *cr* or fi nemţii aşa de dobitoci că nu vin să ne ia ?

O vijelie de obuze se prăvale peste noi. Schijele lor sint mai puţin primejdioase ca pietrele ridicate în văzduh şi ca aşchiile de copad, care zboară peste poiană. Nu mai este de îndurat. Trebuie să pornim. Punem baionetele la armă şi năvălim într-o doară, spre Giozeşti, udînd un „ura“ răguşit, nedormit şi nemîncat de trei zile...

Minunt !

Lanţul de nemţi 'lasă mitralierele şi puştile, şi o ia la goană. Surpriză ori faima anacronică a baionetei.

In dreapta mea, baioneta unuii soldat, pe care nu l-am văzut pînă azi, scrâşneşte răsucită intr-un coş de piept... La doi paşi, mai încolo, ridic un ofiţer rănit la genunchi E italian din Triest, funcţionar dc bancă... şi grozav de vesel că l-am luat prizonier... mergea săitînd intr-un picior şi din necesităţi fizice, şi din satisfacţii morale... Evident că tot aşa ar merge şi de-ar avea amindouă picioarele tefere.

Dar in starea mea, italianul mă scîrbeşte. Trăgaciul revolverului mă mănâncă la deget, ca niciodată. De ou m-ar îngrozi iuţeala cu care fug devale soldaţii mei, lăsîndu-imă în urma lor, fără să le mai pese de nimic, l-aş întinde la pămînt, fără remuşcare. Gu conştiinţa dară că acum nemţii i-s mai diuţmani lui decît mie, mă duc după soldaţi şi nici nu mă mai ocup de dînsul... Dair italianul e mai iute de un pidor dedt eu de amândouă şi mi se ţine în flanc, cu o

stăruinţă şi o hărnicir de admirat.

In poala pădurii ne-am oprit.

Valuri noi de soldaţi ne vin în ajutor... în sfîrşit, dau iarăşi de regimentul meu, cu colonelul lui ou tot. E acolo, trântit pe o margine de groapă, şi răcneşte, vânăt :

- Sînteţi nişte laşi ! Am să vă 'aipuşc ca pe dini !... înapoi la deal !... Dacă nu-mi luaţi Leşunţul intr-o jumătate de oră, vă execut cu mâna mea, de la soldat pînă la maior !...

Maiorul cel înalt şi blond stă în picioare Ungă el şi, privindu-1 cu ochi mid, scoate brusc revolverul din toc, il apucă de ţeavă şi i-1 întinde :

- Poftim ! Trage in mine întâi, că nu mă mişc de-aici. până nu bate artileria !

Colonelul îşi pierde mintea şi se face galben :

- Ordon să se atace imediat.
- O să ne bată artileria noastră I
- N-aveţi dedt să goniţi pe nemţi şi să treceţi dincolo de ea !...

Maiorul îşi zvirle revolverul de pămînt ţi dă ordin dc pornire...

După o sută de paşi, artileria noastră îşi sfirîie primele vijelii de obuze, drept în noi. Fugim înnebuniţi în sus, pe coastă. Artileria lungeşte tirul şi-l păstrează peste noi, mereu peste noi... Ne găseşte in loc preds cu fiecare dbuz... Şi intre soldaţii care sar îti bucăţi, printre losto- pende de piatră şi lemne rupte, imi vîjîie la ureche, ca un dntec, glasul lui Brătăşanu :

„Obuze franţuzeşti... oţel superior !...“

Un salt mare înainte, pînă la sldre.

In sfîrşit, parcă am scăpat. Obuzele se sparg înapoia noastră, într-o furie de docot, pe care nu l-am auzit niciodată. Se face acolo un balisaj şi o tăiere mccanică de pădure, cum n-au izbutit nidcînd să facă nemţii, cu sistemul lor „Goetz & Comp." de care vorbea Brătăşanu.

O pauză. Maiorul întinde frontul şi îl fixează. Istoviţi, soldaţii adună pietre şi scurmă penibil, cu ghearele, măşti individuale, care n-ar ocroti nici trupul unui copil...

Pe o lespede cu vîirful scos din mal, mă las o dipă jos. Neodibna, nemincarea şi luptele de trei zile mi-au lăsat în oreier o hăuială de maşină imensă, care-mi trece peste cap.

Mi-i sete Mestec în gură o frunză şi o scuip, cu petice negre de sînge închegat, venit de undeva din gît ori din piept. Şi mă apucă o sdrbă imensă de bucăţelele astea din mine... oare şi-au îngăduit să moară înaintea mea... Sint laş in oabe...

Aş fuma o ţigară. Nu mai am tutun. Nu mai arc nimeni tutun. Un soldat se îndură, fârimă între palme cîteva frunze uscate de fag şi pe hîroia unui ordin de atac, face o ţigară diformă.

O aprind şi o fumez grăbk... Mă simt grozav de grăbit... E dezgustătoare ţigara, dar o fumez ou o sete şi o grabă care imă bucură, ca un semn de viaţă... Şi vreau s-o fumez toată. Vreau, cu orice preţ !

Artileria şi-a lungit tirul drept in noi... tn ţipete de spaimă, ostaşii sc risipesc. Maiorul porunceşte o retragere de o sută de metoi. li văd dîndu-se, ca fulgerul, la vale şi-mi par comici... Eu rătnîn pe loc. Vreau să-mi fumez

ţigara... Sînt grăbit şi nu pot să mă mişc de aici. Nu pot, fiindcă nu vreau. Vreau să-mi fumez ţigara. Udă proiectilele lingă mine ? Ei şi ?... Eu vreau să-mi fumez ţigara... Trag din ea cu dinţii încleştaţi şi nici nu clipesc măcar, în roiul de schije ucigătoare. Sensul primejdiei e ca un vas gol... Azi e o vorbă numai... Nu simt in mine nimic a teamă... Mă încăpăţînez să-mi fumez ţigara asta dezgustătoare, care-mi place, tocmai penttu dezgustul pe care mi-1 provoacă. Şi nu mă mişc de loc... Vreau să-mi fumez ţigara...

Pare o nebunie, fireşte... Poate chiar că este o nebu- mc... O formă de nebunie adevărată ca şi la Florea... Dar nu-mi pasă... vreau să-mi fumez ţigara...

Ha !... Ce comic lucru... Ca şi Florea... E dimineaţă... Sînt cu faţa la răsărit... bate artileria noastră... Bravo f *Ca ţi el...* Cc-ar fi să mă sui şi ev pe piatra asta şi s-4 strig : „Sînt eu... Florea Dimitriu..."

Şi împins de o putere mai mare ca mine mă urc şi strig : „Sînt eu... Florea Dimitriu !..."

Iar ai noştri trag înainte... Nu pentru că nu mă aud. .. Ci tocmai fiindcă mă abd...

Aaa ! Admirabil 1 Acum iată că trag şi nemţii în mine... De-sâ-vir-şit 1 „Stau la marginea a două lumi şi le unesc prin iubire." Cine a spus nerozia asta, care-mi chicoteşte în cap ?

Şi teag mai aproape de mine... tot mai aproape...

Minunat ! Obuze franţuzeşti !... Răcnesc în glas cu ele •

- Ai dreptate, Brătăşcne !... Te văd rîzind de-acolo, de la bateria ta ! Trage, să mă convingi !... Şi iată că ra-ai convins... *Icb babe*

die Ehre, meine Herm !... Guten Tag... Ca el... Ca Florea... *Guten Tag !...*

Ţişniit de foc, trăsnet şi mă simt împuşcat, in sus, cU* piatra de sub mine. Obrazul îmi plesneşte în frunze... în crengi... in crenguţe... Mă desfac într-o lumină marc, ca o pasăre cu aripi... mai sus, mai sus... uşor ca un fulg... E bine, e soare... Şi urc... urc... urc mereu, subţiindu-mă mai uşor, mai palid, mai străveziu... ca o aripă, ca un fum, ca un norişor.

Apoi mă clatin, o dată la dreapta, o dată la stingă... şi mă topesc, într-o Lunecare uşoară de tot. spre un go' mate şi luminos, ca o apă... ca un văzduh...

Apoi lumina se potoleşte, se închide ca un ochi... şi încet, domolit... fără zgomot, pîVpiie o dată... de două ori... şi sc stinge...

Cu trupul vînăt de lovituri şi zgănci, îndopat cu morfină, de nu se mai înfiora nici între pungile de gheaţă cu care era îmbrăcat, un ofiţer tînăr, fără identitate, deschidea ochii peste patru zile, într-o cămăruţă de scin- duri a spitalului militar din Sascut.

In lumina de vair şi soare a zilei şi a locului, a clipit de cîteva ori moaie, a deschis gura, încercând să spuie o vorbă care n-a vrut să se lase spusă, şi lacrimi grele, şiroi, au început sâ lunece în pernă, pe obrajii slabi şi galbeni...

...Lăsaţi-1 să plîngă în voia lui, biet copil, fără vlagă... Nu-1 mai întrebaţi zadarnic ce izvor au lacrimile lui. N-ar

putea nicicînd să spună dacă plînge durerea de-acuma, a ceea ce a sfîrşit, ori plînge durerea a ceea oe se pregăteşte să înccapă...

Căci şi aici, în ultima filă a povestirilor acestea, sc cuvine şi e nimerit să mai spunem o dată ccca ce am spus în cap celălalt al lor : se va vedea că după un sfîrşit vine totdeauna un alt început... Şi dc cînd e lumea se ştie că ceea ce s-a isprăvit n-a putut să întreacă niciodată în durere suferinţa zilelor cc va să vie.

C U P R I N

Velerim yi Veler
Doamne Floare de
oţel .

Pentru lectura dumneavoastră vâ recomandăm:

ROMANE

Mihail Sadovcanu
MlTIîEA COCOR, c«1. a

IX-a 200 pag. — 2.10 le»

Zaharia Sfanru

DESCULŢ *(voi. I Clopote fi struguri,* ***voi-11*** *Printre stele.* ***voi. 111*** *Carul de foc)*

1376 pag. — 27,80 Ici

Kovăcs Gyârgy

CU CIIEAKELE Şl CU DINŢII (col. Bibliolcca pentru toii, nr. 33)

346 pag. — 5 lcî

Marin Preda

MOKOMEŢH (col. Bibliolcca pentru to|i, nr. #15)

490 pag, — 5 lcî

A. G. Vai da

CLO COT E, cd. a II l-a 700 pag. — 11,8 0 lcî

Şerban ft'n dalcu

DlîUM DESCHIS 432 pag. — 11,10 lcî

Alecu Iian Chilia

CUS

CKI
L
ed. a
111-
»
480
pag.
—
7,85
Ici

NUVELE. SCHITE, POVESTIRI. REPORTAJE

TE SLĂVIM. ŢARA NOUA! culegere dc reportaje
408 pag* — 10,40 lei

isztalos htvâti
OMENIE, nuvele 236 pag. — 5,05 Ici
NOPŢI "UDEŞTENE, povestiri 168 pag. — 2,70 lei

•Lucia Demetrius
NUNTA ILONEI, nuvele 180 pag. — 3.45 lei

Theodor Constantin
SE DESTRAMĂ NOAPTEA, nuvele 376 pag. — 8.35 lei

Pop Simion
A FISE DE RAL, nuvele 208 pap. #— 3,85 lei

Măria Arsene
VREMURI ŞI SEMNE, povestiri 320 pag. — 7,70 «lei

Alexandru Lungu
HOTAR, nuvela 264 pagft— 5,05 lei

POEZII

♦ * *

CINTARE PARTIDULUI, culegere dc versuri, 412 pag. — 16 lei

• ♦ •

MEŞTERUL MANOLE, balade populare, 336

pag. — 12,30 lei

Dumitru Corbea

NU SÎNT CINTĂREŢ DE STELE 232 pag. — 8,70 lei

***fon** Bănuţă*

LA HOTARUL DINTRE LUMI 168 pag. — 6,85 lei

Gheorghe Tomozei

STEAUA POLARA 156 pag. — 6,25 lei

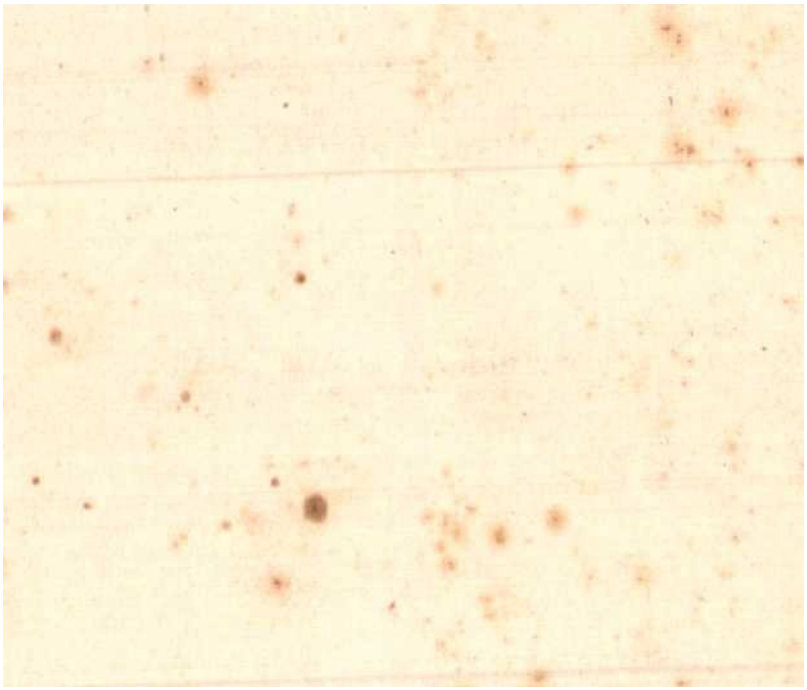

Responsab

il de carte : C. Sim

ian eseu Tehnoredact

o
r
:
S
.
M
a
l
c
a
ş

Dat la culeș 05.01.61. Bun de tipar 24.03.61. Tiraj 30.145 e.-*

Htriie ssmiv elină . mată de 65 gr. m², Ft. 540x840 (16. Coli ed. 20,70. Coli de tipar 27.50. Edifia I. Comanda 5335. Planşe tipo 1. A. nr. 01262. Pentru bibliotecile mici Indicele de clasificare 8 R—31.

Tiparul executat sub corn. nr. 253 Ha

întreprinderea Poligrafică M. F. A., str. Izvor 137$_r$ Bucureşti — R.P.R.

5 — Velerim şl Veler Doamne — c. 253

[2] Dragă (fr.).

[1] Dragul meu (fr.).

11 — Velerim şl Veler Doamne — c. 253

[1] Societatea ictiitorilor romini

[1] „Metodele astea nemţeşti dinainte de război, aduse aici de bătrînul Carol I “ (fr.).

[2] „împăratul mai tinăr “ (fr.).